

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

29. årgang

2022

Sønderjysk Almanak

SØNDERJYSK SKOLEFORENING

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

www.graenseforeningen.dk

Aabenraa Jens Overgaard
jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Peter Popp Andersen
kapopp@outlook.dk • tlf. 2066 7622

Sønderborg Kirsten Fanø Clausen
kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder Marie Stamp
stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Hans Harald Sørensen
hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn Henning Haugaard
haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 5118 2978

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

Sønderjysk Almanak

29. årgang

2022

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

29. udgave - Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Redaktion:

Britta Slot Johnsen (ansvarshavende redaktør)

Inger Rahbek Andersen (håndbog og vejviser)

Mariane Jørgensen (kalender og almanak)

Poul Krebs Lange (mindeord)

Povl Christian Callesen (annoncer)

Anne Møllergaard (regnskab)

Anders Schaltz Andersen

Georg Bendix

Peder Moltesen Ravn

Almanakkens mailadresse:

soenderjyskalmanak@outlook.dk

Layout, opsætning og billeder på side 31, 234 og 239:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

Mohrdræck Tryk, Aabenraa, www.mohrdræck.dk

Ekspedition:

Mariane Jørgensen, Jægerskoven 39, 6520 Toftlund, tlf. 6049 5585, mail: mariane6520@gmail.com

Pris

Pris i boghandel: kr. 100,-.

Pris for abonnenter: kr. 80,- (ved forsendelse + kr. 66,-)

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmanak.dk

- eller ved henvendelse til Anne Møllergaard, Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder, tlf. 3056 3279, mail: jmøllergaard@mail.dk

Betaling kan også foregå via mobilepay: 581 761

Forside:

Trøjborg Slotsruin

ISBN:

978-87-972287-1-5

GodtGrafisk

Grafisk design
Tryksager
Reklameskilte

www.GodtGrafisk.dk

Elin Brodersen

Langbjergvej 2
6200 Aabenraa
Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk

Forord	5	Knud Kristensen: Tørning Mølle	147
Almanak		Årets skole - Rune Hansen:	
Kalenderen	6	Nordborg Slots Efterskole	155
Solens op- og nedgang	30	Lisbeth Bredholt Christensen:	
Højvande ved Vestkysten	31	Mikkelberg - Nordisk Center for	
Stjernesked	32	Kunst og Cricket	160
Formørkelser i året 2022	33	Anne Mette Thomsen Andersen:	
Artikler		Tværmarks fra Skagen til grænsen	167
Inger Rahbek Andersen: Prolog:	35	Lars Erik Bethge: Danevirkemuseet	180
Britta Slot Johnsen og Poul Krebs Lange:		Gerda Melchiorson: Nordslesvigsk Asyl	184
For 50 år siden	36	Frode Sørensen:	
Axel Johnsen: Flensborg hjem - trods alt!		Sprogforeningens beretning	191
Flensborg-bevægelsen i		Peder Moltesen Ravn: Sønderjysk	
afstemningskampen 1919-1920	50	Skoleforening - formandens beretning	196
Peder Moltesen Ravn:		Håndbog og vejviser	
Den sønderjyske Skoleordning	56	Det Danske Kongehus	201
Jørgen Hansen:		Regeringen Mette Frederiksen	202
Omnia Vanitas - Trøjborg Slotsruin	67	Valg i Sydslesvig	203
<hr/>		Sydslesvig-udvalget	203
TEMA: Musikliv		Familieretshuset	204
Britta Slot Johnsen:		Region Syddanmark	204
Musikliv i Sønderjylland	70	Sønderjyske regions-	
Anna Bird: Portræt af et kor	72	medlemmer 2017-2021	204
Christine Ostenfeld: SASO - Sønderjysk		Region Sønderjylland-Schleswig	205
Amatør Symfoni Orkester	80	Kommuner i Sønderjylland	205
Henrik Jespersen: Haderslev Drengkor		Foreninger, organisationer,	
- sønderjyske ambassadører	86	institutioner m.v.	206
Britta Slot Johnsen:		Kirkelige foreninger og organisationer	210
Nordals Musikfestival	90	Fonde	211
Morten Alfred Høirup:		Danske og frisiske foreninger og	
Fuldt hus på Café Ellegård	95	institutioner i Sydslesvig	211
Bente Stenger: SKURK - Skoleforeningens		Musik, teater og kunst	215
Underholdningsorkester	100	Lokalhistoriske foreninger,	
Sus Beckedorf:		arkiver og samlinger	216
Sønderborg Musikforening før og nu	105	Biblioteker	223
<hr/>		Frie skoler	224
Ulrik Pedersen:		Kirkemusikskoler	226
Tøndermarsken folder sig ud	112	Vandrerhjem	227
Poul Krebs Lange:		Muséer m.v.	227
Søndagsturen - gåtur i Haderslev	121	Museer m.v. i Sydslesvig	230
Lene Wul og Steen Rosenvinge Lundbye:		Jagt	235
En pryd for hele Slesvigs land	130	Jagttider og fredningsbestemmelser	235
Helle Juhl:		Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2022	242
Jutlandias glemte sygeplejersker	135	Flagregler	243
Erik Roesgaard:		Officielle civile flagdage 2022	244
Tørninghus - en borg i Sønderjylland	141		

Aktuel dansk topkultur kan også opleves syd for grænsen

TEATER - SYMFONIKONCERT - JAZZ OPERA - POP - FILM - FOREDRAG...

...og mange andre kulturtilbud med det ypperste og mest aktuelle som dansk kulturliv har at byde på, kan du også opleve i Flensborg, Slesvig, Husum og andre dele af Sydslesvig.

Se hele vores program for sæsonen 2021/2022 på www.syfo.de/kulturtilbud eller besøg vores facebook-side 'SSF kultur'

Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK
FORENING
www.syfo.de

ET OPHOLD DU ALDRIG VIL GLEMME

TAG PÅ RØDDING HØJSKOLE I 2022. VI HAR SPÆNDENDE KURSER OG OPLEVELSER FOR BÅDE UNGE OG ÆLDRE.

Forår og efterår har vi lange kurser på 14, 17, 19 eller 24 uger, hvor unge kan gå i dybden med design, tekstil, journalistik, litteratur, politik, selvforsyning eller musik og mere end 40 andre fag.

Desuden har vi et bredt udvalg af korte kurser indenfor bl.a. litteratur, politik, natur, tekstil og religion. På Rødding Højskole møder du uanset dit kursusemne, engagerede foredragsholdere og undervisere samt medkursister fra hele landet.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole!

Rødding Højskole - 6630 Rødding - kontor@rhskole.dk - 7484 2284 - www.rhskole.dk

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer for 29. gang i sin nuværende form som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker at vide noget om sønderjyske forhold.

Velkommen til Sønderjysk Almanak 2022 i endnu et corona-år. I år handler det bl.a. om "kultursteder" og her kan nævnes Mikkjelberg, Tørning Mølle og Skamlingsbanken. Vi kommer også ud at gå både i Haderslev og på Hærvejen og får et indblik i Tøndermarskinitiativet. Endvidere får vi historierne bag den sønderjyske skoleordning, Dannevirkemuseet og Nordslesvigsk Asyl.

Temaet i årets almanak er "musikliv". Her handler det både om mennesker, der er aktivt udøvende, og de mange, som er med til at give andre mennesker gode musikoplevelser som frivillige i musikforeninger, klubber, spillesteder og festivaler.

Årets skole er Nordborg Slots Efterskole, som i år fylder 100 år.

Sønderjysk Almanak indeholder endvidere en almindelig kalender, en astronomisk kalender og en tabel over højvandstider ved Vestkysten. Vejviseren indeholder adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer, skoler og kulturinstitutioner i Sønderjylland og Sydslesvig. Vejviseren bliver løbende forbedret og udbygget, og forslag hertil modtages gerne af redaktionen. Kontakt os på soenderjyskalmanak@outlook.dk Udgivelsen af Sønderjysk Almanak er også med til at bidrage til, at unge mennesker fra landsdelen kan få støtte til efterskole- og højskoleophold. Almanakkens hjemmeside er www.sønderjyskalmanak.dk

Forsidebilledet er i år Trøjborg Slotsruin

Trøjborg nævnes første gang i 1300-tallet og er dermed næsten 800 år - få den spændende historie i artiklen inde i almanakken.

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med artikler og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2022!

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 1 time 28 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Nytårsdag	Solens radius 16' 16" UGE 52 ☾ nærmest Jorden Vega kulminerer midnat m.n <i>Fadervor. Matt 6,5-13</i>	08.41	15.45	07.34	13.57
Sø. 2	Helligtrekongers søndag	Abel ● n.m. 19.33 <i>De vise mænd. Matt 2,1-12 el. Verdens lys. Joh 8,12-20</i>	08.41	15.46	08.57	14.52
Ma. 3	Enoch	Sirius kulminerer midnat UGE 1	08.41	15.48	09.57	16.10
Ti. 4	Methusalem	Jorden nærmest Solen	08.40	15.49	10.35	17.42
On. 5	Simeon	Tusmørket varer 48 min.	08.40	15.50	10.58	19.17
To. 6	Helligtrekonger		08.39	15.52	11.14	20.47
Fr. 7	Knud, hertug	Merkur st. østl. elong	08.39	15.53	11.25	22.12
Lø. 8	Erhardt		08.38	15.55	11.35	23.33
Sø. 9	1. s.e.h.3 k	Julianus ● f. kv. 19.11 <i>Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>	08.37	15.57	11.43	-
Ma. 10	Paul eremit	UGE 2	08.37	15.58	11.52	00.51
Ti. 11	Hyginus		08.36	16.00	12.02	02.07
On. 12	Reinhold	Tusmørket varer 47 min.	08.35	16.02	12.14	03.23
To. 13	Hilarius		08.34	16.03	12.30	04.39
Fr. 14	Felix	☾ fjernest Jorden	08.33	16.05	12.53	05.53
Lø. 15	Maurus		08.32	16.07	13.25	07.02
Sø. 16	2. s.e.h.3 k.	Marcellus Castor kulminerer midnat <i>Den samaritanske kvinde. Joh 4,5-26</i>	08.30	16.09	14.11	08.01
Ma. 17	Antonius	Procyon kulm. midnat UGE 3	08.29	16.11	15.11	08.48
Ti. 18	Prisca	○ f.m. 00.48	08.28	16.13	16.22	09.21
On. 19	Pontianus	Tusmørket varer 46 min. Pollux kulminerer midnat	08.27	16.15	17.40	09.44
To. 20	Fabian og Sebastian		08.25	16.17	19.01	10.01
Fr. 21	Agnes		08.24	16.19	20.21	10.13
Lø. 22	Vincentius		08.22	16.21	21.43	10.24
Sø. 23	3. s.e.h.3 k.	Emerentius <i>Giv os en større tro. Luk 17,5-10</i>	08.21	16.23	23.05	10.33
Ma. 24	Timotheus	UGE 4	08.19	16.25	-	10.42
Ti. 25	Pauli omv.	● s.kv. 14.41	08.18	16.27	00.29	10.52
On. 26	Polycarpus	Tusmørket varer 44 min.	08.16	16.29	01.58	11.05
To. 27	Chrysostomus		08.15	16.31	03.30	11.23
Fr. 28	Carolus Magnus		08.13	16.33	05.04	11.49
Lø. 29	Valerius		08.11	16.35	06.32	12.33
Sø. 30	4. s.e.h.3 k.	Adelgunde ☾ nærmest Jorden <i>Jesus vandrer på søen. Matt 14,22-33</i>	08.09	16.37	07.42	13.38
Ma. 31	Vigilius	UGE 5	08.07	16.39	08.29	15.04

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Lø.	1 Nytårsdag	UGE 52	00:41 13:11
Sø.	2		01:39 14:09
Ma.	3	UGE 1	02:30 15:02
Ti.	4		03:18 15:50
On.	5 Hellig 3 konger		04:02 16:35
To.	6		04:45 17:18
Fr.	7		05:28 18:01
Lø.	8		06:14 18:46
Sø.	9		07:02 19:36
Ma.	10	UGE 2	07:55 20:31
Ti.	11		08:54 21:32
On.	12		09:57 22:38
To.	13		11:02 23:42
Fr.	14		- 12:04
Lø.	15		00:38 12:59
Sø.	16		01:26 13:48
Ma.	17	UGE 3	02:09 14:31
Ti.	18		02:47 15:11
On.	19		03:24 15:48
To.	20		03:59 16:23
Fr.	21		04:34 16:57
Lø.	22		05:10 17:32
Sø.	23		05:49 18:09
Ma.	24	UGE 4	06:31 18:52
Ti.	25		07:18 19:41
On.	26		08:13 20:38
To.	27		09:16 21:46
Fr.	28		10:28 23:00
Lø.	29		11:43 -
Sø.	30		00:13 12:54
Ma.	31	UGE 5	01:19 13:57

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 36 min. og tiltager i månedens løb 1 time 59 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Brigida	Solens radius 16' 14" ● n.m. 06.46	08.06	16.42	08.58	16.39
On.	2	Kyndelmisse	Deneb kulminerer midnat m.n. Tusmørket varer 43 min.	08.04	16.44	09.17	18.14
To.	3	Blasius		08.02	16.46	09.31	19.44
Fr.	4	Veronica		08.00	16.48	09.41	21.09
Lø.	5	Kronprs. Mary	Agathe	07.58	16.50	09.50	22.30
Sø.	6	Sidste s.e.h.3 k.	Prinsesse Marie Dorothea <i>Hvedekornet. Joh 12,23-33</i>	07.56	16.52	09.59	23.49
Ma.	7	Richard	UGE 6	07.54	16.55	10.08	-
Ti.	8	Corintha	● f. kv. 14.50	07.52	16.57	10.19	01.07
On.	9	Apollonia	Tusmørket varer 41 min.	07.50	16.59	10.34	02.24
To.	10	Scholastica		07.47	17.01	10.54	03.40
Fr.	11	Euphrosyne	☾ fjernest Jorden	07.45	17.03	11.22	04.51
Lø.	12	Eulalia	Venus lyser klarest	07.43	17.06	12.02	05.55
Sø.	13	Septuagesima	Benignus <i>De betroede talenter. Matt 25,14-30</i>	07.41	17.08	12.58	06.45
Ma.	14	Valentinus	UGE 7	07.39	17.10	14.06	07.23
Ti.	15	Faustinus		07.36	17.12	15.23	07.49
On.	16	Juliane	Tusmørket varer 40 min. ○ f.m. 17.56 Merkur st. vestl. elong.	07.34	17.14	16.45	08.07
To.	17	Findanus		07.32	17.16	18.07	08.21
Fr.	18	Concordia		07.29	17.19	19.30	08.32
Lø.	19	Ammon		07.27	17.21	20.53	08.41
Sø.	20	Seksagesima	Eucharis <i>Sædens vækst. Mark 4,26-32</i>	07.25	17.23	22.18	08.50
Ma.	21	Samuel	UGE 8	07.22	17.25	23.45	09.00
Ti.	22	Peters stol		07.20	17.27	-	09.11
On.	23	Papias	Tusmørket varer 40 min. ● s.kv. 23.32	07.18	17.29	01.16	09.27
To.	24	Matthias	Regulus kulminerer midnat	07.15	17.31	02.48	09.49
Fr.	25	Victorinus		07.13	17.34	04.16	10.24
Lø.	26	Inger	☾ nærmest Jorden	07.10	17.36	05.31	11.19
Sø.	27	Fastelavn	Quadragesima <i>Esto mihi Leander Op til Jerusalem. Luk 18,31-43</i>	07.08	17.38	06.25	12.36
Ma.	28	Øllegård	UGE 9	07.05	17.40	06.59	14.06

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ti.	1	02:16	14:52
On.	2	03:06	15:41
To.	3	03:50	16:23
Fr.	4	04:32	17:01
Lø.	5 Kronprinsesse Mary	05:12	17:38
Sø.	6 Prinsesse Marie	05:53	18:16
Ma.	7 UGE 6	06:35	18:57
Ti.	8	07:21	19:43
On.	9	08:12	20:35
To.	10 Afstemningsdag 1920	09:08	21:35
Fr.	11	10:13	22:44
Lø.	12	11:22	23:52
Sø.	13	-	12:26
Ma.	14 UGE 7	00:51	13:22
Ti.	15	01:41	14:11
On.	16	02:25	14:54
To.	17	03:05	15:33
Fr.	18	03:43	16:08
Lø.	19	04:19	16:42
Sø.	20	04:55	17:15
Ma.	21 UGE 8	05:33	17:50
Ti.	22	06:13	18:29
On.	23	06:58	19:14
To.	24	07:50	20:09
Fr.	25	08:53	21:16
Lø.	26	10:09	22:36
Sø.	27	11:32	23:58
Ma.	28 UGE 9	-	12:49

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 39 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Hvide tirsdag	Albinus Solens radius 16'9"	07.03	17.42	07.21	15.40
On.	2	Aske onsdag	Simplicius Tusmørket varer 39 min. ● n.m. 18.35	07.00	17.44	07.36	17.12
To.	3	Kunigunde		06.58	17.46	07.47	18.40
Fr.	4	Adrianus		06.55	17.48	07.56	20.04
Lø.	5	Theophilus		06.53	17.50	08.05	21.25
Sø.	6	1. s. i fasten	Quinquagesima Invocavit Gotfred <i>Hvem er den største? Luk 22,24-32</i>	06.50	17.53	08.14	22.46
Ma.	7	Perpetua	UGE 10	06.48	17.55	08.24	-
Ti.	8	Beata		06.45	17.57	08.37	00.05
On.	9	Tamperdag	40 riddere Tusmørket varer 39 min.	06.43	17.59	08.54	01.23
To.	10	Ædel	● f.kv. 11.45	06.40	18.01	09.19	02.38
Fr.	11	Thala	☾ fjernest Jorden	06.38	18.03	09.54	03.45
Lø.	12	Gregorius		06.35	18.05	10.43	04.41
Sø.	13	2. s. i fasten	Reminiscere Macedonius <i>Drengen med den urene ånd. Mark 9,14-29</i>	06.32	18.07	11.47	05.23
Ma.	14	Eutychius	UGE 11	06.30	18.09	13.01	05.53
Ti.	15	Zacharias		06.27	18.11	14.22	06.13
On.	16	Gudmund	Tusmørket varer 39 min.	06.25	18.13	15.45	06.28
To.	17	Gertrud		06.22	18.15	17.09	06.40
Fr.	18	Alexander	○ f.m. 08.18	06.19	18.17	18.33	06.50
Lø.	19	Joseph		06.17	18.19	20.00	06.58
Sø.	20	3. s. i fasten	Oculi Gordius Jævn døgn 16.33 Venus st. vestl. elong <i>Løgnens fader. Joh 8,42-51</i>	06.14	18.21	21.28	07.08
Ma.	21	Benedictus	UGE 12	06.12	18.23	23.01	07.18
Ti.	22	Paulus		06.09	18.25	-	07.32
On.	23	Fidelis	Tusmørket varer 39 min.	06.06	18.27	00.35	07.52
To.	24	Ulrica	☾ nærmest Jorden	06.04	18.29	02.06	08.22
Fr.	25	Mariæ bebud.	● s.kv. 06.37	06.01	18.31	03.26	09.10
Lø.	26	Gabriel		05.59	18.33	04.25	10.19
Sø.	27	Midfaste	Lætare Kastor Sommertid begynder <i>Jesus, livets brød. Joh 6,24-35;37</i>	06.56	19.35	06.03	12.45
Ma.	28	Eustachius	UGE 13	06.53	19.37	06.28	14.17
Ti.	29	Jonas		06.51	19.39	06.44	15.48
On.	30	Quirinus	Tusmørket varer 39 min.	06.48	19.41	06.55	17.15
To.	31	Balbina		06.46	19.43	07.05	18.40

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ti. 1		01:09	13:54
On. 2		02:08	14:48
To. 3		02:57	15:32
Fr. 4		03:40	16:10
Lø. 5		04:18	16:42
Sø. 6		04:54	17:14
Ma. 7	UGE 10	05:30	17:46
Ti. 8		06:08	18:22
On. 9		06:49	19:02
To. 10		07:33	19:47
Fr. 11		08:24	20:42
Lø. 12		09:26	21:49
Sø. 13		10:40	23:05
Ma. 14	UGE 11	11:54	-
Ti. 15		00:14	12:57
On. 16		01:12	13:49
To. 17		02:01	14:35
Fr. 18		02:45	15:15
Lø. 19		03:25	15:52
Sø. 20		04:04	16:26
Ma. 21	UGE 12	04:41	16:58
Ti. 22		05:18	17:32
On. 23		05:58	18:10
To. 24		06:43	18:55
Fr. 25		07:36	19:50
Lø. 26		08:41	21:00
Sø. 27	Sommertid begynder	11:04	23:26
Ma. 28	UGE 13	-	12:34
Ti. 29		00:52	13:49
On. 30		02:02	14:50
To. 31		02:58	15:39

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 2 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Hugo	● n.m. 08.24 Solens radius 16'0"	06.43	19.45	07.13	20.02
Lø. 2	Theodosius		06.40	19.47	07.21	21.23
Sø. 3	Mariæ bebudelses dag	<i>Judica</i> Nicætas <i>Marias lovsang. Luk 1,46-55</i>	06.38	19.49	07.31	22.43
Ma. 4	Ambrosius	UGE 14	06.35	19.51	07.42	-
Ti. 5	Irene		06.33	19.53	07.57	00.03
On. 6	Sixtus	Tusmørket varer 40 min.	06.30	19.55	08.18	01.21
To. 7	Egesippus	☾ fjernest Jorden	06.27	19.57	08.48	02.33
Fr. 8	Janus		06.25	19.59	09.31	03.34
Lø. 9	Procopius	● f.kv. 08.48	06.22	20.01	10.29	04.22
Sø. 10	Palmesøndag	Ezechiel <i>Jesus salves i Betania. Mark 14,3-9 el. Joh 12,1-16</i>	06.20	20.03	11.39	04.55
Ma. 11	Leo	UGE 15	06.17	20.05	12.57	05.19
Ti. 12	Julius		06.15	20.07	14.18	05.35
On. 13	Justinus	Tusmørket varer 41 min	06.12	20.09	15.41	05.48
To. 14	Skærtorsdag	Tiburtius <i>Fodvaskningen. Joh 13,1-15</i>	06.10	20.11	17.06	05.58
Fr. 15	Langfredag	Olympia Spica kulminerer midnat <i>Korsfæstelsen. Luk 23,26-49 el. Joh 19,17-37</i>	06.07	20.13	18.32	06.07
Lø. 16	Margrethe 2.s fødsel	Mariane ○ f.m. 20.55	06.05	20.15	20.01	06.15
Sø. 17	Påskedag	Anicetus <i>Jesu Kristi opstandelse. Matt 28,1-8</i>	06.02	20.17	21.35	06.25
Ma. 18	2. påskedag	Eleutherius <i>Den opstandne Jesus og Maria Magdalene Joh 20,1-18</i>	06.00	20.19	23.12	06.37
Ti. 19	Daniel	☾ nærmest Jorden	05.57	20.21	-	06.55
On. 20	Sulpicius	Tusmørket varer 43 min.	05.55	20.24	00.48	07.21
To. 21	Florentius		05.53	20.26	02.16	08.03
Fr. 22	Cajus		05.50	20.28	03.24	09.07
Lø. 23	Georgius	● s.kv. 13.56	05.48	20.30	04.08	10.30
Sø. 24	1. s. e. påske	<i>Quasimodo</i> Albertus <i>Vogt mine får. Joh 21,15-19</i>	05.46	20.32	04.35	12.01
Ma. 25	Mark. Evang.	UGE 17	05.43	20.34	04.53	13.31
Ti. 26	Cletus		05.41	20.35	05.05	14.59
On. 27	Ananias	Tusmørket varer 45 min.	05.39	20.37	05.15	16.23
To. 28	Vitalis	Arcturus kulminerer midnat	05.36	20.39	05.23	17.44
Fr. 29	Peter martyr	Merkur st. østl. elong	05.34	20.41	05.31	19.04
Lø. 30	Severus	● n.m.22.28	05.32	20.43	05.39	20.24

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1	03:45	16:19
Lø	2	04:26	16:53
Sø	3	05:02	17:22
Ma.	4	UGE 14	05:35 17:50
Ti.	5	06:08	18:19
On.	6	06:43	18:52
To.	7	07:19	19:29
Fr.	8	08:00	20:11
Lø.	9	08:47	21:02
Sø.	10	09:45	22:05
Ma.	11	UGE 15	10:59 23:20
Ti.	12	-	12:18
On.	13	00:35	13:26
To.	14	Skærtorsdag	01:39 14:22
Fr.	15	Langfredag	02:33 15:10
Lø.	16	Dronning Margrethe	03:21 15:53
Sø.	17	Påskedag	04:05 16:32
Ma.	18	2. påskedag	UGE 16 04:47 17:08
Ti.	19	05:27	17:42
On.	20	06:06	18:18
To.	21	06:48	18:58
Fr.	22	07:35	19:44
Lø.	23	08:30	20:42
Sø.	24	09:39	21:54
Ma.	25	UGE 17	11:06 23:19
Ti.	26	-	12:31
On.	27	00:40	13:39
To.	28	01:46	14:34
Fr.	29	Prinsesse Benedikte	02:41 15:21
Lø.	30	03:27	15:59

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 16 min. og tiltager i månedens løb 1 time 44 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø.	1	2. s. e. påske	Misericordia Domini Voldermisse Solens radius 15' 52" <i>Mine får hører min røst. Joh 10,22-30</i>	05.29	20.45	05.49	21.44
Ma.	2	Athanasius	UGE 18	05.27	20.47	06.02	23.03
Ti.	3	Korsmisse		05.25	20.49	06.20	-
On.	4	Florian	Tusmørket varer 47 min.	05.23	20.51	06.46	00.18
To.	5	Danmarks befrielse	Gothard De lyse nætter begynder ☾ fjernest Jorden	05.21	20.53	07.24	01.25
Fr.	6	Johs. ante portam		05.19	20.55	08.16	02.18
Lø.	7	Flavia		05.17	20.57	09.21	02.57
Sø.	8	3. s. e. påske	Jubilate <i>Vejen, sandheden og livet. Joh 14,1-11</i>	05.15	20.59	10.35	03.23
Ma.	9	Caspar	☉ f.kv. 02.21 UGE 19	05.13	21.01	11.54	03.42
Ti.	10	Gordianus		05.11	21.03	13.15	03.55
On.	11	Mamertus	Tusmørket varer 50 min.	05.09	21.05	14.37	04.06
To.	12	Pancrattius		05.07	21.07	16.01	04.15
Fr.	13	St. Bededag	Ingenuus <i>Bed, så skal der gives jer. Matt 7,7-14</i>	05.05	21.09	17.28	04.23
Lø.	14	Kristian		05.03	21.10	18.59	04.32
Sø.	15	4. s. e. påske	Cantate Sophie <i>Sandheden gør fri. Joh 8,28-36</i>	05.01	21.12	20.36	04.43
Ma.	16	Sara	☉ f.m. 06.14 UGE 20 Måneformørkelse	04.59	21.14	22.16	04.57
Ti.	17	Bruno	☾ nærmest Jorden	04.58	21.16	23.52	05.19
On.	18	Erik	Tusmørket varer 53 min.	04.56	21.18	-	05.54
To.	19	Potentiana		04.54	21.19	01.12	06.51
Fr.	20	Angelica		04.53	21.21	02.07	08.11
Lø.	21	Helene		04.51	21.23	02.41	09.43
Sø.	22	5. s. e. påske	Rogate Castus ☉ s.kv. 20.43 <i>Jesu bøn for disciplene. Joh 17,1-11</i>	04.49	21.24	03.01	11.16
Ma.	23	Desiderius	UGE 21	04.48	21.26	03.15	12.46
Ti.	24	Esther		04.46	21.28	03.25	14.10
On.	25	Urbanus	Tusmørket varer 56 min.	04.45	21.29	03.33	15.32
To.	26	Kr. Himmelfart	Kronprins Frederik Beda <i>Jesu Kristi himmelfart. Luk 24,46-53</i>	04.44	21.31	03.41	16.51
Fr.	27	Lucian		04.42	21.32	03.49	18.10
Lø.	28	Vilhelm		04.41	21.34	03.58	19.29
Sø.	29	6. s.e. Påske	Exaudi Maximinus <i>At de alle må være ét. Joh 17,20-26</i>	04.40	21.35	04.10	20.48
Ma.	30	Vigand	☉ n.m. 13.30 UGE 22	04.39	21.37	04.26	22.05
Ti.	31	Petronella		04.38	21.38	04.48	23.15

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Sø.	1	04:07	16:32
Ma.	2	UGE 18	04:42 17:00
Ti.	3	05:15	17:27
On.	4	05:47	17:56
To.	5	Danmarks Befrielse	06:19 18:27
Fr.	6	06:54	19:03
Lø.	7	07:32	19:43
Sø.	8	08:16	20:31
Ma.	9	UGE 19	09:10 21:29
Ti.	10	10:17	22:39
On.	11	11:35	23:53
To.	12	-	12:46
Fr.	13	St. Bededag	01:01 13:47
Lø.	14	02:00	14:39
Sø.	15	02:53	15:26
Ma.	16	UGE 20	03:42 16:08
Ti.	17	04:28	16:49
On.	18	05:13	17:27
To.	19	05:56	18:06
Fr.	20	06:41	18:49
Lø.	21	07:30	19:38
Sø.	22	08:26	20:35
Ma.	23	UGE 21	09:34 21:44
Ti.	24	10:53	23:01
On.	25	-	12:09
To.	26	Kr. Himmelfartsdag Kronprins Frederik	00:16 13:13
Fr.	27	01:20	14:07
Lø.	28	02:15	14:53
Sø.	29	03:03	15:33
Ma.	30	UGE 22	03:44 16:07
Ti.	31	04:21	16:38

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 3 min. Tiltager indtil den 21. (17 t 27 min.) Aftager så dagligt 5 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
On.	1	Nikomedes	Solens radius 15' 46" Antares kulminerer midnat Tusmørket varer 59 min.	04.37	21.39	05.21	-
To.	2	Marcellinus	☾ fjernest Jorden	04.36	21.41	06.08	00.13
Fr.	3	Erasmus		04.35	21.42	07.09	00.57
Lø.	4	Optatus		04.34	21.43	08.21	01.27
Sø.	5	Pinsedag	Grundlovsdag Bonifacius <i>Helligåndens komme. Joh 14,15-21</i>	04.33	21.44	09.37	01.48
Ma.	6	2. pinsedag	Norbertus UGE 23 <i>Den, der tror, har evigt liv. Joh 6,44-51</i>	04.32	21.45	10.56	02.03
Ti.	7	Pr. Joachim	Jeremias ☉ f.kv. 16.48	04.31	21.46	12.16	02.14
On.	8	Tamperdag	Medardus Tusmørket varer 62 min.	04.31	21.47	13.37	02.23
To.	9	Primus		04.30	21.48	14.59	02.31
Fr.	10	Onuphrius		04.30	21.49	16.26	02.39
Lø.	11	Prins Henrik føds.	Barnabas apostel	04.29	21.50	17.58	02.49
Sø.	12	Trinitatis	Basilius <i>Dåb i den treenige Guds navn. Matt 28,16-20</i>	04.29	21.51	19.36	03.01
Ma.	13	Cyrellus	Capella kulm. midn. m.n. UGE 24	04.28	21.51	21.16	03.18
Ti.	14	Rufinus	☉ f.m. 13.52	04.28	21.52	22.47	03.46
On.	15	Valdemarsdag	Vitus Tusmørket varer 63 min. ☾ nærmest Jorden	04.28	21.53	23.56	04.32
To.	16	Tycho	Merkur st. vestl. elong	04.28	21.53	-	05.43
Fr.	17	Botolphus		04.28	21.54	00.39	07.15
Lø.	18	Leontius		04.28	21.54	01.05	08.52
Sø.	19	1. s. e. trin.	Gervasius <i>Den rige bonde. Luk 12,13-21</i>	04.28	21.55	01.22	10.26
Ma.	20	Sylverius	UGE 25	04.28	21.55	01.33	11.55
Ti.	21	Albanus	☉ s.kv. 05.11 Solhverv 11.14 Længste dag	04.28	21.55	01.42	13.19
On.	22	10.000 martyrer	Tusmørket varer 64 min.	04.28	21.55	01.50	14.40
To.	23	Paulinus		04.28	21.55	01.58	15.59
Fr.	24	Skt. Hansdag		04.29	21.55	02.07	17.18
Lø.	25	Prosper		04.29	21.55	02.18	18.36
Sø.	26	2. s. e. trin.	Pelagius <i>Kristi efterfølgelse. Luk 14,25-35</i>	04.30	21.55	02.32	19.53
Ma.	27	Syvsoverdag	UGE 26	04.30	21.55	02.53	21.06
Ti.	28	Eleonora		04.31	21.55	03.22	22.08
On.	29	Petrus Paulus	Tusmørket varer 63 min. ☉ n.m. 04.52 ☾ fjernest Jorden	04.32	21.54	04.04	22.56
To.	30	Lucina		04.32	21.54	05.01	23.30

	Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On. 1	04:55	17:06
To. 2	05:28	17:36
Fr. 3	06:00	18:07
Lø. 4	06:33	18:42
Sø. 5 Pinsedag Grundlovsdag	07:09	19:21
Ma. 6 2. Pinsedag UGE 23	07:50	20:06
Ti. 7 Prins Joachim	08:38	20:58
On. 8	09:36	22:00
To. 9	10:45	23:09
Fr. 10	11:57	-
Lø. 11	00:20	13:04
Sø. 12	01:25	14:03
Ma. 13 UGE 24	02:25	14:56
Ti. 14	03:20	15:44
On. 15 Valdemarsdag	04:11	16:30
To. 16	05:00	17:13
Fr. 17	05:47	17:55
Lø. 18	06:33	18:40
Sø. 19	07:21	19:28
Ma. 20 UGE 25	08:12	20:21
Ti. 21	09:11	21:22
On. 22	10:17	22:29
To. 23	11:26	23:39
Fr. 24 Skt. Hansdag	-	12:31
Lø. 25	00:44	13:29
Sø. 26	01:42	14:19
Ma. 27 UGE 26	02:34	15:03
Ti. 28	03:19	15:41
On. 29	04:00	16:15
To. 30	04:36	16:47

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 21 min.			SOL		MÅNE			
			OP	NED	OP	NED		
Fr.	1	Theobaldus	Solens radius 15' 44"	04.33	21.54	06.10	23.53	
Lø.	2	Mariæ besøg.		04.34	21.53	07.25	-	
Sø.	3	3. s. e. trin.	Cornelius Vega kulminerer midnat <i>Den fortabte søn. Luk 15,11-32</i>	04.35	21.53	08.43	00.10	
Ma.	4	Ulricus	Jorden fjernest Solen	UGE 27	04.36	21.52	10.02	00.22
Ti.	5	Anshelmus		04.37	21.51	11.21	00.31	
On.	6	Dion	Tusmørket varer 61 min.	04.38	21.51	12.40	00.39	
To.	7	Villebaldus	☉ f. kv. 04.14	04.39	21.50	14.03	00.47	
Fr.	8	Kjeld		04.40	21.49	15.29	00.56	
Lø.	9	Sostrata		04.41	21.48	17.01	01.06	
Sø.	10	4. s. e. trin.	Knud, konge <i>Elsk jeres fjender. Matt 5,43-48</i>	04.42	21.47	18.38	01.20	
Ma.	11	Josva		UGE 28	04.44	21.46	20.14	01.41
Ti.	12	Henrik		04.45	21.45	21.35	02.17	
On.	13	Margarethe	Tusmørket varer 58 min. ☉ f.m. 20.38 ☾ nærmest Jorden	04.46	21.44	22.31	03.15	
To.	14	Bonaventura		04.48	21.43	23.05	04.38	
Fr.	15	Apostl. Deling		04.49	21.41	23.26	06.16	
Lø.	16	Susanne		04.50	21.40	23.40	07.56	
Sø.	17	5. s. e. trin.	Alexius <i>Peters bekendelse. Matt 16,13-26</i>	04.52	21.39	23.50	09.30	
Ma.	18	Arnolphus		UGE 29	04.53	21.37	23.58	10.59
Ti.	19	Justa		04.55	21.36	-	12.23	
On.	20	Elias	Tusmørket varer 55 min. ☉ s.kv. 16.19 Pluto i opp. til Solen	04.57	21.35	00.06	13.45	
To.	21	Evenus		04.58	21.33	00.15	15.05	
Fr.	22	Maria Magdalene	Hundredagene begynder Altair kulminerer midnat	05.00	21.31	00.25	16.24	
Lø.	23	Apollinaris		05.01	21.30	00.38	17.43	
Sø.	24	6. s. e. trin.	Christina <i>Den rige yngling. Matt 19,16-26</i>	05.03	21.28	00.56	18.57	
Ma.	25	Jacobus		UGE 30	05.05	21.26	01.23	20.02
Ti.	26	Anna	☾ fjernest Jorden	05.07	21.25	02.01	20.55	
On.	27	Martha	Tusmørket varer 52 min.	05.08	21.23	02.53	21.33	
To.	28	Aurelius	☉ n.m. 19.55	05.10	21.21	03.59	21.59	
Fr.	29	Oluf		05.12	21.19	05.14	22.17	
Lø.	30	Abdon		05.14	21.17	06.32	22.30	
Sø.	31	7. s. e. trin.	Germanus <i>Bekendelse uden frygt. Matt 10,24-31</i>	05.15	21.16	07.51	22.40	

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1	05:10	17:17
Lø.	2	05:42	17:49
Sø.	3	06:14	18:23
Ma.	4	UGE 27	06:48 19:00
Ti.	5	07:25	19:42
On.	6	08:07	20:29
To.	7	08:57	21:24
Fr.	8	09:56	22:28
Lø.	9	11:05	23:40
Sø.	10	-	12:18
Ma.	11	UGE 28	00:52 13:26
Ti.	12	01:59	14:27
On.	13	03:01	15:23
To.	14	03:57	16:13
Fr.	15	04:49	16:59
Lø.	16	05:36	17:43
Sø.	17	06:20	18:26
Ma.	18	UGE 29	07:02 19:10
Ti.	19	07:46	19:58
On.	20	08:33	20:50
To.	21	09:26	21:48
Fr.	22	Prins Felix	10:27 22:52
Lø.	23	11:33	24:00
Sø.	24	-	12:39
Ma.	25	UGE 30	01:05 13:38
Ti.	26	02:03	14:29
On.	27	02:53	15:13
To.	28	03:38	15:51
Fr.	29	04:17	16:26
Lø.	30	04:52	16:59
Sø.	31	05:25	17:31

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 56 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ma. 1	Peters fængsel	Solens radius 15' 45"	UGE 31	05.17	21.14	09.10	22.48
Ti. 2	Hannibal			05.19	21.12	10.29	22.56
On. 3	Nikodemus	Tusmørket varer 49 min. Deneb kulminerer midnat		05.21	21.10	11.49	23.04
To. 4	Dominicus			05.23	21.08	13.12	23.13
Fr. 5	Osvaldus	☉ f.kv. 13.07		05.25	21.05	14.40	23.24
Lø. 6	Kristi forkl.			05.27	21.03	16.12	23.42
Sø. 7	8. s. e. trin.	Donatus De lyse nætter ender <i>At høre og gøre derefter. Matt 7,22-29</i>		05.28	21.01	17.46	-
Ma. 8	Ruth		UGE 32	05.30	20.59	19.12	00.09
Ti. 9	Romanus			05.32	20.57	20.19	00.54
On. 10	Laurentius	Tusmørket varer 47 min. ☾ nærmest Jorden		05.34	20.55	21.02	02.05
To. 11	Herman			05.36	20.53	21.28	03.37
Fr. 12	Clara	☉ f.m. 03.36		05.38	20.50	21.44	05.17
Lø. 13	Hippolytus			05.40	20.48	21.56	06.56
Sø. 14	9. s. e. trin.	Eusebius Saturn i opp. til Solen <i>At vente på Herren. Luk 12,32-48 el. Enken og den uretfærdige dommer. Luk 18,1-8</i>		05.42	20.46	22.05	08.30
Ma. 15	Mariæ himmelf.		UGE 33	05.44	20.43	22.13	09.58
Ti. 16	Rochus			05.46	20.41	22.22	11.24
On. 17	Anastatius	Tusmørket varer 44 min.		05.47	20.39	22.31	12.47
To. 18	Agapetus			05.49	20.36	22.43	14.08
Fr. 19	Sebaldus	☉ s.kv. 06.36		05.51	20.34	22.59	15.29
Lø. 20	Bernhard			05.53	20.32	23.23	16.46
Sø. 21	10. s. e. trin.	Salomon <i>Dom over denne slægt. Matt 11,16-24</i>		05.55	20.29	23.56	17.55
Ma. 22	Symphorian	☾ fjernest Jorden	UGE 34	05.57	20.27	-	18.52
Ti. 23	Zakæus	Hundredagene ender		05.59	20.24	00.44	19.35
On. 24	Bartholomæus	Tusmørket varer 43 min.		06.01	20.22	01.47	20.04
To. 25	Ludvig			06.03	20.19	03.00	20.24
Fr. 26	Irenæus			06.05	20.17	04.18	20.38
Lø. 27	Gebhardus	☉ n.m. 10.17 Merkur st. østl. elong.		06.07	20.14	05.38	20.49
Sø. 28	11. s. e. trin.	Augustinus <i>Jesus og synderinden. Luk 7,36-50</i>		06.09	20.12	06.58	20.57
Ma. 29	Johs. Halshug.		UGE 35	06.11	20.09	08.17	21.05
Ti. 30	Benjamin			06.12	20.07	09.38	21.12
On. 31	Bertha	Tusmørket varer 41 min.		06.14	20.04	11.01	21.21

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ma. 1	UGE 31	05:56	18:05
Ti. 2		06:27	18:40
On. 3		07:00	19:18
To. 4		07:37	20:02
Fr. 5		08:21	20:52
Lø. 6		09:13	21:52
Sø. 7		10:17	23:04
Ma. 8	UGE 32	11:34	-
Ti. 9		00:24	12:53
On. 10		01:40	14:03
To. 11		02:48	15:04
Fr. 12		03:46	15:57
Lø. 13		04:37	16:44
Sø. 14		05:21	17:26
Ma. 15	UGE 33	06:00	18:06
Ti. 16		06:36	18:46
On. 17		07:12	19:28
To. 18		07:50	20:13
Fr. 19		08:34	21:04
Lø. 20		09:25	22:01
Sø. 21		10:25	23:08
Ma. 22	UGE 34	11:36	-
Ti. 23		00:21	12:47
On. 24		01:28	13:48
To. 25		02:24	14:39
Fr. 26		03:12	15:22
Lø. 27		03:54	16:01
Sø. 28	Prins Nikolai	04:30	16:36
Ma. 29	UGE 35	05:04	17:11
Ti. 30		05:34	17:44
On. 31		06:04	18:19

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 46 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Ægidius	Solens radius 15' 51"	06.16	20.02	12.27	21.31
Fr.	2	Elisa		06.18	19.59	13.57	21.46
Lø.	3	Seraphia	☉ f. kv. 20.08	06.20	19.57	15.29	22.08
Sø.	4	12. s. e. trin.	Theodosia <i>Bespøttelse imod Ånden. Matt 12,31-42</i>	06.22	19.54	16.57	22.44
Ma.	5	Regina	Danmarks udsendte UGE 36	06.24	19.52	18.09	23.43
Ti.	6	Magnus		06.26	19.49	18.59	-
On.	7	Robert	Tusmørket varer 40 min. ☾ nærmest Jorden Fomalhaut kulminerer midnat	06.28	19.46	19.30	01.05
To.	8	Mariæ fødsel		06.30	19.44	19.49	02.41
Fr.	9	Gorgonius		06.32	19.41	20.02	04.20
Lø.	10	Burchhardt	☉ f.m. 11.59	06.34	19.39	20.12	05.56
Sø.	11	13. s. e. trin.	Hillebert <i>Zebedæussønnerne. Matt 20,20-28</i>	06.35	19.36	20.21	07.27
Ma.	12	Guido	UGE 37	06.37	19.33	20.29	08.55
Ti.	13	Cyprianus		06.39	19.31	20.37	10.21
On.	14	† Ophøjelse	Tusmørket varer 39 min.	06.41	19.28	20.48	11.45
To.	15	Eskild		06.43	19.25	21.02	13.09
Fr.	16	Euphemia		06.45	19.23	21.22	14.29
Lø.	17	Lambertus	☉ s. kv. 23.52 Neptun i opp. til Solen	06.47	19.20	21.51	15.44
Sø.	18	14. s. e. trin.	Titus <i>Den syge ved Betesda dam. Joh 5,1-15</i>	06.49	19.18	22.34	16.47
Ma.	19	Constantia	☾ fjernest Jorden UGE 38	06.51	19.15	23.32	17.35
Ti.	20	Tobias		06.53	19.12	-	18.08
On.	21	Tamperdag	Matthæus Tusmørket varer 39 min.	06.55	19.10	00.41	18.31
To.	22	Mauritius		06.57	19.07	01.59	18.46
Fr.	23	Linus	Jævndøgn 03.04	06.59	19.04	03.19	18.58
Lø.	24	Tecla		07.00	19.02	04.39	19.07
Sø.	25	15. s. e. trin.	Cleophas ● n.m. 23.55 <i>Ét er fornødent. Luk 10,38-42</i>	07.02	18.59	06.00	19.14
Ma.	26	Adolph	Jupiter i opp. til Solen UGE 39	07.04	18.57	07.22	19.22
Ti.	27	Cosmus		07.06	18.54	08.45	19.29
On.	28	Venceslaus	Tusmørket varer 39 min.	07.08	18.51	10.12	19.39
To.	29	Skt. Michael		07.10	18.49	11.43	19.52
Fr.	30	Hieronimus		07.12	18.46	13.16	20.11

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
To.	1	06:35	18:56
Fr.	2	07:10	19:38
Lø.	3	07:51	20:26
Sø.	4	08:40	21:24
Ma.	5 Danmarks udsendte	UGE 36	09:42 22:38
Ti.	6	11:00	-
On.	7	00:06	12:27
To.	8	01:29	13:44
Fr.	9	02:37	14:47
Lø.	10	03:33	15:40
Sø.	11	04:20	16:25
Ma.	12	UGE 37	04:59 17:05
Ti.	13	05:33	17:42
On.	14	06:04	18:19
To.	15	06:36	18:56
Fr.	16	07:10	19:36
Lø.	17	07:48	20:20
Sø.	18	08:32	21:11
Ma.	19	UGE 38	09:24 22:12
Ti.	20	10:30	23:27
On.	21	11:46	-
To.	22	00:44	12:58
Fr.	23 Jævn døgn	01:47	13:57
Lø.	24	02:39	14:46
Sø.	25	03:23	15:30
Ma.	26	UGE 39	04:02 16:09
Ti.	27	04:38	16:47
On.	28	05:10	17:23
To.	29	05:41	17:59
Fr.	30	06:12	18:37

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 29 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Remigius	Solens radius 15' 58"	07.14	18.44	14.46	20.42
Sø. 2	16. s. e. trin.	Ditlev <i>Lazarus' opvækkelse. Joh 11,19-45</i>	07.16	18.41	16.04	21.32
Ma. 3	Mette	☉ f.kv. 02.14	07.18	18.38	17.00	22.46
Ti. 4	Franciscus	☾ nærmest Jorden	07.20	18.36	17.35	-
On. 5	Placidus	Tusmørket varer 39 min.	07.22	18.33	17.56	00.17
To. 6	Broderus		07.24	18.31	18.10	01.53
Fr. 7	Amalie		07.26	18.28	18.20	03.28
Lø. 8	Ingeborg	Merkur st. vestl. elong.	07.28	18.25	18.29	04.59
Sø. 9	17. s. e. trin.	Dionysius ☉ f.m. 22.55 <i>Jesus som gæst hos toldereren Levi. Mark 2,14-22</i>	07.30	18.23	18.37	06.27
Ma. 10	Gereon		07.32	18.20	18.45	07.53
Ti. 11	Burchhardt		07.34	18.18	18.54	09.19
On. 12	Maximilian	Tusmørket varer 39 min.	07.36	18.15	19.06	10.44
To. 13	Angelus		07.38	18.13	19.23	12.07
Fr. 14	Calixtus		07.40	18.10	19.48	13.27
Lø. 15	Hedevig		07.42	18.08	20.25	14.36
Sø. 16	18. s. e. trin.	Gallus <i>Det sande vintræ. Joh 15,1-11</i>	07.44	18.05	21.17	15.31
Ma. 17	Florentinus	☉ s.kv. 19.15 ☾ fjernest Jorden	07.46	18.03	22.22	16.10
Ti. 18	Lukas evang.		07.48	18.01	23.37	16.36
On. 19	Balthasar	Tusmørket varer 40 min.	07.50	17.58	-	16.54
To. 20	Felicianus		07.52	17.56	00.56	17.06
Fr. 21	11.000 jomfruer		07.54	17.53	02.16	17.16
Lø. 22	Cordula		07.56	17.51	03.37	17.24
Sø. 23	19. s. e. trin.	Søren <i>De første disciple. Joh 1,35-51</i>	07.59	17.49	04.58	17.31
Ma. 24	FN dag	Proclus	08.01	17.46	06.21	17.38
Ti. 25	Crispinus	☉ n.m. 12.49 Solformørkelse	08.03	17.44	07.48	17.47
On. 26	Amandus	Tusmørket varer 40 min.	08.05	17.42	09.20	17.58
To. 27	Sem		08.07	17.39	10.55	18.15
Fr. 28	Simon og Judas		08.09	17.37	12.30	18.41
Lø. 29	Narcissus	☾ nærmest Jorden	08.11	17.35	13.56	19.25
Sø. 30	20. s. e. trin.	Absalon Sommertid ender <i>De onde vinbønder. Matt 21,28-44</i>	07.13	16.33	13.59	19.33
Ma. 31	Reform. begynder		07.15	16.30	14.40	21.00

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Lø.	1	06:47	19:18
Sø.	2	07:28	20:06
Ma.	3	UGE 40	08:17 21:06
Ti.	4	09:19	22:22
On.	5	10:39	23:54
To.	6	-	12:07
Fr.	7	01:16	13:24
Lø.	8	02:20	14:26
Sø.	9	03:13	15:17
Ma.	10	UGE 41	03:56 16:01
Ti.	11	04:32	16:40
On.	12	05:03	17:16
To.	13	05:32	17:50
Fr.	14	06:02	18:25
Lø.	15	06:34	19:02
Sø.	16	07:10	19:41
Ma.	17	UGE 42	07:51 20:27
Ti.	18	08:39	21:21
On.	19	09:37	22:29
To.	20	10:47	23:48
Fr.	21	-	12:02
Lø.	22	00:59	13:08
Sø.	23	01:57	14:05
Ma.	24	FN dag	UGE 43 02:45 14:54
Ti.	25	03:28	15:39
On.	26	04:07	16:21
To.	27	04:43	17:01
Fr.	28	05:17	17:40
Lø.	29	05:52	18:20
Sø.	30	Sommertid ender	05:29 18:04
Ma.	31	UGE 44	06:13 18:53

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 11 min. og aftager i månedens løb 1 time 45 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Alle helgen Solens radius 16' 7" ☉ f. kv. 07.37	07.17	16.28	15.04	22.35
On.	2	Alle sjæle Tusmørket varer 42 min.	07.20	16.26	15.19	-
To.	3	Hubertus	07.22	16.24	15.30	00.09
Fr.	4	Otto	07.24	16.22	15.39	01.39
Lø.	5	Malachias	07.26	16.20	15.46	03.06
Sø.	6	Alle helgens søn. Leonhardus <i>Jordens salt og verdens lys. Matt 5,13-16 el. Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	07.28	16.18	15.54	04.31
Ma.	7	Engelbrecht UGE 45	07.30	16.16	16.02	05.56
Ti.	8	Claudius ☾ f.m. 12.02	07.32	16.14	16.13	07.20
On.	9	Theodor Tusmørket varer 43 min. Uranus i opp. til Solen	07.34	16.12	16.27	08.44
To.	10	Luther	07.36	16.10	16.48	10.06
Fr.	11	Morten bisp	07.38	16.08	17.20	11.21
Lø.	12	Torkild	07.41	16.06	18.05	12.23
Sø.	13	22. s. e. trin. Arcadius <i>Den største i Himmeriget. Matt 18,1-14</i>	07.43	16.05	19.06	13.08
Ma.	14	Frederik ☾ fjernest Jorden UGE 46	07.45	16.03	20.18	13.39
Ti.	15	Leopold	07.47	16.01	21.35	14.00
On.	16	Othenius Tusmørket varer 44 min. ☉ s. kv. 14.27	07.49	15.59	22.53	14.14
To.	17	Anianus	07.51	15.58	-	14.24
Fr.	18	Hesychius	07.53	15.56	00.12	14.32
Lø.	19	Elisabeth	07.55	15.55	01.32	14.39
Sø.	20	Sidste søn. Volkmarus i kirkeåret <i>Kom til mig. Matt 11,25-30</i>	07.57	15.53	02.53	14.46
Ma.	21	Mariæ ofring UGE 47	07.59	15.52	04.17	14.54
Ti.	22	Cecilia	08.01	15.50	05.46	15.04
On.	23	Clemens Tusmørket varer 46 min. ☉ n.m. 23.57	08.03	15.49	07.21	15.18
To.	24	Chrysogonus	08.05	15.48	09.00	15.40
Fr.	25	Catharina	08.06	15.46	10.34	16.17
Lø.	26	Conradus ☾ nærmest Jorden	08.08	15.45	11.50	17.17
Sø.	27	1. s. i advent Facundus <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>	08.10	15.44	12.40	18.41
Ma.	28	Guntherus UGE 48	08.12	15.43	13.09	20.17
Ti.	29	Saturninus	08.14	15.42	13.27	21.54
On.	30	Chr. 6.s fødsel Andreas Tusmørket varer 47 min. ☉ f. kv. 15.36	08.15	15.41	13.39	23.26

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ti.	1	07:04	19:54
On.	2	08:06	21:09
To.	3	09:22	22:35
Fr.	4	10:44	23:52
Lø.	5	11:57	-
Sø.	6	00:53	12:58
Ma.	7	UGE 45	01:43 13:50
Ti.	8	02:26	14:34
On.	9	03:02	15:14
To.	10	03:33	15:49
Fr.	11	Morten Bisp	04:03 16:23
Lø.	12	04:33	16:56
Sø.	13	05:05	17:31
Ma.	14	UGE 46	05:40 18:08
Ti.	15	06:20	18:50
On.	16	07:05	19:38
To.	17	07:57	20:37
Fr.	18	08:58	21:47
Lø.	19	10:07	23:00
Sø.	20	11:17	-
Ma.	21	UGE 47	00:05 12:20
Ti.	22	01:01	13:16
On.	23	01:50	14:07
To.	24	02:35	14:55
Fr.	25	03:16	15:40
Lø.	26	03:56	16:23
Sø.	27	04:35	17:07
Ma.	28	UGE 48	05:16 17:52
Ti.	29	06:01	18:42
On.	30	06:53	19:39

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 23 min. Aftager indtil den 21., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
To. 1	Arnold	Solens radius 16' 13"	08.17	15.40	13.48	-
Fr. 2	Bibiana	Aldebaran kulminerer midnat	08.19	15.39	13.56	00.53
Lø. 3	Svend		08.20	15.38	14.03	02.17
Sø. 4	2. s. i advent	Barbara <i>Når Menneskesønnen kommer. Luk 21,25-36</i>	08.22	15.38	14.11	03.40
Ma. 5	Sabina	UGE 49	08.23	15.37	14.21	05.03
Ti. 6	Nikolaus		08.25	15.36	14.34	06.26
On. 7	Agathon	Tusmørket varer 48 min.	08.26	15.36	14.52	07.48
To. 8	Mariæ undf.	○ f.m. 05.08 Mars i opp. til Solen	08.27	15.35	15.19	09.05
Fr. 9	Rudolph		08.29	15.35	15.59	10.13
Lø. 10	Judith		08.30	15.35	16.54	11.04
Sø. 11	3. s. i advent	Damasus <i>Johannes Døber i fængsel. Matt 11,2-10</i>	08.31	15.34	18.03	11.40
Ma. 12	Epimachus	☾ fjernest Jorden UGE 50 Rigel kulminerer midnat Capella kulminerer midnat	08.32	15.34	19.18	12.04
Ti. 13	Lucia		08.33	15.34	20.36	12.20
On. 14	Tamperdag	Crispus Tusmørket varer 49 min.	08.34	15.34	21.53	12.32
To. 15	Nikatus		08.35	15.34	23.11	12.40
Fr. 16	Lazarus	● s.kv. 09.56	08.36	15.34	-	12.48
Lø. 17	Albina		08.37	15.34	00.29	12.54
Sø. 18	4. s. i advent	Christopher <i>Johannes Døbers vidnesbyrd. Joh 1,19-28</i>	08.38	15.34	01.49	13.01
Ma. 19	Nemesius	UGE 51	08.39	15.35	03.13	13.10
Ti. 20	Abraham		08.39	15.35	04.43	13.21
On. 21	Thomas	Tusmørket varer 49 min. Solhverv 22.48 Korteste dag Merkur st. østl. elong	08.40	15.36	06.19	13.38
To. 22	Japetus	Betelgeuze kulminerer midnat	08.40	15.36	07.57	14.07
Fr. 23	Torlacus	● n.m. 11.17	08.41	15.37	09.25	14.56
Lø. 24	Juleaften	Adam ☾ nærmest Jorden	08.41	15.37	10.30	16.12
Sø. 25	Juledag	<i>Jesu Kristi fødsel. Luk 2,1-14</i>	08.41	15.38	11.09	17.48
Ma. 26	2. juledag	Skt. Stephan UGE 52 <i>Det retfærdige blod. Matt 23,34-39</i>	08.42	15.39	11.32	19.29
Ti. 27	Joh. Evang.		08.42	15.40	11.47	21.06
On. 28	Børnedag	Tusmørket varer 49 min.	08.42	15.41	11.57	22.38
To. 29	Noah		08.42	15.42	12.05	-
Fr. 30	David	● f. kv. 02.20	08.42	15.43	12.12	00.05
Lø. 31	Sylvester		08.42	15.44	12.20	01.28

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
To.	1	07:52	20:47
Fr.	2	09:00	22:02
Lø.	3	10:13	23:13
Sø.	4	11:23	-
Ma.	5	UGE 49	00:15 12:25
Ti.	6	01:07	13:19
On.	7	01:52	14:06
To.	8	02:31	14:47
Fr.	9	03:05	15:24
Lø.	10	03:37	15:59
Sø.	11	04:08	16:32
Ma.	12	UGE 50	04:41 17:06
Ti.	13	05:17	17:41
On.	14	05:55	18:20
To.	15	06:37	19:03
Fr.	16	07:24	19:53
Lø.	17	08:18	20:53
Sø.	18	09:20	22:00
Ma.	19	UGE 51	10:28 23:10
Ti.	20	11:36	-
On.	21	Korteste dag	00:14 12:40
To.	22	01:12	13:38
Fr.	23	02:04	14:32
Lø.	24	Juleaftensdag	02:52 15:22
Sø.	25	Juledag	03:37 16:09
Ma.	26	2. Juledag	UGE 52 04:21 16:55
Ti.	27	05:04	17:40
On.	28	05:50	18:27
To.	29	06:39	19:18
Fr.	30	07:33	20:14
Lø.	31	08:33	21:17

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.39 den 7. juli 2022. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.56. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.02. Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 27. marts til 30. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Højvandet er i kalenderen for Vidåslusen som angivet i Farvandsvæsenets tidevands-tabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

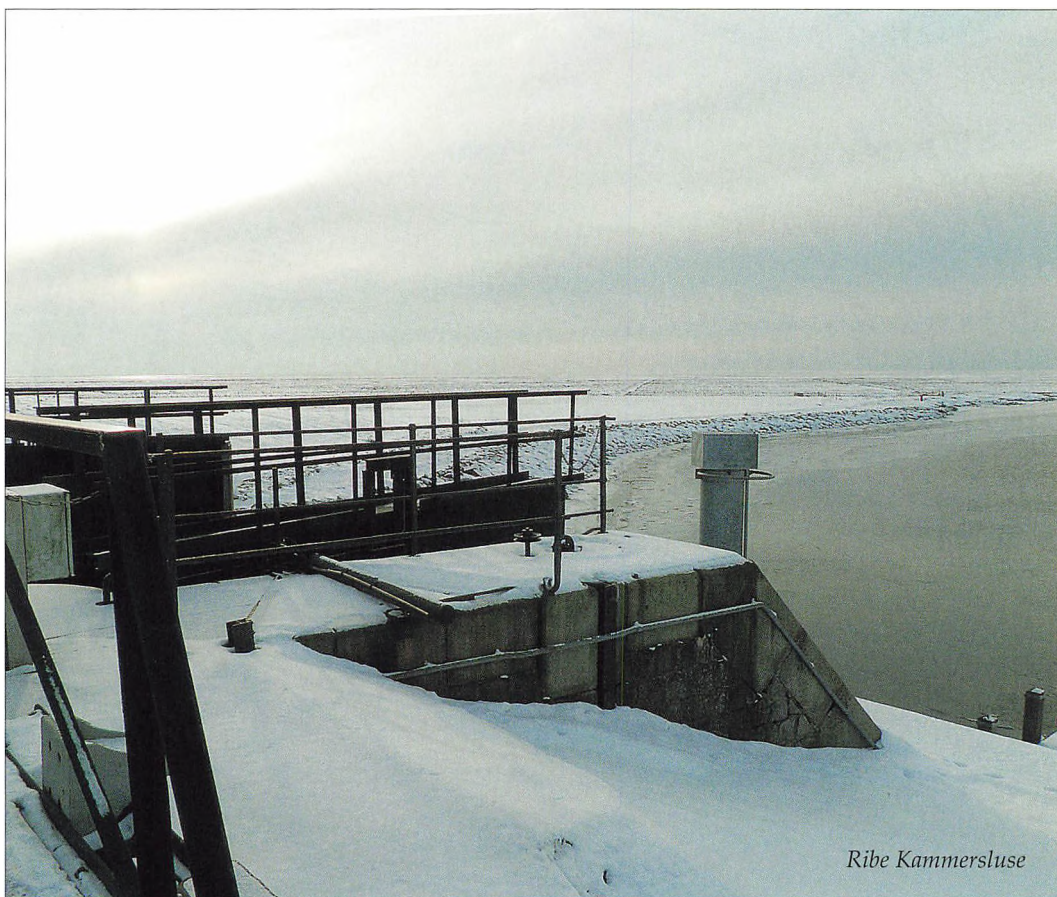
Nordslesvig

Havneby, Rømø.....	trække 0 minutter fra
Ballum Sluse	trække 9 minutter fra
Manø	lægge 8 minutter til
Ribe Kammersluse.....	lægge 6 minutter til

Højvandstiderne kan variere fra dag til dag, så tiderne er beregnet som et gennemsnit.

Sydslesvig

Der henvises til den tyske hjemmeside: www.bsh.de/wasserstand-nordsee

Ribe Kammersluse

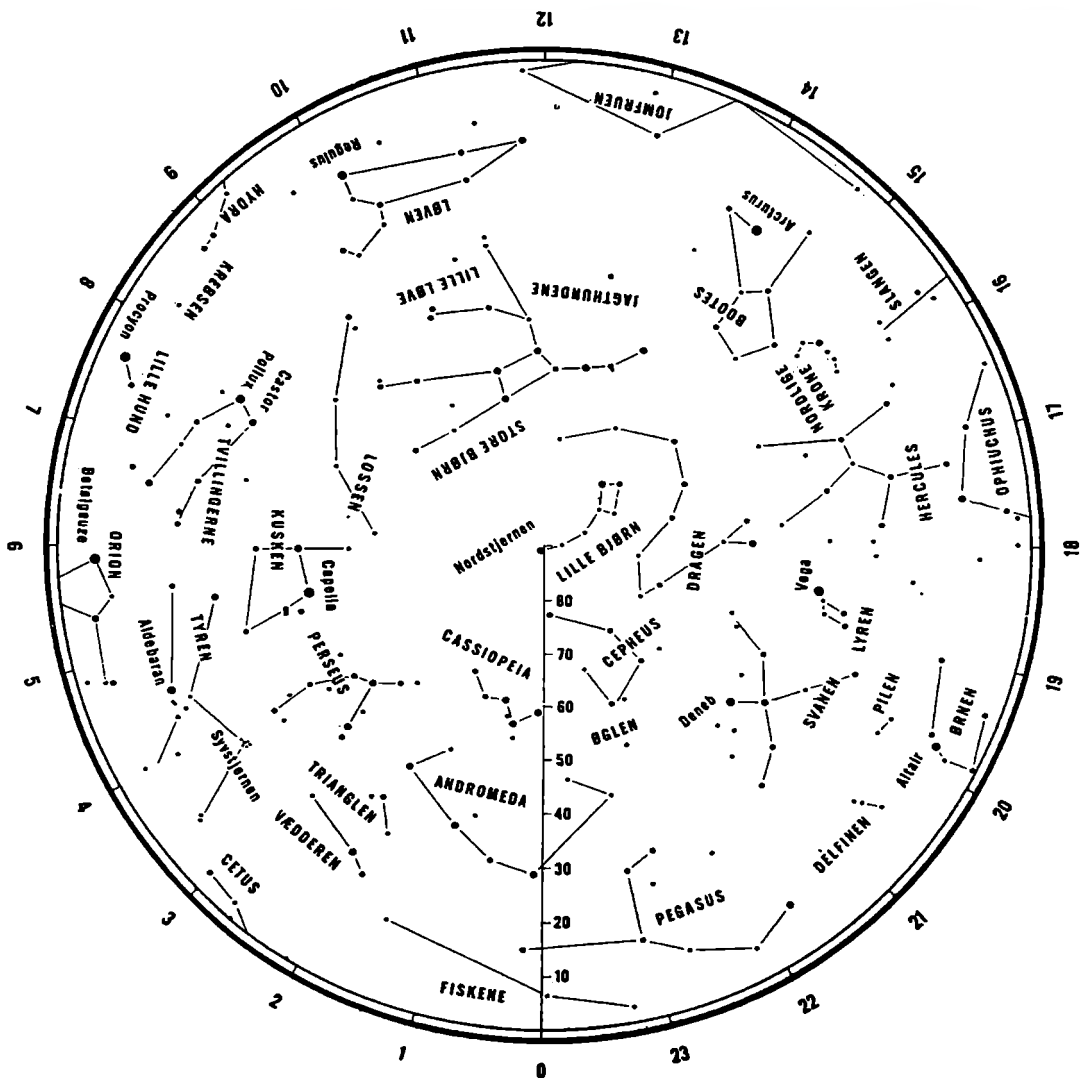
Stjernesked

Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af året ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

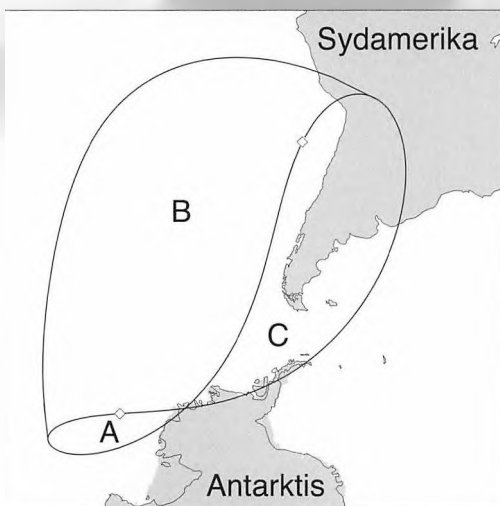
- 3.-4. januar: Kvadrantiderne
- 22. april: Lyriderne
- 12. august: Perseiderne
- 21. oktober: Orionderne
- 13. december: Geminiderne

Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

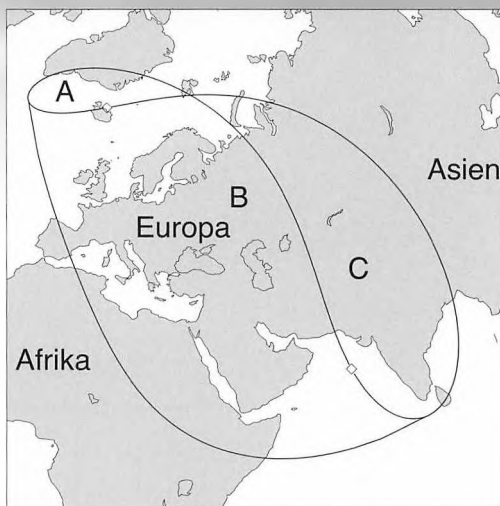
- 9. oktober: Oktober-Draconiderne
- 17. november: Leoniderne

Der er to solformørkelseser og fire måneformørkelseser.

Partiel solformørkelse 30. april 2022
(ikke synlig fra Danmark)

Partiel solformørkelse 25. oktober 2022
(hele formørkelsen er synlig mod sydøst og syd fra Danmark).

Solformørkelseser

Bege solformørkelseser i 2022 er partielle. Ved en partiel solformørkelse er kun en del af solskiven dækket af Månen. Formørkelsesernes synlighedsområder ses på figurerne. I område A er formørkelsen begyndt inden solopgang, i område B er hele formørkelsen synlig og i område C går Solen ned inden formørkelsen er afsluttet.

	TIDSPUNKT	HØJDE	AZIMUT
Start af partiel fase (C1)	11:07:02	19°	152°
Maksimal formørkelse (47%)	12:11:16	22°	169°
Slut af partiel fase (C4)	13:16:54	22°	186°

Måneformørkelseser

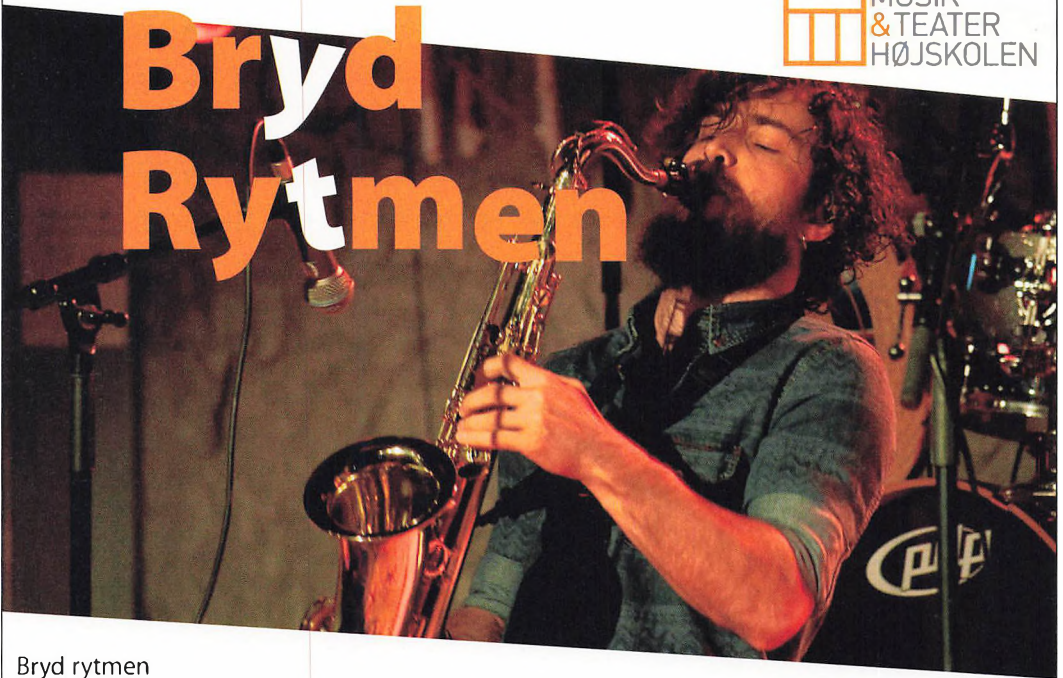
Total måneformørkelse 16. maj 2022. De indledende faser er synlige fra Danmark mod sydvest indtil Månen går ned kl. 4:57.

	TIDSPUNKT	HØJDE	AZIMUT
Start af penumbral fase	3:30:39	8°	216°
Start af partiel fase	4:27:32	3°	228°

Total måneformørkelse 8. november 2022. Ikke synlig fra Danmark.

Alle tider er angivet i Dansk (Central Europæisk) Sommertid, CEST, som anvendes fra 27. marts til 30. oktober. Højden er Solens eller Månens højde over horisonten, mens azimut er vinklen langs horisonten. Den regnes her med 0° mod nord og 90° mod øst. Tidligere, bl.a. i tidligere udgaver af Almanakken, blev azimut regnet med 0° mod syd, men i dag er det langt det almindeligste at regne med 0° mod nord.

Bryd Rytmen

Bryd rytmen

Tag på Musik- & Teaterhøjskolen - højskolen for Musikproduktion, Scenekunst og Musik.

Herrestedgade 6-8 • 6520 Toftlund • Se mere på: www.musikogteater.dk eller ring til: 7483 0104

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris, og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på telefon 2218 1938 eller på sprogforeningen@gmail.com

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Folkehjem · Haderslevvej 71 · 6200 Aabenraa · www.sprogforeningen.dk

PROLOG 2022

Af Inger Rahbek Andersen

Sån en lile rund tingest, som er grå
mæ masse af rø'e dippetutte å,
sån se'e det virus altså u'e,
som læng' har gø'e æ teværels' su'e.
Det gik it hel så rask, som vi tro'i:
Corona blev altså ve mæ og to'i!
Bind for både mund og nejs'
og vi ku hverken rynch elle rejs'.
Om det så virket mæ sån et bind?
Det vist' ihvert fald samfundssind.
Snar blev der lukket op - så ne'e,
elle "åbnet op", som det nu he'.
Mæ jævn' mellemrum et pressemø'e
hvor vi fik og ve'e, hvordan vi sku gø'e:
Det vå sãmænd jo kun så lidt,
vi ål sku gø'e for it og bliv smit:
Hold afstand, sprit af og test, test, test!
Å den må'e sku vi få has å æ pest.
Vi hø'e om forskelle mutatione
fra alverdens forskelle regione.
Jen dau da vå'et den brasiliansk,
og næste dau den sydafrikansk.
Det hele ku i hvert fald smit,
om det het Cluster 5 og P1
elle E 484 K
og B 1.351 ku en få
og Cluster B 117 sãmænd osse.
Om it andt ku en da bliv hel rundtosse.
Lyntest vå, når det sku gå rask,
men det resultat ku gå i æ vask,

så derfor vå'et jo altså bedst,
hvis en osse tau en PCR-test,
og vå den så negativ, så vå'et jo godt,
men positiv - så vå'et æ kachot,
elle eenrum i hvert fald et godt styk ti
ind te æ smitfar' den så vå forbi.
O'e som aflyst og incidensti
blev møj almindle i æ pandemi.
Flokimmunitet ku en osse hø'e
og der blev endda og snakket om bø'e,
hvis æ regle de blev øvetrådt.
Mæ vaccination da blev'et godt.
Så nu absolut it me'e om det.
Der er jo da andt i verden te.
Og it det hele gik i stå.
Æ klok den blev da ve mæ og gå.
Æ sol gik op og den gik ne'e.
Æ jo'e blev heldigvis ve og rote'e.
Og endle er der jo da æ vejr.
Som' ti'e så opfør et sæ altså sæ'e,
Men det har et vel e'ntle åltins gø'e.
(Nu skyldes et bar æ bile og æ kø'e.)
Som' ti blejs æ vind fra vest
og som ti fra øst, som det passe en bedst.
Som' ti skin æ sol så dejle,
og som' ti stå'e et ne'e så det sejle.
Som' ti havle'et elle det sne'e,
og æ temperatu'e svinge op og ne'e.
Det ku en it forhinde, den lille grå
mæ de manne rø'e dippetutte å.

1972

Artikler
og digte

For 50 år siden

Af Britta Slot Johnsen

Desværre kan vores sædvanlige krønikeskriver, Lis Mikkelsen, ikke skrive "For 50 år siden" i år. Vi ved, at mange glæder sig til at læse artiklen og komme en tur ned ad "mindernes gade". Lis gør et kæmpe arbejde med at gennemgå alle aviser fra hele året og derefter skrive det hele sammen på sin egen personlige måde, så vi skylder Lis en stor tak. Derfor har Almanakudvalget besluttet sig til at gribe det an på en lidt anden måde. I år vil artiklen rumme en oversigt over 10 vigtige begivenheder i Danmark og 10 vigtige begivenheder i udlandet, nogle personlige erindringsglimt fra medlemmer af Almanakudvalget og en artikel om et af de helt store temaer i 1972: Folkeafstemningen om Danmarks optagelse i De Europæiske Fællesskaber (EF).

Sådan så vi ud i 1972
- vide bukser,
havfruehår,
afghanerpels og
store briller

DANMARK

Frederik d. 9. dør, og Kronprinsesse Margrethe udråbes til dronning

Den 14. januar døde Kong Frederik d. 9., og den 31-årige tronfølger Prinsesse Margrethe udråbes til dronning fra balkonen på Christiansborg. Hun får titlen Margrethe II og er den første kvindelige monark siden 14-tallet.

Fiskbækbroen ved Farum kollapser

Fiskbækbroen, der fører over Hillerød-motorvejen lidt syd for Farum, kollapsede den 8. februar kort før den skulle tages i brug. Kollapset skyldtes en fejl i betonstøbningen i broens fundament.

Folkebevægelsen mod EF grundlægges

Hele 1972 var præget af Danmarks ansøgning om optagelse i EF, og i april grundlægges Folkebevægelsen mod EF. Bevægelsen blev stiftet for at samle kræfterne for et nej, uafhængigt af politisk observans i øvrigt.

Den sidste sporvognsrute nedlægges i København

22. april 1972 var Københavns sporvejssystem, et af Europas største, nedlagt i rekord-tempo af en handlekraftig sporvejsborgmester, og sporvognene blev erstattet af busser. Linje 5 blev den sidste sporvogn, der kørte gennem Københavns gader.

Den første Roskilde Festival åbner

Den første egentlige Roskilde Festival slår portene op for 15.000 gæster på en bar mark lidt uden for Roskilde. Inspirationen kom bl.a. fra den store Woodstock-festival i USA i 1969. Fra starten spillede store udenlandske bands på festivalen, og i 1972 spillede bl.a. The Kinks.

Den første boreplatform åbner i Nordsøen

Danmark er på vej til at blive en olieproducerende nation med åbningen af en boreplatform på Danfeltet i Nordsøen. A. P. Møller fik koncessionen på olieudvinding i Nordsøen med udsigt til et olieeventyr, der kom til at få stor betydning for Danmark.

Roskilde Universitetscenter (RUC) åbner

Den 1. september åbner Danmarks 4. universitet i Roskilde efter en del politisk strid om, hvorvidt det skulle være Ålborg eller Roskilde, der fik det 4. universitet. Undervisningen på RUC adskilte sig fra de andre universiteter ved at være præget af et helt nyt undervisningskoncept, der blandt andet indebar gruppearbejde og gruppeeksamen, tværfaglighed, basisuddannelser og projektorientering.

Et flertal stemmer for dansk tilslutning til EF

63,4 % af den danske vælgerbefolkning stemte for et ja til EF den 2. oktober med en stemmeprocent på 90,1%. Forud var gået en til tider ganske heftig kamp mellem modstandere og tilhængere, og ret kort før afstemningen så modstanderne ud til at have flertal. I den

sidste uge op til afstemningen kørte en effektiv kampagne med sloganet "Prisen på et nej", som var med til at vende stemningen.

Statsminister Jens Otto Krag træder tilbage og afløses af Anker Jørgensen

Med et ja til EF havde Jens Otto Krag nået sit politiske mål, han trådte tilbage som statsminister, og mange husker sikkert en afslappet og smilende Krag med hul i skoen fra pressemødet den 3. oktober. Anker Jørgensen blev noget overraskende udpeget som ny statsminister. Han kom med en baggrund i fagbevægelsen, hvor der havde været en del modstand mod EF og skulle forsøge at samle et splittet socialdemokrati.

Loven om fri abort vedtages

Efter flere tilløb fremsatte den socialdemokratiske regering 30. november et forslag til lov om svangerskabsafbrydelse, der fastslår, at en kvinde har ret til at få afbrudt sit svangerskab inden udløb af 12. svangerskabsuge. Forslaget blev vedtaget med et snævert flertal (Folketingsmedlemmerne var fritstillede), og loven trådte i kraft 1. oktober 1973.

UDLANDET

EF

Bangladesh var det daværende Østpakistan, mens det, der i dag kendes som Pakistan, kaldtes Vestpakistan. Bangladesh erklærede sig uafhængigt af Pakistan i 1971, hvilket udløste Bangladeshkrigen, hvorefter landet efter intervention fra Indien opnåede uafhængighed og status som selvstændig stat.

Bloody Sunday i Nordirland

13 demonstranter blev dræbt, da britiske faldskærmssoldater blev sat ind mod en katolsk demonstration. Skyderiet fandt sted under en katolsk march og medførte bl.a. en lukning af parlamentet for Nordirland og adskillige IRA-attentater i de følgende år.

Præsident Nixon besøger Kina

Præsident Nixon besøger som den første amerikanske leder formand Mao Zedong. Besøget betragtes som en af periodens store diplomatiske og fredsskabende bedrifter, eftersom forholdet mellem de to lande var iskoldt. Udtrykket "Nixon in China" er blevet en fast talemåde i amerikansk politik om en uventet og ukarakteristisk handling af en politiker.

Rapporten "Grænser for vækst" udkommer

Som et forvarsel for de klima- og befolkningsproblemer, vi står overfor, udkom den videnskabelige rapport "Grænser for vækst." Den blev udgivet af Romklubben, en international tænketank bestående af fremtrædende erhvervsfolk og videnskabsmænd. Rapporten forudsiger den globale udvikling i bl.a. befolkningstal, produktion af fødevarer, forbrug af naturressurser samt forurening.

Ulrike Meinhof & Gerhard Müller fra Rote Armé Fraktion bliver arresteret

Begge tilhørte den venstrestremtiske Bader-Meinhof-Gruppe, der havde gennemført en række røverier og terrorhandlinger i det daværende Vesttyskland. De blev idømt livsvarigt fængsel, og Ulrike Meinhof begik selvmord i sin celle i 1976.

Indbrud i Demokraternes hovedkvarter i Washington

Watergate-skandalen startede med et indbrud i Demokraternes hovedkvarter i Watergatebygningen i Washington, hvor 5 mænd blev anholdt, da de havde prøvet at anbringe aflytningsudstyr. Det blev hurtigt klart, at gerningsmændene havde forbindelse til Det Hvide Hus, og Watergate-skandalen endte med, at præsident Nixon måtte gå af i 1974.

Terrorangreb på De Olympiske Lege i München

Den 5. september om morgenen brød medlemmer af den palæstinensiske terrorgruppe Sorte September ind i den israelske lejr og dræbte 11 israelere og en tysk politibetjent. Mange foreslog at stoppe legene, men IOC valgte med støtte fra Israel at fortsætte legene med 1 dags udsættelse. Israel trak sit hold ud. To stjerner fra Olympiaden i München var den amerikanske svømmer Mark Spitz, der vandt hele syv guldmedaljer og den russiske gymnast Olga Korbut, som vandt tre guldmedaljer og én sølvmedalje.

Norge stemmer nej til optagelse i EF

Norge stemte den 25. september nej til EF med et flertal på 53,2%, hvilket vakte en del bekymring hos de danske ja-sigere 1 uge før den danske folkeafstemning, og kampagnen for et ja blev intensiveret.

Vesttyskland (BDR) og Østtyskland (DDR) anerkender hinanden

De to tysklunde undertegnede i 1972 en aftale om gensidig anerkendelse. Hermed fremstod DDR (Østtyskland) som en regulær stat, og det vesttyske krav på en genforening var officielt opgivet. Willy Brandt var initiativtageren til dette skridt, og hans afspændingspolitik indbragte ham i 1971 Nobels fredspris.

Apollo 17 lander på månen

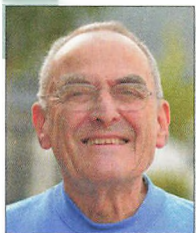
Den 11. december lander Apollo 17 på månen. Det var den 11. Apollo-mission, og den 6. og indtil videre sidste månelanding med astronauter. Apollo 17 medbragte en "månebil", som blev brugt til indsamling af materiale fra månen. På tilbageturen foretog astronauten Ron Evans en rumvandring på over 1 time.

SMÅ PERSONLIGE BERETNINGER

Billeder af forfatterne fra 1972 og i dag ...

1972

GEORG BENDIX:

Et stemningsbillede fra tiden op til folkeafstemningen

1972 blev det år, der vendte kikkerten. Fra nu af kunne dronningeriget ikke længere nøjes med at betragte sig selv, sine følelser og fornemmelser.

Europa kom ind i billedet. Og jeg kunne ikke længere sidde på de 7 tdr. land og sige, at verden udenfor ikke kom mig ved. Jeg skulle træde i karakter og finde ud af, hvad jeg mente i den politiske kamp om medlemskabet af Fællesmarkedet.

Jeg var blevet lærer i samfundsfag og politik. Jeg vidste, hvor jeg selv stod, for jeg havde været barn i krigens år. De skulle ikke gentages. Mennesker i vores fællesskab omfattede bønder og byfolk, håndværkere og andre, der som os selv, var offentligt ansatte. Der havde været megen samtale i årene op til oktober 72. Men den var nøgtern nærmest koldsindig og gik på, hvad der nu "ku betål se".

Men i foråret 72 tog fanden ved os og styrede os ud i skrig og skrål. På Statsseminariet i Ribe gik bølgerne højt. Der var mange syd- og sønderjyske bondepiger og -karle som døjede knubbede ord og onde beskyldninger fra den politiske venstrefløj og såmænd også fra en del af deres egne, fordi de gik ind for EF. Mange talte ikke med hinanden, efter at de havde været oppe at "bekende" deres standpunkt. Det var noget vanskeligt at lave undervisning i emnet, og alle de diplomatiske og videnskæssige ressourcer skulle i spil. Hver dag. Hver time.

Op til en weekend i foråret havde diskussionen haft karakter af vækkelsesmøde, hvor de frelste ef-modstandere drev seminarielæreren og en lille flok "kættre" rundt indtil klokken slog 14, og bajerens time i kantinen udfriede os.

Om aftenen havde man i Brændstrup Forsamlingshus fra SF's side arrangeret et træf med musik og kampsange mod Fællesskabet. Vi kørte derop, og lyden af Internationale gjaldede ud af vinduet. Da jeg forsigtigt åbnede døren for at gå ind under de sidste par takter, slog musikken og koret af glade, politisk vågne og meget berusede festdeltagere over i: "Ja, han er én af vor' egne ...". Vi kørte trøstet hjem bagefter. Vi skulle nok komme over de politiske kampe i tiden og sammen vende fokus mod "den brogede verden".

INGER RAHBEK ANDERSEN:

Da Tønder Statsseminarium fik sin første datamat

I 1972 påbegyndte jeg læreruddannelsen ved det hedengangne Tønder Statsseminarium. På 1. årgang var der 6 parallelklasser og ca. 150 studerende.

Nogle kom så langt borte fra som København. I 1972 fik seminariet en datamat med alt tilbehør. Matematiklærer Børge R. Christensen skriver om den i et skrift udgivet i anledning af seminariets 200-års jubilæum: "Den så ud som datamater gjorde i 1972. Selve datamaskinen var på størrelse med de kommoder, der i min barndom blev fragtet rundt i sognet omkring 1. november, når karle og piger flyttede, og kortlæseren var af format som en mikrobølgeovn. Når udstyret var i drift, udviklede det så meget varme, at vi, så vidt jeg erindrer, ikke havde brug for at åbne radiatorerne i rummet i de ca. syv år, det fungerede.

Datamaskinen blev ved hjælp af teknikker, som er kendt fra flytning af flygler, anbragt på gulvet i et hjørne. Printerens og kortlæseren blev anbragt på et solidt egetræs bord. Man skønnede, at det ville kunne modstå de rystelser, der opstod, når printerens ca. et kilo tunge skrivemaskine bankede løs. Lydindtrykket var ubeskriveligt. Til gengæld skrev den kun store bogstaver. Jeg har tit tænkt på, om små bogstaver ville have larmet mindre."

POUL KREBS LANGE:

Fra starten på det nye skolevæsen i Vojens Kommune

Ved kommunesammenlægningen i 1970 dannedes den nye Vojens Kommune, hvor jeg var lærer ved Skrydstrup Skole. Der blev oprettet en skolekommission, som skulle behandle skolespørgsmål, inden

de kom i byrådet. Alle skolernes lærere mødtes for at vælge en fælleslærerrådsformand, som skulle være skolernes repræsentant i skolekommissionen. I første omgang, hvor der stadig var en rivalisering mellem nogle store skoler, valgtes en besindig erfaren lærer fra en mindre skole. I fælleslærerrådet, hvor skolerne var repræsenteret med lærerrådsformændene, opstod hurtigt utilfredshed med formandens manglende slagkraft i forhold til det politiske system.

Jeg har altid ment, at jeg var et roligt gemyt, men jeg kan godt se på mit CV, at jeg har haft en vis evne til at blande mig. Også her hvor jeg stillede op som modkandidat og blev valgt i 1972. Det blev begyndelsen til et langt og frugtbart samarbejde med skoler, forvaltning og byråd.

PEDER MOLTESEN RAVN:

Ung landmand i 1972

Jeg vil da gerne gribe opfordringen til at tænke tilbage på året 1972. Hvad der kendetegnede året i Danmark er der formentlig orienteret om i hovedartiklen. For mig personligt blev året 1972 skelsættende. Jeg afsluttede min landmandsuddannelse på

Kjærgård Landbrugsskole med driftslederuddannelsen. Forstander Ejnar Jensen forsikrede os kommende landmænd om, at dansk landbrug gik mod lysere tider, hvis Danmark blev medlem af EF. Hermed ville dansk landbrug få adgang til et stort "hjemmemarked".

Egentlig var det bare med at komme i gang og få sig etableret. Jeg etablerede mig som

23-årig i december 1972, idet jeg overtog mit fødehjem i Høgsbro som 3. generation. Min afslutningsopgave på landbrugsskolen var et projekt med etablering af en specialproduktion med søer og salg af smågrise. Jeg husker klart de kommentarer, jeg fik af sognets ældre landmænd, som gav udtryk for, at jeg løb en risiko ved en sådan produktion. Jeg igangsatte dog straks projektet, som blev det bærende i vores landbrug i en årrække.

Set i bakspejlet var man ung og ikke særlig erfaren, men det blev dog til 35 gode år, inden vi overdrog gården til 4. generation.

POVL CALLESEN:

Kontorelev i Sønderborg Kommune

I 1972 var jeg 19 år og midt i et 2-årigt forløb som kontorelev ved Sønderborg Kommunes kommunale administration efter endt real- og handelsskoleeksamen.

Det var en god læreplads ved Sønderborg Kommunale Skolevæsens kontor, med navnkundige Hans Peter Georg Flintholm Hansen som skoledirektør og Agnes Nissen som kontorfuldmægtig; det var hædersfolk.

Der var ingen forpligtelser, penge på lommen og jeg havde anskaffet mig en Kawasaki 250 cc motorcykel. Dagene og månederne gik med at passe jobbet; spille fodbold og køre på motorcykel, "føjte" og gå til fester. Æ spritbåd, Kathrinelund, Slotsrestauranten og lignende var den tids "kulturelle oplevelser"!!

Fodbold, håndbold og gymnastik var de øvelser som forsøgte at holde kroppen i form.

BRITTA SLOT JOHNSEN: Jesus Christ Superstar

I 1972 arbejdede jeg i mit første lærerjob i Albertslund Kommune.

Det var dengang en kommune i stor udvikling, hvor nogle af skolerne var planlagt til kun at eksistere i en årrække, alt efter hvor befolkningsudviklingen var størst, og "min" skole, Kongsholmskolen, blev nedlagt for nogle år siden.

Jeg boede i Albertslund, men tog tit til København for at få nogle kulturelle oplevelser. En af de store var musicalen "Jesus Christ Superstar. Det var en flot og spændende forestilling med en Jesus-figur, der nærmest var en blanding af en hippie og en oprører, hvilket nok var lidt provokerende for nogen. Blandt de mange medvirkende var en ung Eddie Skoller som Judas.

Jesus Christ Superstar musical (foto: Knud Henriksen)

DANMARK

Artikler
og digte

og Det Europæiske Fællesskab

EF

Af Poul Krebs Lange

For 50 år siden, den 2. oktober 1972, stemte et flertal på 63,3 % af de danske vælgere ja til dansk medlemskab af EF.

I min vindueskarm står der en rød sportsvogn. Det er en Schuco Examico, Made in Germany omkring 1950. Udover at det er en julegave, jeg stadig er meget glad for, har den altid for mig været et symbol på den utrolige udvikling af den tyske industri så få år efter en ødelæggende krig.

Også i andre europæiske lande gik udviklingen hurtigt. Frygten for en ny krig og behovet for samarbejde medførte, at den franske udenrigsminister Robert Schumann (1886-1963) den 9. maj 1950 præsenterede et forslag om Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab. Forslaget trådte i kraft den 23. juli 1952 med seks medlemslande: Frankrig, Tyskland, Italien, Belgien, Holland og Luxembourg.

Fællesskabet udviklede sig gennem årene med en række traktater, f.eks. Rom-traktaten.

I 1960 var Danmark med til at oprette European Free Trade Association (EFTA) som et forsøg på at styrke andre europæiske lande over for EF, men det blev blot en nødløsning. Det interessante var forholdet til EF.

Allerede i 1961 søgte Danmark sammen med Storbritannien og Irland om medlemskab af EF, men Frankrig var imod britisk medlemskab, og det gik så ud over os. Danmark satte så fokus på et tættere nordisk samarbejde, NORDEK. Det blev dog opgivet i 1970.

I maj 1967 blev ansøgningen til EF fornyet, men den gik igen i vasken på grund af fransk-engelske uoverensstemmelser. Var der i Brexit også en tak for sidst!

I 1970 var der endnu stor opbakning til EF. I 1960'erne var Socialistisk Folkeparti det eneste parti i Folketinget, der var imod. Da en afgørelse nærmede sig, stod flere og flere frem og erklærede sig som skeptikere eller modstandere.

Ved folketingsvalget den 21. september 1971 måtte den radikale statsminister Hilmar Baunsgaard og hans firkloverregering sige farvel og overlade regeringsmagten til socialdemokraten Jens Otto

Krag i en mindretalsregering støttet af Socialistisk Folkeparti.

I erklæringen af statsministeren fra Jens Otto Krags tiltrædelse 19. oktober 1971 siger han om EF: *Forhandlingerne om dansk indtræden i fællesmarkedet bygger på folketingets dagsorden fra maj 1967, der både i fjor og i år er blevet bekræftet af et stort flertal i tinget. Denne dagsorden bemyndiger regeringen til at føre forhandlinger om dansk medlemskab sammen med Storbritannien, idet den udtrykker samtidig forventning om, at de øvrige skandinaviske lande løser deres samarbejdsforhold til Fællesskaberne.*

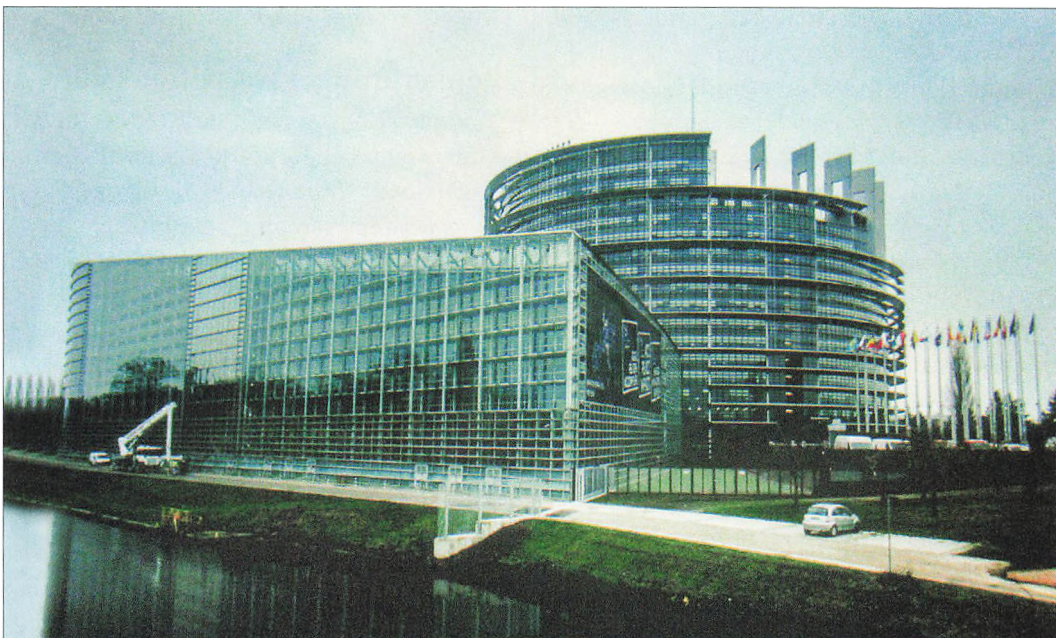
På Folketingets møde den 16. december 1971 fremsættes en forespørgsel fra formanden for markedsudvalget Poul Dalsgaard(A) til ministeren for udenrigsøkonomi, europæiske markedsanliggender samt nordiske anliggender Ivar Nørgaard (A). Forespørgslen, som medfører en meget lang debat, munder ud i forslag om motiveret dagsorden: *Idet Folketinget bekræfter den vedtagne dagsorden af 11. maj 1967, hvorefter Danmark søger medlemskab i De europæiske Fællesskaber sammen med*

Storbritannien, og i forventning om, at også de øvrige skandinaviske lande får løst deres samarbejdsforhold med Fællesskaberne, tilslutter tinget sig det opnåede forhandlingsresultat og tilslutter sig, at regeringen underskriver tiltrædelsestraktaten. Tinget går derefter over til næste punkt på dagsordenen.

Denne vedtagelse danner så baggrund for, at den danske statsminister Jens Otto Krag sammen med regeringschefer fra Storbritannien, Irland og Norge kan mødes den 22. januar 1972 i Bruxelles for at skrive under på Romtraktaten og tillægsdokumenterne, der fyldte et godt stykke over bordhøjde.

De lovede, at deres lande 1. januar 1973 ville indtræde i EF, for Irland, Norge og Danmark med det forbehold, at der blev sagt ja ved en efterfølgende folkeafstemning. I første omgang talte man om en afstemningsdato i juni, men det blev i stedet den 2. oktober 1972.

En indtræden i EF blev et af de mest centrale politiske stridspunkter. Fra og med foråret 1971 blev det meste af modstanden organiseret af Folkebevægelsen

Europaparlamentet i Strassbourg (foto: Presseafdelingen - Multimedia Centre - europa.eu)

Valgplakat til fordel for EF (Magasinet Europa.dk)

mod EF. Man argumenterede for den nationale selvstændighed, angsten for Tyskland og ønsket om et styrket nordisk samarbejde.

I Sønderjysk Almanak 2021 har Lis Mikkelsen skrevet om valgkampen op til folketingsvalget i 1971, hvor EF fyldte meget. Hun skriver også om sammensætningen af det nye folketing og om forholdet til vore europæiske naboer, så det skal ikke gentages her.

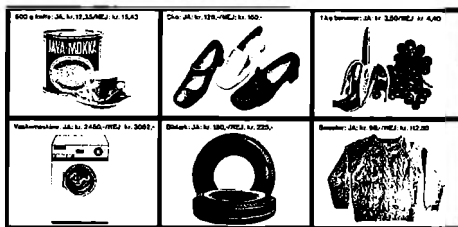
Paul Hammerich skriver i Set og hørt 1953-1978: *Efter mere end 12 års snak skulle befolkningen 2. oktober 1972 tage beslutning for eller imod Fællesmarkedet. Kampagnen blev den sejeste og ondeste i folkestyrets historie. Yderliggående postulerede, at Danmark ville gå bankerot, hvis vi stemte nej og ophøre med at bestå, hvis vi stemte ja.* Udtalelsen er ledsaget af et fotografi, hvor en hund letter ben på en plakat med teksten: **Dette land er vort! Derfor Nej til EF.**

Den 26. september 1972 sagde Norge

PRISEN PÅ ET NEJ

Betalingsbalance, valutastilling, militærde, devaluering. Ord, som De i den sidste tid har hørt så tit. Mange synes måske for tit. Det er politikeres ord. Økonomiske eksperter ord. Det er nationaløkonomi. Men nationaløkonomi kommer os alle ved. Et Nej den 2. oktober kan få alvorlige økonomiske konsekvenser for Danmark. - for danske familiers hverdagsøkonomi. Sækyndige siger, at en væsentlig devaluering vil være uundgåelig. En devaluering med 20% er ikke usandsynlig. Det betyder, at hver krone De tjener bliver forringet med *20-25%, når De køber ting, som er importeret fra udlandet. EF-lande eller ej. Desuden vil dansk producerede varer, som indeholder importerede råstoffer, også blive dyrere. I hver dag købes importerede, nødvendige varer til familiens ophold og trivsel. Kolonialvarer, kaffe, the, sko, uld og bomuldstøj, frugt, grøntsager og fyrtøjsolie. Og på turistture i udlandet bliver alt hvad man køber tilsvarende dyrere. Det bliver dyrere for os alle.

Kamkøben for tilkøbning til EF

Har De råd til et Nej?

Stem JA til EF i morgen!

"Prisen for et nej" (Danmarkshistorien.dk)

nej, og så troede mange, at vi ville gøre det samme. Det blev som bekendt et ja den 2. oktober. Dagen efter meddelte statsminister Jens Otto Krag sin afgang, og Anker Jørgensen blev hans efterfølger.

Bemærkninger fra satiretegnere

Æ Rummelpots tegner Otto F tegner Anker Jørgensen på en hestetrukket flyttevogn med teksten: *Danmark EF-flytning - Obs. Ny indehaver.* Han bliver skubbet af en række kendte sønderjyske lokalpolitikere.

I Svikmøllen tegner Franz Fuchsel Anker Jørgensen, nu som aflædt kejser under en baldakin båret af fire topløse piger og med teksten: "Der stilles store forventninger til Danmarks betydning for Norden og demokratiet i EF."

Bo Bojesens Danmarkshistorie 1943-94 viser Anker Jørgensen som den, der nu skal forsone EF-tilhængere og modstandere inden for arbejderbevægelsen. På hjemmesiden danmarkshistorien.dk kan man gense plakater fra EF-debatten.

"Portræt" af det nye EF (Jydske Tidende)

Beslutningen

Loven om Danmarks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber den 1. januar 1973 blev vedtaget den 11. oktober 1972.

Siden er vedtaget et utal af love vedrørende EF. Her skal blot nævnes, at i 1987 vedtog man Den Europæiske Fælles Akt, som fastlagde rammerne for det indre marked og yderligere udbyggede frihandelen mellem landene. Traktaten betød også, at EF skiftede navn til EU.

Folkeafstemninger i Danmark

Muligheden for at afholde folkeafstemning blev indført med Grundloven af 1915.

Grundloven af 5. juni 1953 (den nuværende grundlov) nævner fem tilfælde, hvor der skal afholdes en bindende folkeafstemning:

Ved ændring af grundloven (§ 88).

Ved ændring af valgretsalderen (§ 29).

Ved afgivelse af suverænitet (§ 20).

Når et lovforslag er vedtaget af folketinget, kan en tredjedel af folketingets med-

lemmer begære folkeafstemning (§ 42). Ved indgåelse af visse internationale traktater (§ 42, stk.6).

Herudover kan politikerne beslutte at holde vejledende folkeafstemninger hvor vælgerne spørges til råds.

Folkeafstemningen den 2. oktober 1972 blev afholdt i henhold til grundlovens § 20, afgivelse af suverænitet. For at afgive magt til EU skal mindst 5/6 (150) af folketingsmedlemmerne stemme for et lovforslag. Hvis flertallet for en vedtagelse ikke er stort nok, skal sagen til folkeafstemning. Her har et flertal af vælgerne mulighed for at ændre beslutningen.

Siden 1972 har der været afholdt yderligere 7 folkeafstemninger om EU-spørgsmål.

1986: EF-pakken (JA)

1992: Maastrichttraktaten (NEJ).

1993: Maastrichttraktaten +

Edinburghafgørelsen (JA)

1998: Amsterdamtraktaten (JA)

2000: Euroen (NEJ)

Der stemmes i Europaparlamentet (foto: Presseafdelingen - Multimedia Centre - europa.eu)

2014: Patentdomstolen (JA)

2015: Ændring af retsforbeholdet (NEJ)

EU's geografiske udvikling

1952: Frankrig, Italien, Holland, Belgien, Luxemborg og Tyskland

1973: Storbritannien, Irland og Danmark

1981: Grækenland

1986: Spanien og Portugal

1995: Sverige, Finland og Schweiz

2004: Tjekkiet, Estland, Cypern, Letland, Litauen, Ungarn, Malta, Polen, Slovenien og Slovakiet

2007: Rumænien og Bulgarien

2013: Kroatien

2020: Storbritannien forlod EU den 31.1.

Rigsfællesskabet og EU

Det færøske hjemmestyre besluttede forud for Danmarks indtræden i EF, at Færøerne ikke ville være medlem, men man har en fiskeriaftale og en handelsaftale med EU.

Grønland blev medlem i 1973 som følge af rigsfællesskabet. Efter etableringen af det grønlandske hjemmestyre i 1979 afholdtes en vejledende folkeafstemning i 1982. Her stemte 53 % nej til grønlandsk EF-medlemskab. Grønland udtrådte med virkning fra 1. februar 1985, men har siden haft en fiskeriaftale med EU.

Poul Krebs Lange, som er redaktionsmedlem, har skrevet artiklen til emnet: For 50 år siden

Kilder:

Jens Peter Christensen, Grundloven.

Folketingets EU-Oplysning.

Aarhus Universitet, Danmarkshistorien.dk

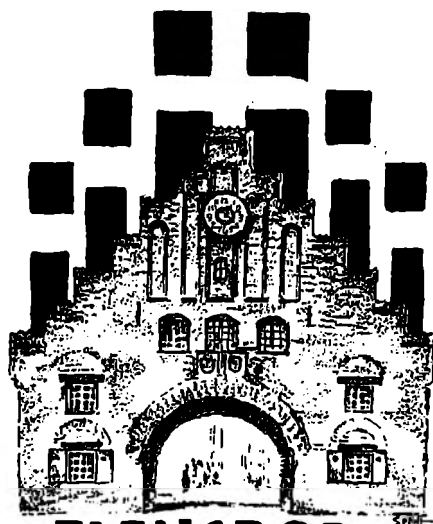
FLENSBORG HJEM - trods alt!

Af Axel Johnsen

Flensborg-bevægelsen i
afstemningskampen 1919-1920

Da det slesvigske spørgsmål kom øverst på den politiske dagsorden i Danmark i november 1918, var der to grundlæggende måder at anskue det på. Og de to måder var indbyrdes helt uforenelige: Dannevirke-standpunktet og Aabenraa-standpunktet. Dannevirke-mændene, som var en lille gruppe af sønderjyllandsinteresserede og forsvarsvenlige konservative akademikere, ville have en historisk grænse, som kunne forsvares med en stor stående hær: Linjen Sli-Dannevirke-Tønning. De danske nordslesvigere, der havde fast mødested i Aabenraa (deraf betegnelsen "Aabenraa-standpunktet"), havde et andet udgangspunkt: De ville have en demo-

**• FLENSBORG •
• DANSK •**

**ENDT ER JERNMAGTS
KOLDE DAGE,
FLENSBORG, FRÆNDE,
KOM TILBAGE**

*Forestillingen om Flensborg
som en dansk by
(foto: Museum
Sønderjylland)*

kratisk grænse - en grænse trukket efter befolkningens eget ønske. Dette program blev knæsat med den såkaldte Aabenraa-resolution den 17. november 1918.

Men hvad med Flensborg? Dannevirke-mændene betragtede ikke Flensborg som noget særskilt spørgsmål - byen ville jo komme med af sig selv, hvis grænsen kom til at gå ved Dannevirke. For de danske nordslesvigere derimod var Flensborg det store spørgsmål. Nordslesvigerne vidste, at Flensborg senest i 1880erne var blevet en tysk by, og hvis befolkningen blev spurgt nu, ville det store flertal stemme tysk.

Men skulle byen alligevel med til Danmark på trods af det

tyske flertal? Eller skulle byen på forhånd afskrives? Dette spørgsmål var den helt store knast, da nordslesvigerne i oktober 1918 forhandlede om, hvordan den nye grænse skulle drages. Her delte man sig med det samme efter anskuelser. I Kongeriget derimod gik der nogle måneder, før man opdagede, at de danske nordslesvigerne ikke ville kæmpe for Flensborg. På dette grundlag opstod Flensborg-bevægelsen.

Erindringen om den danske by Flensborg

De fleste danskere havde siden Første Verdenskrigs begyndelse tabt følingen med byen. Nordslesvig fyldte meget mere i danskernes bevidsthed, ikke mindst på grund af de mange dansksindede, der kæmpede og faldt i tysk krigstjeneste. Danskerne vidste, at der her blev lagt et åg på Nordslesvigs danske befolkning.

At Flensborg havde været dansk engang, vidste man jo nok, men hvor meget der var tilbage af denne danskhed i 1914, 1917 eller 1918, stod ikke helt klart. Et vist dansk islæt var der vel tilbage: Flensborg Avis var kendt som danskhedens forpost, og man skulle jo ikke længere tilbage end til 1906 for at finde den legendariske chefredaktør Jens Jessen i redaktørstolen - og i rigsdagen i Berlin. Før ham havde det været den danske flensborger Gustav Johannsen, der havde haft pladsen. I Danmark gik stadig der frasagn om den joviale Johannsen, der forenede høj og lav, tyskere og danskere, og som fik en statsmandsbegravelse, da han døde i 1901.

Forestillingen om det danske Flensborg havde altså rod i svundne tider, og dette kongerigsk-nostalgiske syn på Flensborg var uforeneligt med det nordslesvigsk-pragmatiske syn, der konstaterede, at Flensborgs danske præg var væk.

Flensborg-standpunktet i afstemningskampen

Eftersom det var de danske nordslesvige-

Vilhelm la Cour (foto: Museum Sønderjylland)

re, der i november 1918 formulerede principperne for, hvordan grænsespørgsmålet skulle afgøres, kom det nostalgiske syn på Flensborg ikke i spil i første omgang. Det skete først i begyndelsen af 1919, hvor det gik op for folk i Danmark, at Flensborgs chancer ville være minimale, hvis afgørelsen blev truffet efter den nordslesvigiske vælgerforening og den danske regerings principper.

Havde nordslesvigerne og den danske regering på forhånd afskrevet byen? Det var denne frygt, der omkring årsskiftet 1918/1919 satte gang i Flensborg-bevægelsen. Dens program var endnu ikke klart formuleret, men den så sig selv som det moderate kompromis mellem det principfaste Dannevirkestandpunkt og det lige så principfaste Aabenraa-standpunkt.

Det var først, da historikeren Vilhelm la Cour satte sig i spidsen for bevægelsen, at dens program og programkreds blev skarpere aftegnet. Vilhelm la Cours første aktion gik ud på at rejse en bevægelse, der ikke var imod Aabenraa-standpunktet, men som var for Flensborg. Han begyndte

sin kampagne med en artikelserie i avisen København i midten af januar 1919 - under overskriften "Samling omkring Flensborg!" Vilhelm la Cour arbejdede tæt sammen med det såkaldte Mellemslesvigsk Udvalg, hvis ledende skikkelse var redaktør Andreas Grau fra Sønderborg. Udvalget var trådt sammen lige efter Aabenraa-resolutionen med henblik på at samle underskrifter i Flensborg og omegn på kravet om en afstemning.

Da avis-kampagnen var indledt, kom turen til de politiske partier, Vilhelm la Cour, Andreas Grau og journalisterne A. Svensson og J.N. Jensen forfattede en resolution, som skulle vinde tilslutning på en landsdækkende møderække, som blev skudt i gang den 22. januar i København. Resolutionens ordlyd var: "Vi udtaler det bestemte ønske, at der gives Flensborg By lejlighed til at udøve selvbestemmelsesretten under vilkår, der godkendes af de danske flensborgere som fuldt betryggende. Er dette ikke gennemførligt, kræver vi af hensyn til byens gamle betydning som danskhedens grænsevagt og på grund af disse dages tilkendegivelser, at vor regering og rigsdag anerkender forpligtelsen til at sikre dens Genforening med Danmark"

Resolutionen fik god tilslutning - både i form af tilhørere til møderne rundt omkring og i form af underskrifter. Derudover sluttede flere kendte politikere og meningsdannere sig til bevægelsen. Blandt dem var i øvrigt de konservative politikere, Christmas Møller og Ole Bjørn Kraft - de fik deres politiske debut som mødeledere og talere ved Flensborg-bevægelsens møderække i foråret 1919. I alt blev der holdt omkring 150 møder.

Indsamling af underskrifter i Flensborg og omegn

Samtidig med, at la Cour, Svensson, Christmas Møller og Andreas Grau rejste land og rige rundt for at samle underskrifter

og råbe de danske politikere op, samlede Mellemslesvigsk Udvalg underskrifter ind i Flensborg og omegn. Det var vanskeligt at gøre dette på store møder, for møderne blev ofte saboteret af pressen, som advarede mod at deltage, eller ligefrem opfordrede tysksindede til at fylde stolerækkerne op, så dansksindede ikke kunne komme ind.

Derfor måtte underskrifterne indsamles på lister, som blev sendt rundt på mindre og mere diskret afholdte møder eller båret rundt fra hus til hus. I Ellund vedtog 100 mennesker en resolution, hvori det hed, at man ønskede at komme ind under det nye Danmark. Samme resolution blev vedtaget på et lignende møde i Harrislee. I Flensborg blev der indsamlet 3410 underskrifter, i landdistrikterne mod vest 876.

Man indsamlede altså godt 4300 underskrifter, og selv hvis man fraregner de yderligere tusinder, som Mellemslesvigsk Udvalg mente, at man kunne have fået, hvis der havde været frie forhold, var dette tal jo sådan set stort nok til påberåbe sig muligheden for at få loddet stemningen til bunds via en folkeafstemning, sådan som det var blevet lovet i Aabenraa-resolutionen og af den danske regering.

Holdningerne i skred

I foråret 1919 var sporene for afgørelsen altså fastlagt. Først og fremmest stod det fast, at der skulle stemmes, og dermed var Dannevirke-mændenes krav om en historisk afgørelse uden afstemning gjort umuligt. Tilbage var altså Aabenraa-standpunktet - og Flensborg-bevægelsen, som var i kraftig fremgang. Det stod også fast, hvordan der skulle stemmes, nemlig i to afstemningszoner: Den første zone omfattede Nordslesvig ned til en linje syd om Tønder og nord om Flensborg. Den anden zone omfattede Flensborg og oplandet mod vest.

Da det ikke længere var muligt at påvirke principperne for afstemningen,

kom diskussionen i stedet til at handle om, hvorvidt afstemningen overhovedet kunne gennemføres forsvarligt - og så om der skulle være klart dansk flertal for at byen kunne komme med til Danmark.

Også i den Nordslesvigske Vælgerforening blev der flyttet holdninger - ikke mindst under indtryk af Mellemslesvigsk Udvalgs anmodning. Den 8. februar 1919 kom det til en stor Flensborg-debat, der mundede ud i endnu en resolution, der fastholdt afstemning som et "ufravigeligt krav", men som erklærede det for "givet, at Flensborg ikke udelukkes fra Danmark, inden den under frie forhold har haft lejlighed til at fremkomme med tilkendegivelser, som derefter danner grundlaget for afgørelsen". Erklæringen blev godkendt af H. P. Hanssen, og indenrigsminister Ove Rode udtalte ugen efter, at hvis der ikke kom en afstemning - eller hvis afstemningen ikke kunne være fri nok - så kunne andre tilkendegivelser træde i afstemningens sted.

Dermed var Flensborg-bevægelsens program i virkeligheden gennemført: I afstemningszone 2 var der mobiliseret folk nok bag kravet om en afstemning, og nordslesvigerne og den danske regering havde principielt erklæret, at man var parat til at underkende et tysk flertal i Flensborg, hvis afstemningen viste sig at være gennemført under ufri forhold.

Fra nu af handlede debatten om dette - altså, om afstemningen i Flensborg var tryk, og om der partout skulle være 50,1% danske stemmer, før byen kunne komme til Danmark. Flensborg-bevægelsen gjorde, hvad den kunne, for at sænke forventningerne til afstemningsresultatet på forhånd. Burde man ikke indtænke andre forhold som "kompensation", hvis resultatet lå under 50%? Geografiske hensyn? Økonomiske hensyn? Historiske hensyn?

Regeringen under statsminister Zahle var meget lidt tilbøjelig til at tage sådanne hensyn, og det i sig selv mente Flensborg-

folkene var en kynisme, som svækkede den danske agitation i Flensborg. Det var da klart, at tvivlende flensborgere ikke turde bekende sig til danskheden, hvis den danske regering var så principfast. Sådant argumenterede Flensborg-folkene i slutningen af 1919 - iblandet et stadig tydeligere krav om, at regeringen skulle gå af.

Flensborg stemmer tysk

Den 10. januar 1920 trådte traktaten vedrørende afstemningerne i de to zoner i kraft. En international kommission overtog magten i området og indrettede hovedkvarter i Flensborg. I Nordslesvig skulle der stemmes den 10. februar 1920; i Flensborg var afstemningen fastsat til 14. marts. Ingen i Danmark var i tvivl om, at der ville blive dansk flertal i zone 1. Det var mere usikkert, hvordan det ville gå i Flensborg. Få regnede med dansk flertal. Men så hårdt, som stemningen var blevet pisket op, håbede stadig flere danskere på, at et stort dansk mindretal ville være nok til at få byen hjem - trods alt.

Afstemningen i Nordslesvig gik bedre end forventet. Her blev der stemt en bloc, således at stemmetallene samlet set afgjorde hele zonen skæbne, uanset om der var tyske "øer" inde i zonen. I alt blev der afgivet 101.652 stemmer, heraf 74,2% for Danmark og 24,9% for Tyskland. Det var en så overbevisende dansk sejr, at det gav Flensborg-folkene grund til optimisme.

Men resultatet i Flensborg og resten af afstemningszone 2 den 14. marts 1920 blev lige så entydigt som i zone 1 - blot med omvendt fortegn: I hele zonen stemte 20% af de afgivne stemmer for Danmark; i Flensborg var andelen 25%. Det var ikke bare langt fra 51%; det var også langt fra de 30%, som Flensborgfolkene i udgangspunktet havde regnet med var nødvendige for fortsat at kunne argumentere for indlemmelse i Danmark. Nu skulle resultatet tales op fra et væsentligt lavere

Fra demonstrationen på Amalienborg Slotsplads forud for Påskekrisen i 1920 (foto: Museum Sønderjylland)

punkt, og så længe regeringen Zahle havde magten, var det så godt som umuligt.

Netop tolkningen af afstemningsresultatet var et væsentligt element i den såkaldte Påskekrise, hvor Venstre sluttede sig til Flensborg-bevægelsen, og Christian X afskedigede regeringen Zahle. Det skete på et ophidset møde på Amalienborg den 28. marts, altså knap to uger efter afstemningen i Flensborg. Forud for dette møde var gået en stadig mere ophidset offentlig debat med demonstrationer på Amalienborg Slotsplads, hvor titusindvis af københavnere taktfast havde råbt "Flensborg hjem!" og "Ned med Zahle!" som et vidnesbyrd om, at bevægelsen ikke længere tillagde afstemningsresultatet afgørende betydning.

Det var ikke lykkedes Flensborg-bevægelsen eller ordførerne i Flensborg at føre noget stærkt bevis for, at afstemningen i Flensborg var foregået under ufri former, og derfor måtte de efter afstemningen ty til generelle argumenter om, at det i det hele taget ikke havde været retfærdigt at bede en befolkning, der havde været under tysk tryk i 55 år om at beslutte sig om det statslige tilhørsforhold i løbet af få uger. Det var en relativt svag argumentation, eftersom den jo ikke blev benyttet til vurdering af situationen i af-

stemningszone 1. Her var det åbenbart ikke urimeligt at give befolkningen kort tid til at beslutte sig.

Flensborg-standpunktet efter 1920

Flensborg-bevægelsen var en stråild. Den flammede kraftigt op i perioden fra foråret 1919 til foråret 1920, men den døde overraskende hurtigt ud. Det skyldtes først og fremmest, at dens forkæmpere allerede i sommeren 1920 lagde tanken om at få afstemningszone 2, også kaldet Mellemslesvig, bag sig.

Det nyetablerede mindretal, der havde central i Flensborg, arbejdede ivrigt på at udbrede virksomheden til hele området ned til Sli-Dannevirke-Tønning-linjen. Foreningerne, kursusvirksomheden, bibliotekerne, kirken og pressen fik hurtigt afdelinger og filialer i Slesvig og Tønning, og fra 1930 fulgte skolevirksomheden efter, først med Ansgar-Skolen i Slesvig og i 1935 med Uffeskolen i Tønning. Grænseforeningen, som siden 1920 havde været mindretallets ven og store velynder spillede en væsentlig rolle i dette fremstød mod syd, der bid for bid indhegnede hele Sydslesvig som arbejdsmark for det danske arbejde.

Et stærkt vidnesbyrd om denne udvikling var seminarielærer Claus Eskildsens

Resolution fra perioden 1945-47, hvor Sydslesvig-diskussionen rasede (foto: Museum Sønderjylland)

bog Dansk Grænselære fra 1936, der argumenterede for, at det vigtigste skel mellem dansk og tysk gik ved Ejderen og ikke et eller andet tilfældigt sted syd for Flensborg.

Axel Johnsen (f. 1970) er afdelingschef i Museum Sønderjylland og ph.d. i historie med speciale i mindretal og folkelige bevægelser i grænselandet. Har senest udgivet bogen "Grænsen, folket og staten" om Grænseforeningens historie 1920-2020.

Litteratur: L.P. Christensen: Slesvig delt. Det dansk-tyske Livtag efter verdenskrigen. 1923. Claus Eskildsen: Dansk Grænselære. 1936. Troels Fink: Da Sønderjylland blev delt. 1979. Axel Johnsen: Afstemningen 14. marts 1920 - bedrageri eller retfærdighed? I: 19 myter i Sønderjyllands historie. 2002. Axel Johnsen: Dannevirkemænd og Ejderfolk. Den grænsepolitiske opposition i Danmark 1920-1940. 2005. Axel Johnsen: Grænsen, folket og staten. Grænseforeningens historie 1920-2020. 2020.

Senest midt i 1930'erne var betegnelsen Mellemslesvig gået helt af mode. Nu hed hele området syd for 1920-grænsen og nord for Ejderen Sydslesvig. Centrum for det danske mindretal var fortsat Flensborg, men ingen af mindretallets ordførere skelnede længere mellem det danske arbejde i Flensborg og det længere mod syd. Alle var nu fuldgyltige medlemmer i fronten mod syd.

Heller ikke efter maj 1945, hvor mindretalsledelsen krævede en ny afgørelse af grænsespørgsmålet, kom det på tale at skille Flensborg ud, selvom kommunalvalget i oktober 1946 gav de danske kandidater i Flensborg en overvældende sejr. Siden 1920 havde ordførerne i det danske mindretal opbygget en selvforståelse af at være blevet lukket ude - og på den baggrund var det utænkeligt, at de nu selv udelukkede nogen. Derfor kom Sydslesvig-diskussionen i 1945-1947 ikke til at handle om Flensborg eller Mellemslesvig, men om hele landsdelen fra Kruså til Rendsborg og fra Nibøl til Tønning. For mindretallet og for vennerne i Danmark havde det siden 1930'erne været et spørgsmål om alt eller intet. Det tog de nu konsekvensen af.

Den Sønderjyske Skoleordning - en gave med afsæt i **GENFORENINGEN**

Af Peder Moltesen Ravn

Efter Genforeningen 1920 blev der i folketinget vedtaget en særlov på skoleområdet gældende for Sønderjylland. Loven blev af forskellige årsager hastebehandlet, idet den skulle træde i kraft hurtigst muligt, for at der ikke skulle opstå et tomrum på skoleområdet ved overgangen fra tysk til dansk skolesystem. Baggrund for særloven, hvad der gik forud, implementering af loven og udfordringer hermed, samt hvorfor særloven fik et længere forløb en oprindelig tiltænkt, er faktisk en spændende beretning, som fortjener at blive belyst.

For at forstå forholdene i skolevæsenet i Slesvig - Holsten og egentlig også i Danmark, skal vi tilbage til 1814, hvor der blev indført en forordning om almindelig skolegang hele året for alle børn. Den slesvig-holstenske forordning kom dog ikke til at gælde i hele det nuværende Sønderjylland, idet de kongerigske enklaver blev omfattet af den danske skoleforordning.

Skolesproget skulle være det samme som kirkesproget. Det betød, at store dele af det sydslesvigske område op til den nuværende grænse fik tysk skolesprog, selv om folkesproget egentlig var dansk langt ned i det nuværende Sydslesvig. At skolesproget blev tysk bidrog til at grænsen for det danske folkesprog langsomt, men sikkert bevægede sig nordpå. Da nationalitetskampen for alvor brød ud, viste det sig, at de fleste, der var undervist på tysk sprog, erklærede sig for tysksindede. Man kunne få den tanke, at ud-

viklingen ville have været anderledes, hvis man i 1814 havde indført dansk skolesprog i alle områder, hvor dansk var folkesproget.

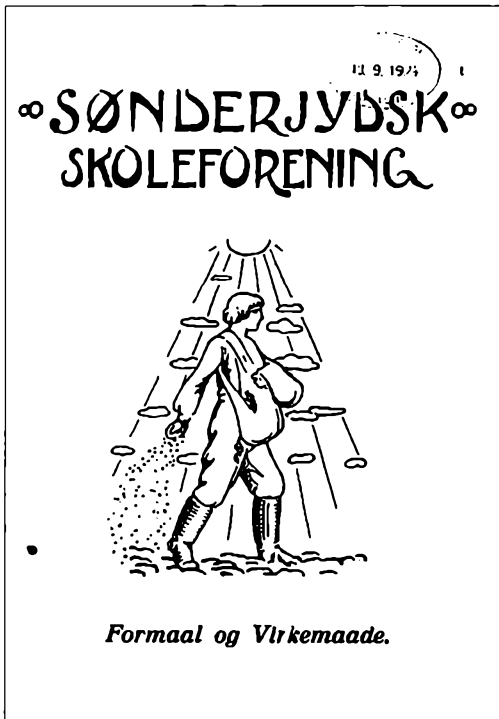
Dengang tænkte man ikke så meget i nationalpolitiske baner. Men kirkesproget var jo tysk langt op i det nuværende Sydslesvig, og skoletilsynet var ligesom i kongeriget bygget op på gejstligheden. Præsterne og provsterne havde hovedindflydelsen på tilsynet med skolerne og hermed også på ansættelse af lærere. Det medførte, at de fleste lærer i de sydslesvigske sogne var tyskuddannede.

Skolen blev efterhånden et vigtigt led i kampen mellem dansk og tysk. Man var på begge sider klar over, at det var afgørende for fremtiden, hvordan ungdommen blev uddannet. Indretning og ændring af skolevæsenet blev derfor et kardinalpunkt for sejrherrene i årene efter treårskrigen og efter 1864 og igen efter Genforeningen. I de to første tilfælde kom de

nye magthavere til at overspille kortene, så resultatet af skolepolitikken faktisk blev det modsatte af hensigten. Modparten samlede kræfterne og blev styrket, idet man følte sig urimelig og uretfærdig behandlet. Denne situation kunne man benytte i den offentlige polemik, hvilket man fra dansk side specielt i Nordslesvig ikke afholdt sig fra.

Da den tyske statsmagt i 1878 og yderligere i 1888 strammede op på, at det tyske sprog skulle anvendes i alle undervisningstimer undtagen religionsundervisning, var det med et ønske om, at Nordslesvig nu skulle fortyskes. Lærerne blev pålagt at benytte det tyske sprog i omgangen med eleverne. Børnene havde ikke længere mulighed for at få undervisning på deres modersmål, idet privatundervisning på dansk også blev forbudt.

Den danske befolkning lod sig dog ikke kue. I 1880 oprettedes Sprogforeningen, og i 1892 oprettede man Nordslesvigs

Formaal og Virkemaade.

Sønderjydske Skoleforening blev oprettet i 1892
(foto: Det Kongelige Bibliotek)

Skoleforening (Sønderjydske Skoleforening). Skoleforeningen fik stor betydning ved økonomisk at skaffe mulighed for, at et stort antal unge fra Nordslesvig kunne komme på efterskole nord for Kongeåen. Et sådant ophold var til stor glæde for de unge, men også til gavn for at understøtte den nationale kamp i Nordslesvig.

Det preussiske skolevæsen blev efterhånden mere og mere præget af stærk statslig styring. Der var ikke megen frihed til hverken befolkningen eller til lærerne. Alt skulle godkendes af de statslige myndigheder, og der blev i praksis ført stærk kontrol hermed. Fra dansk side var det største problem den stramme håndhævelse af sprogpolitikken, der forhindrede enhver undervisning i dansk sprog og kultur. Disse forhold gav de danske aktører, der i det stille allerede i slutningen af 1917 begyndte at forberede og lægge rammerne for en ny skoleordning, mange overvejelser om, man blev nødt til at bevare dele af den prøjsiske skoleordning i en kortere eller længere tid efter en snarlig genforening med Danmark.

Efter våbenstilstandsdagen den 11. november 1918 og sønderjydernes rejsning af genforeningskravet helt frem til Danmarks formelle overtagelse af den fulde suverænitet den 15. juni 1920, opstod der en form for magt-tomrum i det slesvigske område. Det gav sig udslag på forskellige måder. For det første slappede de prøjsiske myndigheder mere og mere grebet om administrationen. Overgangstiden trak ud, da man ventede på Versaillesfredens endelige ratifikation. Man vidste jo heller ikke, hvor grænsen ville komme til at ligge, så længe der ikke var afholdt folkeafstemning.

I perioden blev der mangel på lærere, idet en del lærere var blevet indkaldt og var faldet i krigen. Andre, som var tysk-sindede, havde fornemmet, hvilken vej vinden blæste og havde søgt embeder længere sydpå. Dertil kom, at mange børn

forsømte skolen, idet de skulle hjælpe til hjemme på bedrifterne, da fædre og tjenestekarle havde været indkaldt, og en del af dem også var faldet på slagmarken.

Sønderjyske ledere gik derfor i gang med indledende drøftelser af skoleforholdene. De ønskede ikke, at man stod uforberedt, når man til sin tid skulle overtage skolevæsenet - man var meget bevidst om, at skolespørgsmålet var et af de mest centrale og ømtålelige områder ved hele genforeningsprocessen. Man havde jo på egen krop følt, hvad et prøj-sisk tvangssystem havde betydet. Det ønskede man nu at ændre. Dansksproget undervisning skulle sættes i centrum, men der skulle også tages hensyn til det tyske mindretal.

Den Nordslesvigske Vælgerfor- enings skoleudvalg etablerer sig

Man havde også behov for at følge udviklingen i Sønderjylland i Danmark, men det skulle helst ske lidt i det skjulte. Man kunne af storpolitiske grunde ikke drøfte genforeningsspørgsmålet offentligt. Sagen blev midlertidig klareret ved nedsættelse af to sønderjyske udvalg. En af de store overraskelser for politikere og partier var, da H. P. Hanssen blev optaget i den radikale - socialdemokratiske regering i juni 1919, hvor hovedformålet for hans "midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender" skulle være at forberede indlemmelse af dele af Slesvig i Danmark. Skønt det sønderjyske ministerium ikke selv havde nogen beslutningskompetence, fik det på skoleområdet stor betydning som koordinerende led mellem sønderjyske politikere og skolefolk og de danske beslutningstagere.

Under den preussiske tid var sønderjyderne vant til selv at tage hånd om egne forhold. Man havde oprettet Vælgerforeningen, Sprogforeningen og Skoleforeningen. Sønderjyderne afventede derfor ikke på skoleområdet, at de kongerigske myn-

Gårdejer Hans Jepsen Christensen, formand for det sønderjyske skoleudvalg, som med sin fremsynethed kom til at sætte et stort fingeraftryk på den sønderjyske skoleordning

digheder blev enige om, hvilken lovgivning, der skulle gælde i Sønderjylland i overgangstiden og på længere sigt.

Allerede den 16. november 1918 nedsatte Den Nordslesvigske Vælgerforening et skoleudvalg med gårdejer Hans Jepsen Christensen, Høgsbro, som formand og redaktør Anders Lebeck som sekretær. Forbindelsen til Den Nordslesvigske Skoleforening var tydelig, idet Jepsen Christensen var formand for denne, og Lebeck var kasserer. Det er således fra Vælgerforeningens skoleudvalg, at initiativet til den særlige sønderjyske skoleordning kommer. Det bliver folk som Jepsen Christensen, Lebeck og højskoleforstander Jacob Appel i Askov, der kommer til at fungere som rådgivere for skoleudvalget, som fik stor betydning for den kommende lovgivning, endnu før de danske myndigheder blev inddraget. Som tidligere nævnt var overgangstiden mellem tysk og dansk

styre præget af usikre økonomiske og sociale forhold. Samfundet skulle omstilles fra krigsforhold til fredstid. Disse forhold indvirkede også på skolegangen og skolevæsenet i øvrigt. Det var derfor vigtigt, at man hurtigst mulig fik skabt faste rammer for de fremtidige skoleforhold.

Den sønderjyske skoleordning bliver til

Vælgerforeningens skoleudvalg mødtes første gang den 28. januar 1919 på Folkehjem i Aabenraa. Især på udvalgets tre første møder drøftede man indgående, hvilke skoleforhold man skulle tilbyde det tyske mindretal. Man var stort set enige om, at forholdene skulle være mere liberale end de forhold, preusserne havde budt. Man drøftede ret indgående, om danskundervisning skulle være obligatorisk i de tysksprogede skoler, og om tysk til gengæld skulle være obligatorisk i de danske skoler. Formanden Jepsen Christensen var her blandt de mest liberale.

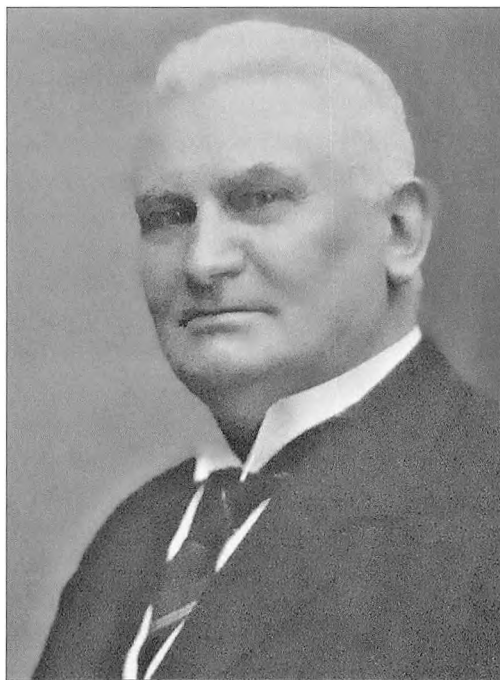
Et andet stort problem, der blev drøftet, var spørgsmålet om ansættelse af lærere. Der manglede mange steder lærere. Genbesættelse af embederne rejste to hovedproblemer. Der kunne være problemer med de nationale loyalitetsforhold, hvis man ansatte lærere fra Sønderjylland. Hvis man ansatte lærere fra Kongeriget, var spørgsmålet om ansøgere herfra var egnede og ikke blot søgte en stilling i Sønderjylland, fordi de ikke kunne bruges i Kongeriget.

Med hensyn til lærere og lærerinder, der var ansat i Sønderjylland, indhentede skoleudvalget oplysninger hos Sønderjydsk Skoleforenings gode netværk af lokale tillidsmænd. Igennem dem fik man brugbare oplysninger om de lokale forhold. Angående de ansøgninger, der kom fra Kongeriget blev der aftalt, at alle interesserede skulle skrive til højskoleforstander Jacob Appel i Askov, der jo fungerede som rådgiver for skoleudvalget. Så ville

han kritisk gennemgå disse ansøgninger og videresende "godkendte" ansøgere til skoleudvalget.

På det fjerde møde i skoleudvalget, som blev afholdt den 5. april 1919 på Askov Højskole med deltagelse af Jacob Appel, drøftede man det fremtidige tilsyn med skolevæsenet i Sønderjylland. Skoleudvalget enedes om at opstille syv punkter vedrørende skoleforholdene i overgangstiden. De to væsentligste punkter var, at man ønskede oprettelse af en regeringskommission, som skulle administrere skolevæsenet i overgangstiden. Det andet punkt drejede sig om, hvem der skulle bestemme over skolen lokalt. Ved Genforeningen ønskede man, at alle lærere skulle afskediges som tyske embedsmænd. De kunne ikke genansættes, før man administrativt havde indhentet en indstilling fra lokalbefolkningen i overensstemmelse med dansk skolelovgivning.

Der blev arbejdet intenst på at forberede

Jacob Appel, højskoleforstander på Askov Højskole og senere undervisningsminister, samt rådgiver for skoleudvalget

en kommende skoleordning for Sønderjylland. Det forberedende arbejde skete jo på uofficiel baggrund. Allerede to dage efter fandt det første koordinationsmøde sted mellem Vælgerforeningens skoleudvalg, og et embedsmandsudvalg blev nedsat under undervisningsministeriet. Fire medlemmer af udvalget tog til møde i København den 7. april 1919 for at drøfte forslag om en overgangsordning og en fremtidig ordning for skoleforholdene i Sønderjylland.

Man opnåede enighed om, at der skulle ansættes tre skolekonsulenter til den overordnede styring i overgangstiden. Der havde på dette møde været nogen diskussion mellem skoleudvalgets formand Jepsen Christensen og H. P. Hanssen om den statslige indflydelse på skolevæsenet. Jepsen Christensen skrev i et referat til Jacob Appel, at mødets egentlige resultat var af "afværgende natur overfor Statens egenmægtige optræden". H. P. Hanssen havde nemlig spillet ud med, at det ville være hensigtsmæssigt at lade den nugældende lovgivning bestå i nogen tid efter Genforeningen, da den giver Staten større myndighed end den danske lovgivning. Det ville være det bedste med hensyn til ansættelse og afskedigelse af lærere. Heroverfor hævdede Jepsen Christensen, at befolkningens vilje mest mulig burde være bestemmende. Det ville ved lærerspørgsmålet være af stor betydning, at det blev befolkningen og ikke regeringen, der kom til at bestemme. Det ville være en stor fordel, hvis reglerne kom til at nærme sig dem, der gjaldt i Danmark. Jepsen Christensen fik sit ønske opfyldt med hensyn til indstillingsretten, som man på mødet vedtog skulle lægges i kommunerådernes hænder. Om skolelovgivningen i øvrigt vedtog man i enighed, at den nugældende lovgivning skulle forblive i kraft i overgangstiden, og at de senere indførte preussiske bestemmelser kunne ændres ad administrativ vej, således at forholde-

ne kunne nærme sig den danske skoleordning.

Den Sønderjyske skoleordning tog her efter form. Et væsentligt spørgsmål, som man ikke kunne blive enige om, var, om den stedlige skolekommission skulle vælges af kommunalbestyrelsen, eller om den skulle vælges ved direkte valg. Da skoleudvalget var nedsat af Vælgerforeningen, havde den det afgørende ord. Man besluttede, at skolekommissionerne skulle være folkevalgte. Skoleudvalget nåede også frem til den holdning, at alle de ansatte lærere i Sønderjylland skulle afskediges, hvorefter de skulle have mulighed for at søge deres egne stillinger. De kunne dog kun beholde disse, hvis de blev indstillet hertil af kommunerådene.

Dette synspunkt vakte bange anelser i lærerkredse. Det var hovedgrunden til, at de sønderjyske lærere organiserede sig i en særlig lærerforening. Lærerne var af gode grunde meget interesseret i, hvad der skulle ske med dem ved overgangen til dansk styre. Man krævede, at alle lærere, der ikke havde udvist preussisk sindelag, og som opførte sig loyalt over for de nye danske myndigheder, og som også var "evnerige lærerkræfter", skulle beholde deres embede. De skulle altså ikke søge deres egne stillinger, men blot over for kommunalbestyrelsen erklære, at de ønskede at forblive i embedet.

Derimod ønskede de ikke danske tilstande på tilsynsområdet. De ville nødtigt tilbage under gejstligt tilsyn, men ville foretrække tilsyn af amtsskolekonsulenter, der havde arbejdet mindst 10 år ved en folkeskole. Man ønskede ikke, at skolekonsulenterne hverken skulle være provster eller akademikere, men folk af deres egen midte.

Lovforslaget udarbejdes

Skoleudvalget og de to ministerier (Undervisningsministeriet og Det sønderjyske Ministerium) arbejdede hen over sommer-

LOV

om

nogle Bestemmelser med Hensyn til
en midlertidig Ordning af Folkeskolens
Administration i de sønderjydske Landsdele.

Amalienborg, den 30te Juni 1920.

Høbenhavn.
Trykt hos J. H. Schøttke & Co.
1920

Lov af 30. juni 1920. Forsiden af lovens originaltryk

*Forsiden af lovforslaget af 30. juni 1920
(fra Erik Nørr: Genforeningens bedste gave)*

en frem til oktober på de sidste ændringer i et lovforslag. I slutningen af oktober forelå der et udkast til et lovforslag om "en midlertidig ordning af folkeskolens administration i de i Kongeriget indlemmede slesvigske landområder". I bemærkningerne til lovforslaget henvises der udtrykkeligt til, at lovforslaget var blevet til efter samråd med Vælgerforeningens Skoleudvalg, der i det væsentligste havde tiltrådt både forslagets hovedlinjer og bestemmelser. Der var dog afvigelser i forhold til dansk skolelovgivning.

De væsentligste afvigelser var på *tilsynsområdet og på lokal indflydelse på ansættelse af lærere*, idet indstillingsretten skulle tillægges den lokale skolekommission, hvor den i Danmark lå hos kommunalbestyrelsen. Den største nyskabelse i lovforslaget var ansættelsen af et antal

amtsskolekonsulenter. Endelig var undervisningsministeriet klar over, at der forestod en stor opgave med at få det sønderjyske skolevæsen integreret med det danske, hvorfor lovforslaget opererede med en særlig stilling som midlertidig skoledirektør for de sønderjyske landsdele. Hans opgave var først og fremmest af vejledende karakter overfor amtsskolekonsulenterne og de stedlige lokale skolekommissioner, således at den sønderjyske skoleordning kunne gennemføres forsvareligt i alle dele af de indlemmede distrikter.

Lovforslaget fra efteråret 1919 blev stort set gennemført uden ændringer i den endelige lov fra sommeren 1920. Loven blev forelagt rigsdagen den 23. juni og trådte i kraft den 30. juni, således at den kunne gælde efter sommerferien 1920. Den sønderjyske skole fik herved en skoleordning, der på flere områder var på forkant med udviklingen nord for Kongeåen. F.eks. var ordningen med amtsskolekonsulenter et nyt tiltag i forhold til resten af Danmark, der jo fortsat havde gejstligt tilsyn.

Udmøntning af Den Sønderjyske Skolelov i overgangsperioden fra tysk til dansk lovgivning

Vælgerforeningens skoleudvalg havde forestillet sig oprettelse af en regeringskommission, som skulle have det overordnede tilsyn med skolevæsenet i overgangstiden sammen med de lokale amtsskolekonsulenter. Desuden ønskede skoleudvalget og dets formand Jepsen Christensen oprettet et udvalg bestående af danske skolefolk, der skulle gennemgå ansøgninger fra lærere i Danmark, som ønskede at søge til Sønderjylland.

Men det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender og undervisningsministeriet syntes ikke, at det var en god ide, at de blev holdt udenfor. Man ville have de påtænkte amtsskolekonsu-

lenter og en skoledirektørstilling opslået, så man kunne få det selvdannede skoleudvalg lagt ind under regelrette autoriteter. Vælgerforeningens skoleudvalg fastholdt, at man ønskede indflydelse på, hvem der skulle besætte disse vigtige stillinger. Man udtalte enstemmigt, at Jacob Appel var selvskreven til stillingen som skoledirektør. Han havde indsigt og forståelse for de vanskelige forhold i Sønderjylland og kunne dermed administrere på rette måde. Han havde over for Jepsen Christensen accepteret at ville modtage stillingen og havde givet tilsagn om, at han som skoledirektør ville afholde faste ugentlige møder i Sønderjylland.

Jacob Appel blev formelt udnævnt til skoledirektør den 3. maj 1920, men allerede den 5. maj blev han udnævnt til undervisningsminister i Niels Neergaards venstregering. Hvad gjorde man så?? Det var ikke muligt at finde en person med tilstrækkelig indsigt i sønderjyske skoleforhold. Da den nye undervisningsminister var fuldstændig inde i det forberedende arbejde om Sønderjyllands

Amtsskolekonsulent Nicolai Svensen besøger Hjerpsted Skole (foto: Morten Kamphøven - Museum Sønderjyllands Mediearkiv)

skolevæsen, blev man enige om indtil videre at lade skolevæsenets ordning og administration sortere direkte under Undervisningsministeriet. Direktørembedet kunne således til enhver tid genoprettes.

Embedet forblev dog ubesat i Jacob Appels tid som undervisningsminister. Han evnede i samarbejde med de stedlige amtsskolekonsulenter og i samarbejde med Vælgerforeningens Skoleudvalg at løse de udfordringer, som naturligt forekom i overgangsperioden. Hverken Danmarks lærerforening eller de sønderjyske lærere ønskede skoledirektørstillingen besat igen. Stillingen blev dog ikke direkte nedlagt - det skete først ved revision af den sønderjyske skolelov i 1933.

Den Sønderjyske Skoleordning blev faktisk en slags "administrativ forsøgs-mark". Den Sønderjyske Skolelov fyldte fra første dag efter vedtagelsen meget i den danske skoledebat. Ikke mindst den danske lærerstand og deres blad "Folkeskolen" var ivrige aktører i debatten. Man var især optaget af den sønderjyske tilsynsordning. Man ønskede sig en lign. ordning i hele landet, idet man gerne ville af med den gejstlige tilsynsordning og i stedet indføre et fagligt tilsyn ved amtskolekonsulenterne. Der skulle dog gå 13 år, før denne ordning indførtes i hele landet. Den sønderjyske skoleordning fik også omverdenens interesse, idet denne var på programmet på skolemøder både i Norge og i Sverige, hvor landstingsmand Jepsen Christensen holdt foredrag om ordningen.

Ansættelse af lærere

I den sønderjyske skolelovgivning afveg proceduren ved læreransættelser på tre væsentlige områder. For det første havde den lokale skolekommission væsentlig større indflydelse på ansættelse af lærere og kommunalbestyrelsen tilsvarende ringere indflydelse end nord for Kongeåen.

Skolebillede fra Uge Tyske Privatskole 1925 (Tinglev Lokalarkiv)

For det andet havde biskopperne nord for Kongeåen kaldsret til alle lærerembeder, hvor der tidligere havde været ansat en degn. Syd for Kongeåen havde biskoppen intet med læreransættelsen at gøre. Skoledirektionen var her kaldsmyndighed til alle embeder. Hvordan kom disse indviklede regler til at virke i praksis? Hvordan sikrede man, at man fik ansat de dygtigste lærere? Hvordan virkede dette system i nationalt brogede områder - blev både danske og tyske interesser varetaget? Ingen tvivl om, at der var en række udfordringer i overgangsperioden og i årene fremover. I det store hele fandt man fælles løsninger på de problemstillinger, der opstod hen af vejen, således at Den Sønderjyske Skoleordning kom til at virke i praksis på en måde, som dens "fædre" havde haft et ønske om.

Efter vedtagelsen af den Sønderjyske Skolelov af 30. juni 1920 blev de nye ansættelsesbestemmelser taget i brug. Alle lærere blev opsagt fra deres stillinger,

selv om den sønderjyske lærerforening protesterede højlydt herover. Alle embeder skulle søges på ny. Vælgerforeningens Skoleudvalg og de danske myndigheder fastholdt, at samtlige lærere skulle have deres ansættelsesforhold bekræftet. Det gjaldt både dem, der fortsatte fra den tyske tid og dem, der var kommet i overgangstiden fra Danmark. Jepsen Christensen havde fungeret som kontaktperson for potentielle ansøgere til lærerstillingen i Sønderjylland allerede fra 1919 og til 1920. Når man henvendte sig til ham, blev man gjort opmærksom på, at ingen kunne blive fastansat, før skolekommissionerne var blevet etableret, og stillingerne officielt var blevet opslået.

Skolekommissionsvalgene blev afholdt den 25. juli 1920. Samtlige lærerstillingen i Sønderjylland havde været opslået i statstidende 14 dage tidligere med ansøgningsfrist 10. august. Der forestod nu et stort ansættelsesforløb. En række skolekommissioner søgte råd hos amtsskolekonsulen-

Store Jyndeved Skole, oprettet i 1923 med en dansk og en tysk afdeling, hvor den fælles skolegård ud mod vejen var afgrænset af den danske og tyske lærerbolig (og cykelskure og toiletter) på hver side og hovedbygningen på den tredje side (Burkal Sogns Lokalarkiv)

terne om den praktiske fremgangsmåde og om konkrete læreremner.

I nogle tilfælde spurgte man også Jepsen Christensen til råds, da han nok var den, der vidste allermest om mange af de potentielle ansøgere fra kongeriget, idet mange herfra havde haft kontakt til ham.

Desuden kunne han via netværket af tillidsmænd i Sønderjydsk Skoleforening holde sig orienteret om lærerstanden i Sønderjylland. Resultatet af læreransættelserne i 1920 blev, at en lang række af de hidtidige lærere fortsatte i deres embeder. På den måde kan man sige, at Den Sønderjyske Lærerforening fik sit ønske opfyldt. Mange embeder blev dog nybesat, fordi tidligere lærere var rejst, idet de ikke ønskede at fortsætte i dansk regi. Det lykkedes de to grupper af nye og gamle erfarne lærere - heraf en del med tysk uddannelsesbaggrund - at sikre en god og fredelig overgang fra tysk til dansk skole.

Den Sønderjyske Skoleordning inde-

holdt i forhold til det preussiske skole-system før 1920 nogle liberale bestemmelser for det tyske mindretals skolevæsen - det gjaldt også i forhold til andre landes bestemmelser. Der var mulighed for at åbne tyske privatskoler efter den danske friskolelovgivning og særlige tyske folkeskoleafdelinger i den kommunale folkeskole. Disse bestemmelser gav dog anledning til en del diskussion i Sønderjylland blandt danskere og det tyske mindretal - ikke mindst i området tæt på den nye grænse. Det tyske mindretal mente, at de ikke blev tilgodeset nok, medens mange fra dansk side mente, at man havde været alt for imødekommende over for mindretallet. Jepsen Christensen var af den opfattelse, at man skulle fjerne "grænse-landets bitterhed". Det kunne man gøre ved at behandle det tyske mindretal, som man selv ønskede at blive behandlet. *Han frygtede, at dårlige forhold for det tyske mindretal i Sønderjylland ville ramme det danske mindretal i Sydslesvig.*

Skolebillede fra Rens Skole 1934-35 (Burkal Sogns Lokalarkiv)

Særlige træk ved den sønderjyske skoleordning

1. De små skoler: Generelt var der i Sønderjylland mange små skoler med en enkelt lærer eller en lærer og en lærerinde. Disse skoler fik lov at fortsætte.
2. Befolkningens medvirken - valgte skolekommissioner: Til at føre tilsyn med den offentlige skole og med privatundervisningen skulle der vælges en skolekommission med syv medlemmer i købstæder og flækker og med fem medlemmer på landet. I forhold til Danmark var det særligt, at sønderjyske skolekommissionsdistrikter var mindre (stort set svarende til et skoledistrikt). Medlemmerne skulle vælges ved direkte valg. Der var ingen sognepræst som født formand og ingen sognerådsudpegede medlemmer. Befolkningen valgte selv.
3. Amtsskolekonsulenter fik det overordnede tilsyn med skolerne i Sønder-

jylland i stedet for provsterne, der havde det i Danmark. De fungerede som forretningsførere for skoledirektionerne, og de varetog tilsynet med de enkelte skoler. De særligt udpegede amtsskolekonsulenter fik i høj grad betydning for den sønderjyske skole i overgangstiden, især fordi der blev udpeget tre betydelige personligheder til embederne.

4. Den sidste særlige ordning i den sønderjyske skoleordning var ordningen for det tyske skolevæsen:
A: 10 % af forældrene i et skoledistrikt kunne kræve en afstemning om en tysksproget afdeling i kommuneskolen, og denne skulle indføres, hvis 20 % stemte for det.
B: Efter Lov om private skoler skulle der også være mulighed for at oprette tyske privatskoler.
C: Skoleloven indeholdt bestemmelser om muligheden for tyskundervisning i de dansksprogede skoleafdelinger og

danskundervisning i de tysksprogede skoleafdelinger. I mange kommuneskoler på landet blev der således indført fremmedsprogsundervisning i tysk, noget der først kom nord for Kongeåen med skoleloven af 1958.

Historisk må man erkende, at det var en overordentlig stor opgave, man stod med på skoleområdet efter Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920. Opgaven blev løst. Det skete ikke mindst grundet fremsynede, vedholdende og ihærdige personer fra Vælgerforeningens Skoleudvalg med Jepsen Christensen i spidsen i et tæt samarbejde med højskoleforstander Jacob Appel. Disse personer fik stor indflydelse på lovgrundlaget, der blev udarbejdet af embedsværket og ministeriet. Dernæst fik den særlige organisation i Sønderjylland samt ikke mindst den folkelige opbakning afgørende betydning for, at overgangen fra tysk skolesystem til den nye særlov for Sønderjylland blev en succes.

Både de danske forældre og børnene følte, at den danske folkeskole var "Danmarks bedste gave til Sønderjylland". I tysk tid havde det været en pine for forældrene at sende deres børn i skole, men det havde man gjort, da det var nødvendigt grundet skoletvangen. Nu var det en helt anderledes glæde at sende sine børn i skole. Også blandt lærerne var det en glæde, da den frie danske skole afløste den preussiske, lidt mere stive skole i 1920.

Det tyske mindretal var ikke helt tilfreds med de skoleforhold, de blev budt i den nye skoleordning for Sønderjylland. Op igennem 1920-erne og 30-erne forsøgte

de flere gange at påvirke lovgivningen, der ellers indeholdt nogle liberale bestemmelser for det tyske mindretals skolevæsen. Vælgerforeningens Skoleudvalg med Jepsen Christensen i spidsen havde jo netop ønsket en liberal skolelov, hvor man tilgodeså mindretallet, idet man ønskede, at netop på skoleområdet var det vigtigt at udvise rummelighed ud fra den livsanskuelse, at:

"Du skal behandle andre, som du selv ønsker andre skal behandle dig".

Den særlige lov om en skoleordning gældende for Sønderjylland i 1920 var tænkt som en midlertidig lov, idet man fra ministeriet forventede, at gældende skolelovgivning fra Danmark i løbet af få år også skulle gælde for Sønderjylland. Sådan kom det ikke til at gå. Man justerede den danske skolelovgivning i 1933 på tilsynsområdet, hvor lovforslaget kom til at bygge på gældende sønderjyske forhold. Ved lovændringen i 1939 indførtes skolenævn over hele landet.

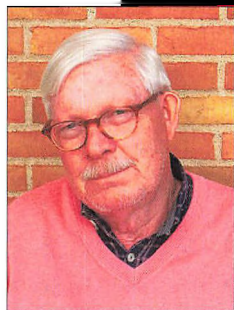
En endelig harmonisering af den danske skoleverden skete først med lovændringen i 1949. Elementer fra den særlige sønderjyske skolelov kom til at præge de løbende ændringer af den danske skolelovgivning, hvilket må siges at være udtryk for fremsynede tanker ved tilblivelse af Den Sønderjyske Skoleordning i 1920. Derfor kan der kun udtrykkes stor respekt for rummelighed og fremsynethed, som på trods af nationale spændinger gav afsæt til et frugtbart samarbejde og fredelig sameksistens i den sønderjyske landsdel efter Genforeningen.

Peder Moltesen Ravn er født i Høgsbro, Hviding sogn i 1949. Er uddannet landmand og har drevet sit fødehjem i Høgsbro til 2007, hvor en søn tog over. Har været ansat som landbrugskundechef fra 1986 til 2014 i et realkreditinstitut. Har siden 2004 været formand for Sønderjysk Skoleforening. Forfatterens bedstefar Hans Jepsen Christensen var en af hovedkræfterne for tilblivelse af Den Sønderjyske Skoleordning.

Kilder: Erik Nørr: Genforeningens bedste gave

OMNIA VANITAS

Trøjborg Slotsruin

Af Jørgen Hansen

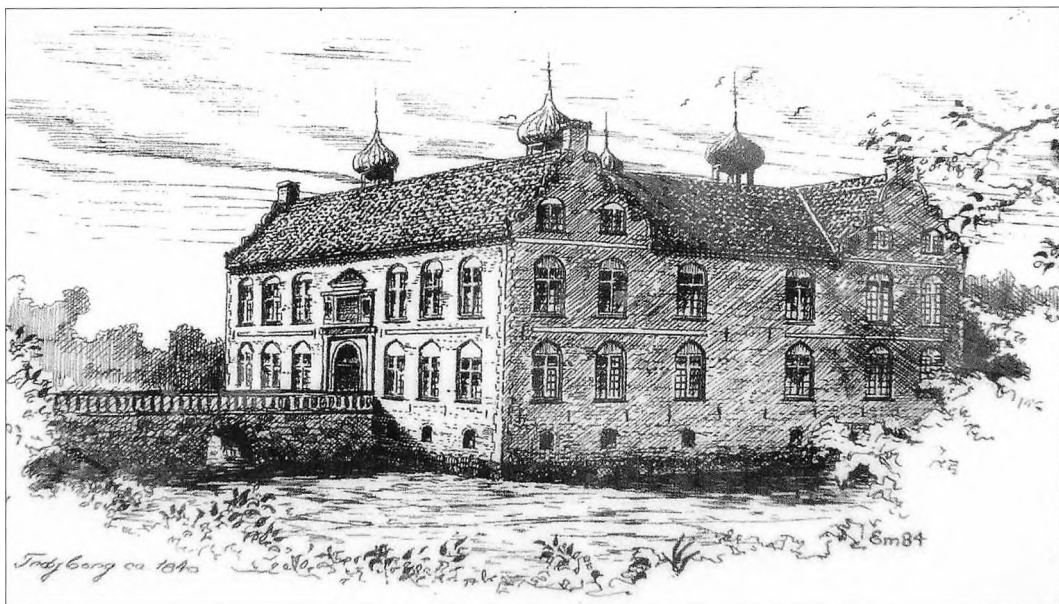
Selv ved højlys dag er den ikke fri for at være lidt uhyggelig. Skummel er den i hvert fald, den gamle Trøjborg Slotsruin, som ligger et par kilometer vest for Visby. Og selvfølgelig spørger det på Trøjborg, alt andet ville næsten være besynderligt. I det hele taget er det svært at forestille sig, at stedet en gang var udgangspunkt for et farverigt renæssanceliv i regi af hertugdømmernes fornemste slægt, de mægtige Rantzau'er.

Navnet Trøjborg er afledt af Troja, og det er den første lille overraskelse, at der her i Danmarks sydvestlige hjørne ligger resterne af en borg, som sender tankerne tilbage til den gamle græker Homers digtning om byen Troja, der trods ti års belejring ikke lod sig indtage - lige indtil

Odysseus fandt på en krigslist og byggede den store hest af træ, den trojanske hest. Det sønderjyske Troja var med sikkerhed heller ikke nemt at indtage - og skal da også have modstået i hvert fald én belejring midt i 1600-tallet. Men Trøjborgs historie begynder længe før. Allerede i

*Trøjborg Slotsruin med voldgrav
(foto: Poul Krebs Lange)*

Tegning af det firfløjede renæssanceslot, som Peter Rantzau lod opføre

1300-tallet nævnes borgen, og i 1400-tallet kom den i Dronning Margrete 1.s besiddelse. Hun pantsatte den nu hurtigt til bispestolen i Ribe, og sammen med den tilhørende jord blev den overført til Nørrejylland. Derved afstedkom Margrete en af de mærkværdigheder i sønderjysk historie, som kan give selv garvede historikere grå hår i hovedet. Hun eksporterede så at sige disse områder, de såkaldte "kongerigske enklaver", ud af hertugdømmerne og ind under ren dansk overhøjhed. Enklaverne bevarede følgelig et stærkt tilhørsforhold til det danske, mens det tyske sprog og sindelag blev stadig mere udbredt rundt om enklaverne.

Reformationen i 1536 betød her som andre steder, at Trøjborg overgik til kronen, og i 1566 kom stedet i den geniale, men ikke specielt diplomatiske feltherre Daniel Rantzaus besiddelse. Slægten Rantzau stod på den tid som hertugdømmernes mægtigste og rigeste og er blevet karakteriseret med adjektiverne "kunds-kabsstørstende og pragtlysten". Daniel Rantzau nåede imidlertid aldrig at sætte sin fod på Trøjborg. Han blev beklagelig-

vis ramt af en kanonkugle i Varberg, så det blev Daniels bror Peter Rantzau, der kom til at stå for ombygningen af Trøjborg til et pragtfuldt firfløjet renæssanceslot. Med sine 26 værelser lod det sig nok se, selvom Peter Rantzau ikke helt kunne matche sin slægtning, hertugdømmernes statholder Henrik Rantzau, i henseende til magt, penge og indflydelse.

Peter Rantzau overtog i øvrigt ikke blot Daniel Rantzaus jordiske besiddelser, men også hans forlovede Catharina von Damm, med hvem han fik en søn. Det fortælles om Peter Rantzau, at han var noget af en hård negl, som ikke behandlede gods-ets bønder specielt godt. Måske er det derfor, at han ikke har kunnet finde hvile efter sin død. Han siges at vandre hvileløst omkring på markerne ved midnatstide, hvor han er i gang med at opmåle jorden med raslende messingkæder. På en sådan natlig færd mødte Rantzau en af sine bønder, og da han gav ham et guldstykke, brændte det hul i bondens hånd.

Rantzau-slægten uddøde i 1658, og herefter forfaldt slottet stille og roligt. I 1851 købte Knud Lausten Knudsen slottet med

Portalen og muren - og detalje øverst på muren (foto: Poul Krebs Lange)

"Omnia Vanitas" (foto: Mie Krogh)

tilhørende ladegårdsbygninger fra slutningen af 1700-tallet. Hans børn havde i flere år selveste Christen Kold som huslærer, og selv var Knudsen stærkt præget af grundtvigsk tankegang som en af "bagmændene" bag Danmarks ældste højskole i Rødding, der blev stiftet i 1844.

Knudsen fik den ulyksalige idé, at Trøjborgs hovedbygning skulle omdannes til et lærerseminarium. Trods en betydelig ihærdighed lykkedes det ham ikke at få staten med på ideen, og da det heller ikke var muligt at finde andre sponsorer, tog han i 1854 den noget drastiske beslutning at jævne den gamle hovedbygning med jorden. Om det nu skete i ærgrelse over ikke at kunne finde nogen, der ville realisere den gode idé, eller om det var et ud-

tryk for hans grundtvigsk inspirerede beskedenhed, skal være usagt. Men det hed sig i hvert fald, at han ikke ønskede, at hans børn skulle få "herregårdsnykker", og at han syntes, det store hus var en upassende bolig for en jævn mand som ham.

Hvorom alting er, Knudsen gjorde det grundigt. Tilbage er kun sydmuren med gabende vindueshuller samt en sandstensportal fra Peter Rantzaus tid. Inskriptionen lyder kort og godt: *Omnia vanitas*, hvad der vel bedst kan oversættes som *Alt er forfængelighed*. Det latinske ord *vanitas* betyder imidlertid også tomhed, og nærmere kan vi vel ikke komme en opsummering af Trøjborgs historie: Alt forgår. En gang Sønderjyllands prægigste adelssæde, i dag en - ganske vist malerisk - ruin.

Jørgen Hansen er født i 1951 i Dons. Student 1970 (Kolding), cand.mag. i fransk og historie (Aarhus) 1978. Turistchef i Randers 1984-87, direktør i Turismens Fællesråd 1987-93, dansk turistchef i Tyskland 1993-97, direktør i Midt-Nord Turisme 1997-2005, turistdirektør i Aarhus 2005-09. Derefter eget konsulentfirma og forlag. Har skrevet mere end 30 bøger om historie og seværdigheder i Danmark, Sverige og Tyskland og er Manden bag Margueritrutten, der blev indviet i 1991.

Teksten er hentet fra bogen "Kloster, kniplinger og kommandører", som blev udgivet af Rømo-Tønder Turistforening i 2013.

MUSIKLIV i Sønderjylland

Af Britta Slot Johnsen

Da vi valgte årets tema, havde vi ikke forestillet os, at vi skulle løbe ind i endnu et corona-år, hvor vi kun kunne berette om, hvordan det plejer at være, når alt er åbent - det håber vi så, at musiklivet i Sønderjylland og Sydslesvig vil være i 2022. Med temaet "Musikliv" vil vi forsøge at vise lidt om, hvad der rører sig i Sønderjylland og Sydslesvig. Udgangspunktet er, som ofte her i almanakken, mennesker der får ting til at ske, så der vil være portrætter af kor og orkestre og folk, der har engageret sig i at give andre musikoplevelser i form af foreninger, festivaler og spillesteder. Nedenstående er en lille rundtur i det sønderjyske musikliv, hvor det dog ikke har været muligt at få alle hjørner med.

Kortraditioner

Sønderjyder og sydslesvigere er kendt for at være meget sangglade, og langt de fleste møder og folkelige forsamlinger er også i dag præget af fællessang - især fra Højskolesangbogen. Mange steder er der også egentlige fællessangsarrangementer, hvor man bare kan møde op, evt. medbringende sin højskolesangbog - det kan fx være cafésang på Alsion i Sønderborg.

Der er en lang tradition for at synge i kor i Slesvig-Holsten og Sønderjylland, hvor enhver købstad eller flække havde et kor eller en sangforening. I 1840'erne blev der oprettet kor i alle sønderjyske købstæder. I samme periode mødtes man til store sangerfester, slesvig-holstenerne i Tønning og Slesvig, og de dansksprogede på Skamlingsbanken.

I 1878 blev et af de berømte kor, den

danskorienterede Frøslev Sangforening, oprettet med digteren Karsten Thomsen som den centrale person, og den eksisterer endnu.

I nutiden er der stadig et stærkt korarbejde i Sønderjylland. En hurtig optælling giver ca. 50 - 60 kor, hvoraf der er 6-8 gospelkor. En del af korene er organiseret i Grænsekorene, som er én af Danske Folkedans og Grænsekors seks kredse. Grænsekorene er den næststørste kreds med 17 medlemskor og ca. 675 sangere. 18 andre kor er medlemmer af korsammenslutningen *Kor 72*. Langt de fleste kor er blandede kor, men der findes også enkelte mandskor og damekor. Repertoiret er meget bredt, og en del kor synger et bestemt repertoire fra kirkemusik, klassiske korsatser, viser og sange til rock og anden rytmisk musik - så der er et kor til alle interesserede.

Musikforeninger, jazzklubber og musikfestivaler

I over 100 år har frivillige musikinteresserede arbejdet for, at andre kunne dele deres interesse for musik. De sønderjyske købstæder har musikforeninger eller kammermusikforeninger, der afholder 4-6 klassiske koncerter med dygtige solister og ensembler hvert år. Sønderborg Musikforening er den ældste og bliver portrætteret i denne udgave af almanakken. Musikforeningerne lever i bedste velgående og har deres trofaste - noget gråhårede - publikum. Det er svært at trække yngre mennesker til, og de unge, som dyrker klassisk musik, er typisk på Musikskolerne og forsvinder ofte i 19-20 års alderen, når de søger videre uddannelse.

Det næste skud på stammen er jazzklubberne, som opstod ca. 50 år senere. I 1959 fandtes der ca. 400 jazzklubber spredt ud over hele Danmark. Langt de

fleste var organiseret som almindelige, demokratiske og ikke-kommercielle medlemsforeninger, som var oprettet og drevet af lokale unge. De kunne gennem 50'erne mønstre ret høje medlemstal og spillede en stor rolle i provinsbyernes kulturliv og ungdomskultur.

Sønderborg Jazzclub blev stiftet i 1953 og er landsdelens ældste stadig eksisterende jazzklub. Tønder Jazzclub var i 1950'erne Sønderjyllands største jazzklub med 1000 medlemmer. Omkring Tønder Jazzclub opstod bandet Syncopaters, som rigtig mange sikkert husker - jeg oplevede dem i 2019, da var de dog godt nok nødt til at sidde ned og spille, men det swingede stadigvæk. Trompetisten Valdemar Rasmussen, som sikkert er kendt af mange var med i Syncopaters dengang og var i mange år formand for Sønderborg Jazzclub.

Også jazzklubberne i Haderslev og Ribe

Korstævine i Danske Folkekor i 1950'erne (foto: Museum Sønderjylland ISL-lokalhistorie)

Fra Sønderborg Jazzclub Elith Nykjær (Nulle) Jørgensen, Finn Otto Hansen og Ole Toft (foto: Sønderborg Jazzclub)

eksisterer i bedste velgående. Ribes jazzklub "JazzinRibe" har gennem de sidste 20 år også arrangeret Ribe Jazzfestival.

Senere kom festivalerne til. Ribe har ud over sin jazzfestival også en klassisk musikfestival: Rud Langgaard Festivalen. Den største, ældste og nok mest kendte festival i Sønderjylland er Tønder Festival, som havde sin spæde start i 1974. Festivalen har siden udviklet sig til en af de vigtigste europæiske festivaler inden for traditionel og moderne folkemusik.

Udover Tønder Festival findes der også lokale festivaler, der typisk har et meget blandet program for at tiltrække forskellige aldersgrupper. De to største er Kløften Festival i Haderslev, som startede i 1980, med ca. 8000 deltagere, og Nordals Musikfestival med ca. 5500 deltagere. Se mere om Nordals Musikfestival her i almanakken.

De lokale festivaler bliver drevet af foreninger og kan kun overleve med stor opbakning fra lokalsamfundet og ikke mindst de frivillige. På Tønder Festival arbejder ca. 2000 frivillige, og Kløften Festival får hjælp fra 750 frivillige.

Spil selv

Rigtig mange mennesker i Sønderjylland og Sydslesvig spiller sammen med andre, det kan være alt fra duoer og trioer, bands til egentlige orkestre. De kommunale musikskoler er et godt udklækningssted for børn og unge, der senere bliver medlemmer af diverse bands og orkestre.

Nogle af de ældste orkestre er brandværnsorkestrene, som der stadig er en lille halv snes af. De sønderjyske brandværnsorkestre er udsprunget af de frivillige brandværn, der siden slutningen af 1800-tallet med tysk inspiration bredte sig til Nordslesvig. De oprindelige, uniformerede brandværnsorkestre bestod af messingblæsere og slagtpøj. Gennem 1900-tallet udviklede de sig til musikalsk bredt leveringsdygtige optogs-, danse- og underholdningsorkestre. Nogle af dem har også omdøbt sig selv til brass bands.

I det hele taget må messingblæs have en vis tiltrækning på sønderjyder, for i Aabenraa-Sønderborg-området findes der ikke mindre end 3 gode bigbands:

*Jomfru Fanny Bigband,
Opus 2 Bigband og
Muta in Brass.*

Også Ribe har sit eget bigband:
Big Band Ribe.

Samtidig med at Sønderjyllands Symfoni-orkester opstod i 1963, stiftede nogle initiativrige amatørmusikere SønderjyskAmatør Symfoniorkester (SASO), det og det sydslesvigske orkester SKURK (Skoleforeningens Underholdningsorkester) findes der også portrætter af i almanakken.

Kilder: Sønderjylland A-Å, red. af Inge Adriansen, Elsemarie Dam Jensen og Lennart S. Madsen: Historisk Samfund for Sønderjylland, 2011, Rasmus Rosenørn: Ungdom og jazzklubber i 1950'erne (Artikel), Wikipedia, KultuNaut og diverse hjemmesider

Portræt af et KOR

Af Anna Bird

Over hele landet findes der korglade mennesker, som mødes en gang om ugen til koraften og socialt samvær. Man giver koncerter og tager på korejser. Midtlandskoret kan siges at være et typisk dansk voksenkor, som har eksisteret siden 1984, og vi får her et levende billede af, hvordan det er at være med i et kor.

Det hele begyndte i 1984 samtidig med åbningen af Musik- og Teaterhøjskolen i Toftlund (som dengang hed Den Sønderjyske Højskole for Musik og Teater). Midtlandskoret blev oprettet af skolens første forstander, Henrik Svane, som forbindelsesled mellem omgivelserne og den nye højskole. Koret er et firstemmigt, blandet voksenkor. Sæsonen er fra september til maj

En koraften

Tirsdag kl. 19.30 mødes vi i Mejerisalen på Højskolen. Der står et flygel, og det er også her, man kan holde koncert. Det er et dejligt syngerum. Vi er meget glade for, at vi i alle årene har kunnet benytte dette rum.

Snakken går, og somme tider kan det være lidt svært at få ørenlyd for korlederen. Vi starter med ca. en halv times opvarmning og stemmeøvelser. Og straks bliver rustne stemmer smukke og klare. Vi synger så én eller to sange fra Højskolesangbogen, før vi går i gang med repertoire.

De fire stemmer indøves på skift, og så må der ikke snakkes! Ca. kl. 20.30 er der

20 minutters kaffepause i spisesalen, eller hvor der nu er plads til os. I gamle dage var det en ølpause; kassen stod i højskolens kælder og blev hentet op hver koraften. Nu er der medbragt kaffe/te evt. med hjemmebag.

Vi har i de senere år fået installeret bedre lys og mikrofon. Så kan alle se og også høre, hvad der bliver sagt. Vi øver videre og slutter kl. 21.30 med en aften-sang fra højskolesangbogen.

Årets gang

Sæsonen indledes i begyndelsen af september, og alle går rundt og giver hånd. Der er stor gensynsglæde. Dernæst holdes den årlige generalforsamling. Den går hurtigt, og der har endnu aldrig været bøv!. Og dog: gennem årene er kordragten blevet ivrigt diskuteret, derom senere.

De årlige arrangementer starter med kirkekoncerter ved juletid. Vi begynder første søndag i advent i Toftlund Kirke. Derefter synger vi i forskellige kirker i omegnen, 2 eller 3 - det er blevet til mange i over 30 år!

Arrangementer i 2017:

Lørdag den 28. jan 2017: Grænskekorene, generalforsamlingsstævne 'Nye Danske' i Sønderborg Musikhus, Skovvej 16 Sønderborg. Mødetid i sønderborg kl 09.00. Tilmelding 12. jan. Korvis til AnneBohilde. Pris 75.-

Fredag den 10. feb. 2017: Afstemningsfest på Folkkehjem Åbenrå Kortceert 2x 20 min Mødetid 19.30 på Folkkehjem

Tirsdag den 14. mar 2017: kl 19.00, Haderslev drengekor i kirken efterfølgende, kl 20.00, korprøve til 21.30

Tirsdag den 28. mar: Sangaften på Løgumkloster Højskole koncert 2x 10 min + fællessang. 19.30-21.00

(Tirsdag den 4. apr.: ingen kor)

Onsdag d. 26. apr. kl 13.00: Lions koncert/ sangeftermiddag på Agerskov Kro Mødetid kl. 18.00,

Tirsdag d. 2. maj: Midtlandskorets forårskoncert Efterfølgendebuffet med 'ledsager'

Søndag d. 14. Maj: 85 års fødselsdag Jens Rosendal i Ballum (evt forprøve lørdag d. 13. maj)

Tirsdag den 3. okt. 2017: Kulturuge arrangement i Mejerisalen sammen men 'Kantoriet' med fællessange og kaffebord. Start kl 19.00. evt fællesspisning kl 18.00

Lørdag den 7. okt. 2017: Afslutning af Tønder Kulturuge i Musikhuset i Toftlund hvor Midtlandskoret er blevet bedt om at synge et par sange til festligheden. 17.00- 21.30?

Lørdag den 28. okt. 2017: Spil-Dansk ugen/Reformationsåret/500 år for dansk sangtradition, alt det bliver fejret med landsdækkende koncerter denne dag! Vi deltager i en koncert i Toftlund kirke sammen med Kirkens kor og evt Højskolekoret

Lørdag den 4. nov. 2017: Øvedag på Herrestedgaard 10-15.00

Søndag den 3. dec. 2017: Adventskoncert i Toftlund kirke. Mødetid kl 18.00

Tirsdag den 5. dec 2017: evt Sattrup?

Søndag/mandag d. 17-18. dec: Juletur til Hamburg med koncert i Sct Micaelis

Mange spændende
arrangementer
i 2017

I november hvert andet år er det blevet en tradition, at vi tager på korweekend på en højskole eller et kursuscenter. Her øver vi både formiddag og eftermiddag om lørdagen og hygger os om aftenen.

Vi har bl.a. besøgt højskolerne i Rønshoved, Askov, Hoptrup og Rødding og sidst var vi ved Haus Quickborn i Kollund. De andre år har vi gerne en øvelørdag på Herrestedgård, som er sognehuset ved siden af Toftlund Kirke. I de senere år har vi også holdt en mindre julekoncert på hospice i Haderslev. Efter jul starter vi på forårsprogrammet og slutter med forårskoncerten i Mejerisalen.

Desuden har vi nu i en årrække medvirket ved åbningen af Tønder kulturuge og stået for en fællessangaften i Mejerisalen på Højskolen i løbet af ugen. Til

disse fællesaftener deltager somme tider også kirkekoret (Midtsyd Kantori).

Kirkekoncerterne (julekoncerter):

Vi mødes i den pågældende kirke kl.18 og håber, at der er tændt for varmen. Så øver vi hele programmet, og nogle af numrene skal tilpasses stedets organist. Alle disse koncerter starter 19.30. Jo længere vi er borte fra Toftlund, des færre tilhørere er der. Så landskendte, det er vi ikke. I Toftlund Kirke er der til gengæld altid næsten fuldt hus. Her er der også smørrebrød på Herrestedgård til os efterfølgende. Ved de andre kirker er det meget forskelligt, hvad der er bagefter. Tit samles vi i forsamlingshus eller sognegård til kaffebord og af og til er det kaffe og kage i våbenhuset. Det er altid hyggeligt.

En ganske særlig tradition er opstået, idet vi adskillige år i træk har givet julekoncert for den danske menighed i Satrup i Sydslesvig. Vi kører med bus, og det er jo altid festligt. Festligst på hjemturen! Vi er over 30 sangere og fylder meget i gymnastiksalen, som også fungerer som kirkerum. År for år kommer mange af de samme 10-20 tilhørere. Glade jul (Stille Nacht) firstemmigt er et hit! Og så er der kagebord, kaffe og glühwein.

I december 2017 var koret inviteret til at deltage i en ganske særlig julekoncert i Hamborg. Den danske sømandskirke i Hamborg afholder hvert år julekoncert i den nærliggende Hauptkirche Sankt Michaelis. Overskuddet går til driften af den danske kirke. Der er plads til ca. 2000 i kirken, og der var tre koncerter af en times varighed på samme dag. Der var næsten udsolgt til alle tre koncerter.

Det var en helt speciel oplevelse. Vi stod nederst på plakaten, men det var os der åbnede koncerten med "Børn og voksne i fælles kreds" fra Nøddebo Præstegård (en bunden opgave) - i alt stod vi for 3 numre.

Weihnachtskonzert

Montag d. 18. Dezember 2017 um 14, 17 und 19.30 Uhr
in der Hauptkirche St. Michaelis, Hamburg

Solist Annette Heick
Solist Frøya Gildberg
Solist Jonas Rendbo
Solist Elisabeth M. Rosengren
Lucia Aufzug von der Ejderskolen
Dirigentin Charlotte K. Andersen
Odder Harmoniorkester
Midtlandskoret

Kartenbestellung:
Telefon: 040 - 37 50 33 78
www.konzertkassegerdes.de

14 Uhr	
Gruppe 1	20 €
Gruppe 2	15 €
Gruppe 3	13 €
Gruppe 4	9 €

17/19.30 Uhr	
Gruppe 1	28 €
Gruppe 2	23 €
Gruppe 3	20 €
Gruppe 4	14 €

Veranstalter:
Dänische Seemannskirche,
Dünam-Koel Str. 2
20550 Hamburg
hamborg@dnk.dk
www.dankirche.de

Så kom Midtlandskoret på plakaten!

Det var en oplevelse for livet, det suste for ørerne og gav gåsehud at synge i det kæmpestore rum holdt i guld og hvidt med indtil flere balkoner. Rummet lignede en flot, flot bryllupskage. Vi kørte derned med bus og var indkvarteret på en slags vandrerhjem.

Forårskoncerten i Mejerisalen

Som afslutning på sæsonen holder vi forårskoncert en tirsdag i begyndelsen af maj. Da bliver salen omdannet til café med små borde, så publikum kan nyde et glas under koncerten. Der er blomster alle vegne, idet hvert kormedlem medbringer en vase med blomster fra haven. I de første år bestod publikum af bekendte til kormedlemmerne. Som årene er gået er der fuldt hus. Dejligt, det ikke er omvendt! Ved denne koncert deltager elever fra højskolen med et par numre.

Inden vi går hjem den aften, spiser vi sammen ved en overdådig buffet, som alle bidrager til. Her deltager også ægtefæller. Det bliver altid en festlig aften med små, morsomme indslag. Christian Ludvigsen står hvert år for et festligt herrekor. Det startede som en hyldest fra herrerne til korlederen, da vi havde kvindelige korledere. Nu er det en sjov tradition. Som den skarpe iagttager, Christian er, har han bemærket, at der er den ejendommelighed, at alle tenorerne har skæg, mens basserne er glatbarberede.

I april har vi også i adskillige år været underholdning ved Lions årlige arrangement for de ældre. De sidste par år er det foregået på Agerskov Kro. Der er kagebord, korsang, smørrebrød og fællessang fra Højskolesangbogen. Så er det publikums tur til at foreslå sange.

I maj synges vadehavet ind i anledning af Jens Rosendals fødselsdag. Det startede i anledningen af hans 80-år fødselsdag i 2012. Man starter ud for Ballum Kirke og følger syngende tidevandet ind. Bagefter er der suppe til alle i Ballum Multihus.

Forårskoncert i mejerisalen.
Ida Marie Krogh Skau ved flyglet

Andre oplevelser

Der er mange, så her nævner jeg i flæng, dem jeg lige kommer på. Vi var på besøg i Tvååker, som er Toftlunds venskabsby i Sverige. Det var om foråret i 1989, og vi var med bus og sejlede med Grenå-Varbergfærger. Der var privat indkvartering, og vi gav koncert i forsamlingshuset og i Tvååker kirke. Jeg var indkvarteret sammen med tre andre hos en ung bananimportør, og der var arrangeret sightseeing for alle, sangere og værter, rundt i Halland.

Det var under Henrik Svanes regerings-tid. På den tid sås vi adskillige gange med et kor, Koriosum, fra Århus. Det var altid meget festligt med god mad og bægerklang om aftenen. Programmet var altid lagt i en weekend og sluttede med en åben korprøve. Der kom nu næsten aldrig ret meget publikum, men vi havde det sjovt!

En gang skulle en pastor Thomas Uhre Fenger til Japan i embeds medfør, så vi indøvede en sang på japansk (!) som vi

sang for ham ved afskeden. En fra gruppen hjalp med udtalen, men vi vidste ikke helt, hvad det betød.

Så var der dengang kulturhuset skulle indvies, og dronning Ingrid kom. Vi sang ved den lejlighed, og bagefter var der frokost på højskolen for inviterede. Der var fire firkantede borde med plads til otte ved hvert bord. *Er der nogen, som vil servere*, blev vi spurgt. Ja da! Vi havde røde kordragter på den tid, så vi var to postkasserøde damer ved hvert bord. Jeg var så heldig at komme til at servere for dronningen og skulle altså øse mad på hendes tallerken blandt andet. Jeg vidste, at dronningen røg cigaretter, så jeg medbragte en ligther, i fald ingen andre havde tænkt på dét. Men det havde hendes bordherre, Andreas Andresen. Det er det nærmeste, jeg nogensinde har været på en kongelig!

30 års jubilæum

Da vi havde tredive års jubilæum i 2014, fejrede vi det med alle tiders tur til Luxem-

borg, hvor vi sang i den danske kirke og forskellige steder i byen. Den danske præst, Vicky Popp, var en kyndig guide på en tur rundt i byen. Men vi var nær aldrig kommet til Luxembourg, da chaufføren af en eller anden grund var kommet på afveje og vi endte i Køln.

Det var så, hvad det var, men på grund af lave broer og omkørsler, kørte vi i ring og kunne ikke komme ud af byen. Det endte med, at Heine Popp måtte gå ind på en politistation og spørge om vej til Luxembourg! De sagde *zweimal links und dann gerade aus*, og så var vi igen i smult vande. Jeg synes nu, vi skulle have haft politieskorte ud af byen!

Aftenen før vi skulle hjem, var vi med bus til Weingut Gasthaus Abel, Moseltal, lige på den anden side grænsen fra Luxembourg. Det var et familieforetagende, hvor vi blev bænket ved et langt bord. En meget sjov og interessant aften, der sluttede med vinsmagning efter alle kunstens regler og et dejligt måltid af wienerschnitzel med brasede kartofler, som kun tyskere kan tilberede dem.

I 2014 udkom sprogforeningen med *Fyrretyve fortællinger fra Sønderjylland*. Ved lanceringen af bogen, var der et stort arrangement på Folkehjem. Der var fuldt hus, taler og spisning bagefter. Koret deltog ved at opføre *Vadehavssuiten* med tekster af Jens Rosendahl og musik af Ole Ugilt. Og selveste Jens Rosendahl var til stede.

Kordragten

I de første år kom vi, "som vi var" - altså i forskelligt tøj. Det, syntes nogle, var fint. *Kom i noget i blått eller grønt*, var der en gang en korleder, der sagde. Det, syntes nogle, var fint. *Nej, vi skal være mere ens*, sagde andre. *Ja, den røde farve, som er på dørene i kulturhuset*, var der én, der foreslog. Sådan så vi så ud en årrække, men da ikke alle kunne ramme den postkasse-røde og nogle endda stak ud i pink, syn-

Sammen med vore værtsfamilier på udflugt i Halland, Sverige 1989

tes nogle, det ikke var fint. *Jeg kender én, der kan skaffe nogle røde, strikkede trøjer i forskellige modeller*, var der så én, der foreslog. Så købte vi dem, og de var ganske uklædelige, men da de havde været dyre, var de så vores uniform en tid. Indtil Erik Stent Petersen sagde: *I ligner brugsuddelere med den røde farve*.

På en generalforsamling, blev det så besluttet, at bestyrelsen bestemmer, hvordan kordragten skal se ud. Det er nok en god idé.

I en årrække var vi helt sorte, så kom der et lilla, uldent tørklæde til (det krads-er). Sådan har vi så set ud længe. Det er fint ved adventstid, men lidt højtideligt i foråret. For et år siden blev der så indkøbt silketørklæder i forårsfarver, men dem har vi endnu ikke haft på, da vi i skrivende stund stadig er coronanedlukket.

Korledere

Henrik Svane oprettede koret samtidig med starten af højskolen. Da han forlod Toftlund, blev den nye forstander, Erik Stent Petersen, vores korleder og efter ham Astrid Thomsen. Da Astrid Thomsen holdt op, kom Bente Dahl og dernæst Elsebeth Birkblad.

Efter hende kom Ida Marie Krogh Skau, som dernæst blev vores populære og dygtige leder. Desværre måtte hun forlade korarbejde på grund af sygdom. Heldigvis skaffede hun os Aksel Kroglund

Ved en sangfestival i Flensborg. Det var i de uklædelige trøjers tid. Astrid Thomsen dirigerer

Olesen, som er vores nuværende korleder og dirigent. Og som noget ganske nyt: han er komponist, så vi får lov til at uropføre nogle af hans værker. Se dét er specielt!

For at gøre listen komplet, skal det også nævnes, at Anne Marie Huusmann vikarierede for Henrik Svane i september og oktober 1989, mens Henrik Svane var på rejse til Chile.

Da Henrik Svane rejste som den første, troede vi jorden skulle gå under. Men det gik jo, og selvom alle er forskellige, har vi altid dygtige, tiltalende korledere. Så alle korafstener giver glæde og sangglæde.

Nodesamlingen

Vi har efterhånden en anseelig nodesamling. En af tenorerne, vores næstformand, Mogens Frei, holder styr på noderne og laver registre. Noderne er nummererede - julenumrene for sig - og inddelt i kategorier. Det er nemt at finde sine noder, hvis man vel at mærke husker at arkivere dem i den rigtige orden - ellers bliver det det modsatte: uorden.

Vi er nået til nummer 215, og der er desuden 88 julenumre - nogle af numrene er hæfter med mere end én sang.

Bestyrelsen

Bestyrelsen er en traditionel bestyrelse, hvor halvdelen af medlemmerne er på valg hvert andet år. Der er af og til udskiftning, men generelt sidder man ret længe.

Den nuværende bestyrelse er:

Formand: Jacob Ensigt-Karup.

Næstformand: Mogens Frei,

Sekretær: Anne-Lisbeth Kjer.

Kasserer: Anne Bothilde Severin

Bestyrelsesmedlem: Elisabet Koustrup

Bestyrelsesmedlem: Jytte Christiansen.

Jeg tror, Anne Bothilde har været kasserer altid - i hvert fald siden 1987, da jeg kom med. I årenes løb har følgende været formand: Karl Johan Meyer, Eigil Mogensen, Anna Bird, Grethe Schwartz, Mogens Frei og Heine Popp og så den nuværende, Jacob Engsig-Karup

Bestyrelsen og korlederen holder møde hjemme hos hinanden på skift 3-4 gange om året. Det første møde ligger sidst i august og efterfølges af en middag, hvor også ægtefæller deltager.

Korets medlemmer er herrer og damer i deres bedste alder

Gennemsnitsalderen er høj. Nogle har været med siden 1984 og mange af vi andre, mens vi stadig var aktive på arbejdsmarkedet. Over halvdelen er i dag pensionister, og det er mange af de nytilmeldte medlemmer også. Men så må det være sådan, og vi holder stadigvæk et medlemstal omkring de 30. Nu har koret været nedlukket i over et år, men forhåbentlig kan vi snart få rusten slet af stemmerne - det er jo, når vi igen kan mødes.

Anna Bird er født i 1945 og opvokset i Toftlund. Uddannet husholdnings- og ernæringsøkonom. Har været udsendt af Danida til Zambia og senere sammen med sin nu afdøde mand, der var englænder, til Pakistan og Lesotho. Bor nu i Toftlund og var i en årrække ansat i folkeskolen.

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE

UGEKURSER ÅRET RUNDT

FORÅRSHOLD - 16 UGER FRA 6. FEBRUAR 2022

EFTERÅRSHOLD - 16 UGER FRA 14. AUGUST 2022

BRORSONSVEJ 2, 6240 LØGUMKLOSTER - 74 74 40 40 - WWW.LKHS.DK

NATUR • KREATIVITET • HÅNDVÆRK

- det er Kongeådalens Efterskole.

Vi er ambitiøse med vores fag og ikke mindst vores holdninger til, at alle har en plads i fællesskabet.

Sammen skaber vi efterskole med fokus på bæredygtighed, ligeværd og fællesskab.

Vi har ikke kun fokus på resultater - men på hele processen...

DOVERVEJ 19, 6660 LINTRUP
TELEFON 74 85 53 33
WWW.KESKOLE.DK

KONGEÅDALENS
EFTERSKOLE

SASO

Sønderjysk Amatør Symfoni Orkester

Af Christine Ostenfeld

Musikliv

SASO er et fuldt besat amatorsymfoniorkester, som i løbet af ca. 12 prøver pr. halve år indøver et nyt koncertprogram. I januar afholdes tre nytårskonserter med wienervalse og anden underholdningsmusik, og i maj spilles der to koncerter med mere seriøs klassisk musik på repertoire.

Nytårskonserterne spiller SASO i Ballum, Simmersted og Fjelstrup, hvor lokalbefolkningen sørger for kagebord med mere, og der er fulde huse. I maj nyder SASO godt af den gode akustik i Riddersalen på Sønderborg Slot og i Kongesalen på Folkehjem i Aabenraa.

Således spiller SASO hvert år koncerter i alle de fire sønderjyske kommuner. Men musikerne, der er mellem 12 og 83 år gamle, kommer fra et endnu større område: Kolding, Esbjerg, Ribe og Flensborg. Ca. 35 musikere medvirker til prøverne i det daglige, men ved koncerterne stiger antallet til ca. 50, inklusive assistenter.

Naturligvis har SASO haft problemer

under corona-nedlukningen. Alligevel lykkedes det at gennemføre de udskudte majkonserter den 3. og 4. oktober under ledelse af SASO's faste dirigent Bettina van Buren. Det var stort anlagte genforeningskonserter med bl.a. Griegs klaverkoncert 1. sats på programmet. Som solist udfoldede Julia Tabakova sig i en blændende, temperamentsfuld fremførelse.

Nytårskonserterne januar 2021 måtte desværre aflyses.

SASO's historie fra 1963 til 1993

Søndag 17. februar 1963 kl. 14.30 mødtes på Vojens Ungdomsskole 33 musikinteresserede for at tage stilling til en eventuel

oprettelse af et amatørorkester. Ved mødet blev Bue Lund Nielsen præsenteret. Han var dirigent for Slesvigske Fodregiments Musikkorps i Haderslev. Initiativtageren Chr. Jensen, lærer på Rudbøl Skole, understregede, at det ikke var gjort med musikerne alene. "Der skal en leder til, og han må være af en ganske særlig støbning. Han må være en god pædagog, og han må have en god portion idealisme. - Jeg ved, vi har fundet den rigtige mand!"

Da mødet var slut, lå det fast, at der skulle dannes et amatørorkester, som skulle spille symfonisk musik. Orkestrets navn skulle naturligvis angive orkestrets hjemsted, men samtidigt mindst muligt ligne navnet på det allerede eksisterende professionelle orkester, Sønderjyllands Symfoniorkester. - Orkestrets navn blev Sønderjysk Amatørsymfoniorkester.

De næste 30 år dirigerede Bue SASO, og Christian Jensen var formand fra 1963-1968. Prøverne afholdtes i begyndelsen på Vojens Ungdomsskole, men da musikerens antal hurtigt kom op på 63, blev det for trangt her, og prøverne blev flyttet til Jernbanehotellet i Over Jerstal.

J. P. Sørensen, der var skoleinspektør på Bregnbjergskolen i Vojens, efterfulgte C. Jensen som formand i perioden 1968-93.

10-års jubilæet blev markeret med en offentlig koncert på Harmonien i Haderslev. Programmet indeholdt Hartmanns "Liden Kirsten-ouverture, Beethovens 5. symfoni og Mozarts violinkoncert i G-dur samt Beethovens Romance for violin og orkester i F-dur (solist: Peder Elbæk).

Fra 1976 blev den nyopførte aula på Bregnbjergskolen i Vojens SASO's hjemsted.

Dirigentens bemærkninger noteres ned - en del af strygergruppen under en prøve - dybt koncentreret cellist - trompeter og pauker (fotos: Paul Sehstedt) og unge slagtøjspillere fra Schlagzeugschule Schreiber

Fløjter og obo fra en nytårskoncert

To jubilæumskoncerter

25-års jubilæet i 1988 markeredes med tre koncerter: i Bregnbjergskolens Aula i Vojens, på Duborg skolen i Flensborg og i Musikhuset i Sønderborg. Program: Mozart: Sinfonia concertante, (solister: Gitte Hørup, obo, Finn Skovfoged Jensen, klarinet, Gunnar Christensen, horn og Torben Frederiksen, fagot), Beethoven: Romance for violin og orkester i F-dur (solist: Morten Ryelund Sørensen) og Mendelssohn: Symfoni nr. 3, *den skotske*.

30-års jubilæumskoncerten blev endnu mere omfattende. Jubilæet fandt sted i Bregnbjergskolens Aula 27. februar 1993. Af det trykte program fremgår, at arrangementet peger i tre retninger: Dels markerer koncerten Sønderjysk Amatørsymfoni-orkesters eksistens gennem 30 år. Samti-

digt bliver den Bue Lund Nielsens afskeds-koncert. Endelig anmoder SASO om, at Vojens Kommune vil tage imod koncerten som en beskeden jubilæumshilsen - efter at orkestret nu i mange år har nydt værdifuld gæstfrihed fra kommunen.

Programmet bestod af Mendelssohn: Koncert-ouverture nr. 3: *Meeresstille und glückliche Fahrt*, Mendelssohn: Koncert for violin og orkester og Hummel: Variationer for obo og orkester. Endvidere en række korindslag, bl.a. fra *Elverskud*. Til sidst, som en speciel hilsen til dirigenten: Johann Strauss: *An der schönen blauen Donau*.

Solister ved denne koncert var: Morten Ryelund Sørensen (violin) og Gitte Hørup (obo). Medvirkende kor: Vojenskoret (dirigent Oluf Jørgensen) og Nustrupkoret

(dirigert Finn Skovfoged). Efter 30-års-jubilæet i 1993 afsluttedes en æra, idet både dirigenten Bue Lund Nielsen og formanden J. P. Sørensen gik af. J. P. fortsatte dog som violinist i SASO lige til sin død i 2018.

SASO får nye dirigenter og begynder at øve i Aabenraa

Trond Sæverud blev herefter SASOs dirigent en kort overgang, men da han ofte var på koncertrejse, overtog anden koncertmester i Sønderjyllands Symfoniorkester Karsten Dalsgaard Madsen dirigenthvervet, som han varetog indtil 2006, i perioder afløste klarinettisten Hans Jørgen Leth Hansen, hvilket især blæserne nød godt af, idet både Trond og Karsten var violinister. Jens Petri varetog formandsposten 1993-2005.

Den geografiske sammensætning af orkestret udviklede sig imidlertid i årenes løb således, at det optimale centrum efterhånden flyttede sig længere mod sydøst, nærmere bestemt til Aabenraa. Og det lykkedes SASO at få hjemsted på Det tyske Gymnasium her.

Da SASO nærmede sig sit 40 års jubilæum, blev der på initiativ fra koncertmesteren i bratschgruppen, Karlo Christensen, bestilt et nyt værk til uropførelse ved 40 års jubilæumskoncerten hos komponisten Søren Hyldgaard, en basunkoncert, som solobasunisten i Radiosymfoniorkestret, Jesper Juul Sørensen, opførte.

SASO har i årenes løb samarbejdet med flere kor: Sønderjysk Kor (bl. a. Carl Nielsens "Fynsk Forår"), Haderslev Lærerkor (Brahms' Schicksalslied), Ulkebølkoret (Vivaldis Gloria) og Kolding Mandskor (Bruckners kantate *Helgoland*). Ved koncerten med sidstnævnte, som Hans Jørgen Leth Hansen dirigerede, tegnede koret og SASO sig for intet mindre end den vistnok første opførelse nogensinde i Danmark af dette sjældent spillede værk fra komponistens allersæneste periode. Opførelsen blev registreret af det inter-

nationale Brucknerselskab i Wien og meddelt på tryk i selskabets årsberetning.

Skiftende dirigenter og nye veje

Med Claus Münchow som formand fra 2005-2016 blev der eksperimenteret. Mange af de strygere, som havde været kernen i orkesteret, var lærere, som var uddannet på seminarierne i violinspil. Denne del af læreruddannelsen holdt op i 70'erne, og det slog igennem i SASO, hvor aldersprofilen var støt stigende, og hvor begravelser efterhånden gjorde indpas.

Et samarbejde med Junior Ferreira, som er en meget søgt violinlærer på Sønderborg Musikskole, blev anledning til, at Juniors musikelever spillede med i SASO, og at prøverne blev lagt så tidligt på aftenen, at de unge mennesker kunne komme hjem i seng i ordentlig tid. Repertoiret blev sammensat med en passende sværhedsgrad, så de kunne spille med.

Nu fulgte en periode med skiftende dirigenter, som hver især inspirerede med deres vinkel på musikken: Simon Nielsen stod for en uropførelse af værket *Forelskelse*, komponeret af Simon selv for SASO og to sangsolister og bigbandet Pianoforte.

Herefter fulgte dirigenterne Søren Rønso, Benjamin Christensen, Lars Birkelund Olsen, René Bjerregaard Nielsen, Jacob Elmedahl Johansen, Ole Wierød, Susanne Heigold og til sidst Bettina van Buren.

SASO's 50 års jubilæum

I 2013 fyldte SASO 50 år. Det blev fejret ved en stort anlagt jubilæumskoncert i Alsion den 9. november 2013. SASO bestilte et værk som kunne afbalancere åbningsværket *I østen stiger solen op* fra Gades Elverskud. Komponisten var Flemming Neergård Pedersen og tekstforfatter Tim Hansen. SASO's koncertkor opstod som lejlighedskor.

Tidligere SASO-musikere, som var blevet noget ved musikken, var inviteret og spillede med. Blandt dem var der tre

Blæsere for fuld udblæsning ved en koncert i 2018

dirigenter. Desuden var der to meget unge solister, to professionelle solister. Der blev spillet et vidtfavnende program fra Schubert til vild filmmusik, tilsat Last Proms-stemning med syngende publikum. Det blev en festlig aften med et fuldbesat symfoniorkester og kor, en uropførelse af et værk for kor og orkester og 4 dirigenter på samme koncert.

Claus Münchow havde held med at etablere et samarbejde med Schlagzeugschule Schreiber fra Flensborg, og det betød, at der nu var en stabil og velfungerende janitsargruppe i SASO. En anden nyskabelse var, at en fast sanger blev tilknyttet SASO.

De seneste år med ny fast dirigent

I 2016 gik Claus Münchow af. Christine Ostenfeld blev formand, og sammen med en nyvalgt bestyrelse afprøvede man de første år nye tiltag i forskellige retninger for at afhjælpe problemet med manglende strygere. Der var jo meget godt i SASO at bygge videre på: Først og fremmest var

Bettina van Buren blevet SASO's dirigent i 2015. Bettina har vist virkelig tæft for at inspirere amatørmusikere; i kraft af sin gode uddannelse som violinist og bratschist, sit gehør og erfaring inden for musikpædagogik, kammermusik og ensembleledelse. Og endelig har hun en urokkelig venlighed og evne til at vise vejen frem, ligegyldigt, hvordan SASO's musikere kiksede i forsøg på at lave skøn musik. Alt dette har givet en tryghed og en dejlig stemning i orkesteret, som smitter af på koncerterne.

Der var stadig mange gode musikere i SASO. Det viste sig frugtbart, at en sanger var kommet med i orkesteret, og der kom lidt mere "showbizz" ind over koncerterne. En ekstra sanger blev tilknyttet, så der også kunne opføres duetter for sopran og baryton, og janitsargruppen var et trækplaster i sig selv. Der var blevet investeret i et godt lydanlæg, så konferencieren og sangerne kunne nå helt ud i koncertsalen.

Nytårskoncerterne med underholdningsmusik var efterhånden blevet godt

Bettina van Buren på dirigentpodiet under en prøve med SASO

besøgte og gav også indtægter, som muligjorde køb af assistenter til koncerterne. Derved blev det også muligt at spille den seriøse klassiske musik, som musikere selv foretrækker, selv om publikumstiltrækningen her er mere beskedent.

I løbet af de seneste 5 år er SASO således landet på et koncept, som både tilgodeser alle de 4 sønderjyske kommuner, publi-

kum, økonomien og musikernes koncertønsker. På forunderlig vis er der kommet flere og flere musikere til, og fordi koncerterne opføres gentagne gange, giver det amatørmusikerne bedre vilkår for at spille til og føle sig sikre. Det mærkes på orkesterklangen og begejstringen.

Her et lille kig frem i kalenderen ...

Nytårskonserterne i 2022

Ballum Multihus - lørdag 15. januar kl. 14
Simmersted Multihus - søndag 16. januar kl. 14
Fjelstruphallen - søndag 16. januar kl. 19

Majkonserterne i 2022 med klassisk musik

Kongesalen - Folkehjem i Aabenraa - lørdag 21. maj kl. 16
Riddersalen - Sønderborg Slot - søndag 22. maj. kl. 15

Christine Ostfeld er formand for SASO og har været lektor i musik og latin på Aabenraa Statsskole 1983-2014, stifter af og dirigent for bigbandet Pianoforte 1988-2013, dirigent for Sønderjysk Folkekor 2008-2015, amatørmusiker i SASO siden 1994, først som cellist, men siden 2016, som 2. violinist.

*Kilder: skildringer fra tre tidligere formænd: Jørgen Peter Sørensen, Jens Petri og Claus Münchow
Mere om SASO findes på hjemmesiden: www.saso.dk*

HADERSLEV DRENGEKOR

Sønderjyske ambassadører

Musikliv

Af Henrik Skærbæk Jespersen

Haderslev Drengekor på besøg i Viborg Domkirke

Haderslev Drengekor er et stort drenge- og mandskor med 60 sangere i alderen 10 år og helt op til + 60 år, der synger et stort antal koncerter rundt om i hele Danmark og i udlandet.

Haderslev Domsogn har rige traditioner, hvad angår musikliv og korarbejde. Som nytiltrådt organist i Haderslev Domsogn i 2007 konstaterede jeg hurtigt, at der var godt fat i korarbejdet med voksne. Det

haltede dog, hvad angik dem under 18 år. Min vision var derfor at få fat i børn og unge, der ville synge i kor. Der var på daværende tidspunkt et ungdomskor med tilhørende korscole for lidt yngre børn.

Korene bestod primært af piger. Efter et års arbejde med koret var det vokset betragteligt, og en del drenge var kommet til. På denne baggrund fik jeg den tanke at dele koret i to: et kor for piger og et for drenge. Det er en stor udfordring at få drenge til at se sig selv i et korfællesskab, hvis det primært består af piger - og dertil kun et lille antal drenge. Jeg var klar over, at man måtte gøre det til en helt særlig "drenge-ting" for at få drengene med.

Jeg fik god kontakt til skoleforvaltningen i Haderslev Kommune og fik lov til at komme rundt på skolerne i min søgning efter drenge med både talent og interesse for at synge. Da vi i august 2008 for alvor startede op under navnet "Haderslev Drengekor" var det derfor en stor glæde, at det var med en god flok på ca. 25 drenge, der dannede det første korhold.

Siden er det gået meget stærkt. Koret er vokset i antal og i kvalitet - i en fin, kontinuerlig opadgående kurve. Der kommer ca. 10-12 nye drenge ind i koret hvert år. Naturligvis er der også nogen, som stopper, enten fordi de mister motivationen, fordi de skal på efterskole, flytter fra Haderslev eller skal videre for at studere. Det har sin naturlige gang. Men vi har en stabil besætning på godt 60 sangere, og det er vi vældig stolte af - at det kan lykkes i en by som Haderslev.

At synge i kor

Når man bliver "opdaget" under et af skolebesøgene i 3. klasse, bliver man først inviteret med til at synge i vores forskole, hvor man er et år. Her er der fokus på at få drengene til at føle sig trygge i situationen, at de nu er sangere og har et naturligt forhold til det, at få god lyd på stemmen og træfsikkerhed. Vi leger mange sang- og tonelege, men kigger også på noder og rytmer, som vil hjælpe drengene i deres videre korliv. I slutningen af sæsonen afholder vi en optagelsesprøve for Forskolen, hvor målet er at finde de ca. 10

Soprangruppen

drenge, som typisk bliver optaget i selve drengekoret efter sommerferien.

I selve drengekoret bliver man en del af den store sammenhæng og får god rutine omkring øvning, koncerter, rejser og oplevelser. Der øves flere gange om ugen. Én gang ugentligt med hele koret, yderligere en gang blot med korets sopranner (de yngste sangere). Herudover tilknyttes alle i koret en professionel sanglærer, som underviser dem individuelt i løbet af ugen. Så for de yngstes vedkommende skal de ind og træne tre gange om ugen. På den måde får de rigtig meget træning, og stemmerne udvikles hurtigt og bliver sikre. Det er på denne baggrund, at vi kan rejse meget ud og levere på koncerter i både ind- og udland.

Arbejdet med drengestemmer er utrolig spændende. Fra de som små opdager hvad, deres stemme kan, til den vokser sig stor og kraftfuld, for kort efter at gå i overgang. Overgangen er en svær periode, hvor mange drenge oplever et dyk. Man har i årevis været en uundværlig brik, der har bidraget aktivt og sunget de allerlyseste toner i den samlede klang, og pludselig knækker stemmen og vil ikke, som man har kunnet tidligere. Fasen kan tage alt lige fra et par uger til år. I den periode er det vigtigt, at drengene netop har deres egen sanglærer, som kan tale med dem om stemmen og være med til at holde

Fra en koncert i 2020

humøret oppe på dem. Vi smider nemlig helst ikke sangerne ud i den periode. Selvom de ikke kan yde meget, er de stadig - og skal stadig føle sig som - en del af fællesskabet. Det, som de i forvejen har investeret så megen tid og kammeratskab i.

Vidunderligt er det, når de så er kommet igennem overgangstiden, og kan placere sig på korets bageste række med en jakke udenover skjorten. Så er man en af korets herrestemmer, som synger de dybeste toner. Det er som at træde ind i de voksnes rækker - og for nogle sker dette allerede som 12-årig, for andre først langt senere. Vi har en stor gruppe af herrestemmer, og det er et udtryk for den kontinuitet, vi har i koret, af sangere som har sunget med, helt siden de startede i 3. kl., og indtil de går i gymnasiet. På den måde kan vi hele tiden bygge ovenpå og erfare, hvordan det faglige niveau stiger. Arbejdet med de yngste er dog noget, som hvert eneste år starter forfra og skal opbygges fra bunden, når nye sangere kommer til.

Koret er at betragte som en kæmpe storfamilie. Vi har næsten alle aldersgrupper repræsenteret. Fra de yngste på 9 år og helt op til + 60 gør, at det er et helt særligt fællesskab, hvor små som store er vigtige

og uundværlige for helheden. Hvor lyse og mørke stemmer tilsammen bringer en smuk harmonisk samklang.

Koncerter i Danmark og i udlandet

Korets definerede mål er i kraft af et stærkt fællesskab at give sangerne gode musikalske og sociale oplevelser. Vi synger ca. 20 koncerter årligt og har sunget rundt i hele Danmark, fra nord til syd og øst til vest. Vi nåede inden korets 10-års jubilæum i 2018 at få sat flueben ved vores målsætning om at have sunget koncert i alle Danmarks 10 domkirker. Det var en milepæl. Vi har fået vist flaget rundt om i hver en afkrog af landet, og vi er stolte af at være ambassadører for Sønderjylland og Haderslev med vores sang. Vi synger ofte for fyldte kirker. Vi drager på årlige turnéer rundt omkring. Korets sopran-gruppe var i mange år på en årlig ø-tur og har sunget på Samsø, Fanø, Fur, Rømø, Bornholm, Ærø, Langeland og flere steder. Årets højdepunkt er for de fleste, når vi drager på en turné til udlandet. Vi har sunget i Norge, Sverige, Tyskland, Østrig og England. Størst var det, da vi i korets jubilæumsår 2018 tog hele turen til New York og Washington på en ti dage lang rejse. Vi skulle synges fire koncerter i alt, bl.a. i USA's største kirke St. John the Divine (New York) og i USA's næststørste kirke Washington National Cathedral.

Kongelig hofleverandør

Flere gange har koret optrådt for prominente og betydningsfulde personer. I 2017 var vi inviteret af daværende Kirkeminister Mette Bock til at synges "Kirkeministerens Julekoncert" i Holmens Kirke, København. En koncert som arrangeres for folketingets medlemmer hvert år.

Også den kongelige familie har hørt koret flere gange. Det er en særlig ære og begivenhed, hver gang det sker. Første gang var mens koret var helt ungt, men dog havde etableret sig. Da blev vi spurgt

om at synge til Prinsesse Athenas barne-
dåb i Møgeltønder Kirke.

Senere sang koret i forbindelse med of-
ficielt besøg i Haderslev, hvor H. M. Dron-
ningen og Prinsgemalen kørte i karet op
igennem Haderslevs gågade og standsede
foran Domkirken, for at lytte til Dreng-
koret, som gav en minikoncert.

I Tyskland har koret også optrådt både
på nationalt TV samt for Dronningen, da
der var genåbning af slotskirken i Witten-
berg. Kirken hvor Martin Luther slog de
95 teser op på kirkedøren i 1517. Haders-
lev Drengkor var inviteret til at medvirke
ved begivenheden.

Senest var i januar 2020 - genforenings-
året - da statsministeren inviterede hele
det officielle Danmark til genforenings-

galla i Det Kongelige Teater. Koret sang
på den ikoniske Gamle Scene som et af de
sidste indslag på en stor aften, og det var
i den grad en oplevelse for alle. Det blev
også transmitteret direkte på TV.

Medlemmerne af koret får helt unikke
oplevelser, og mange af sangerne har en
usædvanlig flot blå bog at være stolte af at
have i bagagen, for flere af dem har været
med i ti år, og når man når dertil, bliver
man prydet med en sølvnål på korjakken.
Når man opnår 10-års nålen, er det som
oftest mere end halvdelen af ens liv, at
man har deltaget i drengkoret, og det har
sat stærke spor, udviklet og givet unikke
kammeratskaber. Alt sammen noget som
man tager med sig videre i livet og aldrig
glemmer.

*Henrik Skærbæk Jespersen er domorganist ved Haderslev Domkirke, hvor han foruden sit virke som
orgelspiller, dels er stifter og dirigent af Haderslev Drengkor - og dels kunstnerisk leder af Haderslev
Sangakademi, der er funderet i det sprudlende og omfattende korarbejde ved domkirken, der tæller omkring
200 sangere.*

*Henrik Skærbæk Jespersen er uddannet på Vestjysk Musikkonservatorium med Kirkemusikalsk diplom-
eksamen og overtog i 2011 embedet som domorganist i en alder af 31 år. Videregående studier i korledelse på
Det Fynske Musikkonservatorium ved Alice Granum og studier i den engelske korthadition i Cambridge.*

*Henrik Skærbæk Jespersen er en særdeles aktiv kordirigent, der har dirigeret utallige kor og
koncerter i ind- og udland og han er efterspurgt som instruktør ved kurser og stævner i hele landet.
Modtog i 2020 Frobeniusfondens store ærespris på 250.000 kr.*

Klassisk
grundtvigsk højskole
i Sønderjylland

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord

Tlf.
74724433

Efterskolen for normaltbe-
vede unge med skrive- og
læsevanskeligheder.

Læs mere på www.eeskole.dk
eller mød os på facebook

EMMERSE
efterskole

Af Britta Slot Johnsen

Nordals Musikfestival kunne godt vinde i konkurrencen om navnet "Danmarks smukkeste festival". Den finder sted hvert år den anden weekend i juni i idylliske omgivelser ved Nordborg Slot, hvor den store parkscene er flankeret af lindealléen og udsigten over Nordborg Sø.

Karsten Fibiger, formand for Nord-als Musikfestival, og Randi Figen, formand for arrangementsgruppen, har bidt negle siden nedlukningen sidste forår, men efter udmeldingen om mulighed for kompensation i tilfælde af en påbudt aflysning tror de på en festival i 2021. Programmet er lagt, og alle aftaler er ved at være på plads.

Nordals Musikfestival løb af stablen for første gang i 1981, og i år kan man så fejre 40-års jubi-

Randi Figen og Karsten Fibiger

læum og samtidig afvikle den 40. festival. Det hele startede i 1981, hvor nogle lærere fra Nordborg Skole i samarbejde med Nordborg Slots Efterskole arrangerede den første festival med det formål at skaffe penge til et musikværksted for amatørbands, hvor de kunne øve og indspille musik. Værkstedet eksisterer i bedste velgående og er fuldt booket med unge mennesker, der spiller på livet løs.

Et lille tilbageblik til 1985 viser en plakat med bl.a. Michael Falch (som man også kunne møde i dag), Erik Grip og Bjarne Jes Hansen - mest kendt for sangen "Vi voksne kan osse være bange". Aftenen på gårdscenen sluttede med Rubber Band, som spillede Beatlesnumre, og det gør de stadigvæk. Dengang havde man også en jazzscene, som bød på Halberg-Larsen Band og de lokale Jensens Jasskapel. Jazzscenen var bygget op af ølkasser med træplader på - det ville ikke gå i dag, hvor sikkerhedskravene er nogle helt andre.

Nordals Musikfestival i dag

Nordals Musikfestival er meget populær. De sidste 4-5 år har der været totalt ud-solgt, og man skal bestille sine billetter hurtigt. Festivalens publikum er stort set lokalt, og de, der kommer langvejs fra, er hovedsageligt folk, der "kommer hjem til festival", hvor de enten bor hos familien eller på festivalens camping.

Tilskuertallet ligger på ca. 6000 inkl. 600 frivillige, og festivalen skal ikke være større, siger Karsten Fibiger. Nordborg Slot ligger på en ø, og det giver en naturlig grænse for hvor mange, der kan være

med. Man har enkelte år forsøgt at tage flere ind, men det fungerer ikke.

Programmet bliver tilrettelagt af musikgruppen, som har frie hænder og et godt samarbejde med en fast booker. Bookeren har fingeren på pulsen og ved fx hvem, der snart udgiver musik eller hvem, der bliver store navne snart. Musikbudgettet for 2021 er på ca. 2.6 mio. kr.

Mange kendte navne - især danske, men også udenlandske - har spillet på festivalen gennem årene, men man har også hele tiden haft fokus på lokale amatørbands. I mange år spillede nogle af de bedste inde på pladsen. I de senere år er der opstået en ny scene "Outsideren" lige uden for pladsen, hvor lokale bands spiller i alle festivaldagene.

Festivalen er en familiefestival, så programmet bliver indrettet efter hvem der kommer hvornår. Formiddagen og først på eftermiddagen er typisk rettet lidt ind efter forældre / bedsteforældre og børn. Her har der typisk været koncert med Shu-Bi-Dua og især Lars Lilholt Band, der er næsten fast inventar på Nordals Musikfestival. Der skal gerne være en spise-pause først på aftenen, de små børn går

Ungeområdet ved søen til venstre og her gårdscenen (fotos: Marcus Klepke Photography)

Publikum foran gårds scenen (foto: Nordals Musikfestival)

hjem med bedsteforældrene, og herefter er det forældrene og de unges tur, og aftenens program slutter med bands, der mest appellerer til de unge.

Arrangementsgruppen sørger for, at pladsen indeholder gode og forskellige madtilbud, barer og siddepladser rundt omkring samt et ungdomsområde nede ved søen. Der skal være et kaffested og en billig garderobe, hvor man kan få opbevaret det varme tøj til om aftenen, så publikum bliver på pladsen længst muligt. Også her gælder det om at have fingeren på pulsen: hvilken slags mad vil folk have, hvilken slags drinks skal der være i baren etc. De mange boder drives af festivalen, frivillige organisationer og eksterne, fx den lokale slagter.

Hvordan organiserer man en festival?

Nordals Musikfestival drives af en forening, som har til formål at støtte og udvikle det lokale musikliv, bl.a. ved at støtte Musikværkstedet for amatørbands. De

25-30 aktive medlemmer, der arbejder før under og efter festivalen gør det frivilligt og ulønnet, det gælder også den 7 mand store bestyrelse. Derudover får festivalen hjælp af en stor gruppe frivillige og af forskellige lokale foreninger.

De aktive medlemmer er delt op i 5 grupper:

- Arrangementsgruppen, der styres af Randi Figen, sørger for alt vedr. mad og drikke og engangsservice samt kontakt til hjælperne.
- Teknisk gruppe står for alt det praktiske vedr. pladsen: scener, herunder opbygning og nedtagning, telte, toiletter og campingplads. Under festivalen udgør gruppens medlemmer vagtværn og beredskab.
- Musikgruppen vælger og booker musikken og har ansvaret for al kontakt med kunstnere.
- PR-gruppen har kontakt til pressen og er ansvarlig for program, plakat og salgsartikler.

Frå parkscenen (foto: Nordals Musikfestival)

- Sikkerhedsgruppen har ansvar for, at der udarbejdes en sikkerhedsmanual for hele området. De tjekker brandudstyr, tilkalder nødbehandlere og har kontakt til myndighederne.

Alle gruppemedlemmer deltager i hele festivalen som hjælpere på kryds og tværs. Den 2. søndag i hver måned mødes formændene for hver gruppe til statusmøder. Alle gruppemedlemmer kan deltage i mødet, og foreningens øverste myndighed er årsmødet, som holdes i løbet af sidste kvartal. Den eneste form for "løn", de frivillige får, er en stor medarbejderfest i september måned, hvor alle 600 er inviteret.

September er også den måned, hvor planlægningen af næste års festival begynder. Gennem årene er især kravene til sikkerhed og sceneopbygning steget markant. Som formand har Karsten Fibiger det overordnede ansvar for sikkerheden og kontakten til myndighederne. Forud for hver festival skal der udarbejdes en

detaljeret sikkerhedsmanual, som skal overholdes til punkt og prikke.

Under festivalen bruger Karsten stort set al tid på at tale i telefon - alle mulige henvendelser lander hos ham, og nogle gange skal der tages stilling i en fart. Det gælder fx den gang, da et band pludselig stillede med en tank, som skulle være en del af udstyret på scenen. Det havde scene-folkene ikke fået at vide, og den samlede vægt på scenen ville blive alt for høj. Der blev i en fart skaffet udstyr til at forstærke scenen, og så kom tanken også med på scenen.

Udfordringer og sjove oplevelser

Hele 2020 og indtil nu har været én stor udfordring! Sidste år måtte man aflyse festivalen og stod selvfølgelig med en masse økonomiske forpligtelser, som heldigvis efterhånden blev klaret ved hjælp af kompensationsordninger og hjælp fra kommunen, men der er blevet brugt utallige timer på papirarbejde mht. søgning af kompensationer.

Siden nedlukningen i december har man heller ikke vidst, om man var købt eller solgt - og det ved man heller ikke 100 % endnu. Der har været mange diskussioner om "festival eller ej" og venten på udmeldinger fra kulturministeriet. De tre store sønderjyske festivaler, Kløften, Tønder Festival og Nordals Musikfestival, henvendte sig sammen med de lokale borgmestre til politikerne på Christiansborg, hvilket satte lidt skub i tingene.

Lige nu er den mest aktuelle udfordring, hvordan man skal håndtere restriktioner og regler i forbindelse med Covid-19, det ved man endnu ikke ret meget om.

Det er selvfølgelig ikke kun bøvlgang det hele. Hele gruppen af frivillige glæder sig til festivalen og nyder, når musikken spiller og solen skinner, og alt bare kører, som det skal. Der har været mange musikalske højdepunkter, og det er ikke nødvendigvis de største navne, der skaber dem.

Nogle af de oplevelser, alle husker, har ofte noget med regnvejrsat gøre, fx i 1996

da bandet SortSol skulle til at gå på scenen, og et voldsomt skybrud brød løs. Showet måtte aflyses, man måtte skære hul i scenetaget på grund af mængden af vand, og alle festivaldeltagere blev dyngvåde i løbet af 10 sekunder.

En mere festlig regnvejrsoplevelse var koncerten med Birthe Kjær for 5-6 år siden. Her regnede det også, men publikum var opsat på fest uanset hvad. Nu skulle man tro, at Birthe Kjær var til det modne publikum, men nej: der var masser af unge mennesker bevæbnet med røde gummi-både, de kunne alle teksterne og sang med for fuld hals, så man kan ikke sige andet end, at Nordals Musikfestival forstår at samle generationerne.

Efterskrift

Desværre blev det heller ikke i 2021 muligt at gennemføre Nordals Musikfestival pga. covid-19 restriktioner, som gjorde, at festivalen kun kunne have 2000 tilskuere delt op i blokke á 200.

Nogle af de danske bands, der har spillet på Nordals Musikfestival

Shu-Bi-Dua
Kim Larsen
Lars Lilholt Band
Dizzy Miz Lizzy
Dodo and the Dodos
Gnags
Johnny Madsen
Magtens Korridorer
Car Park North
Jonah Blacksmith
Folkeklubben
Rasmus Seebach
Birthe Kjær

Britta Slot Johnsen: er tidligere underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak

Fuldt hus på

CAFÈ ELLE GAARD

Af Morten Alfred Høirup

Musikliv

Fra et interview i Folk og Musik om at drive et spillested i sit eget hjem, om nærheden til publikum og om sønderjyderne som gerne vil synge. Café Ellegård har været spillested i næsten 30 år og holder nu coronapause. Hvad fremtiden bringer er endnu usikkert.

Mette og Børge Solkær

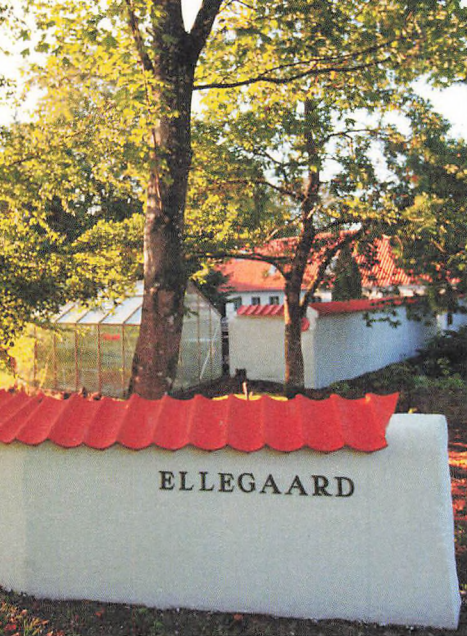
Det her er en succes, som er kommet langsomt, for sådan noget sker jo ikke af sig selv. Vi startede med at være fire mennesker, som sad og hyggede os ude mellem bregnerne i haven. Senere rykkede vi ind i hovedhuset. Og vi blev ved og blev ved og blev ved - også i situationer, hvor det så rigtig træls ud. Men vi har en masse

venner, der spiller, og dem drev vi simpelthen bare rovdrift på. De kom allesammen og hjalp os og spillede stort set for en flaske whiskey og en kop kaffe. Vi havde simpelthen et netværk.

Sådan fortæller musikpædagog, højskolelærer og spillestedsejer Børge Solkær Pedersen fra Café Ellegaard, Oksenvad i Sønderjylland.

Lang Linken, Niels Hausgaard, TroubadourBanden, Dornfeld, Bernstein & Murphy, Benny Holst, Martin Andersen og Troels Jensen, Haugaard og Høirup, Trad Lads og Hans Thessink - det var navnene, som Børge og hans frue, kunsthåndværker og seminarielærer Mette Solkær Pedersen, præsenterede på Café Ellegaard i sommerens løb.

Derudover stod Mette & Børge bl.a. for en højskoleaften, en viseaften og en aften med den herboende irske sanger og musiker Dennis McLaughlin. Og hører man til det trofaste publikum, som jævnligt kommer til spisning, fællessang og underholdning i Café Ellegaards gamle renoverede kostald, så ved man, at man skal reservere i forvejen, hvis man vil være sikker på at få pladser.

Café Ellegård med billeder fra gårdspladsen, åen og haven og en lille kaffepause

Hærvejskroen

Café Ellegaard ligger i Oksenvad ved Stursbøl i Sønderjylland, lige ved den gamle hærvej og ned til Jels Å. Det er en gammel, forhenværende trelænget hærvejskro, som nu "bare" er tolænget. På den gamle stenbelagte gårdsplads står et stort og smukt lindetræ. I den ene af gårdens renoverede længer ligger køkkenet og "privaten", og i den anden er den gamle lo og kostalden blevet lavet om til køkken, spise- og spillested med plads til 150 mennesker. Café Ellegaard startede som spillested i 1992, og her er fuldt hus hver eneste onsdag aften i juni, juli og august.

Mange vælger at komme lidt tidligere og forsyne sig fra buffeten med mad og vin fra Mettes nye og lækre landkøkken, før de slår sig ned i "kostalden", hvor aftenens koncert løber af stablen. Men først synger Mette og Børge for til fællessang, tit fra Højskolesangbogen, sange som En yndig og frydefuld sommertid og Det haver så nyligen regnet, og derefter er det tid til aftenens orkester.

I pausen mellem de to sæt er der kaffe og kage - som man f.eks. kan nyde i den dejlige have nede ved åen - og før andet sæt går i gang, synger Mette og Børge igen for til et par fællessange. Når aftenens or-

kester har spillet deres 2. sæt, slutter værtparret aftenen af med en sang eller to - ofte sammen med de gæstende musikere.

I tider hvor mange har svært ved at trække et publikum til folkemusikarrangementer, er det dejligt og inspirerende, når et sted som Café Ellegaard kan melde alt udsolgt.

Mette: Vi fandt hurtigt ud af, at publikum skulle vide, hvad de kunne regne med. Koncerterne skulle altid foregå den samme ugedag, og der skulle være nogle traditioner. Folk skal ikke behøve at overveje, om det nu er onsdag eller torsdag, klokken seks eller klokken syv - det er bare altid onsdag klokken halv otte.

Børge: Ja, og så er der det med formen, at vi altid synger med folk, fordi vi SELV synger og spiller meget. Vi synger højskolesange. Det er blevet en tradition, bl.a. fordi det er mit fag - og så fordi vi er sønderjyder. Jeg er jo sønderjyde, så det basker, og vi sønderjyder vi vil gerne synge!

Der er mange musikere, som kommer fra andre områder og lande, som er over-

raskede over, at der bliver sunget så heftigt og så godt, men det vil sønderjyderne gerne. Og det er så én af de ting, man kan være sikker på, at man får, når man kommer her. Lige meget, hvad der er på programmet, så får man i hvert fald også sunget nogle gode sange. Og så er der maden, som jo også er blevet et tilløbsstykke. Folk kommer faktisk langvejs fra for at være med til de her onsdagsaftner.

Mette: Jeg tror også, at mange mennesker godt kan lide, at vi på den her måde "inviterer dem hjem". Det er et signal om, at vi kan stå inde for det, vi byder på.

Børge: Ja, og jeg tror, at man kan mærke, at vi bare brænder for musikken, og at vi sørger for, at kvaliteten hele tiden er i top. Der er ikke nogle nitter, vi vil simpelthen ikke have "plastic"! Men er det her noget, som man kan efterligne og bruge andre steder. Der er jo mange steder, hvor gode folk arbejder hårdt for at få noget til at ske, men hvor det er svært at få publikum til at komme?

Mette: Jeg undrer mig nogen gange

Mette og Børge synger

lidt over, hvad det er, der gør det her så vellykket. For nok gør vi, hvad vi kan, men det er jo ikke noget med, at vi går rundt og er enormt udspekulerede. Vi gør jo egentlig bare det, vi føler er rigtigst for os. Jeg er ikke sikker på, at man kan sætte det på en formel...

Børge: Men der er nogle omstændigheder herude, som er gode. Vi har naturen, den er jo smuk, og der er en historie omkring stedet, som går langt tilbage, helt tilbage til de oldtidsgravhøje, som ligger her rundt omkring. Der er en kontinuerlig strøm af historie herude, som går 6000 år tilbage. Vi spillede i Ribe Folk Club, hvor de bl.a. er blevet inspireret af det, vi går og laver her, men dér bliver det så afholdt i et moderne cafeteria på Vikingemuseet, og det fungerer simpelthen ikke på samme måde.

Mette: Dér tror jeg igen, vi vender tilbage til, at dette her foregår i vores hjem. Ungerne kommer rendende ind med ble, eller hvad de nu har gang i, og nu her

imens vi snakker, må jeg f.eks. lige smutte et øjeblik, fordi Julie (Mette og Børges datter) græder. Folk træder simpelthen ind i vores liv, og vi bilder ikke nogen ind, at det er anderledes. Hvis der er noget, som er meget presserende, så må vi gå, for tingene skal hænge sammen.

Det tror jeg godt, folk kan identificere sig med. De synes det er OK, at jeg lige står af et øjeblik, fordi én af ungerne lige har slået sig, eller fordi jeg skal tage en kage ud af ovnen. Det er ikke noget, vi spiller bevidst på, sådan er det bare.

I starten havde vi ikke råd til at have ret meget hjælp, det har vi så bedre nu, men det hænger alligevel kun sammen med lodder og trisser.

Det er ikke en overskudsforretning det her, men jeg fornemmer, at folk accepterer, at sådan er det, og at den måde at tænke og handle på er baggrunden for, at det kan lade sig gøre. Det er meget sødt at mærke, at når der kommer nogen, som ikke har været her før, så kommer de så-

Golosa La Orquesta fra Chile

dan lidt stift ind i gården og har en lidt distanceret attitude, indtil de når til kaffen - så har de løsnet lidt på slipset og brækket stiletterne af, og så går det over stok og sten.

Børge: Vi hører jo af og til fra musikere, som kommer her, om andre steder, hvor de gør noget i den samme ånd. Og jeg tror godt, at hvis man bare er ærlig, så kan man udmærket gøre det her andre steder også.

Men det må ikke blive for stort, så er det ikke sjovt. Det passer slet ikke til den her musik. Man skal ned under 200 mennesker, før musikken kommer til sin ret og for at få den formidling, som vi synes, er så god og så vigtig i alle slags musik, også i klassisk og al muligt andet. Den her minimalistiske musik, den kræver en tæthed til publikum, og den har vi altså herude - og det er jo dét. Folk har virkelig haft en oplevelse, når de kommer hjem.

- På nogle meget store scener spiller man måske kun i ti eller tyve minutter og når ikke at blive varm eller at swinge - man lader bare som om. Det bliver en slags cirkus; hurtigt ind i manegen, lav dit nummer, smil og buk og hurtigt ud igen. Og det synes publikum er sjovt; de ser noget, de ikke har set før og er blevet underholdt, og det er OK. Men de ved ikke, hvor fantastisk intenst det kan være at høre det samme orkester i en koncert på to gange 45 minutter på et lille spillested.

Mette: Nej, og det tror jeg nemlig også er en af hemmelighederne. Den energi, som musikerne får ved at spille et rart sted over for og helt tæt på et positivt pub-

likum, som man gør her, den bliver en slags synergieffekt. Publikum snupper den energi og leverer den tilbage til musikerne, og så kører det rundt. Det tror jeg i virkeligheden er en meget stor del af hemmeligheden bag sådan et sted som vores.

Aktuel efterskrift fra Mette og Børge

Siden interviewet med Morten Alfred i bladet Folk&Musik er vi ufortrødent fortsat med vores ugentlige sommermusikaf-tener efter samme læst. Hver onsdag sommeren igennem har vi afholdt 12-14 koncerter med gedigen folkemusik fra hele verden i en propfuld kostald. I stigende grad har publikum startet aftenen med en buffet i svinestalden og på høløftet. I pausen efter en times koncert er der skabt tradition for kaffe og kage i gården og haven. Her går snakken livligt og ofte driver musikerne forbi og tager del i snakken. Efter endnu en times musik slutter aftenen altid med en sang. Sådan er der gået næsten 30 år.

Og hvad så nu?

Coronaen kom også til Stursbøl - selv om vi ligger langt ude med 4 byer fra nærmeste postnummer. Vi drøfter næsten dagligt, om vi skal i gang igen eller benytte den ufrivillige afbrydelse til at sige tak for nu - tak til de gæstende musikere for mange uforglemmelige koncerter, tak til indholdsrige møder med vores trofaste gæster og tak fordi vi måtte få lov.

Alle fotos: Café Ellegård

Morten Alfred Høirup arbejder i øjeblikket især som musiker, komponist og podcaster. Han er formand for foreningen "Mediehaven", som driver platformen RadioFolk.dk, hvor man producerer forskellige podcasts med fokus på den danske folkemusikscene. Desuden kan man høre folkemusik fra Danmark døgnet rundt via siden www.radiofolk.dk. og Spotify.

Herud over turnerer han med trio'en Mia Gulddammer & Morten Alfred Høirup som synger en blanding af ny musik og gamle sange - Tral, Tråd & Traditioner arrangeret for stemmer, shruti box, og guitar. Trio'en udgav sit første album i starten af 2021. Man kan få meget mere at vide på www.mortenalfred.com

SKURK

SKoleforeningens
UnderholdningsoRKester

Musikliv

Af Bente Stenger

Jeg skal fortælle om SKURK, og jeg tror, jeg har det lidt som stolte forældre, der fortæller om deres børn. Man gør det meget gerne! Fortællingen om SKURK begynder i tiden lige efter Skoleforeningens opsætning af musicalen "Peter Pan" i 2010, men fortællingen om SKURK begynder på mange måder også langt tidligere. Ting har det med at vokse ud af hinanden, og når jeg skal fortælle om SKURK, må jeg derfor begynde et helt andet sted.

Når man arbejder med instrumental undervisning og med orkestre og kor, så ved man, at man har med meget langstrakte læringsprocesser at gøre. Man skal kunne se mulighederne over en længere periode, og samtidig skal de rette betingelser for udvikling være til stede. Sådan var det dengang i 2004, da jeg kom til Frederiksstad. Jeg havde forelsket mig i Bjarne, som på det tidspunkt var skoleleder på Hans Helgesen-Skolen, og var for første gang med til skolens julefest som gæst. Det blev en aften, som blev meget betydningsfuld for alt, hvad der siden er sket i mit arbejdsliv.

Jeg er diplomuddannet musiker-performer med klarinet som hovedfag fra Det Fynske Musikkonservatorium. Jeg har i en årrække arbejdet som musiker ved Den Fynske Opera og spillet som assistent

i flere af landets symfoniorkestre, været aktiv kammermusiker, kirkesanger og i en fireårig periode leder af Den Fynske Talentskole. Samtidig har jeg altid haft en stor interesse for og glæde ved at undervise og formidle musik.

Jeg blev mildest talt imponeret over Hans Helgesen-Skolens levende musikliv og over flere af elevernes instrumentale kunnen, og straks kom tanken: på denne skole kan man lave et lille orkester!

Frederiksstad Orkestret bliver til

Sådan blev det. Frederiksstad Orkestret fik sin officielle debut ved Hans Helgesen-Skolens julefest det efterfølgende år, og da skolen kunne fejre sin 60-års fødselsdag i september 2006, spillede Frederiksstad Orkestret med i jubilæumsforestillingen. Denne begivenhed blev min vej til en senere fastansættelse som underviser ved Dansk Skoleforening for Sydslesvig e.V. og til, at Frederiksstad Orkestret blev en aktivitet under Skoleforeningen. Blandt gæsterne i salen var nemlig daværende skoledirektør Anders Molt Ipsen, og han kunne se muligheder i mit arbejde.

Når man ser på et tidligt foto af Frederiksstad Orkestret fra 2006, ser man 22 ansigter. 18 af de 22 personer har spillet med i SKURK. 9 af dem spiller fortsat

med, og af de 9 musikere var 3 også med helt tilbage i 2005, da "et skoleorkester" for første gang spillede ved julefesten. Det er meget rørende, og det siger noget om det vigtige og meget værdifulde, der kan følge med at lære at spille et musikinstrument. Det kan blive en interesse for livet.

De sidste mange år har Frederiksstad Orkestret haft omkring 30-40 medlemmer. Naturligvis med løbende udskiftning i besætningen. En meget stor del af disse musikere (35) har på skift eller trofast gennem alle årene dannet en basisgruppe for SKURK.

Når jeg tænker på SKURK eller ser videre i fotogalleriet, så er det som at se på de ringe, der dannes i vandkorpen efter en kastet sten. De griber ind i hinanden og fortsætter en igangsat bevægelse. Der er de ansigter, som går igen og igen. De små elever, som med tiden er blevet voksne, men som stadig finder glæde ved at vende hjem til Sydslesvig for at spille i orkester midt i et krævende studie- eller nystiftet familieliv. Det er en stor gave at få lov til at følge disse dejlige mennesker, som for længe siden er blevet meget mere end blot "elever".

Der er forældre, som på et tidspunkt blev trætte af kun at køre og klappe. Vi har flere voksne medlemmer, som er begyndt at spille, fordi deres børn gjorde det, og således i en årrække spillede i

orkesteret sammen. Nogle af børnene er fløjet videre, men forældrene er blevet, og det er meget værdifuldt. De er med til at skabe en god og konstant basis for orkestrene, og efter min vurdering holder de samtidig tættere personlig kontakt til mindretallet, end det måske ellers ville have været muligt.

Så er der alle de gode og dejlige bekendtskaber med unge fra hele Sydslesvig, som i en kortere periode har været medlemmer af SKURK, men som alle har bidraget musikalsk og socialt.

Der er især to personer, som aldrig har svigtet. Det er min mand Bjarne, og det er min kollega Ulrike Sukohl. Begge har de været med helt fra begyndelsen som aktive musikere i både Frederiksstad Orkestret og i SKURK, og uden Bjarne og vores fælles interesse for orkesterarbejdet ville det hele måske aldrig være blevet til det, det er. Orkesterarbejde er helt vidunderligt. Det er hjerteblood, men det er også praktisk slid og arbejde, når de fleste andre har fri, og det betyder indimellem også afsavn. Derfor er det af hel uvurderlig betydning, at vi deler kærligheden til musik og til arbejdet med børn og unge.

SKURK bliver til som orkester i Skoleforeningens regi

Vi havde allerede lavet én stor musicalproduktion i forbindelse med åbningen

Det første foto af Frederiksstad Orkestret i 2005. Året efter var orkestret vokset til 22 medlemmer

Frederiksstad Orkestret fejrede 10-års jubilæum i 2015

Den første SKURK'e flok i 2010 (foto: Th. Wiltrup)

af den nye A.P. Møller-Skolen i Slesvig, da Skoleforeningen et par år senere igen ønskede at prøve kræfter med et lignende projekt. Vi havde til lejligheden fået samlet en skøn flok af musikere fra hele Syd-slesvig, og de havde det rigtig godt med hinanden. Som projektet nærmede sig sin afslutning, ytrede flere af de unge mennesker ønske om fortsat at kunne spille sammen.

Dette blev startskuddet til SKURK. Bjarne og jeg besluttede at forelægge Skoleforeningen et koncept for et nyt orkes-

ter. Det skulle være et orkester for alle de talentfulde unge (og også enkelte voksne) instrumentalister i mindretallet, som havde lyst til at beskæftige sig mere med musik. Betingelsen skulle være, at man ikke forlod sit hjemlige orkester for at være med. Det var vigtigt for os, at det nye orkester skulle være et supplerende tilbud og ikke en konkurrent til allerede eksisterende ensembler og orkestre.

Orkestret fik Skoleforeningens velsignelse. Vi var klar med et koncept for Skoleforeningens Underholdnings-orKester

og klar til at søge medlemmer. SKURK mødes én gang om måneden. Det giver 8-10 årlige prøver, inden orkestret spiller en koncert på ca. 90 minutter med et helt nyt program hvert år. Det er ikke megen fælles prøvetid, og derfor er det vigtigt, at musikerne kan forberede sig hjemme.

Vi indførte fra begyndelsen, at nye ansøgere til orkestret optages på baggrund af et prøvespil. Vi gør det først og fremmest for at sikre, at nye musikere kan føle sig godt tilpas med sværhedsgraden af orkestrets repertoire, men vi gør det også for at få lejlighed til at føre en samtale med ansøgerne omkring vores forventninger til mødepligt og forberedelse. Det siger sig selv, at vi med begrænsede prøver er nødt til at kunne regne med hver eneste musikers deltagelse. Ellers falder et orkester som SKURK hurtigt fra hinanden.

De første år øvede SKURK på Hiort Lorenzen-Skolen i Slesvig, men vi er nu flyttet til den tidligere Christian Paulsen-

Skolen i Flensborg. Her har vi fået et eget lokale til opbevaring af vores instrumentarium. SKURK råder over en del store instrumenter som f.eks. pauer, stortromme, gong og marimba - instrumenter, som kræver megen plads, og som det ikke er sjovt at skulle transportere langt med en lastbil, hver gang vi skal mødes.

SKURK breder sig over mange forskellige genrer

SKURK har et bredt repertoire, der spreder sig over mange musikalske genrer. Vi er hverken et symfoniorkester eller et harmoniorkester. Vi er den besætning, vi nu engang kan mønstre, og derfor er betegnelsen "underholdningsorkester" passende. Vi har altid haft en både klassisk og en rytmisk afdeling ved vores koncerter.

Et af orkestrets formål er netop at give eleverne mulighed for at lære musik at kende, som de måske ikke stifter dybde-

SKURK og medvirkende korsangere 2014 på A. P. Møller-Skolen

Nytårsreception 2017 og ved Dronning Margrethes besøg i Sydslesvig i 2019.

SKURK stod netop overfor et travlt koncertforår i 2020, da Corona ramte og satte alting i stå. Udover en stort anlagt 10-års jubilæumskoncert skulle orkestret have deltaget i fejringen af 100-året for Genforeningen med flere koncerter for de danske børnehavebørn og med en koncert i Landdagen i Kiel i forbindelse med åbningen af en stor udstilling om mindretallet.

At der skulle gå så lang tid uden mulighed for at spille musik, havde ingen af os regnet med. Det har været en tid fyldt med frustration og vemod. Nu venter en helingsproces for orkestrene. Heldigvis er der masser af lys i horisonten, og den næste store opgave bliver Frederiksstad Bys 400-års jubilæums-forestilling *Am Markt*, som opføres i marts 2022. Her danner SKURK sammen med Frederiksstad Orkestret, musikere fra Kreismusikschule Nordfriesland og lokale musikere det store musicalorkester, som skal understøtte et ensemble af korsangere i alle aldre, en dansetrup og sangsolister.

Ringe sættes i bevægelse, og ringe sluttes. SKURK udsprang af en musical og vender nu tilbage i rollen som bærende kraft i en ny musikforestilling. SKURK udsprang også af et lille orkester på en lille skole i en lille by på vestkysten. Dette lille orkester er imidlertid ikke længere kun et skoleorkester eller et mindretalsorkester. Frederiksstad Orkestret spiller altid, når der er fest i byen, og er med tiden blevet én af byens stoltheder. Uden dette orkester kunne byen ikke fejre jubilæum med et stort fællesskabsprojekt for og med hele befolkningen.

www.musical-2021.de

gående bekendtskab med andre steder. Vi har nogle år belyst et bestemt land eller et bestemt tema gennem musikken. Repertoiret lægger Bjarne og jeg sammen, og arbejdet med at finde passende noder står Bjarne som regel for. Nogle gange skal enkelte stemmer skrives om eller tilpasses, andre gange er et bestemt musikstykke slet ikke udgivet på forlag. I sådanne tilfælde skriver jeg selv arrangementet til orkestret.

SKURK spiller en årlig - efterhånden meget traditionsrig - sommerkoncert og har ved flere større begivenheder repræsenteret mindretallet med musikalsk underholdning. Orkestret var med i Berlin ved fejringen af 60-året for København-Bonn-erklæringen, ved Flensborg Bys

Bente Stenger er diplomuddannet musiker-performer med klarinet som hovedfag fra Det Fynske Musik-konservatorium. Har bla. arbejdet som musiker ved Den Fynske Opera og spillet som assistent i flere af landets symfoniorkestre og været leder af Den Fynske Talentskole. Siden 2010 dirigent for SKURK.

Sønderborg MUSIKFORENING

- før og nu

Af Sus Beckedorf

Lad mig begynde med at fortælle, at det er en utrolig stor glæde at have med arbejdet i en musikforening at gøre, og jeg vil meget gerne fortælle om, hvordan det foregår i Sønderborg!

Sønderborg Musikforening fejrede i sæsonen 2019/20 sit 100-års jubilæum. Vi er dermed en af landets ældste musikforeninger, og der skal derfor i denne artikel lidt senere blive fortalt om dens lange historie.

Men først til her og nu:

Som regel bliver der afholdt seks koncerter i en sæson, tre i efteråret og tre i foråret, alle på lørdag eftermiddage. I den kommende sæson tilbyder vi undtagelsesvis fire koncerter i efteråret som en slags erstatning for nogle koncerter, som vi har været nødt til at aflyse på grund af corona-epidemien.

Vi er så heldige, at vi kan tilbyde en meget velegnet koncertsal, nemlig Ridder salen på Sønderborg Slot. I det smukke lokale er der både historisk atmosfære og en fin akustik, og musikerne er som regel meget begejstrede for at spille der, og mange har ytret ønske om at komme igen.

Bestyrelsens opgaver

Vi er i den nuværende bestyrelse 6 personer. Vi har meget forskellige forudsætninger, men fælles for os alle er, at vi holder af den klassiske musik. Vi ser det som en

ære at kunne invitere nogle af de fineste musikere fra hele verden til at optræde i de historiske rammer på slottet.

Det gode samarbejde i bestyrelsen gør, at små og store opgaver i forbindelse med koncerterne kan blive løst. Og opgaver er der nok af: Udover at finde frem til de rette musikere skal vi sørge for, at der bliver gjort reklame for koncerterne i pressen, og vi skal være opdateret på sociale medier, hjemmeside o.l., sende nyhedsbreve til medlemmerne og udarbejde trykt sæsonprogram og program til hver enkelt koncert. Vigtigt og meget værdsat af musikerne er forplejningen mellem prøve og koncert. Vi plejer at have kaffe/te/vand og lidt frugt og kage parat.

Vi tilbyder gerne at beværte musikerne efter koncerten med det, som de fleste kalder "Nachspiel". Hos os er det som regel et hyggeligt måltid hos et af bestyrelsesmedlemmerne, og der har været mange vidunderlige aftner, også somme tider til trods for sprogvanskeligheder. Musikerne kan slappe af efter dagens indsats, og der opstår nogle gode samtaler. Man skal dog være forsigtig med at begynde at lufte sit kendskab til opustal og berømte musikinstrumenter eller internationale store navne. Musikerne er som regel trætte, sultne og tørstige efter en koncert, så derfor er det ofte bedre at tale om "vind og vejr"! Ikke kun musikerne,

men også publikum bliver tilgodeset. I pausen tilbydes et glas vin, leveret af Wohlenberg, som hver gang tager turen op ad vindeltrappen med flasker og rigtige glas!

Bag scenen

Vi er ikke uddannet i management eller anden form for servicering, vi er på det område amatører, der udfører arbejdet båret af den glæde, det er, at være bag scenen for mange forskellige spændende musikere.

Disse musikere er professionelle og har helt naturligt krav på, at det praktiske omkring koncerterne fungerer. Vi gør, hvad vi kan, og vi har heldigvis meget sjældent oplevet, at man har været utilfreds med os. Kunsten er at huske alle de små detaljer i forberedelserne til en koncert: har f.eks. musikerne selv nodestativer med, er der brug for en bladvender, er der vegetarer blandt musikerne osv. osv.! Somme tider har vi ikke helt kunnet opfylde nogle af ønskerne. Ved en koncert i samarbejde med Sønderborg Jazzclub stod der f. eks. i kontrakten, at håndklæderne

på toilettet ikke måtte være nye, og at vi skulle stille en flaske cognac og en kasse øl til rådighed - det skal dertil siges, at der kun var tale om to musikere og et par hjælpere! Ingen var utilfredse med, at de krav ikke blev opfyldt til punkt og prikke.

Programlægning

Det er et stort puslespil at få programmet for hele sæsonen lagt til rette. For det første stræber vi efter at kunne præsentere et program, som er afvekslende, både hvad angår instrumentsammensætning og det musikalske, sådan at det kan tiltrække det størst mulige antal tilhørere. For det andet skal der helst være en passende afstand mellem koncerterne, det vil sige, at man både skal finde datoer, hvor det passer musikerne, og hvor koncertsalen er ledig. Optimalt ville det være, hvis vores koncerter kunne undgå at komme for tæt på datoer for andre kulturelle arrangementer i byen, men det er lettere sagt end gjort.

Forslag til selve musikprogrammet kommer som regel fra musikerne selv.

Fra en koncert med Concerto Copenhagen

De tilbyder et program, som vi som regel ikke blander os i, dog er mange musikere åbne for forslag. Det kunne være spændende at foreslå værker sådan, at der kunne dannes en form for rød tråd gennem sæsonen, f.eks. en sæson med musik fra en bestemt epoke eller et specielt tema eller et særligt instrument, men det er så godt som umuligt at udføre.

Hvordan får vi fat i musikerne? Mange melder sig selv, for de vil selvfølgelig gerne komme rundt og spille deres programmer. Andre hører vi om gennem nogle, der kender nogle, der har hørt en god koncert. Nogle er også gengangere, musikere som både bestyrelsen og publikum har været særlig glade for. Og så er der naturligvis agenturerne, som kan byde på næsten alt. Så vi har i min efterhånden lange formandstid aldrig været i bekneb for emner.

I en årrække arrangerede vi koncerter med elever fra landets musikkonservatorier, et af flere forsøg på at lokke unge mennesker til Musikforeningens koncerter. For de kommende, endnu ikke færdiguddannede unge musikere var det en mulighed for at øve sig i at optræde for et "rigtigt publikum" uden for konservatoriets trygge vægge, og for publikum var det en mulighed for at følge de unge mennesker i deres uddannelse. Niveaet var overalt meget højt. En rørende detalje var, at mange af eleverne ikke havde så meget rutine i sceneoptræden, f.eks. i hvordan man modtager publikums applaus, eller hvordan man gør sin entré på scenen! I parentes bemærket var det også koncerter, som ikke var så dyre for os, da aftalen var, at der kun blev betalt transportgodtgørelse.

Økonomien spiller - desværre - selvfølgelig en stor rolle. De færreste musikforeninger har råd til de helt store kendte navne, hvor man kan være sikker på stor tilstrømning. I Sønderborg har vi nogle trofaste sponsorer, og sammen med

entreindtægterne går det nogenlunde glat. Men en overskudsforretning er det bestemt ikke!

Samarbejdspartnere

For udenlandske musikere er det ofte mere attraktivt at kunne få lejlighed til at spille mere end en enkelt koncert, når de kommer langvejs fra. Det kan også give lidt "mængderabat". Her kommer vores samarbejde med de sønderjyske musikforeninger os til gode. Vi har god kontakt med foreningerne i Haderslev, Aabenraa og Tønder og også Flensborg. Der gives rabat til medlemmerne, når de besøger en af disse foreninger.

Set i et lidt større perspektiv er det også af stor værdi, at vi i Sønderborg er medlem af paraplyorganisationen "Sammenslutningen af Danske Musikforeninger", som har 36 medlemmer rundt om i landet (langt fra alle danske musikforeninger!) Ved hjælp af dette netværk er det nemmere at få flere foreninger til at gå sammen om en koncert.

Sønderborg Musikforening er også en del af "Dansk-tysk Selskab af Musikvenner af 1998". Navnet dækker over en sammenslutning bestående af de to musikforeninger Verein der Musikfreunde Flensburg og Sønderborg Musikforening samt mindretallets kulturudvalg i Bund Deutscher Nordschleswiger og Sydslesvigsk Forening. Udover at afholde fælles koncerter arbejder selskabet også på at få musikken til at spille hen over grænsen på andre måder. Der har f.eks. været afholdt workshop og konkurrence for unge talentfulde musikskoleelever på begge sider af grænsen.

Musikforeningen har indgået et samarbejde med Sønderborg Jazzclub, og det har vist sig at være en rigtig god idé. Grænsen mellem de forskellige musikgenrer er ofte ret flydende, man hører efterhånden mange eksempler på "cross-over", hvor den klassiske musik bliver

„Sønderborg-us“ Onsdag den 16. Juli, Aften Kl. 8

Sang- og Musikstævne

af de

alsiske Sangforeninger

Nordberg Damkor og Mandkor, Sangkor fra Svenstrup, Ågen, Hørup og Sønderborg blandet Kor og et

Orkester

under Ledelse af Hr. Musikdirektor Nielsen, Guderup.

Af Programmet fremhæves:

Fabricius: „Samme Dagrise“, Tekst af Grundtvig for Solo, Kor og Orkester

Lange-Müller: „De kvæde Klokker“, Tekst af Valdemar Rørdam for Kor og Orkester.

Billetter til Mk. 2,50 og 1,50 fæst forud i A. Clausens Boghandel (Telefon 8877), Brodr. Jørgensens Musikhandel og „Sønderborghus“ Sønderborg Sang- og Musikforening.

Ekstratog,

holdende ved alle Stationer, afgaar til Nordberg Kl. 13. Der maa løses 11. Klasse Billet.

Musikforeningens første koncert 1919

flettet ind i jazzsammenhæng og omvendt. I Sønderborg nyder vi godt af, at publikum fra de to forskellige foreninger besøger hinandens koncerter.

Historisk tilbageblik

„Sønderborg Sang- og Musikforening“ er navnet på en forening som i aftes oprettedes på Sønderborghus. Dens formål er at fremme god Sang og Musik i Sønderborg.

Sådan kunne man læse i Dybbøl-Posten den 28. maj 1919, og vi kan nu se tilbage på 100 år med kammermusik i Sønderborg.

Europa var i 1919 i færd med at finde fodfæste efter de enorme omvæltninger som 1. Verdenskrig havde ført med sig. Kulturelt var det en meget spændende tid. Det forrige århundredes romantiske stil var blevet afløst af impressionisme og ekspressionisme både i malerkunsten og i musikken. Ny musik vandt frem med berømte komponister som f.eks. Arnold Schönberg, Igor Stravinskij og Richard Strauss. I Danmark levede på det tidspunkt P.E. Lange-Müller, Oluf Ring, Thomas Laub og den kendteste af dem alle Carl Nielsen.

I Sønderjylland levede man stadig under tysk herredømme. Det var meget udbredt at synge sammen, og der eksisterede

mange kor. Sangforeninger spillede en stor rolle, og i slutningen af 1800-tallet fik den folkelige fællessang tag i den dansk-sindede del af befolkningen. Citat fra et tilbageblik på Musikforeningens begyndelse i en årsberetning fra 1924: ... at lade de gamle danske Toner, som så længe havde været forbudt at synge offentligt, og store Værker af Gade, Heise og hvad de alle hedder, lade disse Værker ved siden af de kønne gamle danske Fædrelandssange blive fortonet på bedst mulige Maade. Dengang var det en smal Sag at samle et Sangkor, for det var jo for en stor Del en national Sag som det gjaldt om at støtte. Et af disse mange kor var "Sønderborgkoret" som blev stammen i den ny-stiftede musikforening.

Den ene af sæsonens fire koncerter var i de første år en korkoncert, og de tre andre var overvejende med instrumentalister eller sangere, som ikke kun var lokale, men fra hele Danmark og fra udlandet. Efterhånden som årene gik, blev der stadig færre koncerter med kor, og i 1938 fik foreningen sit nuværende navn Sønderborg Musikforening.

Foreningens første koncert blev afholdt i juli 1919, hvor flere kor fra Als medvirkede sammen med et orkester ledet af hr. musikdirektør Nielsen fra Guderup. Billetterne blev revet væk, og i Dybbøl-Posten kan det læses, at der blev ringet rundt til småbanestationerne på Als for at give besked om, at der var udsolgt, så man ikke skulle tage den lange vej til Sønderborg forgæves!

Den første formand var boghandler Andreas Clausen, og med ham i spidsen besluttede Musikforeningen at afholde et stort sangstævne i juni 1920. Ifølge den gamle bestyrelsesprotokol ville stævnet kun blive gennemført under forudsætning af, at Genforeningen fandt sted. Som vi alle ved, fandt Genforeningen sted, og stævnet på Dybbøl Banke blev en stor succes.

På genforeningsdagen blev der igen afholdt koncert, hvor der bl.a. blev sung-

et en kantate af den dengang kendte komponist og dirigent Peter Gram. Det foregik på Ringriderpladsen, og det berettes i protokollen at: *Kongen søgte at bane sig vej hen til Podiet, men det lykkedes ham ikke, da han blev omringet af en voldsom Menneskemængde, der blev ved med at trykke ham i Haanden.*

De følgende koncerter er beskrevet i protokollen med "spids og sirlig skrift", sommetider desværre ret ulæseligt! Det ældste trykte program der findes i foreningens arkiver er fra en koncert i 1939.

Det blev besluttet at holde pause i årene under 2. Verdenskrig

Sønderjyllands Symfoniorkester har spillet en stor rolle i Musikforeningens liv. I 1947 gav det forholdsvis nye orkester koncert under ledelse af Haakon Elmer, som også i en årrække var formand for Musikforeningen. Der er tradition for, at der i vores bestyrelse altid sidder et medlem af symfoniorkestret, og det er et meget vær-

difuldt bindeled mellem orkestret og os. I slutningen af 1940'erne kom der for alvor gang i koncertplanlægningen. Der berettes om mange succesfulde koncerter, og det nævnes regelmæssigt, at der var fuldt hus. Antallet af koncerter i en sæson var i begyndelsen fire, i dag ligger tallet på seks.

Musikforeningen har i årenes løb engageret utallige kendte så vel som mindre kendte musikere. Det ville føre for vidt og blot blive en opremsning at nævne dem alle! De tidligst nævnte musikere var, som det den gang var skik og brug, forsynet med titel f.eks. Kgl. Hofpianistinde, Kammeranger, eller Kgl. Kapelmusikus, og altid med Hr., Fru eller Frk.

Spillesteder

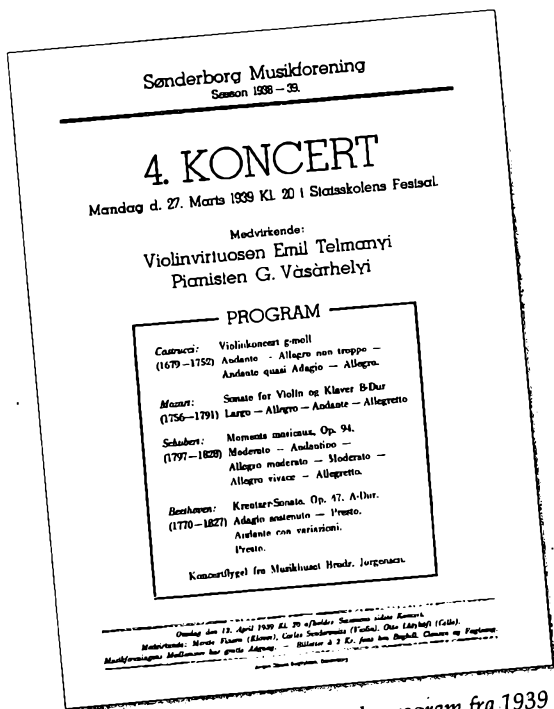
Riddersalen på Sønderborg Slot har Musikforeningen benyttet siden 1974, og i dag er det udelukkende i dette smukke rum koncerterne finder sted til stor glæde for både musikere og publikum.

Koncerterne blev i begyndelsen afholdt på Sønderborghus. Den imponerende bygning fra 1914, der var opført som et dansk forsamlingshus, er tegnet af Martin Nyrop, Københavns Rådhus' arkitekt.

Mange koncerter fandt sted i Statsskolens festsal i en lang årrække fra 1940'erne. I 1950'erne og frem til 1962 blev det nu nedlagte Teaterhotel benyttet. Det lå i Perlegade, hvor nu Wohlenbergs Vinhandel befinder sig. Fra 1977 blev der spillet mange koncerter i det nyopførte Musikhus på Skovvej, nu Sønderborg Musikskole.

Priser

Koncerterne i Musikforeningen kan opleves til favorable priser. Naturligvis er priserne steget gennem de mange år siden 1920'erne, da aktive medlemmer betalte fem kr. og passive seks kroner for en sæson. Man betalte den gang udover kontingentet et mindre beløb for hver koncert. Men priserne steg kun langsomt, og så sent som i 1956 betalte man 10 kr. for en

Det ældste bevarede program fra 1939

sæson. Man kunne oven i købet få lov at betale i to rater.

Siden 1990 har man kun betalt medlemskontingent og har dermed gratis adgang til alle koncerterne.

I dag koster et medlemskab 600 kr., og en billet til en enkelt koncert 150 kr. Pensionistrabat er for længst afskaffet, da de fleste tilhørere alligevel ikke er helt unge!

Medlemmer

Musikforeningen har gennem årene haft en trofast skare af medlemmer. Der var i begyndelsen både passive og aktive medlemmer, hvor de aktive var korsangere, som medvirkede ved koncerterne. Der berettes i den gamle protokol om flere hundrede medlemmer.

I 1935 faldt medlemstallet voldsomt, og bestyrelsen besluttede at nedsætte kontingentet, og det hjalp. Citat fra generalforsamlingsreferat 1935: *Dette er saa meget glædeligere, som mange af Provinsens Musik-*

foreninger har maattet lukke, eller gaa over til Danseaftener med Musik, hvilket nødvendigvis maa sænke en Forenings kunstneriske Niveau, som det har været Bestyrelsens Bestræbelse at holde højt her i Sønderborg.

Det højeste antal medlemmer var omkring 600 i begyndelsen af 1960'erne, men nogle år efter gik det stærkt tilbage. Det skyldtes måske til dels fjernsynet, som blev mere og mere udbredt.

I dag er der omkring 80 medlemmer, et antal som ligger på linie med mange af landets musikforeninger. Da der er utrolig mange kulturtilbud af forskellig art i vores landsdel, er trangen til at binde sig til et medlemskab nok blevet mindre. Men husk at det kan betale sig økonomisk at være medlem! De ældre medlemmer falder fra, og de unge lader vente på sig. Som teenager har man ofte andre musikinteresser, senere stifter man familie og har ikke tid til at gå til koncert, men før eller senere kommer vi alle i musikforeningsalderen!

Teaterhotellet i Perlegade

Riddersalen på Sønderborg Slot

Sønderborg
MUSIKFORENING

PROGRAM FOR DEN KOMMENDE SÆSON:

Lørdag den 18. september:

Jorunn Solløs, fløjte - Martin Stæhr Haugaard, guitar

Lørdag den 9. oktober:

Pål Eide, klaver

Lørdag den 23. oktober (koncerten er flyttet fra sidste sæson):

Gitta-Maria Sjöberg, sopran - Polina Fradkina, klaver - Tobias van der Pals, cello

Lørdag den 6. november:

Henschel Quartett

Lørdag den 5. februar 2022:

Trio Lindgaard-Rodrick-Öquist

Lørdag den 26. marts (koncerten er flyttet fra sidste sæson):

Erlendis Quartet (guitar)

Lørdag den 23. april:

Isabella Hübner og Helene Simonsen, fløjte - Mads Vinding, bas
i samarbejde med Sønderborg Jazzclub

Læs mere på: www.soenderborgmusikforening.dk

Sus Beckedorf, født 1946 i Esbjerg, har undervist i musik på Varde Gymnasium. Hun har senere arbejdet i Tyskland som sangpædagog og kordirigent. Tilbage i Danmark var hun dirigent for Ulkebølkoret 1999-2012. Formand for Sønderborg Musikforening siden 2003.

TØNDER MARSKEN

folder sig ud ...

Artikler
og digte

Af Ulrik Pedersen

Det er hverdagens stille puls og de mange nuancer i naturen, i vejret og i årstiden, der er den egentlige attraktion i Tøndermarsken. Her er plads til at ånde, og det er én af de mange historier, som vi i Tøndermarsk Initiativet vil fortælle. Initiativet arbejder med at gøre hele området endnu mere tilgængeligt og forståeligt, mens byer, stier og seværdigheder undergår en nænsom forskønnelse.

Bramgæs over Tøndermarsken

For alle, som kender området, kan det virke overraskende, at Tøndermarsken nu skal genopdages og frem i lyset gennem en større indsats. Men for mange er Tøndermarsken en endnu ukendt perle. En perle af unik natur, kultur og historie, og en perle som endnu tydeligere vil folde sig ud over de næste mange år. Området er så kultur- og naturmæssigt enestående, at dele af Tøndermarsken er optaget på UNESCOs fornemme liste over verdensarv. Det drejer sig om området i

den vestlige del, der samtidig er en del af Nationalpark Vadehavet.

Et initiativ bliver født

Tøndermarsk Initiativet tog sin begyndelse i 2016. Hele området var udfordret og havde gennem en årrække oplevet tab af arbejdspladser, omfattende fraflytning og fald i ejendomspriserne. Omfanget af forfald og tab af bygningskulturelle værdier blev øget år for år. For at bremse den negative udvikling gennemførte Realdania og

Tønder Kommune en række analyser, der afdækkede Tøndermarskens udfordringer og muligheder. Særligt kom der fokus på de store turismemæssige potentialer i området med en natur i verdensklasse, et helt særligt landskab og en unik bygnings- og kulturhistorie. Det blev omdrejningspunktet for initiativet.

Projektkontor i Højer

Der åbnede et sekretariat midt i Højer. Hovedformålet for projektet var fra start at løfte Tøndermarsken i et tæt samarbejde med borgerne. Initiativet bestod nu af tre fonde og Tønder Kommune, og målet var klart: *At gøre Tøndermarsken til et endnu bedre sted at besøge, bo og arbejde i.*

De tre fonde var Realdania, A. P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til Almene Formaal og Nordea-fonden. Siden er flere fonde kommet til, projektet er blevet forlænget med et år og strækker sig nu frem til sommeren 2022. Initiativet er Danmarks største samlede projekt til udvikling af et unikt område.

Seks projektspor

I et projekt som Tøndermarsk Initiativet handler de første år om at sætte skibe i søen. At høste borgernes bedste ideer, at hente inspiration fra andre dele af landet og fra resten af verden. Derefter bliver tiden moden til at bringe skibene i havn, og det er der, vi nu er nået til. Det foregår i disse såkaldte projektspor:

- byomdannelse Højer
- Højer Byfond
- ruter, stier og formidling
- klimatilpasning langs Vidå
- byrum og klimatilpasning Tønder Midtby
- udvikling af erhverv og turisme i området

En aktiv by

Højer spiller en central rolle i Tøndermarsken. Det er en smuk gammel marskby, der ligger bag digerne. I Højer bor knap 1200 mennesker. Hele området er et af de tyn-

Højer Mølle

Fra restaureringsarbejdet

dest befolkede områder i Danmark, men det betyder ikke, at byen er gået i stå. Der er flere forretninger som for eksempel Digebageren, Højer Pølser, Is'N'kram og flere butikker med kunsthåndværk, og så er der over 40 foreninger i Højer. Aktiviteten er stor, og den lokale folkeskole og de to efterskoler bringer liv i byens gader.

Formidling af Tøndermarsken

I Højer Mølle finder man nu Tøndermarskens største og vigtigste informationscenter. Formidlingsstationen Højer Mølle åbnede i sommeren 2019 og er blevet til i tæt samarbejde mellem Tøndermarsk Initiativet og Museum Sønderjylland. Her bliver man klædt på til at forstå det helt unikke område gennem udstillinger, der er fordelt i de to kornmagasiner Store Spiker og Lille Spiker.

Marskstien med landskab

Støtte til restaurering

Restaureringer af døre og vinduer og stråtag har været en del af hverdagen i Højer i en årrække. Tøndermarsk Initiativet har etableret en byfond, som gør det muligt for Højers borgere at søge økonomisk tilskud til restaureringer af de mange bevaringsværdige og fredede bygninger i byens centrum. Der er gennem tiden kommet langt over 100 ansøgninger. Restaureringen af Højergaard vakte særligt opsigt. Realdania By og Byg købte to af byens historiske huse. En fredet vestslesvigsk gård - Den Tyske Præstegård - opført i 1823, samt en stor villa fra 1906 bygget i tysk stil med tydelige jugendtræk. Disse bygninger blev sat i stand, og huser nu ARLA Fondens MADlejr.

Porten til Tøndermarsken

Som marskby har Højer en helt særlig rolle i Tøndermarsk Initiativets udvikling af Tøndermarsken som destination. Byomdannelsen skal sammen med Højer Byfond løfte byen som porten til Tøndermarsken. Den landskabsarkitektoniske opgave med byomdannelsen i Højer bliver udført af Erik Brandt Dam Arkitekter, og

anlægsarbejdet er i fuld gang. Det første projekt var etableringen af et helt nyt ankomst- og afgangspunkt syd for Højer med parkering for busser og biler.

Området ligger på et gammelt industriområde, og ønsket fra arkitektens side har været at bringe Tøndermarsken tættere på byen. Det har han gjort ved at udforme en stor regnvandssø med samme form som Tøndermarskens fenner - de rektangulære græsningsområder - som er så karakteristiske for landskabet syd for Højer. Regnvandsbassinet opsamler overskudsvand fra byen, og er således en del af den klimatilpasning, som hele projektet vægter højt.

I resten af Højer bevæger maskinerne sig gennem gaderne. Der bliver lavet kloakarbejde og brolægning. Pladsen foran Højer Mølle står klar, og et hovedstrøg gennem byen tager form. Anlægsarbejdet kører på højtryk frem til sommeren 2022.

Ruter, stier og formidling - Marskstien bliver til

I 2018 begyndte det fysiske arbejde med Marskstien - en 54 kilometer lang vandre-rute - som går igennem og forbi flere af

Bramgæs

Tøndermarskens seværdigheder. I naturen bringer den gæster tæt på vadefugle som klyder, viber og spover. Tæt på trækfugle som bramgæs, ryler og stære i tusindtal. Tæt på rovfugle som den hurtige vandrefalk og den enorme havørn. Stien bringer gæsterne rundt i hele Tøndermarsken og gennem byer som Tønder, Møgeltønder, Rudbøl og Højer. Ruten blev til i samarbejde med lokale, som kender området godt. De blev organiseret i nogle såkaldte sti-lag, og gennem møder og vandringer, faldt ruten på plads.

Testversion hjalp Marskstien på plads

Marskstien åbnede først i en testversion markeret med over 500 piktogrammer. I et år blev der høstet viden og erfaring fra brugerne ved hjælp af app, mails og de sociale medier, og mange kom forbi projektkontoret i Højer med gode input. Den endelige version åbnede i sommeren 2019, sammen med otte stisløjfer, som er mindre stier centreret omkring byerne: Tønder, Møgeltønder, Rudbøl og Højer.

Mange turoperatører har fået øje på Marskstien, og mulighederne for pakke-

rejser og oplevelser på vandreruten bliver flere og flere.

Vandrestiernes Michelinstjerne

Marskstien kan smykke sig med den fornemme titel: Leading Quality Trail - Best of Europe. Mærket er vandreruternes svar på en Michelinstjerne, og det er et velkendt system, som Dansk Vandrelaug støtter op om og har et samarbejde med. Ordningen skal blandt andet sikre, at ruterne er tydeligt skiltet, at ruterne viser natur og landskab, at ruterne tager hensyn til naturen og endelig - at der involveres lokale og nationale parter i arbejdet. Med god hjælp fra mange frivillige lykkedes det at få Marskstien certificeret i sommeren 2021.

Oplevelser langs Marskstien

Fra formidlingsstationen på Højer Mølle bringer Marskstien de besøgende direkte ud i vestenvinden og det flade landskab. Her er der højt til himlen og natur, så langt øjet rækker. Vandreruten fører folk til Vadehavet og til Vidåslusen, hvor der etableres endnu en formidlingsstation. På Vidåslusens tårn er der en udsigtsplatform, og Naturstyrelsen har formidling i

Solnedgang

bygningen bag diget, hvor Tøndermarskens Naturskole nu også har til huse.

Det fremskudte dige og Vidåslusen stod færdigt i 1981 og blev bygget efter to stormfloder, der var tæt på at ødelægge diget ved Højer. Syd for Højer Kanal, der løber fra den gamle Højer Sluse og ud gennem Vidåslusen, ligger en saltvands-sø, som er rasteplass for fugle i området. Følger man Marskstien netop her, går man på det gamle havdige med udsigt til de mange tusinde bramgæs, der holder til i dette område det meste af året.

Pumpestationen Lægan og klimatilpasning langs Vidå

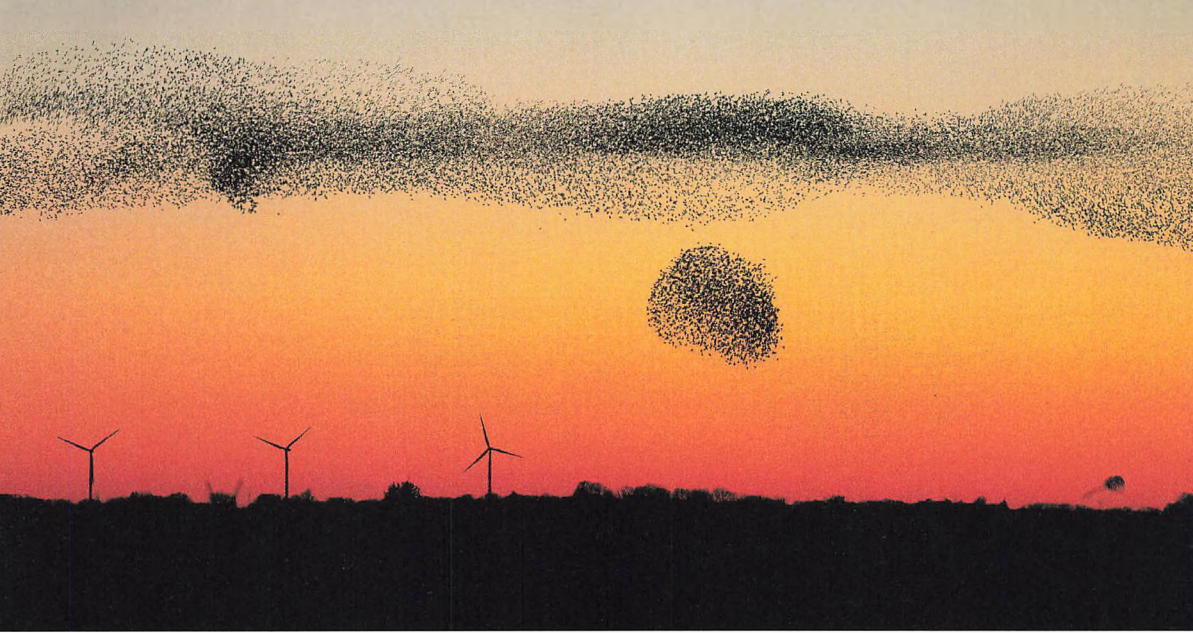
Kaffepletter - steder, hvor gæster kan holde en pause, sidde ned og slå benene op - forklarende formidlingsstationer, shelterpladser og toiletter er skudt op langs Marskstien gennem de sidste år. Vandre-ruten er løbende blevet udbygget. For eksempel ved Skulpturhaven i Tønder, hvor der nu er etableret en træpromenade og en cirkelbro, der svæver over Mølle-dammen.

Ved Lægan Pumpestation fra 1929 er dørene blevet åbnet for publikum, så det

er muligt at se en arbejdende pumpe-station og læse den imponerende historie bag bygningsværket. Pumperne afvander et område på cirka 8000 hektar. Vandet bliver pumpet fra de mange kanaler i de lavtliggende områder og op i den ind-digede Vidå. Lægan Pumpestation er den største af de fire pumpestationer i Tøndermarsken, og den kan flytte op til 16.000 liter vand i sekundet. Vandet udfordrer ofte livet i marsken, og klimasikring er en vigtig del af Tøndermarsk Initiativets formål. Byer og marsk skal sikres mod oversvømmelser gennem tilpasninger, der tager højde for stigende nedbørsmængder

Bålplads ved de nye sheltere ved Lægan

Sort sol over Tøndermarsken

og forhøjede vandstande i Vidåen. Åen løber gennem landskabet og samler regnvand fra det meste af Sønderjylland, derfor bliver der brug for et nyt regnvandsreservoir, som bliver placeret i Margrethe Kog Nord.

Byrums- og klimatilpasningsplanen for Tønder Midtby

Den moderne erhvervsby Tønder er med sine knap 8000 indbyggere, den største af byerne i Tøndermarsken. Her kan gæster shoppe i gågaden og opleve kulturhistorie i Kunstmuseet Tønder, besøge det store julemarked i julemåneden og gæste den traditionsrige Tønder Festival i august. Det er her, langt de fleste turister lader deres rejse i marsken begynde. Tøndermarsk Initiativets sekretariat fik kontor i Digegrevens Hus på gågaden i Tønder i år 2019. Sekretariatet består af en direktør, to projektkoordinatorer, en destinationsudvikler og en kommunikationskonsulent.

Midtbyens potentialer skal frem i lyset

EFFEKT Arkitekter står for den landskabsarkitektoniske opgave med at udforme

Byrums- og klimatilpasningsplanen for Tønder Midtby, også kaldet Midtbyplanen. En plan, der skal være med til at løse problemer med stigende regnmængder og samtidig synliggøre midtbyens potentialer. Planen er en del af Tøndermarsk Initiativets seks projektspor og er udarbejdet i samarbejde med borgere og interessenter i byen.

Den skal sikre nye byrum og fortællinger gennem nye oplevelser i Tønder. Resultaterne af Midtbyplanen begynder at blive synlige. I Skulpturhaven kan man nu gå på en træpromenade og en cirkelbro. Et nyt aktivitetsbånd er på plads langs Laurentiusstrømmen, der har fået et mere naturligt forløb, og i området omkring Skibbroen og Gråbrødre kvarteret er et omfattende arbejde sat i gang. Det skal sikre, at vandet kommer tilbage til Skibbroen, og give Tønders besøgende en ny og indbydende ankomst til gågaden.

Flere turister

Har man én gang set de tusinde stær male solen sort, glemmer man det aldrig. Sort Sol, hvor stærerne samler sig før solnedgang, er en publikumsmagnet. Et

Lågan Pumpestation

fænomen mange kender til og for mange hovedårsagen til, at man som turist besøger området.

Tønder Festival lokker også mange gæster til, når den ikke er ramt af corona-nedlukning. Nationalpark Vadehavet, Vidåslusen og Højer Sluse trækker også mange besøgende hvert år - og ofte udenfor højsæsonen. Men for os i Tøndermarsk Initiativet er der ingen tvivl. Det er hverdagen i Tøndermarsken, der gør området helt unikt. Vejret gør oplevelsen af marsken forskellig fra dag til dag, og som de lokale siger: *Vores vigtigste seværdighed er himlen.*

På en vandretur gennem det flade landskab på Marskstien, langs de mange kanaler med får til alle sider og gæs i luften, ved man, hvad de lokale mener. Her er stille, her er højt til himlen, her er plads til at mærke sig selv og naturen.

Stærkt vanedannede

Tøndermarsken er en perle, og målet for

Tøndermarsk Initiativet er, at destinationen skal tiltrække flere besøgende og skabe vækst i de lokale turisme- og fødevarer-virksomheder i Tønder Kommune. Gennem netværk, branding og samarbejde er et løft af Tøndermarskens turisme i fuld gang og med åbningen af Marskstien, byomdannelsen i Højer og udviklingen af formidling mærker vi, hvordan bevidstheden om Tøndermarsken stiger. Mange vil gerne besøge området, og vi får flere og flere henvendelser fra turister og journalister fra nær og fjern - samt en øget trafik på destinationshjemmesiden: **Tøndermarsken.dk**

Et langt og sejt træk er i gang, men i sekretariatet er der håb og tro på fremtiden, for vi kender Tøndermarsken og ved, at stedet er stærkt vanedannende. Her kan man trække vejret, strække øjnene og mærke livet, og det kan vi alle have brug for.

Ulrik Pedersen: Tidligere fotojournalist på JydskeVestkysten og fotochef på Jysk Fynske Medier. Er i dag ansat som kommunikations-konsulent i Tøndermarsk Initiativet.

Alle fotos i artiklen: Ulrik Pedersen

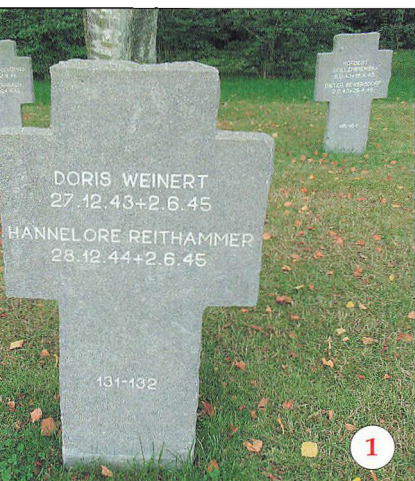
Af Poul Krebs Lange

Søndagsturen

Dette års søndagstur er en gåtur i den sydlige del af

HADERSLEV

Haderslev blev købstad i 1292, men der har været bebyggelse længe før. Den strategiske og historiske placering har givet byen rigeligt med fortællinger. Rundturen begynder på P-pladsen ved kapellet på Hørregårdsvej. Den er på 7,7 km, men kan let deles op, da der er mange parkeringsmuligheder undervejs.

- 1: Gå ind på Assistens Kirkegård ad den vestlige indgang. Her ligger 201 flygtninge og to tyske soldater fra 2. Verdenskrig. De mange børnegrave gør et stærkt indtryk.
- 2: Fortsæt mod syd. Her er der i god enighed etableret en muslimsk gravplads med en enkel vandhane til den rituelle fodvask. Pladsen ligger indenfor hegnet men uden for

3

6

4

7

5

1

8

9

det kristne, indviede område. Herfra kan man se den nye Erlev Skole, som blev taget i brug i begyndelsen af 2021. Den erstatter Hertug Hans/Sdr. Otting Skole.

3: Gå under Omkørselsvejen og gå mod øst ad den sydligste sti. Her finder du mindestenen for redaktør, forfatter og jurist Erich Erichsen. Ham møder du senere.

4: Fortsæt mod udgangen. Her møder du et af byens mange mindesmærker for en række krige. Her er det det tyske fra 1864 med teksten (i oversættelse):

De her hvilende tapre østrigske og præjsiske krigere, som i året 1864 har kæmpet for Slesvig-Holstens befrielse, får rejst dette mindesmærke af taknemmelige beboere fra Haderslev og Omegn.

På kirkegården ser du også mange familiegravsteder med kendte navne fra Haderslev.

5: Gå mod nord ad Aabenraavej, som tidligere var hovedvejen gennem byen. Gå et smut mod vest ad Lindevej. Her i Sdr. Otting kvarteret ligger mange store villaer, en ny trend fra Italien omkring 1900-tallet. Sdr. Otting var en selvstændig kommune og billigere i skat end Haderslev! Den blev senere indlemmet i Haderslev ligesom Slots-kommunen noget tidligere.

For enden af vejen ses byggeri af datidens boligspekulanter.

Der var brug for boliger p.g.a. en voksende industri. MARIAHEIM blev senere ved en simpel bogstav-ombytning til MARIAHIEM!

6: Gå tilbage til Aabenraavej og fortsæt mod nord. På lang afstand ses den hvide gavl, hvor garnisonen den 9. april 1940 placerede en 37 mm Bofors fodfolkskanon med fem soldater - uden anden beskyttelse end skjoldet på kanonen. Soldaterne nedkæmpede tre tyske kampvogne (de to første med hver 6 soldater som alle blev dræbt, fordi der blev skudt med panserværnsprojektiler - fra den tredje døde en som sprang ud af kampvognen).

7: Derefter blev den danske kanon ramt af kraftig beskydning og kørt over af en tysk kampvogn. To blev dræbt og de tre andre såret. De mindes hvert år ved mindestenen i gården til kirken.

8-9-10: Hertug Hans Kirke er fra 1569 og blev indrettet som hospital og kirke.

Den blev bygget af Hertug Hans, der var søn af Frederik I.

Hertugen byggede også en lille latinskole ved Domkirken og det firfløjede slot Hansborg som erstatning for det slidte Haderslevhus.

Sandstenstavlen i muren viser det hertugelige våben og derunder en indskrift, der fortæller, at bygningerne skal tjene *den almægtige til ære og de fattige til gavn og gode*. Kirken er et besøg værd. Læg mærke til at prædikestolen er placeret over alteret.

11-12: Fortsæt over lyskrydset til Slotsvandmøllen, som nu er egnsteateret Møllen Vandmøllen blev placeret her i forbindelse med etablering af Haderslev Dam o. 1620. Den nuværende bygning er fra 1827. I vestmuren over døren er indmuret to kanonkugler fra Treårs-krigen 1848-1850 (præcisionsskydning siger jeg til børne-

børnene). Kendte navne som generalerne Rye og Bülow deltog i en mindre træfning overfor generalfelt-marskal Wrangel og prinsen af Nör.
Foran møllen lå indtil 1970'erne et turbinehus med tydelige skudhuller fra 9. april.

- 13: På Møllepladsen ser man Peter Hiort Lorenzens hus med en mindeplade:
Han talte dansk og vedblev at tale dansk.
- 14: Gå tilbage til lyskrydset og mod øst langs Møllestrømmen.
Er du heldig, kan du her møde isfuglen.
Ved næste lyskryds er der et beskedent træskur, en rest fra æ Klein-bahn, som her havde spor til Kelstrup og Årø sund.
- 15: Gå lidt op ad Sydhavnsvej, vend dig om og få et flot kig til Domkirken.
- 16: Gå tilbage til lyskrydset, over broen til Møllestrømmen og videre til Ridehuset.
I 1753, hvor Holsten stadig hørte til det danske monarki, fik Det holstenske Lansénérregiment garnison i Haderslev.
Der blev dog ikke redet i huset, men på pladsen bagved. I dag er her restaurant.
- 17-18: Fortsæt langs havnen. Her er den flotte toldbygning fra 1912 (nu ejerlejligheder).
Her står en mindesten for den store stormflod 13. november 1872.
Den er også markeret bl.a. i Aabenraa og på Kegnæs og selvfølgelig på sydhavsøerne, som blev hårdest ramt.
- 19: Langs havnen er også en række af de firkantede boligblokke, som præger mange havnefronter. Længere ude bliver det mere spændende.
En af havnens store siloer er bevaret og i 2013 flot dekoreret med havdyr af kunstneren Victor Ash.
På den ene side ser du Jyllands højeste klatrevæg.
Den hører til Streetdome, som er et rent skaterparadis.
Lidt længere ude ligger de tidligere VUC-bygninger, som nu er indrettet til rådhus.
- 20: Gå tilbage forbi Det gamle Havnekontor og Vejerbod, som nu rummer Haderslev Kunstforenings skiftende udstillinger.
- 21: Gå nu mod nord ad Gasværksvej. Her lå Hansborg Slot ved hjørnet af Hansborggade og Gasværksvej. Det var et firfløjet slot på størrelse med Kronborg.
Byggeriet af slottet begyndte i 1557 og var færdigt fem år senere.
Chr. 4. holdt meget af at komme på slottet.
Under hans krig med den tyske kejser 1627-29 blev slottet svært skadet.
Det blev sat i stand, men det blev allerede i 1644 besat af svenske tropper.
Slottet brændte - måske samme historie som Koldinghus.
Det blev så grundigt ødelagt, at det aldrig blev slot igen.
Materialerne blev brugt til andet byggeri både i Haderslev og især på kongens befaling i København til bygningen af Det kgl. Bibliotek, i dag Rigsarkivet.
Noget gik til Koldinghus og noget af kampestensfundament til den nye latinskole i Smedegade (den kommer du til).

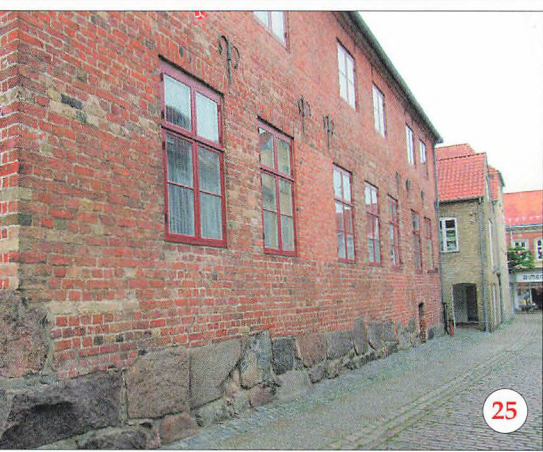
20

22

23

25

27

28

- 22: Gå mod vest ad Hansborggade og Skibbrogade til Naffet. Den flotte gule bygning på hjørnet er det tidligere jernstøberi.
- 23: Fortsæt ad Naffet til Slotsgrunden. Hvor Naffet er lavest gik en af slottets voldgrave. På Slotsgrunden lå slottet Haderslevhus, som blev erstattet af Hansborg. Slottet blev revet ned og området udstykket til grunde til det nye slots øverste personale. Her ligger det tidligere tyske samlingssted, *Bürgerverein zu Hadersleben*, som nu hedder *Haderslevhus* og er restaurant.
- 24: I Slotsgade ligger stadig nogle af de huse, som blev opført dengang. Nr. 22 er bygmester von Oberbergs hus, og ligesom nr. 20 er det indrettet til museum. Kig ind i gården til nr. 20. Her er flot bindingsværk og Ehlers Lertøjssamling. Når du kommer til Nørregade, har du næsten lige foran dig Domkirken, Vor Frue Kirke.
- 25: Gå lige over til Smedegade. Her finder du den tidligere latinskole, oprettet efter Reformationen i Sønderjylland i 1526. Den brændte i 1627 under den af tyske tropper forårsagede bybrand. Herefter genopbygget men hurtigt nedslidt og nybygget 1737 med kampestensfundament fra Hansborg.

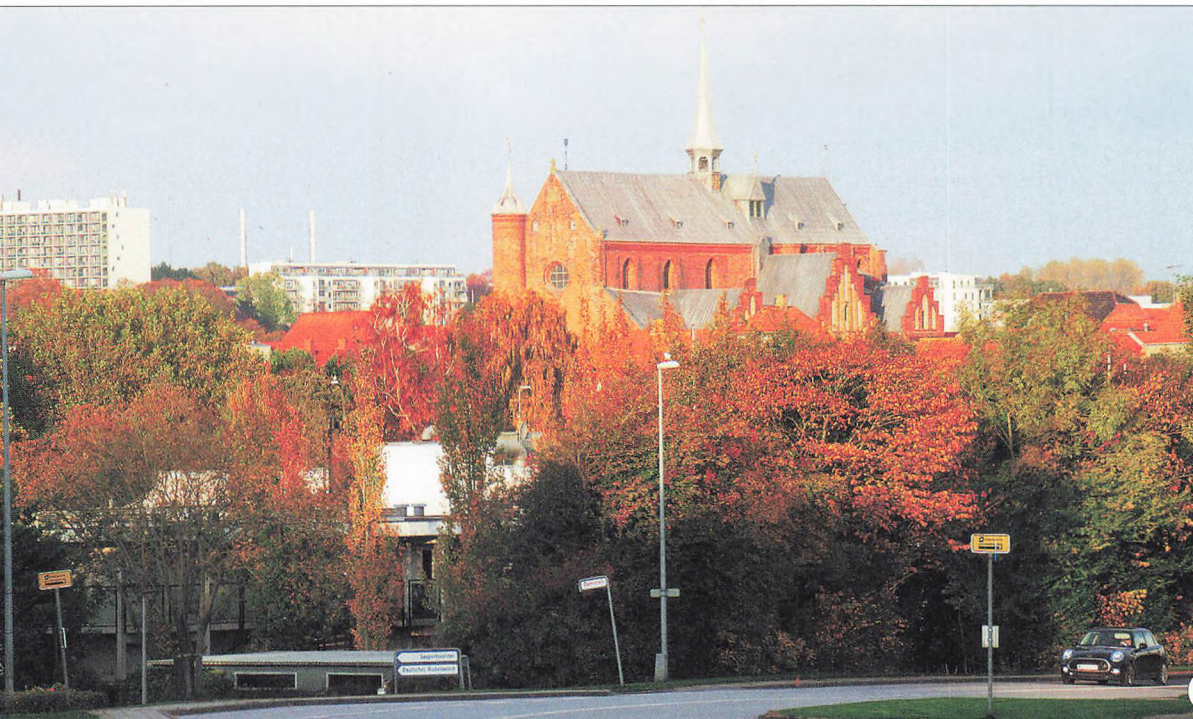
26-27: Gå gennem slippen til Domkirken. Gå ind, hvis den er åben, og nyd det fantastiske lysindfald. Her kan du også finde meget mere om kirkens historie.

28-29: Gå over Bispegade og mod vest ad Præstegade. Bispegade er et gammelt navn. Haderslev fik først en biskop efter Genforeningen, men Slesvig, som man tidligere hørte til, havde en bispegård her. For enden af Præstegade ligger Klosterkirkegården med flere både danske og tyske krigsmindesmærker. Her ligger også Peter Hiort Lorenzens gravsted. For enden af kirkegården er rejst et minde om de af egnens dansksindede unge mænd, der døde i 1. Verdenskrig.

Her skal du læse Erich Erichsens smukke digt:

I HAR SIGNET VORE DRØMME, I HAR SIGNET DEM MED DØDEN,
MENS VI STIRRED GENNEM NATTEN MOD ET SKÆR AF MORGENRØDEN.
GUD VELSIGNE EDER ALLE. MORGENRØDEN SAA VI FLAMME,
OG DEN PRENTED I SIN GULDSKRIFT EDER S NAVNE MED DET SAMME.

30-31: Her fra toppen er der et flot kig over Damparken, som blev anlagt i forbindelse med Omkørselsvejen og indviet i 1958. Vejen blev indviet i 1957 og var en fremsynet løsning, som stadig virker og skånedede midtbyen for gadegennembrud. Yderst på Damhalvøen rejstes i 50-året for Damkatastrofen den 8. juli 1959 et mindesmærke for de 57 som døde og dem, som deltog i redningsaktionen under og efter.

32-33: I krydset ved Q8-tanken fortsættes ad Ny Erlevvej mod vest. Her ligger søsportscentre med danske og tyske henvisningsskilte. Herfra har man en flot udsigt over Dammen mod vest og mod nord mod Sct. Severin Kirke og Fuglsangs Bryggeri.
*Tænk hvis Haderslev Dam Fuglsang øl var!
- sang man til en byfest midt i 70'erne.*

34: Fra Ny Erlevvej ser man igen Domkirken knejse over byen. Gå op ad Frejasvej, fortsæt over Odinsvej og ad gangstien mod syd til Erlev Bjerge - så lander du ved udgangspunktet for turen. Vend dig om når du er kommet op ad trappen og nyd udsigten.

Der er ingen historisk sammenhæng i turen.

FIND MEGET MERE OM HADERSLEV PÅ INTERNETTET

Her kan du også finde oplysninger omkring åbningstider for kirker og museer.

BYKORT

Bykort kan hentes på turistkontoret på biblioteket eller hentes på visithaderslev.dk-kort på Krak.

Her kan du også downloade Haderslev Turistguide 2021. Ugeavisens bykort ligger til gratis afhentning i mange af byens butikker.

Poul Krebs Lange er født på Rens Skole i 1943. Skolegang i Jaruplund og Tønder. Student fra Tønder Statsskole 1961, militærtid i Fredericia, på Kronborg og Gurrehus, Vordingborg og Cypern. Lærer fra Haderslev Statsseminarium 1968, lærer på Skrydstrup og Over Jerstal skoler, skolekonsulent og afdelingschef for børn og unge i Vojens Kommune 1993-95, børne- og kulturchef i Nørre-Rangstrup Kommune 1995-2003. Bopæl i Haderslev siden 2005. Gift med Ulla i 1967, 3 børn og 7 børnebørn.

Fotos: Poul Krebs Lange

Kilder: Særtryk af Haderslev Posten i anledning af 700-års jubilæet for Haderslevs erhvervelse af købstadsrettighederne i 1292. Af redaktør Eskild Bram. Huse i Haderslev I og II. Udgivet af Haderslev Kommune og Fredningsstyrelsen. Helge Moosmann fra Haderslev har bidraget med oplysninger om 9. april 1940.

En pryd for hele SLESVIGS LAND

Artikler
og digte

Mindesmærket for
Laurids Skau
(foto: Eva Kristensen)

Af Lene Wul og Steen Rosenvinge Lundbye

"En pryd for hele Slesvigs Land" står der i Skamlingsbankeselskabets vedtægter, og med åbningen af det nye "Besøgscenter" onsdag den 12. maj i år blev der tilføjet endnu et element til forskønnelse af Skamlingsbanken, som det har været Skamlingsbanke-selskabets formål at sikre og udvikle gennem mere end 175 år.

Vejen dertil har været lang, og Skamlingsbankeselskabet har været med hele vejen, hvor der også har været et par bump undervejs, inden det lykkedes at få realiseret den nye attraktion på Skamlingsbanken. I mellemtiden er Skamlingsbanken ikke længere bare Højskamling. Efter Kolding

Kommunes opkøb af i alt 92 hektar jord strækker Skamlingsbanken sig i dag over et ca. 125 hektar stort fredet landområde, hvoraf Skamlingsbankeselskabet blot ejer godt 8 hektar, hvor Højskamling stadigvæk indtager en central plads. Den nye naturfredning fra 2019 opdelte Skamlings-

bankeområdet i syv delområder med hvert sit formål, hvor Højskamling sammen med Klokkestablens område indgår i fredningsområdet "de kulturhistoriske mødesteder".

Da dørene til Besøgscenteret for første gang blev åbnet for omverdenen til en festlig indvielse, var det således flere års arbejde, der lå bag, hvor de involverede parter med Kolding Kommune i spidsen har arbejdet koncentreret på en revitalisering af hele området omkring den ikoniske mindestøtte på Højskamling. I forbindelse med åbningen af Besøgscenteret, blev den fremtidige drift af stedet samtidig overdraget til det nyetablerede Museum Kolding, der også har fået ansvaret for Christiansfeld Centeret og UNESCO verdensarven i Christiansfeld, og som nu får ansvaret for at folde historien endnu mere ud på Skamlingsbanken.

Det ny Besøgscenter er tilpasset Skamlingsbankens skønne natur og har med sin placering ind i det bakkede terræn og morænelandskab en helt unik udsigt til Lillebælt. Besøgscenteret rummer både formidling og cafe og giver hermed et første anslag, der kan pirre nysgerrigheden for Skamlingsbankens mange potentialer. I installationen "De Store Kræfter" bliver de besøgende gennem moderne interaktiv formidling og ved brug af nye digitale formidlingsgreb introduceret til de kræfter, der har været med til at forme Skamlingsbanken og give området betydning som et nationalt samlingssted og et arnested for det danske demokrati. Installationen "De Store Kræfter" er bygget op i fire kapitler: "Naturens Kræfter, Stedets Kræfter, Talens Kræfter og Samlende Kræfter".

I kapitlet "Naturens Kræfter" indføres gæsterne i Skamlingsbankens geologiske fortid, og hvordan banken er skabt af istiden. I "Stedets Kræfter" fortælles Skamlingsbankens kulturhistorie som nationalt samlingssted og arnested for det danske

Forhallen i det nye besøgscenter (foto: Lene Wul)

demokrati. I "Talens Kraft" kan centerets gæster høre nogle af de skelsættende taler, der er blevet holdt på Skamlingsbanken gennem tiderne. Heriblandt kvindesagsforkæmper Gyrithe Lemches tale ved Dansk Kvindesamfunds møde i juni 1912, hvor hun siger de berømte ord: "Vi er gaaet op paa et højt Sted i Dag, og fra et højt Sted er der Udsyn. Udsyn baade over det, som ligger foran, og det som ligger bag". For Gyrithe Lemche var det helt naturligt at bruge netop Skamlingsbanken med den nationale og demokratiske ånd, der er til stede, til at fremme kampen for bl.a. kvindernes valgret.

Fra de historiske taler, kan gæsterne gå videre til et udvalg af nutidige taler, hvor de selv kan undersøge, hvilke virkemidler, der gør en tale god og mindeværdig - som f.eks. Sofie Lindes tale ved Zulu Comedy Galla i 2020, hvor hun satte fokus på uligheden mellem mænd og kvinder i medieverdenen. Ved vejs ende peger "De Store Kræfter" ud i fremtiden ved at motivere de besøgende til at formulere og tale deres egen sag. Dette sker i det afsluttende kapitel "Samlende kræfter", hvor udstillingen samler sig og inviterer de besøgende til yderligere refleksion.

Med det nye Besøgscenter har Skamlingsbanken fået en attraktion, der både smelter sammen med det omgivende landskab, men også peger videre ud i landskabets kultur- og naturhistoriske spor. Som en del af revitaliseringen og fredning-

en af området har de mere end 100 år gamle mindesmærker undergået en nænsom renovering, der er blevet muliggjort gennem midlerne fra A. P. Møller Fonden og ved en donation på lidt over en halv million kroner fra Foreningen Plan Danmark. I 2015 blev den næsten 16 m høje Skamlingsbankestøtte pillet ned sten for sten for at rense de enkelte sten og sikre fundamentet på støtten. De 25 sten har siden genrejsningen i 1866 stået urørligt gennem stormfulde tider, og den tidligere ukendte sammenbindingsmetode er blevet erstattet med moderne stålwirer og rustfri stålforankring og cementmørtel, så støtten kan holde de næste 200 år.

Efterfølgende blev også de øvrige mindesmærker rensat, vasket og inskriptionerne malet op igen. Som en del af naturfredningen er hækkene omkring mindesmærkerne blevet fjernet, så de står frit i landskabet. Tanken har været at skabe mere luft og naturlig vækst omkring de

historiske mindesmærker, så de i højere grad indgår som en del af det åbne landskab. Endelig er talerstolen blev renoveret, og der er åbnet op i landskabet omkring den. I forbindelse med den omfattende naturfredningssag blev de historiske mindesmærker på Skamlingsbanken også fredet, og dermed er de også i fremtiden sikret mod at blive flyttet eller slettet.

Den omfattende renovering af mindesmærkerne på Skamlingsbanken resulterede også i fornyet opmærksomhed mod den mindesten, som Historisk Samfund for Christiansfeld og Omegn i 1938 rejste for at ære manden, som stod bag købet af Skamlingsbanken: møller Hans Ivar Staal ved Torning Mølle. Hensigten dengang var, at mindesmærket officielt skulle overdrages til Skamlingsbankeselskabet det efterfølgende år og dermed også vedligeholdelsen. I praksis blev det dog husmand Rasmussen i Torning, der stod for renholdelsen og beplantningen omkring

Den nyrenoverede Skamlingsbankestøtte og flaget på Højskamling (foto: Eva Kristensen)

Sten fra Skamlingsbankestøtten under nedtagning og reparation (foto: Kolding Kommune)

mindesmærket, da han var nærmeste nabo. Siden har mindesmærket stået på Gl. Allervej, der i dag er blevet et byudviklingsområde.

I forbindelse med revitaliseringen af Skamlingsbanken tog Historisk Samfund for Christiansfeld og Omegn kontakt til Skamlingsbankeselskabet med henblik på at flytte Hans Ivar Staals mindesmærke til Skamlingsbanken. Sammen med Kolding Kommune, en række private bidragsydere og Skamlingsbankeselskabet blev det økonomiske fundament tilvejebragt, så det historiske mindesmærke kunne flyttes til Skamlingsbanken i slutningen af 2020. Den indgraverede marksten har nu fundet sin plads i det åbne område foran restauranten, hvor den falder naturligt ind i landskabet, og diskret minder de forbipasserende om Hans Ivar Staals rolle i kampen om det danske sprog.

Det var de lokale bønder, der mobiliserede sig i kampen omkring det danske sprog, tog initiativ til købet af Højskamling og stiftede Skamlingsbankeselskabet. Egnens bønder har således gennem tiden altid haft en særlig tilknytning til Skamlingsbanken.

Derfor var det også helt naturligt, at de lokale landmænd satte et aftryk i forbindelse med revitaliseringen af Skamlingsbanken. Skamlingsbankeselskabet fik sam-

Mindestenen over Hans Ivar Staal

men med Kolding Herreds Landbrugsforening mobiliseret de lokale landmænd, der leverede natursten fra de lokale markeder, som nu indgår i pikstensbelægningen i det nye Besøgscenter. Herudover donerede fem landmænd i alt 105.000 kr. til Besøgscenteret og sammen med en række mindre bidrag, bidrog de til den unikke gulvbelægning. De fem landmænds familier navne finder man nu indgraveret i stenbelægningen foran indgangen til besøgscenteret.

Skamlingsbankeselskabet har også medvirket i realiseringen af den nye belysning på Skamlingsbanken, idet selskabet modtog en flot donation fra Augustinus Fonden på 705.000 kr. til det udendørs belysningsprojekt, der også indgår i den samlede revitalisering af Skamlingsbanken, som Kolding Kommune har stået i spidsen for. Belysningen er inspireret af kulturfortællingen om græsningslandskabet, hvor der gennem tiden er blevet anvendt kløvede egepæle som traditionel hegnsmetode til de græssende dyr på markerne. Derfor indgår den rå træstolpe også som udgangspunkt for det nye belysningskoncept, der så vidt muligt begrænser belysningen til et udtryk, som ikke forstyrrer oplevelsen af det naturlige landskab.

Skamlingsbankeselskabet tager med åbningen af det nye besøgscenter og

En flok højskoleelever på besøg på Skamlingsbanken
(foto: Lene Wul)

overdragelsen af driften til Museum Kolding hul på et nyt kapitel i selskabets lange historie. Med Museum Kolding har selskabet fået en ny og spændende samarbejdspartner, som også afspejles i, at Skamlingsbankeselskabet er repræsenteret i museets bestyrelse. Sammen med Kolding Kommune og Fonden for Klokkestablen er der skabt et fælles grundlag for at udvikle Skamlingsbanken yderligere.

Her kommer den ny skoletjeneste; Skoletjenesten Kolding, som er forankret ved Kolding Stadsarkiv også til at spille en central rolle i at understøtte, at børn og unge - både i Kolding Kommune og hele landet - kan opleve og reflektere over sprogets betydning og de historiske kampe, som har fundet sted her på Skamlingsbanken.

I Skamlingsbankeselskabets vedtægter står anført, at formålet er at højtidelig-

holde en erindringsfest om den kongelige gave, som det nordslesvigske folk modtog af kong Christian den VIII i sprogreskriptet af 14. maj 1840. Oprindeligt blev festen afholdt omkring midsommer, men i de senere år har Skamlingsbankeselskabet afholdt to årlige fester. En forårsfest i marts i forbindelse med selskabets officielle fødselsdag og til september i forbindelse med den årlige generalforsamling. Til begge fester er der fokus på den danske sang, og indtil corona-epidemien satte en midlertidig stopper for det, har fællessang kunnet fylde Kongesalen i Restaurant Skamlingsbanken. Med revitaliseringen af Skamlingsbanken er det også naturligt, at Skamlingsbankeselskabet styrker sit DNA omkring folkefester, sang og det danske sprog. Et næsten 180 år gammelt selskab, som ved kongelig approbation endnu er et levende selskab og bevis på, at fællesskaber kan samles på Skamlingsbanken.

Skamlingsbanken har gennem tiderne uden tvivl haft stor betydning som nationalt samlingssted og et arnested for det danske demokrati. Det er netop i det lys, vi også skal se Museum Koldings ambitioner for den fremtidige brug af Skamlingsbanken, der udover at være et naturskønt sted med et spændende oplevelsescenter, også skal være et sted, hvor vi igen kan komme til at tale for en sag - tale for noget vi har på hjertet.

Skamlingsbankens parter:

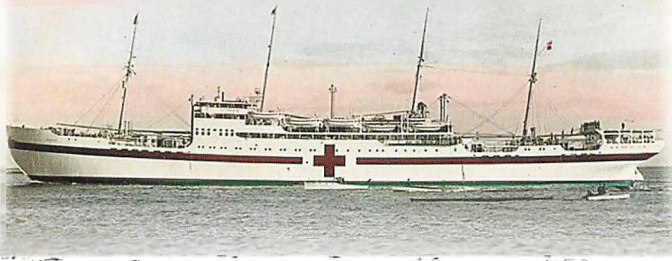
Kolding Kommune, Skamlingsbankeselskabet,
Fonden til opretholdelse af Klokkestablen og Museum Kolding

Skamlingsbankens sponsorer:

A. P. Møller Fonden, Kolding Kommune, Augustinus Fonden,
Region Syddanmark og Plan Danmark.

Lene Wul: Cand.phil i Historie, SDU 1994, Stadsarkivar Kolding Stadsarkiv

*Steen Rosenvinge Lundbye: Cand. Mag i Historie,
Aarhus Universitet 2002, Kulturarvschef Museum Kolding.*

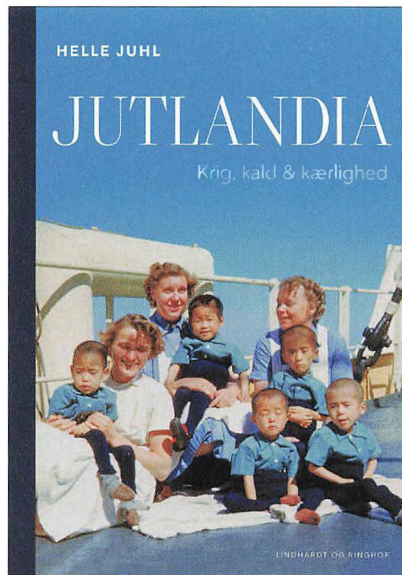
Af Helle Juhl

JUTLANDIAS GLEMTE *Sygeplejersker*

For 70 år siden meldte sygeplejersker i hobevis sig til tjeneste på hospitalsskibet Jutlandia, der var Danmarks bidrag i Korea-krigen. Mere end hundrede drog afsted, og i Sydkorea lever deres minde stadig, men i Danmark blev de glemt.

I 2020 - 70-året for Korea-krigens udbrud - modtog Dansk Sygeplejeråd en æresplakette fra deres sydkoreanske søsterorganisation til minde om de danske Jutlandia-sygeplejerskers indsats under krigen. Måske kom det en smule bag på organisationen, for i Danmark har der aldrig været særlig stort fokus på disse sygeplejersker, ja i mange år var hospitalsskibet Jutlandia en glemt historie, indtil Kim Larsen samlede den op og gjorde den til et populært hit i 1986.

Siden er der skrevet en del bøger om Jutlandia, men meget lidt om sygeplejerskernes rolle ombord, til trods for at de udgjorde den største faggruppe. Det var årsagen til, at jeg gav mig til at grave histo-

Helle Juhls bog om Jutlandia

rien om Jutlandias glemte sygeplejersker frem med bogen *Jutlandia - krig, kald & kærlighed*, som udkom den 25. februar i år på forlaget Lindhardt og Ringhof.

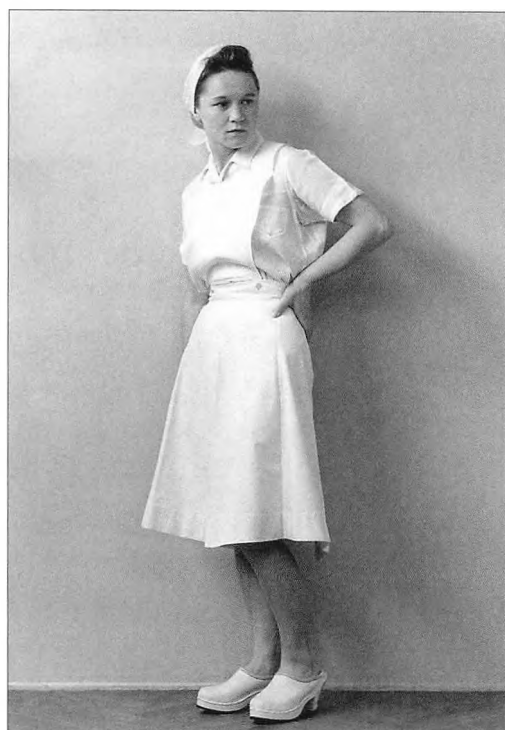
De mere end hundrede sygeplejersker, der nåede at gøre tjeneste på Jutlandia, kom fra hele landet, og iblandt dem var adskillige sønderjyder. Det gælder blandt andre operationssygeplejersken Gyde Kjestine Rudbeck (1918-2004) fra Haderslev, hvis efterladte dagbøger en stor

del af bogen bygger på. Jutlandiasygeplejerskerne er nemlig alle døde, og det var derfor ikke muligt at krydre bogen med interviews af deltagende sygeplejersker.

I stedet gik jeg på jagt efter efterladte

*Gyde Kjestine Rudbeck i sin Røde Kors-uniform fra Jutlandia
(foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum)*

*Edith Nybo Jacobsen fotograferet som ung sygeplejeelev på Bispebjerg Hospital
(foto: privat udlån)*

breve og dagbøger hos pårørende til de afdøde sygeplejersker, og det resulterede i fundet af dagbøger fra henholdsvis Gyde Kjestine Rudbeck og Edith Nybo Jacobsen (gift Kørner / 1922-2001). Begge deltog i Jutlandias tredje og sidste togt, som både blev det længste og mest dramatiske. De var borte fra Danmark i 13 måneder, nærmere bestemt fra 20. september 1952 til 16. oktober 1953 - næsten tre måneder efter våbenhvilen mellem Syd- og Nordkorea den 27. juli 1953.

Under tre flag

Korea-krigen, der var den kolde krigs første væbnede stormagtskonflikt, varede mere end tre år og kostede tre millioner døde ud af en befolkning på 23 millioner. Krigen brød ud, da det kommunistiske Nordkorea uden varsel invaderede Sydkorea.

Efter anden Verdenskrig blev Korea opdelt i en nord- og sydzone under protektorat af Sovjetunionen i nord og USA / FN i syd. Skillelinjen gik ved 38. breddegrad. Ifølge aftalen skulle Korea, som siden starten af det 20. århundrede havde været underlagt Japan som koloni, overgives til selvstændighed efter senest fem år, men i mellemtiden brød den kolde krig ud og frøs den koreanske halvø til som en mini-udgave af Østblokken og Vestblokken.

Den nordkoreanske invasion var et klart brud på aftalen fra 1945 og fik i første omgang USA til at sende tropper til Sydkorea, og kort efter gik det unge FN ind som leder af en samlet aktion til forsvar for Sydkorea. I alt 16 lande fra FN's medlemskreds sendte styrker til Korea, og også Danmark blev bedt om at bidrage med soldater, men valgte i stedet at sende et humanitært bidrag i form af hospitals-

skibet Jutlandia. Skibet blev udsendt af den danske stat og hospitalet drevet af Dansk Røde Kors, men det var under kommando af FN - hvilket i praksis ville sige USA, idet det var amerikanske generaler, der bemandede overkommandoen. Den særegne konstruktion betød, at Jutlandia sejlede under tre flag: Dannebrog, Røde Kors-flaget og det blå FN-flag.

Aldrig mere en 9. april

Interessen for at komme med Jutlandia var enorm. Dansk Røde Kors, som hvervede hospitalspersonalet, modtog mellem 3000 og 4000 ansøgninger og kunne håndplukke de bedste. For sygeplejerskernes vedkommende var der især mange med fra Bispebjerg Hospital, som var kendt for at være et af de bedste uddannelsessteder og desuden havde spillet en særlig rolle under besættelsen, hvor hospitalet skjulte tusindvis af jøder i dets kældergange under redningsaktionen i oktober 1943.

Både Gyde Rudbeck og Edith Nybo Jacobsen var uddannet på Bispebjerg Hospital og bar denne historie med sig. I det hele taget begrundede mange af ansøgerne til Jutlandia et ønske om at "give noget tilbage" ovenpå den krig og besættelse, som Danmark var sluppet nogenlunde helskindet igennem. I det hele taget var der en aura af "aldrig mere en 9. april" over de Jutlandia-frivillige.

For manges vedkommende havde de også udlandserfaring. Gyde Rudbeck havde efter krigen arbejdet et år på et hospital i Glasgow, Skotland, og Edith Nybo Jacobsen kom direkte fra en ansættelse på et hospital i Sydengland. Hun var uddannet medicinsk sygeplejerske. Begge talte engelsk, hvilket blev anset for et stort aktiv, men ikke var noget krav.

En anden sønderjysk sygeplejerske, Tove Lodbjerg fra Brøns, der arbejdede på Ribe Sygehus, havde kun syv års skolegang og talte ikke engelsk. Det samme gjaldt også mange af sygepasserne, som var unge

mænd af vidt forskellig baggrund. Nogle var ganske vist medicinstuderende, men der var også håndværkere iblandt samt en del diakoner fra Diakonhøjskolen i Aarhus.

I alt bestod hospitalsstaben af cirka 100 frivillige: 15 læger, 40 sygeplejersker, 30 sygepassere samt apotekere, tandlæger, laboranter, massører m.fl. Sammen skulle de deltage i en mission, der gik ud på at behandle sårede FN-soldater. Men som krigen skred frem, kom Jutlandia til at indskrive sig i historien ved tillige at yde en stor indsats overfor de civile koreanere, som led stor nød under krigen. Og her spillede sygeplejerskerne en særlig rolle ved at indrette et lille børnehospital ombord på Jutlandia.

Børnene på Jutlandia

Både Gyde Rudbeck og Edith Nybo Jacobsen nævner børnene i deres dagbøger. Især Edith, der som medicinsk sygeplejerske tilbragte en del af tiden med at passe og pleje børnene, hvoraf mange var forældreløse. Efter sin første tur i land i havnebyen Inchon nær fronten ved 38. breddegrad, skrev hun den 22. november 1952 følgende sin dagbog:

I dag kl. 13 tog jeg med landlovsbåden sammen med godt en halv snes stykker mere til Inchon. Hvilken rædsel! Nej, man kan ikke forestille sig en sådan elendighed, før man har set det.

Inchon på 200.000 indbyggere er næsten kun ruiner, ingen vinduer i et af husene, fattigt, fattigt, fattigt så det ud. Og børnene ..., vi havde hele tiden en hale af ca. 20-30 små, sultne, fattige og forældreløse børn tiggende bagefter os.

Gyde Rudbeck mødte nogle af børnene på operationsafdelingen. Hun beskrev den 30. november 1952 en lille koreansk drengs ankomst til Jutlandia:

Stille søndag. Første søndag i advent. Der kom kun et par helikopterpatienter i dag, hvoraf den ene var en dreng på syv år med polio.

Jutlandia, som egentlig var et ØK-skib, blev bygget om til hospitalsskib på Nakskov Skibsværft og sendt til Korea den 23. januar 1951. Det var udstyret med tre moderne operationsstuer og sengestuer med køjesenge i to etager (foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum)

Der var åndedrætsbesvær, og der blev straks gjort en trakeotomi (kanyle i lufrøret for at sikre patientens ilttilførsel), men klokken et om natten døde drengen. Måske var det også det bedste.

“Helikopterpatienter” refererer til, at Jutlandia før sit tredje togt blev udstyret med et helikopterdæk, så det kunne modtage sårede soldater direkte fra slagmarken. Det var soldaterne, der havde førsteprioritet. Faktisk stred det imod Jutlandias mandat, da man begyndte at tage civile i behandling, men ekspeditionschefen Kai Hammerich fik overtalte de amerikanske generaler til at udnytte kapaciteten til gavn for de civile, når der ikke var så mange soldater indlagt.

Martsoffensiven 1953

Som i al krig skete der ikke altid lige meget ved fronten, som det meste af tiden

foregik ved 38. breddegrad - meget lig den Vestfront, hvor Gyde Rudbecks far havde været som dansksindet soldat i første Verdenskrig. Han døde blot 40 år gammel af giftskader; en omstændighed, der også var afgørende for, at Gyde meldte sig til Jutlandia.

I rolige perioder gik Jutlandias hospitalfolk i land og ydede ambulante hjælp på interimistiske klinikker, ligesom de bragte syge og sårede civile ombord. Men i det øjeblik, der kom et stort rykind af sårede soldater, måtte de rømme skibet for civile, hvilket gav anledning til mange dilemmaer. Dog fik børnene lov at blive, idet de lå i en stue, indrettet i skibsbesætningens afdeling.

Sidst i marts 1953 indtraf en storoffensiv, som bevirkede, at Jutlandia i løbet af fire døgn modtog 181 hårdt sårede soldater, overvejende amerikanske marinere.

Herom skrev Edith Nybo Jacobsen, som i lighed med andre medicinske sygeplejersker blev overført til operationsafdelingerne for at klare presset:

Klokken var kun 7.30, da det første "flight quarter" lød igennem skibet og bragte fire hårdtsårede. Vi har i dag fået 16 patienter, og "operationsstuerne" har ikke været i seng i flere dage. (...) De stakkels sårede ligger på bårer og venter udenfor operationsstuerne på, at man får tid til at operere dem. (...)

På børneafdelingen har de en lille dreng på seks år liggende med tarmslyng, og han lider frygtelige smerter. Men ingen har tid til at operere ham. Hver gang de skal til at begynde, kommer en ny helikopter med endnu flere sårede.

Fjenden ombord

Soldaternes skader var ofte forfærdelige. Eller som Gyde Rudbeck ved en anden lejlighed skrev efter en nattevagt:

Efter midnat, kl. ca. 2, hørte vi pludselig stemmer, og døren går op ud til korridoren. Det var en helikopter, der havde bragt en meget hårdt såret kinesisk soldat ombord. Det så ikke godt ud, ansigtet var skudt i stykker, men manden var ved bevidsthed. Fik straks transfusion og kom omgående på operationsstuen. Allererst blev der gjort trakeotomi. Der blev også røntgenfotograferet, men der var ingen fraktur.

Professoren fik det til at ligne et ansigt igen, og så blev Dr. Wille tilkaldt til øjenoperation. Det ene øje blev fjernet. Der blev opereret endnu engang, da jeg gik fra vagt kl. 7. I løbet af dagen fik vi yderligere 60 patienter.

At der kom en kinesisk soldat ombord, var en fejl. Han tilhørte fjenden - Mao-Kina gik tidligt ind i krigen på nordkoreansk side - men var formentlig blevet forvekslet i kampens hede. Efter operationen måtte han bevogtes mod de andre patienter, indtil han kunne overflyttes til et hospital for krigsfanger i land.

Det faktum, at Jutlandia kun havde mandat til at behandle soldater fra FN

og Sydkorea, var missionen igennem en kilde til frustration hos Dansk Røde Kors, som normalt ikke skelnede mellem ven og fjende. I det hele taget var Jutlandia-missionen det muliges kunst for et folketing, der ikke ønskede at sende soldater til Korea - blandt andet af frygt for russernes reaktion - men samtidig gerne ville leve op til sit medlemskab af FN.

Ansigtsskader fra flyvende fragmenter var i øvrigt hyppige. Det samme var landmineskader på ben og underkrop. Edith Nybo Jacobsen sad i december 1952 vagt ved en 22-årig koreaner, der havde trådt på en landmine:

Det ene ben var revet af oppe midt på femur (lårknoglen), det andet så fuldt af splinter, at han måske ikke kan beholde det. Desuden otte sår i maven, så der måtte laves kolostomi. Ellebæk, Hecht og Galatius (kirurger) arbej-

Kim Ju Whan bliver båret fra borde af sygepasser Johan Frisk, der havde givet blod til den hårdt sårede dreng, da han blev indlagt på Jutlandia efter at have fået det ene ben kørt af under et tog. Johan Frisk var også sønderjyde (foto: Republikken Koreas Ambassade)

dede med ham i fire timer, og han har fået 24 flasker blod. Jeg sad hos ham fra 19-01, og der var meget at gøre hele tiden. Han gik i chok flere gange, men med mere blod fik rettet op gang på gang. Kl. 2 i nat måtte de til at suturere (sy) og sætte peanger (klemmer) på tapblødende årer. I dag har han det nogenlunde.

Sejlede krigsfanger hjem

Lidelserne fik ende, da der efter tre års blodig krig omsider blev indgået våbenhvile. Jutlandias sidste mission blev at sejle løsladte krigsfanger fra Nordkoreas fangelejre tilbage til deres hjemlande i Europa. Tidligere i krigen havde skibet to gange sejlet sårede, ukampdygtige soldater retur. De soldater, der var friske nok, vendte tilbage til fronten efter endt behandling.

I alt blev der indlagt knap 5.000 FN-soldater på Jutlandia og foretaget 4.360 operationer, heraf enkelte på civile koreanere. Kun 29 døde, hvilket siger meget om lægernes og sygeplejerskernes kunnen. Med hensyn til sidstnævnte var de da også erfarne og ikke bare 16 år, som man kan forledes til at tro ud fra Kim Larsens sang. Langt de fleste Jutlandia-sygeplejersker var i 30'erne og 40'erne.

Hjemme igen vendte de fleste tilbage til de sygehuse, de kom fra. Gyde Rudbeck uddannede sig efterfølgende til instruktions- og sygeplejerske og blev på Bispebjerg Hospital til sin pensionering. Edith Nybo Jacobsen blev gift med en af Jutlandias styrmænd og endte som hjemmesygeplejerske og senere skolesygeplejerske i Marstal.

I 1992 fik de begge to besøg af et af de børn, de i sin tid havde været med til at redde, Kim Ju Whan, som nær var død af

blodtab efter at have fået det ene ben kørt af under et tog. Han havde som voksen gjort det godt som ejendomsmægler og fået kone og børn, og fyrré år senere kom han til Danmark for at takke de læger og sygeplejersker, der havde taget sig af ham, heriblandt Gyde og Edith.

Hverken dengang eller i dag er freden dog kommer til den koreanske halvø. Der er 70 år senere stadig kun våbenhvile mellem Nordkorea og Sydkorea, og konflikten er et af den slags sår fra den kolde krig, som bliver ved med at værke og bulne - trods Jutlandias og mange andre gode kræfters indsats.

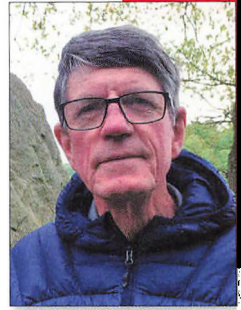
Ung koreansk soldat, der har mistet det ene ben, skal for første gang prøve sit nye træben. Jutlandia havde snedkere med til at fremstille proteser. (foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum)

Helle Juhl er 64 år, bor i Sdr. Bjert ved Kolding og er journalist, forfatter og foredragsholder. Hun har tidligere skrevet adskillige kulturhistoriske bøger om bl.a. husbestyrerinder, husmødre og lignende glemte kvindehistorier. Se mere på www.hellejuhl.dk

TØRNINGHUS

- en borg i Sønderjylland

Af Erik Roesgaard

Mellem Vojens og Haderslev lidt syd for Hammelev ligger Tørning Mølle. Møllen er nu nedlagt som mølle, men den er et meget velbesøgt udflugtssted. Historien om møllens skiftende bygninger og møllere er i sig selv en artikel værd, men mit emne er borgen, der lå på bakken ved møllerens hus.

Model af borgen, som man formoder, den har set ud (foto: udlånt af Tørning Mølle)

Man ved ikke med sikkerhed, hvornår borgen er opført, men det er formodentlig sket i første halvdel af 1200-tallet, hvor der blev bygget rigtig mange borge i Nord-europa og også i Danmark. Borgen ligger på en bakkekam, der skyder sig ud i Tørning ådal og er af den grund blevet kaldt

”Danmarks eneste bjergslot”. Selve borgen er forsvundet, men dens tre voldgrave kan stadig ses, og forhøjningen, hvor kernetårnet har stået, er tydelig.

Hele borgområdet måler ca. 200 meter i nordvest-sydøstlig retning og ca. 150 m på den anden led. Voldgravene deler om-

Model af borgen med voldgravene
(foto: udlånt af Tørning Mølle)

rådet i tre "øer". De to yderste grave har været befæstet med egetræspalisader, og på hver af dem har der ligget en staldbygning af bindingsværk og med stråtag.

Broerne over voldgravene var lette trækonstruktioner, der hurtigt kunne fjernes, hvis fjenden kom over den første voldgrav. Skete det, ville forsvarernes sidste handling inden tilbagetrækning være at sætte ild til bygningerne, så man havde tid til at etablere forsvaret ved næste voldgrav. Selve borgmuren var en kernemur med teglsten på begge sider og sten og kalkmørtel i hulrummet.

Kom angriberne ind i selve borgen, (det skete aldrig på Tørninghus), var sidste udvej at søge tilflugt i kernetårnet, et solidt tårn uden døre og vinduer i underetagen. Adgangen foregik gennem en dør på første sal, og ad en let stige, man kunne trække op efter sig.

Havde man magten på Tørninghus, havde man også overblik og delvis kontrol over færdslen på Hærvejen, og dermed blev Tørning en meget væsentlig faktor i magtspillet mellem de holstenske grever og de danske konger. I 1332, da den danske kong Christoffer abdicerede, fik den holstenske grev Gert Jylland og Fyn i pant. Men da han blev dræbt i 1340, insisterede den tyske kejser på, at Danmark skulle have en konge igen.

Valdemar Atterdag og Claus Limbæk

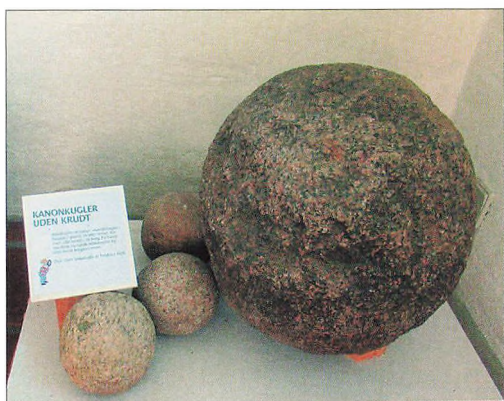
Den nye konge blev kong Christoffers yngste søn Valdemar (senere kaldt Valdemar Atterdag).

I første omgang var han dog konge uden land, men han giftede sig med søsteren til en anden Valdemar, der var hertug af Sønderjylland med de holstenske grever som overherrer. Dermed fik kong Valdemar en svimlende stor medgift, som han brugte til at indløse Vendsyssel. Det var hvad, greverne i Holsten på "nudansk" ville have kaldt en win-win-win situation. Den tyske kejser fik sin vilje, greverne fik ro, og Valdemar fik et kongerige, der ganske vist ikke var ret stort.

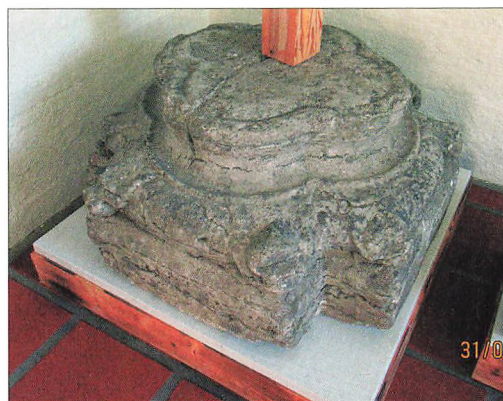
Men Valdemar gik energisk i gang med at vinde resten af Danmark. Dog opdagede han hurtigt, at han havde brug for en dygtig og effektiv hjælper. Han henvendte sig derfor til Claus Limbek, der af grev Gert var sat til at bestyre Kalø gods og tilbød ham at blive Danmarks drost. (Det højeste embede i landet næst efter kongen og kongens stedfortræder, når kongen var i udlandet.) Claus Limbek sagde ja, men Valdemar skulle vide, at han også havde sagt ja til at overtage Tørninghus med hele Tørning Len kvit og frit mod at sørge for, at den danske konge aldrig kom længere mod syd med sin hær end til Tørning.

Valdemar mente, at det kunne de jo se på, når det blev aktuelt, og så gik de i gang med effektivt at smide holstenerne ud af Danmark. Efter nutidens tankegang var det en mærkelig aftale, men dengang var nationalfølelse ikke opfundet. Overklassen kunne lave aftaler og aflægge løfter, og løfterne blev bestemt regnet for bindende, men man var kun forpligtet af det, man havde aftalt. Almindelige mennesker måtte bare rette sig efter dem, der for tiden havde magten.

Kong Valdemar og Claus Limbek gik altså i gang med at jage holstenerne ud af

Blidekugler (foto: Poul Krebs Lange)

Søjlefundament (foto: Poul Krebs Lange)

Danmark. Alle midler blev brugt, og i 1351 kom turen til Tørning Len. Claus Limbek opsagde sin stilling som drost, skyndte sig til Tørning, hvor han satte borgen i højeste forsvarsberedskab og sendte bud til de holstenske grever, som jo havde lovet hjælp og forstærkning. Til uheld for Claus Limbek havde greverne travlt med krigsførelse andre steder, så kongens belejring af Tørninghus trak i langdrag.

Efter sigende endte det med, at alt spiseligt på borgen var spist undtagen én eneste ko. Den blev sat på græs, så den var synlig for den danske hær, og hver dag blev den dækket til med et nyt skind fra en af de spiste køer! Danskerne troede derfor, at der var mad nok på borgen, og at forsvarerne var i god og kampdygtig stand.

Så kom hjælpen fra Holsten. Valdemar Atterdag trak sin hær tilbage, og efter lidt tid meddelte han Claus, at han savnede sin drost og gerne så ham tilbage. Forholdet mellem kongen og Claus har næppe været venskab men et nært samarbejde til gensidig gavn. Det eksisterende kilde-materiale viser, at Claus Limbeks navn er nævnt i forbindelse med næsten alle vigtige aftaler, der blev indgået i Danmark i hans tid som drost.

En mand af sådan et format er selvfølgelig gået over i både historien og sagnhistorien.

Den seriøse del er kort omtalt i det

ovenstående, men selvfølgelig kunne han (ligesom kong Valdemar) ikke finde ro i sin grav, men ses i mørke nætter ridende på en sort hest og omgivet af vilde hunde! Sagnene meddeler desuden, at han er begravet under den store hængebøg på slotsbanken, og at den hænger med grene i respekt for den store mand! Hertil kan siges, at træet må have meget følsomme rødder, da det er plantet mere end 400 år efter Limbeks død!

Der er også historien om den tunnel, han havde ladet grave fra Tørninghus til den lille borg Borgvold ved Skrydstrup. Det er korrekt, at der øverst på borgbanken, hvor kernetårnet har stået, er en cirkelformet fordybning i jorden med en diameter på ca. 2 meter. Det interessante ved den er, at den langsomt bliver dybere og dybere. Ingen ved hvorfor, men sagnet fortæller, at det var Claus Limbeks flugtvej til Borgvold!

Det blev pludselig aktuelt i slutningen af halvtredserne, da man bemærkede en lang fordybning på en mark nær Skrydstrup. Med lidt god vilje var retningen god nok, men desværre kom der selvfølgelig en mand, der gjorde opmærksom på, at det også var lige der, tyskerne havde gravet en tankspærregrav under 2. Verdenskrig.

Efter Claus Limbeks død ca. 1370 overtog hans søn Henneke Limbek Tørning-

hus og Tørning Len. Valdemar Atterdag mente, at så var det nu, Tørning skulle indtages, så Slesvig igen blev en del af det danske rige. Han påbegyndte en ny belejring med 500 mænd bevæbnet med blider og murbrækkere og det bedste udstyr, man den gang havde, når man ville indtage en borg. Hjælpen fra Holsten kom hurtigt, og denne gang var den utrolig effektiv. De holstenske hjælpetropper stillede op over for den danske hær. 60 mand mod 500 danske. Efter få øjeblikke flygtede den danske hær i vild panik.

Det er kendsgerningerne. Forklaringen bygger på kvalificerede gæt. Man ved, at samme år blev der udkæmpet et slag ved Gram slot, hvor holstenerne blandt andet var bevæbnede med skydevåben, og man formoder, at slaget ved Tørning var første gang, der blev anvendt krudt og kugler på dansk jord. Når man husker, at man den gang troede på trolddom og hekseri, kan man godt forestille sig, hvor skræmmende det måtte være, at fjenden kunne slå ihjel på lang afstand bare med et brag og en lille røgsky.

Tørninghus under Margrethe den 1. og Erik af Pommern

Efter Valdemar Atterdags død 1375 brugte hans efterfølger dronning Margrethe den 1. en mere fredelig taktik, nemlig forhandling og samtale. Hun kom fint ud af det med Henneke. Da han som sin far var en ubestridelig dygtighed, gjorde hun ham til hovedsmand på Riberhus og lensmand på Varde Slot og Varde Syssel.

Hermed havde Henneke Limbek magt over det meste af det nuværende Sønderjylland og et stort område nord for Kongeåen.

Livet igennem lykkedes det ham at udvise en ægte loyalitet mod begge sine overherrer. Han opfyldte alle pligter som lensmand begge steder. Margrethe titulerede han "min frue" og betalte med sit liv, da han i 1404 fulgte med den holstenske grev

Hængebøgen på Slotsbanken (foto: Poul Krebs Lange)

Gerhard d. 6. på et mislykket overfald på Ditmarsken. Skønt han var en af de mest magtfulde stormænd både i kongeriget og i grevskabet, blev han aldrig ridder. Det ville have krævet, at han havde aflagt fuld troskabsed til en af siderne.

Henneke Limbek blev efterfulgt af sin søn Claus Limbek den yngre. Han havde som sin far et udmærket forhold til Margrethe. Blandt andet solgte han Trøjborg Slot og gods til hende, så de områder blev en del af "de kongerigske enklaver," der senere fik stor betydning for fastlæggelsen af grænsen efter krigen i 1864.

Ved Margrethe d. 1.'s død blev hendes adoptiv søn, Erik af Pommern, konge i Danmark.

Han havde ikke Margrethes tålmodighed og diplomatiske evner. Hans mål var Slesvigs totale indlemmelse i Danmark her og nu. Det medførte et mere og mere anspændt forhold mellem ham og Claus den yngre, og da kong Erik fratog Tørning alle danske len og i øvrigt påstod, at Claus ikke var sin faders søn, blev det til rent ublandet fjendskab. Claus opsagde "huldskab og troskab" til den danske trone, hvilket var det samme som en direkte krigserklæring, og indgik fuldt forbund med de holstenske grever. Kong Erik var sådan set tilfreds med den udvikling og indledte krigen med at belejre Tørninghus. Da han vidste, at det kunne blive en langvarig sag, fik han bygget to små

modborge lidt nord for Tørninghus. Holstenerne kom, som aftalt med Claus Limbek og forventet af kong Erik, til hjælp. De kom, som Erik regnede med ad Hærvejen, og hans strategi var at møde dem ved Immervad. På det tidspunkt var der ingen bro men kun et vadested, Forventningen var, at i det sumpede vadested ville riddere i tunge rustninger ledsaget af vogne med hærens udstyr komme i store problemer. Alligevel vandt holstenerne slaget og også de efterfølgende krigshandlinger med det resultat, at der blev aftalt en våbenstilstand, der var mest på grevernes betingelser.

Claus Limbek den yngre døde i 1426, og da han ikke havde mandlige arvinger, blev Tørning Len overtaget af hans svigersøn Heinrich Ahlefeldt. Han var kendt for at hade Danmark og alt hvad der var dansk. Han døde allerede i 1430, og hans to sønner Hans og Benedikt overtog Tørning. Hans Ahlefeldt spillede en vigtig rolle ved forhandlingerne om Chr. den 1.'s overtagelse af den danske trone i 1448. Men han døde på en pilgrimsrejse til Rom 1450.

Benedikt fulgte traditionen for borgherren på Tørninghus og var med til alle vigtige aftaler mellem Holsten og Danmark indtil sin død i 1470. Hans sønner Heinrich og Hans Ahlefeldt arvede Tørning Len, men arvede bestemt ikke deres bedstefars had mod Danmark. Tværtimod blev de bedstevenner med kong Hans, og i 1494 solgte de Tørninghus med alle tiliggende til den danske konge. Måske burde det give stof til eftertanke, at det, som Danmarks konger havde arbejdet på med list og vold i 150 år, nu lykkedes gennem venskab.

Tørninghus under den danske konge

Herefter blev Tørning Len administreret af kongelige amtmænd i en årrække. Tørninghus mistede sin værdi som borg i takt med at kanonerne blev opfundet

og forbedret, og da Tørning Len i 1523 administrativt blev lagt sammen med Haderslev Len, blev administrationen flyttet til Haderslev.

Tørninghus stod overflødigt og forældet tilbage og forfaldt langsomt, indtil det 9. marts 1597 nedbrændte totalt, og det nordlige Sønderjyllands absolutte magtcenter lå tilbage som "et gratis tag selv bygget".

Alt over jordoverfladen er fjernet og genbrugt. De sidste rester kan ses i minimuseet i Herredsfogedens Hus på møllens gårdsplads, men en rest af storheden blev dog tilbage.

Gram Herredsting havde meget naturligt ligget lige nord for borgen. Der blev det liggende, og i 1840 blev det forsidestof i aviserne både i København og Berlin. I året 1840 ændrede Christian d. 8. nemlig den lov, der påbød, at retssproget i Slesvig skulle være tysk.

Dette krav havde medført, at der i Nordslesvig var lige så mange sagførere som i kongeriget, for den jævne befolkning talte dansk, så de kunne ikke klare selv de mindste småting i en retssal uden hjælp. Men nu blev det også tilladt at tale dansk. Det var til stort besvær og megen ærgrelse for de tysk uddannede og tysktalende embedsmænd, men til stor glæde for almenen i Nordslesvig.

I Gram Herred samlede man penge ind og fik lavet en smuk mindetavle over Chr. d. 8., som gav dem lov til at tale deres modersmål i retssalen. Ud over kongens navn fik tavlen følgende indskrift:

I Lov og Rettens Tale

Han løste bunden Tale;

Vi skal alene flinge

Bort Modersmaal paa Thing

Da tavlen blev sat op, blev den straks fjernet, men efter meget avisskriveri og klager fra begge sider blev den sat op igen. Dog blev den ødelagt under krigen i 1848. Et par hundrede meter nord for den nuværende møllebygning, på stedet hvor tinghuset lå, er der nu rejst en mindesten, der bærer en messingplade med verset indgraveret.

Tørninghus fra 1848 til nu

At borgen er borte, ændrer heller ikke på, at Tørning er et ideelt forsvarssted. Under krigen i 1848-1850 besatte en mindre dansk styrke borgbanken, byggede skanser, og var klar til at standse den preussiske fremrykning. Det kom dog ikke til kamp-handlinger, da preusserne valgte at gå en anden vej.

I slutningen af 1. Verdenskrig fandt tyske spioner ud af, at englænderne planlagde en landgang ved Esbjerg for at kunne angribe fra nord. Det måtte for en hver pris forhindres. Derfor anlagdes det, der på dansk hedder Sikringsstilling Nord. Det var en række af ca. 900 bunkers fra Lillebælt til Vadehavet. Selvfølgelig anlagt

så gennemtænkt, at man fik det fulde udbytte af alle naturlige forhindringer. Broen over overløbsvandet fra mølledammen er bygget i 1918 af et tysk pionerkorps. Den er konstrueret så gennemtænkt, at selv en ganske lille sprængladning anbragt på det rigtige sted kan fjerne broen og et godt stykke af dæmningen. Det ville medføre, at vandet fra den store Stevning Dam ville løbe ud i Tørning Ådal og skabe et ufremkommeligt mudderhul omtrent fra Vojens til Haderslev Dam. Så kom englænderne i hvert fald ikke den vej.

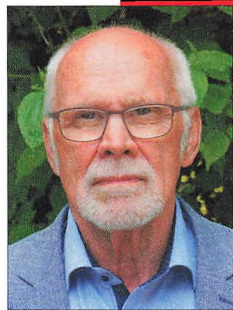
I flere århundreder var Tørninghus en vigtig brik i kampen om, hvor grænsen mellem dansk og tysk skulle gå. I dag ligger grunden tilbage som en smuk have uden ruiner af en truende borg. Måske kan man se det som et symbol på, at nu ligger grænsen mellem Danmark og Tyskland der, hvor den skal ligge. Med afstemningen i 1920, gode viljer og gensidig respekt har man opnået det, der aldrig lykkedes gennem krig og vold. I så fald har borgbanken i Tørning aldrig været smukkere end nu.

Erik Roesgaard er guide ved Tørning Mølle.

TØRNING Mølle

Af Knud Kristensen

Tørning Mølle - Historie fra mere end 500 år - Herredsting og Herredsfoged Holm - Næsten 200 år med Møllerslægten Boysen - Tørning Kro som tingsted i Hammelev - Forandring af bygningerne til et oplevelsescenter i Tørning Møllens smukke natur

Tørning Mølle nævnes første gang i 1494, hvor Kong Hans var ejer, og hans lensmand på Tørning var administrator for møllen. Men der er næppe tvivl om, at møllen har været der længere, måske lige så længe, som der har boet folk på egnen.

Mange andre møller var på den tid ligeledes ejet af staten. Det var tvangsmøller, altså bønderne måtte kun bruge den mølle, hvortil tvangen hørte, og desuden havde

disse bønder hånd- og spandtjeneste, som betød, at de uden videre kunne tilkaldes for at udføre forskellige opgaver uden vederlag. Der måtte ikke bygges nye møller uden kongens tilladelse. Tørning Mølle havde derefter i en årrække skiftende forpagtere, indtil tidl. mølleforpagter Johan Christian Beeck i 1780 købte Tørning Mølle, som han gik konkurs med i 1782 sammen med en gård, som han ejede i Ladegård.

Herredsfoged Peder Christian Holm - en ubehagelig mand

Peder Christian Holm blev herredsfoged over Tørning Len i 1732. Han afløste sin far Jacob Holm, som også havde afløst sin far. Tørning har altid været forbundet med magt, og selv om borgen forsvandt og dermed mistede sin betydning, fortsatte magten, dels med herredsfogedens tilstedeværelse og dels med sandemændene på tingstedet, som lå nær på.

Peder Christian Holm havde senere fået Tørning Ladegård i forpagtning af kronen. Der hørte på den tid 110 store og små landbrug til gården, og bønderne fra disse gårde blev af herredsfoged Holm afkrævet hånd- og spandpligt på trods af, at den pligt havde de betalt sig fra allerede i 1710. Bønderne trak i fællesskab Holm i retten flere gange, men Holm misbrugte sin magt og tabte aldrig de sager, som bønderne anlagde imod ham. Han var som person brutal og hård imod bønder og jævne folk, men modsat var han underdanig over for sine egne foresatte.

Holm havde i 1749 påbegyndt en ny 6 års periode, da hans stuehus brændte, og da han manglede husly, flyttede han ind i Tørning Kro, som dengang lå op til staldbygningen, der hvor vejen i dag går gennem gårdspladsen. Han benyttede muligheden til fra kroen at betjene møllens gæster, til forargelse for møller Johan Christian Beeck, hvor man som ved andre

møller dengang kunne købe en dram, når man var på møllen.

Møller Beeck forsøgte at imødegå Holms opførsel ved at forbyde ham at færdes over det område, hvor borgen tidligere lå. Det var den vej, der var kortest, når Holm skulle ud til sine marker. Området var under Beecks forpagtning. Men Holm gjorde gældende, at den vej havde man altid måttet gå, sandemændene, enkelte gamle bønder og andre gav ham medhold, da møller Beeck trak ham i retten, og dermed tabte Beeck sagen.

Holm trak derefter mølleren i retten og fik ret i, at der burde være en kortere vej for ham at gå, når han skulle passe sin bedrift. Det betød, at møller Johan Christian Beeck tabte endnu en sag, og han blev dømt til at anlægge den vej, som i 1753 blev gravet fra Tørninggård gennem volden og videre gennem gården. Vejen havde tidligere gået øst om slotsbakken. For at skaffe plads blev noget af Tørning Kro revet ned.

Holm fortsatte sin brutale adfærd over for sine mange bønder. Tørning Mølle brændte i 1762. Samtidig med at møllen blev genrejst, byggede Holm Herredsfogedens Hus. I 1763 flyttede han selv og Tørning Kro ind i huset, og han boede der til sin død i 1779. Holms eftermæle rummer en pagt med den onde, og sagnet siger: "Han derfor blev manet ned i Stevning Dam med en pæl". Hvis man rokker

Holms våbenskjold

Pælen i Stevning Dam

Herredsfogedens hus

ved denne, lyder hans stemme fra dybet "Tag bedre fat". Det var et udråb, han i sit liv som dominerende og enerådende herredsfoged, havde brugt flittigt overfor Tørning Ladegårds bønder. Af Kirkebogen i Hammelev fremgår det, at Peder Chr. Holm blev afsat på grund misligheder i embedet.

Boysen-slægten gennem 200 år

Hans Boysen købte Tørning Mølle på en offentlig auktion i 1784 for 7777 daler. Hans Boysen var født 1754 i Hokkerup sogn men voksede op på det adelige gods Grøngrøft tæt ved Gråsten. I 1791 blev han gift med Helene Poulsen, som var født i 1767 på Østergårds Mølle i Hoptrup sogn. Sammen fik de sønnen Asmus i 1800. Hans Boysen, som blev betegnet underlig, døde i 1806.

Enken giftede sig igen med Jes Lautrup, der ejede Kristiansdal, han stammede fra Laksemøllen i Åbenrå. De boede derefter på Tørning Mølle uden at sammenlægge virksomhederne. Med baggrund i begges ophav kunne de sammen drive møllen i de år, der gik indtil sønnen Asmus, som var enebarn og kun 6 år ved sin fars død, selv kunne overtage møllen. Asmus Boy-

sen tog over og fortsatte mølledriften. I 1833 blev han gift med Anne Kristine Schrøder, der var født i 1810 som datter af skovridder Nis Schrøder fra Ulfshus i Haderslev. De fik 5 børn, nr. 2 var en søn, Nis Peter, som efter datidens arvepraksis blev den næste møller, efter at Asmus Boysen var død i 1883.

Nis Peter Boysen blev født i 1836. Han havde fået sin uddannelse i Kiel og andre steder i Tyskland. Han blev i 1862 gift med Caroline Athalie Knudsen, der var datter af godsejer Knud Lausten Knudsen, Trøjborg Gods. Sammen fik de 6 børn, hvoraf den ældste søn Asmus i 1906 blev den næste møller. Nis Peter Boysen er af sin datter Anne beskrevet som en høj og kraftig mand, myndig og aktiv i sin gerning, og stærkt national.

Han var interesseret i egnens trivsel, og han var som formand for Sparekassen for Haderslev og Omegn aktiv og så vidt muligt dagligt tilstede for at deltage i ledelsen. Nis Peter Boysen døde på Bakkely i Haderslev i 1925.

Den sidste rigtige møller hed Asmus Boysen som sin farfar og var født i 1863. Han var blevet uddannet ved mølleriet i Tyskland og Danmark. Han blev gift i

Familiehygge på verandaen med familien Boysen (foto: Lokalhistorisk Forening for Vojensområdet)

1906 med Muschi Aron, der var datter af en købmand i Altona. Asmus Boysen var meget aktiv i lokalområdet, han var medlem af Hammelev Sogneråd, formand for Haderslev Bank og havde andre tillidshverv. Han er i et brev fra en betroet medarbejder beskrevet som en arbejdsgiver, der var streng men retfærdig, en hård nitte. Han var enkemand, da han døde barnløs i 1945.

Arvingerne efter Asmus Boysen blev hans bror Knud Lausten Boysen født 1864, hans søster Anna Boysen født 1873 samt Anne Caroline Amalie Hoff født 1902. Hun var eneste datter af Asmus Boysens afdøde søster, som hed Gyde Marie Hoff. Anne Caroline Amalie kaldte sig selv for Susse Hoff, og det gjorde andre også. Hun var i sin barndom og ungdom kommet meget hos sin morbror og tante på Tørning Mølle, de havde jo ikke selv børn.

Anne Boysen og Susse Hoff ville gerne sælge Tørning Mølle, men Knud Lausten Boysen ville kun have en uddannet møller som køber, og selv om han døde få år efter, og hans børn arvede hans part, var holdningen hos disse den samme, som den deres far havde haft. Det var vanskeligt for Anne Boysen og Susse Hoff at få

Tørning Mølle til at fungere rentabelt med fremmed hjælp, og i 1960 lykkedes det for ejerne at sælge Tørning Mølle til Andreas Iversen, som før havde ejet gården Tørningrød på Tørning Mark.

Der blev ikke drevet landbrug på Tørning Mølle, jorden var bortforpagtet, møllebygningen blev brugt til korntørreri og opbevaring af korn. Maskinerne, der ikke længere blev brugt, blev fjernet for at skaffe plads. I 1981 solgte Andreas Iversen Herredsfogedhuset til Vojens Kommune. I 1982 blev den Selvejende Institution stiftet, og Vojens Kommune overdrog Herredsfogedhuset til denne. I 1983 blev resten af bygningerne solgt til Skovstyrelsen. Stedet blev vurderet som bevaringsværdigt og med undtagelse af stald- og lade, blev Tørning Mølle fredet i 1985.

Efter salget til Andreas Iversen i 1960 flyttede Anne Caroline Amalie Hoff i en alder af 58 år til hovedstaden. Måske blev det der, fordi der boede dele af hendes familie. Hun havde altid rejst meget og havde mange venner. Møllerfamilien Boysen har bidraget meget til Tørning Møllens historie, ikke mindst fordi familien gennem 5 generationer i næsten 200 år var aktive på stedet.

Kro og tingsted

Da Hans Boysen i 1784 blev ejer af Tørning Mølle, fulgte Herredsfogedens Hus med som krogård til møllen, og således fortsatte det indtil Hans Boysens oldebarn Asmus Boysen i 1843 købte en ejendom på Hammelev Mark af et søskendepar. Senere købtes marker fra 2 andre gårde, så der tilsammen var 24 tdr. land. En del af arealet blev brugt til omlæsning af korn og mel fra og til møllen. Det var formentlig på grund af vejstigningen fra møllen til den daværende Ribe Landevej, at det var vanskeligt for hestene med for store læs.

Asmus Boysen har formentlig tænkt, at hvis hans kro havde ligget der, hvor der var mere trafik, end der var til Tørning, så ville der komme flere gæster. Mølleren ansøgte nu i 1851 myndighederne om at få lov til at bygge et hus på grunden og flytte Tørning Kro dertil. Han fik afslag, fordi der allerede var et krosted i Tyreshul eller Vojensled ved Ribevej nær Vojens. Mølleren søgte endnu engang, men nu ledsaget af et tilbud om, at hvis han måtte bygge hus samt måtte flytte kroen dertil, så ville han stille lokaler til rådighed for Herredstinget, som var i Tinghuset der lå ved Tørning, hvor stien gå ned til Christiansdal.

Huset var bygget, fordi der i 1536 var kommet en forordning om, at tingets handlinger skulle protokolleres og foregå indendørs. Vi ved ikke, hvornår tinghuset er bygget, men det er beskrevet i 1676. Tidligere foregik tingets handlinger under åben himmel, hvor tingets medlemmer sad på 4 tingstokke, som var anbragt i en firkant lagt på nogle sten. Nu kunne myndighederne godkende Asmus Boysens ansøgning, hvor han havde påpeget at tingstuens gæster nu kunne stå af postvognen og gå lige ind og dermed slippe for at gå den lange vej ned til tinghuset ved Tørning.

Tørning Kro blev i 1852 flyttet til Hammelev. Tingstuen fik plads i tre lokaler på kroens første sal. Først i 1855 fremgik den

Tørning Møllens stuehus

indgåede aftale på skrift. Aftalen var uopsigelig med en del forpligtigelser for mølleren, men han overtog det gamle tinghus. I 1867 flyttedes tinget til Haderslev. Tørning Kro ophørte som kro i 2007, men bygningerne står der endnu som et minde om en svunden tid.

Tørning Mølle bliver restaureret

I begyndelsen af 80-erne var der mange gode kræfter, heriblandt Lions Club Vojens, der fik sat gang i en omfattende renovering af Tørning Mølle og de mange bygninger, som var i forfald. Det var et omfattende arbejde, som der i befolkningen var delte meninger om. Men det endte med, at man d. 16. august 1986 under stor bevågenhed kunne indvie stedet og festligholde resultatet af det flotte arbejde.

Tilstede var dronning Ingrid sammen med mange inviterede gæster, herunder ikke mindst Anne Caroline Amalie Hoff. Hun var blevet kontaktet under det store arbejde, og hun havde lovet, at hvis det ville lykkes at genrejse Tørning Møllens bygninger, hvorfra hun havde så mange minder, så ville stedet blive tilgodeset i hendes testamente, og således blev det. Efter hendes død i 1993 blev testamentet åbnet og respekteret. Der blev oprettet Anne Caroline Amalie Hoff's Mindelegat. Legatet indeholdt en del indbo samt ca. 1 million kroner.

Der blev skabt en mindestue for fami-

Møllen ud mod vejen

lien Boysen. Den indeholder en stor del af de møbler, som har været på stedet gennem generationer af møllerslægten Boysen og ligeledes en del viden om dem. Den viden forøges år efter år, fordi gæster i mindestuen bidrager med en viden fra egne oplevelser eller noget, de har fået fortalt af forældre eller andre. Desuden sørger mindefondens bestyrelse for pasning af familien Boysens gravsted på Hammelev Kirkegård, hvor flere af familiens medlemmer er begravet, også Anne Caroline Amalie Hoff, som samtidig med sit testamente har sikret, at mindet om familien er bevaret.

Efter at Tørning Mølle er blevet renoveret i 1986, er stedet blevet et tiltrækkende udflugtsmål med mulighed for oplevelser i den smukke natur, som omkranser de gamle historiske bygninger. Området har nu fået nye muligheder. På borgbakken blev der sat skilte med plantenaavn og årstal ved de smukke og sjældne gamle træer. Der blev arrangeret guidede ture for at udbrede kendskabet til stedet, som for mange, selv fra nærområdet, havde været ukendt.

Tørning Mølle bliver et kulturelt samlingssted

Bygninger var blevet gjort anvendelige til mange formål. I Herredsfogeds Holms Hus blev der indrettet et besøgsrum med en stor samling af fortidens minder og

effekter, som her kan opleves. Ligeledes blev der indrettet en lejlighed i huset, og der blev ansat en opsynsmand, som kan bo der. Lions Club Vojens fik mødelokale på første sal, hvor også Lokalhistorisk Forening fik lokale. I Møllerens Hus blev mindestuen indrettet, og der er i dag mulighed for at besøge denne, når der er åbent for besøgende om sommeren. Der blev også indrettet et lokale, som gratis kunne udlånes til forskellige formål.

I huset blev der også plads til en skovbørnehave, Naturskolen og Teater og Musikgruppen Tørning Mølle.

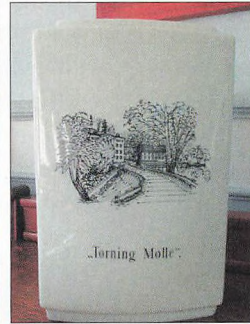
Møllebygningen har været brændt fire gange og er hver gang genopført på brandtomten. Den seneste brand fandt sted i 1907. Bygningen blev genopført, og da den var færdig i 1911, var den en af Nordeuropas mest moderne industrimøller. Den nye store turbine kunne nu både drive møllens mange maskiner og samtidig producere strøm til belysning i Tørning Møllens bygninger samt ligeledes til den nærliggende Tørninggård.

Den tiltagende interesse for Tørning Mølle op til 1995 fik bestyrelsen til at arbejde med at udvikle stedet, så der kunne tilbydes flere oplevelser, og så man kunne tiltrække et meget bredere publikum.

Der blev skaffet midler til at udarbejde en ide til et projekt, der skulle danne grundlag for det videre forløb.

Tørning Mølle blev omdannet til en arbejdsplads med navnet PROVOTIV (Projekt Tørning Mølle Aktivering).

Projektmedarbejderne var op til 30 langtidsledige fra de daværende Haderslev og Vojens kommuner. Der blev ansat en projektleder, som skulle lede arbejdet. Hovedopgaven var at ombygge stalden og laden til et kulturhus, der skulle indeholde alt, hvad der var nødvendigt for at samle publikum til oplevelser såsom teater, musik, og andre kulturelle arrangementer. Ligeledes skulle man kunne udleje stedet til private arrangementer, her-

Mindestuen og detaljer herfra ...

Knud Kristensen: Tilflytter til Vojens i 1978. Efter 30 år ved Gram A/S ansat som projektleder ved Tørning Mølle indtil 2009. Siden 1997 Guide samt medlem af Tørning Møllens bestyrelse.

Kilder: Tørnings historie, af Michael Uldall, Egnen omkring Vojens, af H. V. Gregersen, samtaler med efterkommere af Boysen familien, samtaler med gæster og besøgende på Tørning Mølle.

Fotos: Poul Krebs Lange

Ladebygningen

under fester og mærkedage af enhver art, som krævede meget plads.

Projektmedarbejdere skulle under ansættelsen hjælpes til at komme videre til ordinært arbejde eller uddannelse, og der skete derfor konstant udskiftning. I hele projektperioden, som varede næsten 12 år, var der ansat 447 ledige, og 32 % af dem kom videre til en fremtid efter eget valg. Starten af projektet blev suppleret med kurser på Teknisk Skole i Haderslev, og økonomien blev tilvejebragt med støtte fra EU's Socialfond, Lokale- og Anlægsfonden, Arbejdsmarkedsstyrelsen samt Vojens Kommune. Efter kommunesammenlægningen bidrog Haderslev Kommune ligeledes. Opgaverne i projektet var mange. Der blev bygget 3 skurvogne med spiserum, hvor der var plads til 10 personer i hver. Der var garderobe, bad og toilet samt varme til projektmedarbejderne.

I laden blev der ændret, så der blev et stort rum med plads til mange mennesker. Der blev bygget scene og omklædningsrum med bad og toilet til brug for kunstnere. Vægge og loft blev isoleret og nyt klodsgulv blev lagt. I stalden blev der hovedindgang til garderobe, toiletter, møderum og café med moderne anretterkøkken. Hele stald- og ladebygningen fik nyt tegltag, og loftetagen på staldbygningen blev indrettet til opbevaring. Sideløbende blev der udført store og små opgaver i bygningerne.

Projektet passede også det udvendige areal omkring Tørning Mølle og ligeledes det historiske industriområde Kristiansdal. Omkring 2006 ophørte ansættelsen af ledige, og Haderslev Kommune ydede tilskud, så projektet blev færdiggjort med professionelle håndværkere. Det hele var klar til indvielse ved udgangen af 2008. I årene, der fulgte, har det været et kulturelt fyrtårn og tilstrømningen af turister og brugere af stedet er stigende og der foretages fortsat udvidelser og tilpasninger.

Mange af de tidligere faste brugere af lokalerne er flyttet andre steder hen, og dermed er der blevet plads til at indrette flere møderum. Der arbejdes hele tiden med udvidelse og vedligeholdelse med stor hjælp fra Tørning Møllens Støttekreds og andre frivillige. Bestyrelsen for Tørning Mølle er til stadighed opmærksom på at skabe udvikling. Der er et stort ønske om at kunne indrette møllebygningen og området til et moderne lærings- og underholdningsunivers, så stedet bevarer den tiltrækningskraft, som blev begyndt af tidligere generationer. Dette skal fortsættes i takt med et stigende publikums ønsker og behov for oplevelser på Tørning Mølle som et af landets skønneste steder.

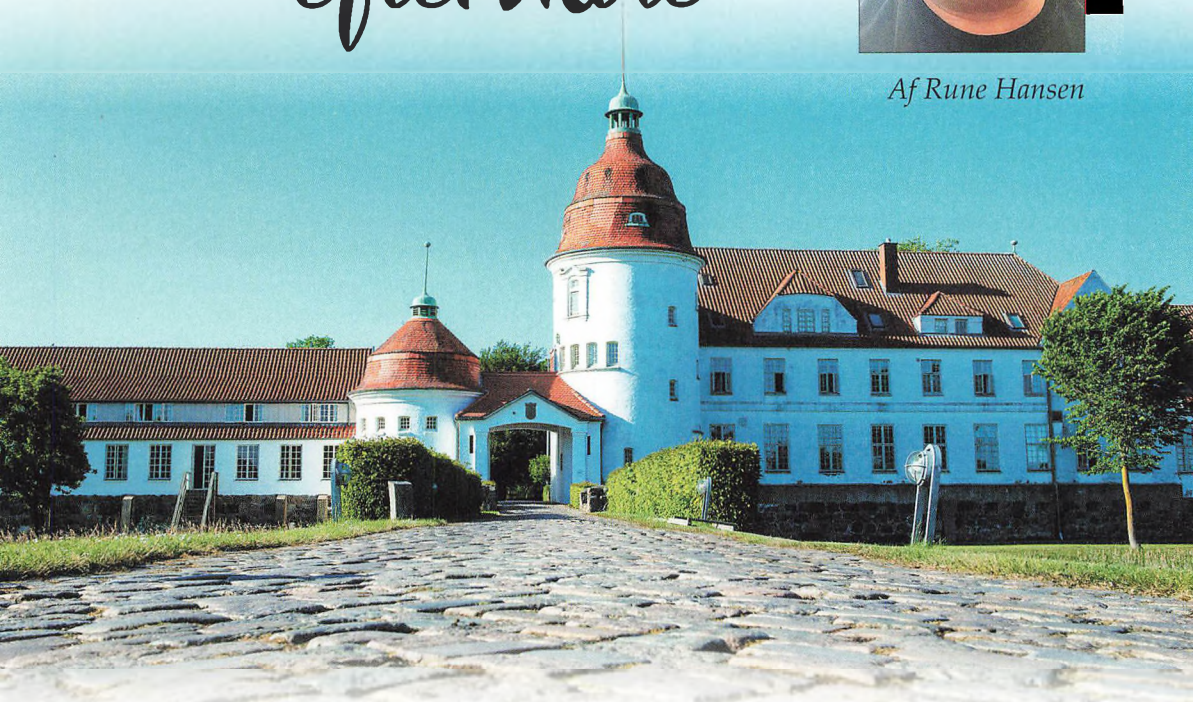

Arrangementer på Tørning Mølle 2021

NORDBORG SLOTS *efterskole*

Af Rune Hansen

Med baggrund i en ganske særlig historie fylder Nordborg Slots Efterskole i år 100 år og er i dag en skole med fokus på videnskab gennem teknologi, natur, kreativitet og bevægelse

Stifteren

Da den dengang 22-årige Johan Hansen tirsdag den 14. maj 1867 i Sønderborg gik ombord på skibet H/S Flora med kursen sat mod Korsør i kongeriget Danmark, havde han med sikkerhed ingen anelse om, at han 55 år senere ville stå som stifter af Nordborg Slots Efterskole, som den 6. maj 2022 kan fejre 100-års fødselsdag.

Johan Hansen var født i Havnbjerg på Als i 1845 på en gård og i en slægt, som begge i lige linje kan føres tilbage til 1526.

Allerede som 2-årig mistede Johan sin far, og familien flyttede til Pøl ved Nordborg. Johan kom i skole i Nordborg - d.v.s. at så snart det lysnede i vejret måtte han passe dyrene, og da var der kun tid til skole i to halve dage om ugen. Denne mangelfulde skolegang var netop dét, som senere lå bag hans ønske om at gøre noget særligt for de unge.

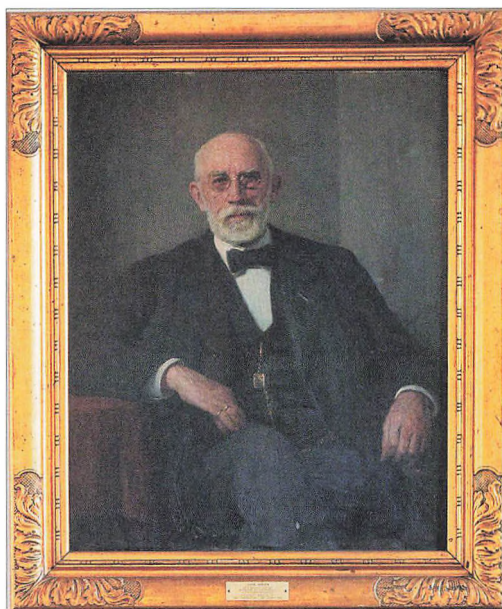
I 1864 havde Johan fra kirketårnet i Havnbjerg set tyskerne gå over Allsund, og da han i begyndelsen af 1867 blev ud-

skrevet til garder i Berlin, nægtede han at gøre tysk militærtjeneste. Som tysk soldat skulle der aflægges troskabsed til kongen af Prøjsen, og man kunne derfor risikere at komme til at kæmpe mod Danmark i en eventuel ny krig. Ville man ikke gøre militærtjeneste, kunne man blive udvist eller risikere at blive idømt 4 års fæstningsarrest. Omkring 8.000 dansksindede nordlesvigere udvistes eller udvandrede til Danmark eller videre til Amerika - herunder således også Johan Hansen.

Da Johan Hansen efter en pludselig vinterstorm og isnende kulde midt i maj måned ankom til København, skulle han snart gøre flot karriere i forretningslivet - først som ansat og betroet medarbejder i et bankierfirma, for siden at overtage en købmandsforretning i det indre København og et gartneri på Frederiksberg. Det blev dog gennem køb af grunde og beboelsesejendomme, samt købet af en sølvvarefabrik, at han omkring 1910 fik konsolideret sin økonomi. Johan Hansen tjente aldrig penge for pengenes egen skyld, men for at de skulle anvendes til de bedst mulige formål. Hans egne fornødenheder var uhyre beskedne, og hans livsmønster ændrede sig aldrig. Gaver til de mest forskellige formål blev derfor resultatet - og selv om størstedelen af hans gaver forblev anonyme, kan det dog nævnes at han blandt andet skænkede hæren dens første flyvemaskine.

Det var imidlertid den sønderjyske sag og ungdommens uddannelse, der havde Johan Hansens største interesse. Det forekom derfor naturligt, da han i 1921 havde erhvervet Nordborg Slot, at hans tanker blev omsat til virkelighed. Først var det hans tanke at oprette en højskole på slottet, men da Danebod Højskole netop var startet, faldt dette bort af sig selv.

Indvielsen af Nordborg Slots Efterskole i maj 1922 var en stor dag, ikke alene for Johan Hansen, men også for hele byen Nordborg. Overalt flagede man, og om

Johan Hansen, Nordborg Slots Efterskoles stifter

aftenen var der tændt lys i mange af byens vinduer. Det skulle jo fejres, at den tidligere tyske højskole på slottet nu var blevet til en dansk efterskole. Den 25. februar 1928 døde Johan Hansen, 83 år gammel. Kun et fåtal af hans rige gaver blev kendt af offentligheden, men Nordborg Slots Efterskole står fortsat som et talende minde om den én gang så fattige dreng, der brugte sit talent rigtigt.

Slottet

Ved indvielsen i 1922 fremstod Nordborg Slots Efterskole givetvis som den smukkeste og bedst indrettede efterskole i hele landet. Nordborg Slots beliggenhed på en holm i den nordvestlige del af Nordborg Sø og med voldgraven foran slottet ud mod Nordborg by giver således slottet et helt unikt borgudtryk. Det første fæstningsanlæg på slotsøen kan dateres helt tilbage til omkring år 1150, hvor det formodes, at det første fæstningsanlæg blev opført af Kong Sven Grathe.

Historiens vingesus er selvsagt en væsentlig bestanddel af efterskolens virke også her i nutiden. Det er således i under-

visningen en prioritering, at efterskolens elever gennem historisk fortælling også skal stifte bekendtskab med de hændelser, som op gennem tiden har præget Nordborg Slot. Det være sig lige fra fæstningens beskyttelse mod vendernes overfald, Erik Klippings fangenskab, hertugerens storhedstid, svensker-krigenes belejringer til besættelsesmagtens nedlukning af efterskolen under 2. Verdenskrig.

Bygningsmassen har gennem tiderne hyppigt skiftet karakter. Det oprindelige fæstningsanlæg nedbrændte i 1600-tallet, hvorefter et nyt slot blev opført af Hertug August. Et maleri af hertugen hænger den dag i dag i efterskolens foredragssal, hvorfra han med sit stirrende udtryk følger dagligdagen og efterskolelivet.

Da slottet i 1800-tallet kommer i privat eje, nedrives store dele af slottet, og byggematerialerne kunne afhentes af de lokale til genanvendelse rundt omkring i byen. I 1910 opføres hovedbygningen i det nuværende slot efter tegning af arkitekt Fink, med det formål at huse en tysk højskole.

Siden efterskolens start, er der løbende kommet nye bygninger til. En fredning af selve Slotsgrunden har dog de senere år gjort det både vanskeligt og omkostningsfyldt at tilføje bygninger og dermed nye faciliteter til efterskolen. Senest i 2017 blev der dog efter dispensation fra Slots- og Kulturstyrelsen opført en ny 1400 m² stor bygning, primært indeholdende idrætsfaciliteter, men også undervisningslokaler til både tekniske, praktiske og kreative fag. Dette skete dog ikke, uden at der først skulle foretages omkostningsfulde arkæologiske udgravninger, ligesom et byggeri fra 1970-erne måtte vige for at skabe den nødvendige plads til de nye faciliteter.

Gennem de senere år har efterskolen udvidet elevtallet markant, så der i dag er plads til godt 150 elever, som bor fordelt på 3 forskellige boområder. I takt med det øgede elevtal har også spisesalen og

foredragssalen måttet udvides, ligesom alle efterskolens øvrige faciliteter har gennemgået en omfattende modernisering. Gennem de seneste 40 år har slotsparken også dannet ramme for Nordals Musikfestival, hvor mange af efterskolens elever i løbet af årene har ydet et godt bidrag og samtidig fået et vigtigt indblik i det frivillige arbejde, som er det bærende fundament for dansk foreningsliv.

Efterskolen

Nordborg Slots Efterskole henvender sig i dag hovedsageligt til unge, som særligt brænder for videnskab - som er nysgerrige og som elsker at eksperimentere. Eleverne får muligheden for at fordybe sig i videnskabens verden både via teknologi, natur, kreativitet og bevægelse. Eleverne kan på efterskolens "Vidensakademi" frit vælge mellem mere end 50 forskellige forløb og således sammensætte deres helt eget linjefag, hvor videnskaben altid er i centrum.

Indholdet på de forskellige forløb spænder særdeles bredt. Blandt de mere naturvidenskabelige forløb kan blandt andet nævnes undersøgelser af kemi i fødevarer eller analyser af DNA-profiler. Når det gælder det mere tekniske, kan det f.eks. være flyvning med droner og alle former for (computer)programmering. I forhold til de fysiske aktiviteter tilbyder vi forløb med sejlsads i kajak og paddle board, men

Det nyeste byggeri som blev taget i brug i 2017

Nordborg Slots
Efterskole på besøg
i Island. Eleverne
tager et bad i en af
de naturlige varme
kilder

Et af årets højde-
punkter er besøget på
instituttet i CERN

også klatring, fridykning og mountain-bike. Endelig er der også de kreative forløb, som dækker bredt inden for stort set alle kunstens klassiske genrer, men også giver mulighed for at fordybe sig i forfatterskab eller at skabe nye kreationer med LEGO Idéas.

En hjørnesten i efterskolens virke er at udfordre elever, som har særlige faglige forudsætninger og ikke mindst faglige ambitioner - og som generelt finder livsglæde og begejstring gennem læring. I den boglige undervisning har vi derfor udvidet fokus på talentudvikling, så alle elever kan blive udfordret på netop deres niveau - også selv om deres faglige niveau i nogle tilfælde ligger langt ud over, hvad man normalt vil møde i grundskolen. Som et tydeligt bevis herpå, har efterskolens elever de seneste år markeret sig på højeste niveau, når de har deltaget i forskellige landsdækkende konkurrencer. Her kan det blandt andet nævnes, at en gruppe elever i 2018 gik helt til tops som samlede vindere i konkurrencen "Unge Forskere", mens en anden gruppe elever året efter vandt innovationskonkurrencen "Next Level".

En af efterskolens særlige styrker er, at efterskolens elever kommer fra et bredt geografisk udsnit af Danmark - herunder også en god andel elever fra Sydslesvig. Inden Coronaen ramte, var udsynet til verden også et væsentligt element i skolens årsplan med 3 årlige udlandsrejser for alle elever. Det har aldrig været drømmen om eksotiske rejsemål, der har drevet værket, men derimod at kunne rejse ud og opleve verden på en anderledes måde og få et særligt fagligt input, som nødvendigvis må adskille sig væsentligt fra, hvad

Interessen for rumfart bliver dyrket ved et besøg i Kennedy Space Center i Florida

eleverne vil opleve, når de er på ferierejser med mor og far eller er afsted på en mere traditionel lejrskole.

En fast destination har som et godt eksempel været instituttet CERN i Geneve, som driver verdens største forsøgsanlæg for partikelfysik. Her får eleverne mulighed for at komme bagom kulisserne og helt tæt på forskningen. Men ikke mindst også muligheden for at møde nogle af de (også danske) medarbejdere, som har gjort karriere på instituttet. Når det gælder øvrige rejser med et videnskabeligt fokus, er det over de senere år også blevet til besøg blandt andet både hos det europæiske rumagentur i Amsterdam og hos NASA i Kennedy Space Center. Også naturens kræfter og geotermisk teknologi er ad flere omgange blevet undersøgt nærmere på de islandske vulkaner.

Så når efterskolen den 6. maj 2022 kan fejre sin 100-års fødselsdag, vil det med sikkerhed også derefter - og helt i Johan Hansens ånd - handle om at gøre noget særligt for de unge, og ikke mindst om at bruge sit talent rigtigt.

Rune Madsen er 44 år gammel og har siden 2008 været forstander på Nordborg Slots Efterskole, hvor han bor i tjenesteboligen sammen med sin hustru Ditte og deres 3 børn Markus, Mija og Noah. Rune er født og opvokset i den lille landsby Vittrup og er uddannet lærer i 2003 fra det daværende Statsseminarium i Ribe. Inden familien flyttede til Als, arbejdede Rune i 5 år først som lærer og siden som afdelingsleder på Rejsby Europæiske Efterskole.

Mikkelberg

Nordisk center for kunst & cricket

Artikler
og digte

Af Lisbeth Bredholt Christensen

Mikkelberg Cricketground
(foto: Mikkelberg)

I almanakken 2018 kunne man komme på guidet tur i Nordfrisland med Anders Schaltz Andersen og Poul Krebs Lange ("Søndagsturen", side 115-119). Denne lille artikel udvider turen med endnu et sydslesvigsk udflugtsmål, nemlig Mikkelberg - Nordisk center for kunst og cricket.

Lidt gemt bag træer, men lige ned til hovedvejen B5, der går mellem Nibøl og Heide, eller - som de lokale lidt ironisk siger med henvisning til de dyre biler, der i weekenden kører forbi - mellem Hamborg og Sild - ligger Hatsted Møllebjerg, eller Mikkelberg. Sagt med andre ord er det lige uden for byen Hatsted og 7 km nord for Husum. Hatsted er en by med et

par tusind indbyggere og et levende "Dorfleben", herunder et dansk forsamlingshus, hvor SSF, SSW og spejderne holder til.

Historie

Det nordiske kunst- og cricketcenter blev grundlagt i 1967. Som navnet siger, er der tale om et kunstcenter og et cricketanlæg. Denne særegne kombination, som nok

kan få udenforstående til at studse en ekstra gang, har historiske grunde. Stedet blev grundlagt af ægteparret Dinne og Henry Buhl. I 1967 købte de den gamle mølle, der på det tidspunkt lå i ruiner, samt de tilhørende 15 tønder land. Med stor energi satte de stedet i stand. Selv boede de i den gamle møllebolig, selve møllen blev indrettet til galleri, og på det store tilhørende naturareal blev med tiden anlagt en cricketbane.

Dinne stammede fra en dansksindet familie i Flensborg og havde som bibliotekar ansvar for Husum-filialen af Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Herfra kørte hun også rundt med bogbus på Ejdersted. Henry kom fra Kolding, var uddannet møbelpolstrer og en dygtig og aktiv håndboldmålmand. I 1958 kom han til Husum som ungdomskonsulent og senere leder af fritidshjemmet. Her mødte de hinanden.

Begge var de idealister i forhold til den danske sag. Dinne var som ung flygtet over grænsen fra den tyske krigstjeneste. Deres vision, både i arbejdet i Husum

og senere på Mikkellberg, var at fremme det danske i Nordfrisland; at vise, at det danske i Sydslesvig, også på Vestkysten, kan vokse nedefra, uafhængigt af mindretallets etablerede organisationer. Sammen definerede de Mikkellbergs formål som "at fremme nordisk livssyn og dansk væremåde".

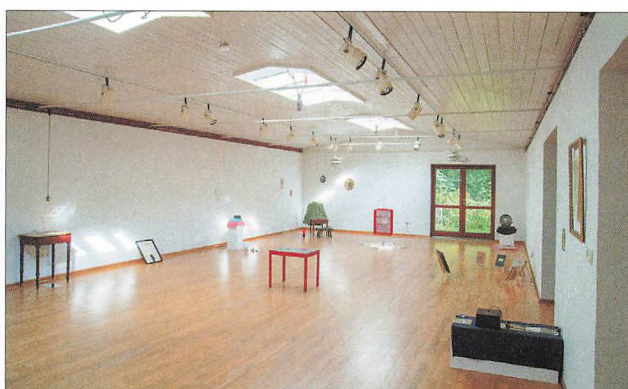
Gennem alle årene har Traugott-Møllerfonden fra Sønderborg ydet betydelig finansiel støtte til Mikkellberg. Vigtige personer omkring Buhl-parret og Mikkellberg var forstanderne for Jaruplund Højskole, først Niels Bøgh Andersen og senere Dieter Küssner. Med dem også andre højskolefolk som Richard Andersen fra Askov og Poul Engberg fra Rønshoved, samt forlæggeren Poul Kristensen. Flere danske kunstnere blev personlige venner af Dinne og Henry Buhl, herunder Svend Havsteen-Mikkelsen, Svend Dalsgaard og Wilhelm Freddie.

Kunst

Allerede mens ægteparret Buhls aktiviteter var koncentreret på ungdomshjemmet

Rester af den oprindelige mølle (foto: Mikkellberg)

Udstillingslokalerne på Mikkelsberg (foto: Mikkelsberg)

og skolebiblioteket i Husum, satte de ny gang i danske kulturelle tilbud som kunst-udstillinger, filmaftner og musik. Deres netværk og fornemmelse for det nye og spændende kom til udtryk, da de i 1967 udstillede Den eksperimenterende Kunstskole fra København med bl.a. Paul Gernes og Bjørn Nørgaard i Husum på ungdomshjemmet.

Fra 1970 var istandsættelsen af Mikkelsberg så langt, at udstillingerne kunne hænges op her. En af de særlige var "Det arbejdende Christiania på Mikkelsberg" i 1975 med bl.a. Carsten Nash, hvor Wilhelm Freddie og Ole Schwalbe fra Kunstakademiet også var med. Det blev begyndelsen til en række udstillinger op gennem 1970erne og 1980erne med kendte danske kunstnere som Wilhelm Freddie, Paul Gernes (igen), Robert Jacobsen, Arne Hauge Sørensen, Per Kirkeby, Svend Wiig

Hansen og Jørgen Nash, foruden flere udstillinger med Svend Havsteen-Mikkelsen og Sven Dalsgaard.

De nævnte "koryfæer" er med til at sætte Mikkelsberg i relief. Men det har aldrig været tanken med Mikkelsberg, at det skulle være elitært. Tværtimod var "folkeligt mødested" et nøgleord for Buhl-parret, og de kunstnere, der har besøgt, udstillet og holdt af stedet, har gjort det, netop fordi Mikkelsberg er ukonventionelt og noget for sig selv.

Kernen i Mikkelsbergs kunstudstillinger har været det danske og det nordiske. Fra 1980erne og frem vistes udstillinger med færøske kunstnere, bl.a. Torbjørn Olsen, Tróndur Patursson og Zacharias Heinesen. Gennem alle årene har der selvfølgelig været vist udstillinger med sydslesvigske kunstnere, som Sophie B. Jensen og Margareta Erichsen, Holger Hattesen, Hanne

Bay Lührssen, Nils Vollertsen, Viggo Böhrnsen-Jensen, Marie Tångeberg, Dina Öhler og andre.

Flere gange har samarbejder med de lokale skoler resulteret i udstillinger med børnetegninger. Andre gange har amatører været inviteret til at vise deres ting.

I 1988 blev det muligt, via en stor donation fra Traugott-Møller-fonden, at udvide den gamle mølle med en tilbygning bestående af tre udstillingslokaler, tegnet af Alan Havsteen-Mikkelsen fra Ærø. De lyse og venlige lokaler bidrager til stedets lette, skandinaviske atmosfære. Førstegangsbesøgende er altid positivt overraskede, når de træder ind, og kunstnere værdsætter lokalerne som udstillingsplatform.

Cricket

Hvorfor cricket? Historien er den, at Henry Buhl, da han kom til Husum, begyndte med at træne drenge i håndbold, som var hans egen favoritsport. Men han oplevede, at når de blev rigtig gode, var der kun udviklingsmuligheder for dem i de tyske klubber, og så gik de derover. Så begyndte han med fodbold - og oplevede det samme. Herefter lagde han hovedet i blød og kom på den tanke, at cricket det spillede man ikke eller kun meget sjældent i Tyskland, da det var en ærkebritisk sport. Herefter var det cricket, Henry Buhl underviste i, og drengene blev. I begyndelsen var der trænings- og spillested på ungdomshjemmet og ved Husum danske Skole, men siden 1991 er det foregået på egen cricketbane på Mikkelsberg.

I 1967 blev Husum Cricket Club (HCC) grundlagt og samme år optaget i Dansk Cricket-Forbund. HCC er altså en dansk cricketklub. Siden 1987 har HCC også været medlem af Dansk Idrætsforbund (DIF), der efter lang tids lobbyarbejde fra Henry Buhls side oprettede en helt særlig paragraf 5, der åbner mulighed for optagelse også af danske foreninger i Sydsles-

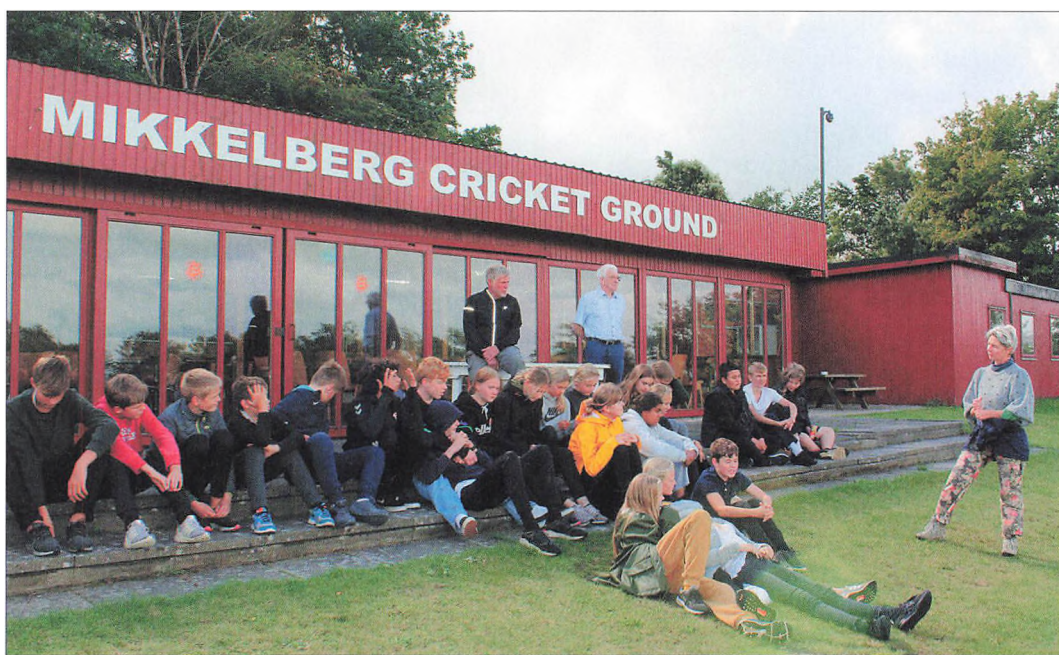
vig, hvis disse ikke er medlemmer af andre (tyske) specialforbund. I praksis betyder det, at HCC som eneste klub uden for Danmark spiller med i de danske turneringer. Hjemmekampe spilles på cricketbanen på Mikkelsberg.

Det betyder også, at de dygtigste spillere bliver anset for danske og kan spille på det danske landshold. Siden begyndelsen af 1990'erne har en række sydslesvigere, dvs. folk med dansk skolegang eller anden tilknytning til det danske, men med tysk pas, med mellemrum været repræsenteret på det danske landshold (fra U13 til seniorer).

I dag har HCC godt 100 medlemmer med spillere fra ca. 8 år til old boys, både piger og drenge, mænd og kvinder. Spillerne kommer hovedsagelig fra Husum og omegn, men også fra Flensborg. Helt aktuelt har klublivet ligget stille sidste år på grund af corona, men efter at det igen er muligt at krydse grænsen, spiller klubben igen turneringskampe.

Mikkelsberg i dag

Efter Dinne Buhls død i 1992 førte Henry Buhl stedet videre. Efter Henry Buhls død i 2016 ejes og drives Mikkelsberg af den selvstændige fond Mikkelsbergfonden. Den første tid uden fast, daglig ledelse var præget af overvejelser om, hvordan stedet kunne og skulle drives videre. Disse gjaldt især kunstcentret, mens HCC var i stand til at fortsætte som den plejede som en del af Sydslesvig danske Ungdomsforeninger (SdU). I dag må Mikkelsberg siges at være i positiv udvikling. Både individuelle gæster og grupper besøger stedet, ligesom en stor gruppe af interesserede modtager Mikkelsbergs nyhedsbrev. Der er tæt samarbejde med Sydslesvigsk Forening (SSF) - på lokalt og regionalt plan, hvor der sammen arrangeres aktiviteter, - og på overordnet plan med Billedsamlingsudvalget som sparringspartner for Mikkelsbergs kunstudvalg. Mikkelsberg er del af

Mikkelberg Cricketground (foto: Mikkelberg)

den kulturrygsæk, som Skoleforeningen har været med til at sammenstille og tilbyder skoleprogram både i kunst og idræt. Desuden danner stedet ramme for teater og koncerter og har udbudt flere workshops.

Den oprindelige vision om at fremme nordisk livsstil og dansk væremåde er bærende for stedet også i dag. Det kommer til udtryk på flere planer. Helt konkret mødes den besøgende af de dominerende rød-hvide farver, der går igen ude og inde, på mur- og træværk. Den skandinaviske tone understøttes af arkitekturen med lyse lokaler og let møblement. Mere vigtigt naturligvis er, at det talte sprog er dansk både i hverdagen og under de aktiviteter, som kendetegner stedet. Af hensyn til den regionale befolkning oversættes der dog også, når der er behov for det. Endelig kan man sige, at den uformelle omgangsform - i øjenhøjde - også er et dansk eller nordisk træk, som kendetegner Mikkelberg i form og indhold.

Takket være velvillig støtte fra Slesvigsk Samfunds Fond, Lauritz og Augus-

ta Dahls Mindelegat og Jens Hvidbergs Sønderjyske Fond har det været muligt at begynde tiltrængte istandsættelser af mølleboligen og udstillingsbygningerne. Der er skiftet tag, og i mølleboligen skal indrettes en café, ligesom der på sigt er planer om en kunstnerbolig. Der sker altså nyt samtidig med, at det også er intentionen at bevare den uhøjtidelighed, som altid har kendetegnet stedet.

Disse tiltag skal ses i sammenhæng med et overordnet mål om at styrke Mikkelbergs rolle i det sydslesvigske, danske og regionale landskab. Mens Danevirke Museum er Sydslesvigs historiske museum, som trækker forbindelsen mellem den gamle historiske grænse og mindretalsbefolkningen i dag, er Mikkelberg det sted, hvor mindretallets identitet og historie kommer til udtryk og debatteres gennem kunsten.

Som det fremgår ovenfor, så rummer Mikkelberg i sig selv en stærk historisk fortælling knyttet til mindretallet og grænselandet. Ægteparret Buhls historie er mindretallets store historie reflekteret i

HCC Lilleput 2019 (privatfoto)

en enkelt fortælling. Uden at Mikkelsberg i dag er en mindestue, så udgør grundlæggelsehistorien dens fundament. Dette suppleres af de skiftende udstillinger, der repræsenterer og afspejler samtidshistorien. Mindretallet får sin betydning fra historien - både den fortidige, den samtidige og den fremtidige.

Af de 4-5 udstillinger, som vises årligt, er nogle salgsudstillinger, andre museale og informative. Mikkelsberg er altså både et galleri og et museum. Fælles for alle udstillinger er at agere platform og fælles rum for, at det sydslesvigske kan debatteres og fremvises. Til det sydslesvigske hører uundgåeligt mødet mellem det danske og det tyske, herunder forestillinger om det danske og det tyske.

Samling

Mikkelsberg råder over en egen samling og opbevarer desuden samlinger fra Sydslesvigs Museumsforening, Flensborg Avis, Margareta Erichsen og Traugott-Møller. Det er tanken på mere permanent basis at fremvise disse værker, der hver på deres

måde fortæller historier om mindretallet før og nu.

Mikkelsberg er også hjemsted for tegneren og maleren Margareta Erichsens efterladte værker, hvoraf farvetegningerne af haubargerne på Eidersted og de gamle huse i Husum og Flensborg hører til de mest kendte. Margareta Erichsen-fonden, der også hører hjemme på Mikkelsberg, har for nylig udgivet Karsten Kjærulf-Hoops "Lær at tegne med Margareta Erichsen".

Mikkelsbergs Venner

Mikkelsbergs Venner er en aktiv venneforening, som samler både danskere og lokale tyskere med interesse for stedet. Engagerede medlemmer giver både praktiske og økonomiske hænder og står også for at passe udstillingen i weekender. Takket være en gave fra Mikkelsbergs Venner i 2019 står der udenfor i sommersæsonen borde-bænkesæt, hvor man kan tage et hvil og spise sin medbragte mad, også hvis man kommer uden for åbnings-tiderne.

Fra åbningen af årsmødeudstillingen med Holger Hattesen og Tage Størup 2019 (foto: Mikkberg)

Besøg

Kommer man som besøgende, er der altid kaffe på kanden og som oftest tid til en snak. Mange højskolekursister, lokale grænseforeninger og rejseselskaber fra Danmark har besøgt Mikkberg. Når ekskursioner tidligere gik til Sydslesvig, var der stop hos Henry Buhl, hvor man ved veldækkede kaffeborde blev beværtet med et foredrag om Slesvigs historie.

Den tradition fortsætter vi også i dag, hvor tilmeldte grupper kan få en rundvisning på stedet og en indføring i den aktuelle udstilling. Og også i dag er der mulighed for at bestille kaffe og kage eller at spise sin madpakke på stedet. Hvor det tidligere foregik i udstillingslokalerne, glæder vi os nu til at kunne indrette den gamle møllebolig til møde- og kaffested.

Det er muligt både at besøge galleriet og at tage et blik på cricketbanen. Er man heldig, kommer man i træningstiden,

eller når der spilles kamp, og man får et indblik i en helt særlig sport.

Inde i Mikkberg Mølle er indrettet en mindre butik med et bredt udvalg af kunst-, kultur- og rejsebøger af relevans for Sydslesvig og desuden et lille sortiment af regionale specialiteter samt udvalgt kunst og kunsthåndværk.

Læs mere

Man kan læse mere om Mikkbergs historie i bøgerne "En nordisk drøm: Vejen til Mikkberg" (Herning: Poul Kristensens forlag 1993) til minde om Dinne Buhl og "Dage på Mikkberg: En nordisk drøm i Sydslesvig", samlet og redigeret af Finn Slumstrup (Hovedland & Mikkberg 2008). Begge bøger kan erhverves i Mikkbergs butik.

www.mikkberg.de

www.crickethusum.de

www.margaretaerichsen.dk

Lisbeth Bredholt Christensen, leder af Mikkberg siden 2019. Uddannet religionshistoriker og har boet i Slesvig siden 2013.

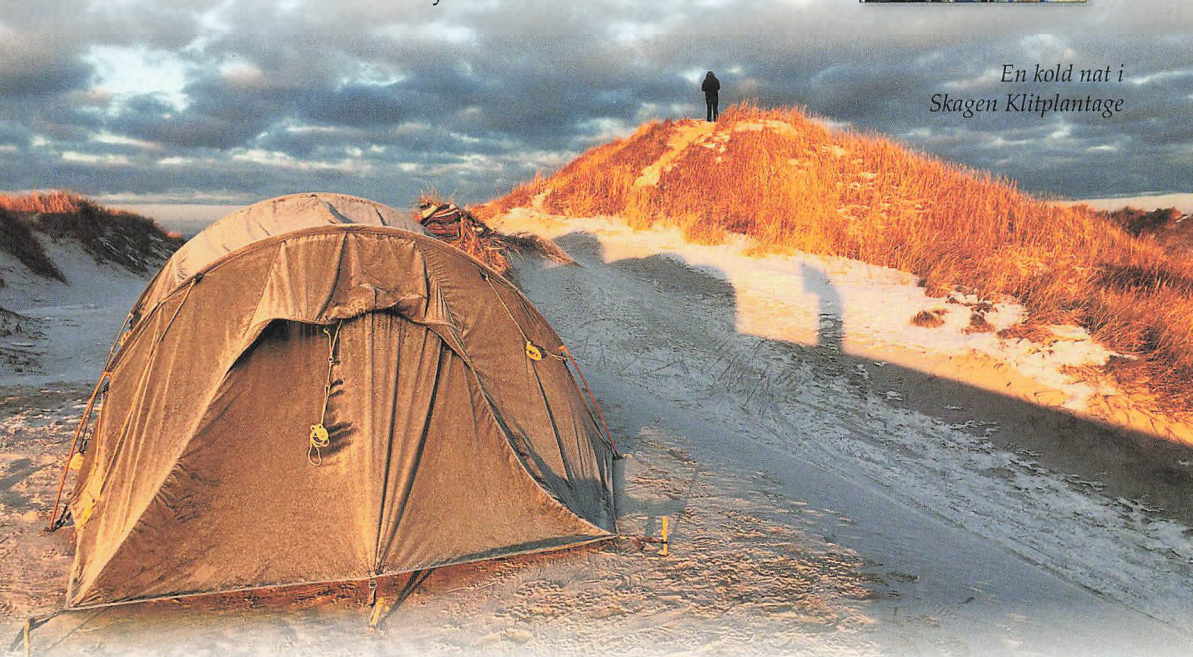
Tværmarks

fra Skagen til grænsen

Af Anne Mette Thomsen Andersen

En kold nat i
Skagen Klitplantage

Anne Mette fortæller her om sin vandretur *tværmarks* fra Skagen til grænsen via Nordsøstien og Hærvejen. 600 km corona get-away. 13. februar - 30. marts 2021. Fra dobbeltcifrede minusgrader i Skagen langs den jyske højderyg mod forår, fuglesang og fine små blomster.

Med rygsækken pakket efter bedste evne, startede jeg mit livs længste vandretur fra Skagens Gren, 13. februar 2021. En smuk frostklar dag med blå himmel og sol afsluttet af en flot farverig solnedgang over havet.

Dernæst fulgte en kold første nat i Skagen Klitplantage. Da teltet skulle op, var sandet stivfrossent. Jeg måtte hente en sten på stranden for at banke pløkkerne i. Temperaturen gik under minus ti grader.

Mit tynde, grønne liggeunderlag er ikke lavet til så kolde temperaturer, så natten igennem måtte jeg rotere og arbejde med at fordele varmen i soveposen. En kold men alligevel god begyndelse. Friluftsliv i frostvejr kan noget ganske særligt.

Turen fortsatte mod syd ad Nordsøstien i et smukt snedækket landskab, der på tredjedagen bød på yderligere snevejr. Vejret er en betydende faktor, når man vandrer. Men nedbør er ikke det værste,

Smukt vinterlandskab efter overnatning i Tornby klitplantage

så længe der er minusgrader og vinden er i ryggen. Og jeg var heldig med vindens retning, så med hættten på jakken godt slået op og snøret til, var det fortsat muligt at vandre, uden at det blev ubehageligt.

Om overnatning

Kendetegnende for denne vandretur er, at jeg tog en dag ad gangen med hensyntagen til vejrudsigten samt kroppens ve og vel. I hærvejsappen kunne jeg se vandrerruten og nogle muligheder for overnatning på naturlejrpladser.

I shelterappen fandt jeg yderligere overnatningsmuligheder, i form af shelters og områder med fri teltning. Jeg havde telt (2 kg) med i rygsækken på hele turen. Dette som sikkerhed og for at øge fleksibiliteten af mulige overnatningssteder, når der blev for langt mellem shelterne, eller hvis et shelter var optaget, når jeg kom frem.

Jeg foretrækker at overnatte i et shelter, når det er muligt. Så slipper man for at bruge tid og energi på at slå telt op og ned, man har udsigt til naturen og masser af frisk luft. Da der ikke fandtes en overordnet plan for denne vandretur, havde jeg ikke booket nogle sheltere på forhånd. Går man turen i sommermånederne, ville man nok komme til mange sheltere, der er optaget. Dette var ikke et problem, jeg stødte på undervejs. Nok mødte jeg andre

mennesker på min vej, men der var altid et ledigt shelter til mig. Det er en af fordelene ved at vandre i de koldere måneder. Man har oftest det hele for sig selv.

Sneen daledede natten igennem, mens jeg sov i et shelter i Tornby klitplantage. Jeg vågnede op til berusende vinterstilhed og et smukt sneklædt landskab. Sne på godt og ondt. Smukt er det. Og rent praktisk kan man bruge sne til at vaske op i. Men sne kan selvfølgelig også være en udfordring.

Trods mine gode vandrestøvler blev fødderne våde og kolde. Jeg forsøgte at

Soveposen luftes. Når man overnatter i telt i frostvejr, kondenserer vandet fra ens ånde så soveposen er fugtig næste morgen. Solen var her en kærkommen hjælp til at tørre soveposen inden turen gik videre.

tørre sko og strømper over bål, men det er en disciplin, der kræver tålmodighed, så man ikke ender med, at tingene bliver svedne. Med andre ord - jeg fik ikke tørret mine ting helt, men det gik endda. Så længe jeg gik og holdt mig i bevægelse var fødderne varme. Uldsokker varmer, selvom de er våde. Når jeg så kom frem til dagens mål, var det om hurtigt at få spist og gøre mig klar til natten, og så ellers kravle i soveposen og finde varmen der.

Uden overordnet plan

På sjattedagen lovede vejrudsigten regn og slud. En sådan dag hvor alt kunne være blevet godt gennemblødt. Det passede faktisk rigtig fint med at krop, ben og fødder på det tidspunkt trængte til en hviledag, så den dag blev jeg i soveposen i shelteret og læste i en bog, mens jeg ventede på opklaring.

Forud for turen havde jeg ikke sat mig ind i hvilke seværdigheder, hærvejsruten lægger vejen forbi. Udover hver morgen

Ruten ned gennem Jylland

Kaffe og udsigt ved Rubjerg Knude

Anne Mette ved mindestenen over bondeoprøret ved Husby Hole

at vurdere dagens distance og bestemme næste overnatningsplads, lod jeg mig overraske over de mange fine steder, de små blå hærvejsskilte ledte mig forbi. Overordnet set fungerede denne strategi rigtig fint. Der er noget befriende over ikke at skulle forholde sig til, hvor man skal gå hen, men bare skridt for skridt lade sig lede til nye oplevelser.

Dog ville jeg ønske, at jeg i det nordjyske havde undersøgt, hvorfor ruten pludselig forlod kysten og tog en lang omvej ind i landet. Det viste sig, at grundten var Børglum kloster, som af gode corona-grunde var lukket. Fred være med at jeg kom til at gå en omvej. Et par kilometer fra eller til. Det, som var fortrydeligt, var, at en stor del af denne omvej foregik på små asfalterede veje. At vandre på asfalt med en tung rygsæk er hårdt for leddene i fødder og ankler. Omvejen forbi Børglum kloster lagde kimen til at jeg allerede tidligt på turen kunne mærke fødderne.

Et dejligt besøg og lidt om praktisk planlægning

Efter en uge på landevejen fik jeg besøg af min gode studieveninde Aja, som kom med depotbilen. Udover at det var tid for hygge, og at Aja havde medbragt et nærrende og lækkert måltid hjemmelavet mad, blev det også tid for at få genfyldt rygsækken med basisvarer.

Inden afgang havde jeg pakket et depot i min bil med alverdens fornødenheder som toiletpapir, gas til mit kogegrej, batterier, håndsprit, samt mindre pakninger af havregryn, ris, pasta og nødder, der kunne udgøre basis i madlavningen i ca. en uge.

Jeg kom naturligvis forbi købmænd på min vej, men med ønsket om at holde vægten af rygsækken så let som mulig, var det guld værd at kunne dosere indholdet efter behov i stedet for f.eks. at skulle købe og bære havregryn, ris og pasta i store pakninger af hvert et kilo.

Aja havde lånt et stort batteri som fulgte med depotbilen. Dette gjorde, at

hver gang depotbilen var på besøg, fik jeg muligheden for at få opladet min telefon, powerbank og GPS. For strøm skal der til. I hvert fald er det rarest altid at have lidt batteri på mobilen, hvis der opstår en nødsituation, og sjovest er det også, hvis der er strøm nok til at kunne tage billeder. Det sagt, så sparede jeg på strømmen, alt hvad jeg kunne og havde telefonen på flytilstand og energisparende funktion.

Derudover læste jeg ikke nyhederne en eneste gang i løbet af de 6,5 uger, jeg var afsted. Sådan en befrielse ikke at skulle forholde sig til corona, corona og corona. Nogen vil måske synes, at det er uansvarligt ikke at følge med, men jeg hørte de vigtigste nyheder fra folk, jeg mødte på min vej.

Tøj og hygiejne

Hygiejne på en sådan vandretur er på et andet niveau end hverdagens standard. Efter ni dage tog jeg en frisk tur i havet ved Rødhus strand. Det blev turens første bad. Det var dejligt at blive frisket. Også selv om jeg måtte trække i stort set det samme tøj, som jeg allerede havde vandret i de første ni dage.

For hvor meget tøj havde jeg med på denne vandretur? Når temperaturen var lavest, og jeg havde alle lag tøj på (to par uldstrømper, uld-undertøj, fem lag uldtrøjer, regnjakke, lange uldunderbukser, vandrebukser, regnbukser, hue, handsker og buff), så var der i min rygsæk en ekstra t-shirt, en ekstra bh, tre par ekstra underbukser, to par ekstra sæt strømper, et par ekstra handsker, et par ekstra indlægsåler, et par skiftesko og et par Crocs.

Derudover havde jeg en hue, jeg sov med om natten. Det kan lyde lidt sparsomt, men med telt, liggeunderlag, sovepose, kogegrej, gas, mad og vand i rygsækken, løber kiloene hurtigt op. I februar og marts er mange offentlige vandhaner lukkede pga. frost. Derfor måtte jeg dagligt pakke rygsækken efter, hvorvidt der

ville være drikkevand tilgængeligt på aftenens lejrplads. Jeg havde kapacitet til at bære 3,75 liter vand. Dette var nok til at jeg kunne klare mig et døgn uden adgang til rindende vand.

Om mad og vægten af en rygsæk

M.h.t. indkøb var det langt fra hver dag, at jeg fik mulighed for at fylde op med friske fødevarer. Når muligheden bød sig, var det en balance mellem at kunne spise sundt, samtidig med at rygsækken ikke blev alt for tung. Ofte købte jeg tungere madvarer, f.eks. en drikkecultura og lidt frisk frugt, som jeg nød på en bænk foran Brugsen, inden vandringen fortsatte. En måde at få lidt sund mad uden at skulle slæbe på det.

Jeg mødte mange på min vej, der spurgte hvad min rygsæk vejede. Til at starte med vidste jeg det ikke. Hvad man ikke ved, har man ikke ondt af. Vægten varierer naturligvis efter om depoterne i

Anne Mette med fuld oppakning

rygsækken netop er fyldt op med vand og indkøb.

I Fjerritslev blev depoterne fyldt. På vejen ud af byen var jeg i en Matas, hvor jeg fik lov til at låne en god gammeldags badevægt. Jeg vejede mig selv med rygsækken på. Den viste 101 kg. Uden helt at vide, hvad jeg selv vejede på det tidspunkt, ved jeg, at jeg i hvert fald ikke vejede over 70 kg. Med andre ord - jeg forlod Fjerritslev med fyldte depoter og bar på mere end 30 kg.

Googler man anbefalingerne for, hvor tung ens rygsæk bør være i forhold til egen kropsvægt, anbefaler Spejdersport, at rygsækken maksimalt vejer 1/3 af egen kropsvægt. Dette er teori. Jeg må sige, at jeg har svært ved at se, hvilke ting i rygsækken, jeg kunne have undværet. Og fred være med det. Nu var det heldigvis mig selv, der lavede reglerne, bestemte tempo og distance.

Ved at huske at lytte til min krop og

energi kunne jeg tage den tid, en skøn vandretur bør tage. Jeg tog tiden til at stoppe op undervejs, nyde naturen, drikke en kop kaffe og tale med mennesker, jeg mødte på min vej.

Fra Skagen til Limfjorden

13 dage tog det at gå fra Skagens gren til Limfjorden. En utrolig smuk og uforglemmelig del af turen. Naturen i Nordjylland er storslået. Skagens Gren, klitlandskaberne, stranden, havet, Lien, Rubjerg knude, Fosdalen og Nøddedalen, ej at forglemme Svinklovene. Natur, der bestemt kan anbefales, og som jeg har lyst til at besøge igen en anden god gang.

På den sidste etape frem mod Limfjorden gik jeg og forsøgte at synge "Blæsten går frisk over Limfjordens vande." Jeg måtte google teksten, for jeg huskede kun første strofe. Teksten er svær at huske, så det meste af den dag øvede jeg mig på at lære at synge første vers ud af hovedet.

Jeg tænkte, at når jeg kom til Limfjordsbroen ved Aggersund, kunne det være sjovt at sende en film via Snapchat med en lille sang. Mange har spurgt om ikke det var ensomt at vandre så langt alene. Men det følte jeg ikke. Dels talte jeg med mennesker, jeg mødte på min vej. Men endnu mere vigtigt, så gik jeg og hyggede mig med at sende finurlige Snapchats til venner og familie og følte samtidig, at jeg var stukket af fra alle corona-udfordringerne.

Mange af mine yngre venner fra biologistudiet var overraskede over at høre, at jeg ikke havde høretelefoner med på turen. De havde troet, at jeg gik og lyttede til musik eller podcasts. Det var meget bevidst, at jeg ikke havde høretelefoner med. Jeg nød at gå og lytte til naturens lyde.

Efterhånden som foråret skred frem, hørte jeg flere og flere fugle synge foråret ind. Jeg allierede mig med en medstuderende fra biologistudiet, der er fugleekspert og fik hjælp til at identificere de

Is i Limfjorden

fuglelyde, jeg ikke kendte. Det var skønt at følge naturens transformation fra vinterstilhed med sne til sprudlende forår. Det smukkeste syn mødte mig, da jeg passerede Limfjorden i Aggersund. Der var is i fjorden, som flød med den stærke strøm og is-krystallerne reflekterede lyset på smukkeste vis. Men ikke alt på en vandretur tværmærks fra Skagen er fryd og gammen.

Bybesøg og møde med rare mennesker

Syd for Limfjorden er hærvejen sammenfaldende med Himmerlandsstien. D.v.s. et gammelt nedlagt togspor hvor al terræn er udjævnet og vejen er laaaang og lige. Det var ærligt ikke den mest inspirerende del af turen. Det mest positive at sige om den del er, at fødderne var taknemmelige for, at stien var belagt med grus i stedet for med asfalt. Alligevel kaldte fødderne til pause, da jeg ramte Aars.

Jeg vurderede, at hvis kroppen skulle kunne holde til at vandre hele vejen til grænsen, så ville det være godt med en dag uden tyngden fra rygsækken. Heldigt var det, at denne hviledag faldt sammen med, at butikkerne atter åbnede efter den lange corona-nedlukning. I sandhed en historisk dag. Handelsgaden i Aars var pyntet med flag og stemningen var ganske særlig.

Alligevel var det lang tid at bruge en hel dag på at få tiden til at gå, når caféerne fortsat var lukkede. Jeg gik i Dansk Folkehjælps genbrugsbutik og satte mig foran boghylden for nøje at udvælge en bog til turen og trak tiden for at få varmen. Jeg fortalte de søde frivillige, at jeg var gået fra Skagen, at jeg holdt hviledag, og at jeg savnede en café som varmestue - og inden jeg fik set mig om, havde de serveret en skøn kop kaffe og tilbudt at lade min telefon. Tak er kun et fattigt ord.

Kendetegnende for denne vandretur

Himmerlandsstien

er, at jeg er blevet mødt af så mange søde mennesker. Da jeg ankom på havnen i Hjarbæk, var det sent og det var allerede ved at blive mørkt. Netop som jeg havde pakket mit kogegrej frem og skulle til at lave aftensmad, kom Lene, der ejer det lille Herberg på havnen, og spurgte, om jeg havde spist.

Næ, det havde jeg jo ikke. Så blev jeg inviteret indenfor i varmen til et overdådigt måltid med stenbiderrogn, tapas og hygge. Magen til gæstfrihed. Næste morgen vågnede jeg til en smuk og frostklar morgen i shelteret på Hjarbæk havn. Shelteret lå i skygge, så jeg slæbte alt mit morgenmadsgej ud på yderste prime-location af havnen, hvor der var sol. Livet er, hvad man gør det til:-) Den smukkeste morgen. Vandet var blik, himlen blå, luften frostklar og stilheden fortryllende.

Jeg tog god tid til at lave morgenmad og nød den skønne stund. Mens jeg tilberedte min morgenmad, kom der flere mennesker i bil og gjorde et kort ophold yderst på kajen. Alle nød udsigten, mens de sad inde i varmen med bilen i tomgang. Fra min vinkel virkede det, som om de snød sig selv for den fuldendte oplevelse med den friske luft og stilhed.

Første krise

Første krise ramte i Viborg. Det var en

kold, klam og regnfuld dag. Nu ved jeg godt, at der ikke findes dårligt vejr. Faktisk synes jeg, det kan være dejligt forfriskende at gå i regn. Men når jeg kun havde det tøj, som jeg stod og gik i, var det bedst, at det ikke blev vådt - for det er svært at tørre igen i det kolde, fugtige danske vejr.

Således har jeg hele vejen undgået at gå i regn. På etappen mod Viborg havde jeg af hensyn til fødderne lettet vægten af rygsækken ved at gå med lav vandbeholdning. Jeg havde udset, at jeg ville overnatte i telt i Viborg plantage syd for byen og måtte derfor have vanddepoterne fyldt, inden jeg igen forlod byen. Cafeerne var fortsat Corona-lukkede og jeg trængte til at komme ind i varmen.

Jeg fyldte min vandblære på et offentligt toilet. For at få vandblæren på plads i rygsækken, var det nødvendigt først at tømme alt andet ud af rygsækken. Der er noget uhumsk over offentlige toiletter. Jeg var taknemmelig for mit grønne, gammeltdags liggeunderlag, som jeg brugte til at lægge alle mine ting på og håbede i mit stille sind, at jeg om aftenen ville få det vendt med samme side nedad, når jeg skulle sove på det.

Domkirken i Viborg var naturligvis lukket for turister grundet Corona. Kirken kunne maksimalt benyttes af fem andagtsøgende ad gangen. Nysgerrig efter hvor mange andagtsøgende, der var i Domkirken, lurede jeg ind og fandt at den eneste, der nød det store opvarmede kirkerum, var opsynsmanden. Eftersom jeg ikke tog pladsen fra andre, listede jeg ind og nød varmen i Guds hus en kort stund.

Havde det ikke været for opsynsmanden, tror jeg, at kulden havde inspireret mig til at spise min madpakke derinde i varmen. I stedet indtog jeg frokosten, som en lille frysende fugl under udhænget på trappen foran rådhuset, mens jeg håbede på, at der ikke kom et brudepar, der skulle vies.

En regnfuld lørdag. Af frygt for at blive gennemblødt vovede jeg mig ikke ud i regnen. Det var koldt, og jeg følte mig hjemløs og ynkelig midt i civilisationen. Af mine billeder kan jeg se, at krisen varede 30 minutter, hvor jeg sad og overvejede, "for hvis skyld" var det, at jeg gjorde det her mod mig selv.

Heldigvis blev jeg hurtigt reddet af opklaring, tørvejr og muligheden for atter at gå mig til varmen. Kulde er ikke bare kulde. I hvert fald følte jeg, at kulden kom krybende på en anden måde, når der var fugt i luften. Minusgrader føles nærmest mindre koldt end et par plus grader, hvor luften er godt vandmættet. Således kom jeg aldrig til at overnatte i Viborg plantage.

Det var en af de dage, hvor jeg måtte vælge mellem at slå lejr relativt tidligt på dagen og fryse, eller at holde varmen på bekostning af fødderne og fortsætte med at gå. Pest eller kolera. Jeg stavrede mig forbi de smukke egetræer i Hald Ege, inden fødderne endelig fik tiltrængt pause i et shelter ved Hald sø.

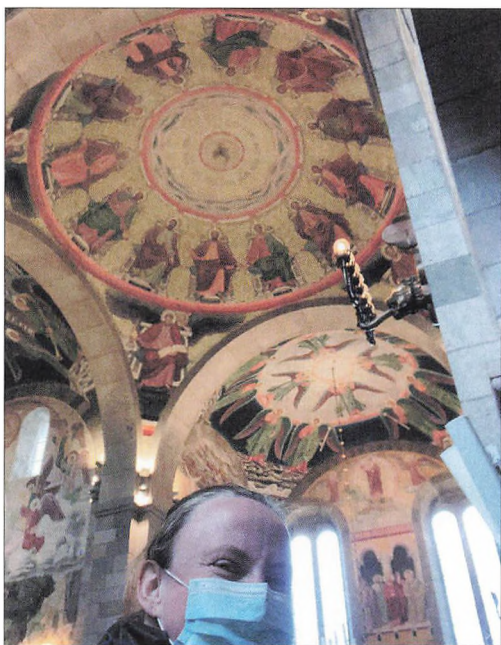
Nattefrost og gode sheltere i Silkeborg Kommune

Nattefrosten vendte tilbage, mens jeg vandrede gennem Silkeborg kommune. Heldigvis er shelterpladserne her udstyrede med frostsikrede vandhaner, så frosten kunne bare komme an. Og det gjorde den. Da jeg vågnede på shelterpladsen i Christianshøj, var det minus 7 grader.

Jeg udviklede hen ad vejen en fast procedure til håndtering af kolde morgener. Når først lynlåsen på soveposen blev åbnet, skulle der handles hurtigt, hvis jeg ikke skulle nedkøle alt for meget. Som start åbnede jeg øverste del af soveposen og tog alle 6 lag tøj på overkroppen + buff og hue. Dernæst lignede jeg op nederst i soveposen for at tilse, om der skulle plaster på fødderne. Slutteligt lignede jeg soveposen helt op og hoppede i bukser og støvler.

En ting er at skulle op om morgenen. En anden ting er at vågne om natten og have behov for at besøge. De første nætter skulle jeg virkelig samle styrke for at få det overstået, men efter nogle gange gik

Viborg Domkirke og morgenmad på Hjarbæk Havn

Kirkesølv i Vrads

det op for mig, at jeg faktisk fik varmen af kortvarigt at bevæge mig ud af sovepose og shelter og få gang i blodomløbet.

Og stjernehimlen på disse frostklare nætter var ubeskriveligt smuk og absolut den friske tur værd. Man skal ikke kimse ad livet under stjernerne og da slet ikke, hvis man bevæger sig i skæret af en heldig stjerne. Sådan følte den første måned, jeg havde derude. Stort set tørvejlr hele vejen. Hvor heldig kan man være.

En heldig stjerne og et kendt ansigt

Men alting har en ende, og på denne tur lovede vejrudsigten et skifte, da jeg nåede Vrads. Ankomsten til Vrads blev ret Tycho Brahe agtig. Det følte kortvarigt, som om min heldige stjerne havde forladt mig. Jeg havde tænkt at stå det dårlige vejr igennem i et shelter udenfor Vrads, men vandhanen virkede ikke. Derfor afveg jeg fra hærvejen og gik ind i Vrads, hvor jeg på Hærvejsappen kunne se, at der skulle være en indkøbsmulighed.

Denne lille frivilligt drevne butik var midlertidigt lukket pga. Corona. Jeg satte

derfra kurs mod et andet shelter og passede på vejen kirken i Vrads. Her benyttede jeg toiletet, fik fyldt vanddepoterne, og pludselig skinnede min heldige stjerne igen med fornyet styrke.

Mens jeg på en bænk på kirkegården var ved at pakke mit vand i rygsækken, fik jeg pludselig øje på et kendt ansigt. En kvinde, som jeg har gået i folkeskole med. Vi har ikke set hinanden i noget, der ligner 20 år. "Sig mig er det ikke Hanne Simonsen?" Og jo, ganske rigtigt - langt fra det Sønderjyske af alle dage på denne vandring, møder jeg et kendt ansigt, netop som vejrudsigten lover regn og hård storm.

Det blev min redning på en dag, hvor tårerne pressede sig på, og lysten til at give op lurede i kulissen. Hanne er graver i kirken i Vrads, og hun var så sød at låne mig nøglen til graverkontoret. Her var både varme og rindende vand. Og så kom Hanne ovenikøbet forbi med en skummadras, hvorfor I må forstå, at opholdet i Vrads pludselig følte som kærkommen luksus.

På bedste vagabondvis betalte jeg for

opholdet på graverkontoret med min arbejdskraft. Jeg hjalp Hanne med at pudse kirkesølvet, mens vi fik en god snak inde i varmen, mens stormen rasede. Tusind tak, Hanne, for gæstfrihed, omsorg og en super hyggelig stund.

Langs Hærvejen og i mål ved grænsen

Det var en oplevelse at følge hærvejen og på infoskilte læse om, hvordan istiden har formet det jyske landskab. Interessant med egne øjne at se, hvilken betydning geologien har for naturen på tværs af Jylland og sjovt at erfare, hvor tæt Gudenåens- og Skjernåens udspring ligger på hinanden.

At den jyske højderyg historisk set har været vigtig, vidner de mange kulturelle mindesmærker på hærvejen om. Udover at jeg passerede alverdens runddysser og gravhøje, der alle har flere tusind år på bagen, ledte hærvejen mig også forbi mindstenen for bondeoprøret i Husby Hole, Jellingestenene, Ravning bro, Hamborg-

Gudenåens udspring

Hærvejen og Kyst-til-Kyst-Stien

Udsigt fra shelter i Jelling

Klebæk Høje

Mor spiller mundharmonika

gårdstenen, Klebæk høje, Runestenen ved Læborg kirke, Frihedsbroen, Knag Mølle, Hærulfstenen, Urnehoved tingsted, og ej at forglemme de gamle hærvæjsbroer Immervad Bro, Povls Bro og Gejlå bro.

Med relativ let rygsæk nåede jeg grænsen ved smukke Rønsdam 30. marts 2021. Det var en af de dage, hvor foråret 2021 viste sig fra sin bedste side med sol og t-shirtvejr. Som en dejlig overraskelse og afslutning på dette eventyr, blev jeg modtaget med flagparade. Mor spillede en hyldest på mundharmonika, og vi fik et enkelt glas og en dejlig stund ved coronablokaden på grænseovergangen.

Således kom jeg langsomt, men sikkert fra nord til syd af hovedlandet. Tænk sig, at jeg kan vandre tværs gennem landet - ene kvinde - uden at føle mig utryk en eneste gang. Vi bor i et dejligt land! Tak er kun et fattigt ord, men alligevel vil jeg gerne sig tak til alle, som gjorde denne vandretur mulig og mindeværdig.

Anne Mette Thomsen Andersen, født 1981 i Roost. Biolog, ildjonglør og eventyrer. Uddannet rejseleder på Malta i 2001. Har arbejdet som aktivitetsguide, partyguide og campingguide på Cypern og i Spanien og Frankrig. Uddannet trainee hos guideskolen Service & Co. i 2005, ELITE trainee hos ECCO Sko i 2009 og endeligt Cand.scient. i biologi 2021.

Flagparade ved grænsen

Jaruplund Højskole

Snup en bid af din fremtid

**Læs om vores indholdsrige
højskolekurser på**

www.jaruplund.com

Du/I er altid velkommen til at kontakte os, så vi i samarbejde kan lave et spændende Sydslesvig Kursus, af alt fra en til syv dages varighed, med foredrag og udflugter.

jaruplund@skoleforeningen.org

Lundweg 2, 24976 Handewitt v. Flensburg

0049 4630 969 140

DANEVIRKE museet

Danevirkevolden
med Valdemarsmuren
(foto: DAMU)

Af Lars Erik Bethge

Danevirkemuseet går en spændende fremtid i møde med et stort, nyt museum som en del af formidlingen af historien i området i samarbejde med Vikingemuseet i Hedeby og Gottorp Slot og i et samarbejde på tværs af grænsen.

Det historiske forsvarsanlæg Danevirke har længe været et populært rejsemål for danske turister. Lige siden Danmarks-historiens største fortidsminde kom til at ligge i Prøjsen oven på det danske nederlag i 1864, er danskere valfartet til volden for at opleve den historiske sydgrænse.

De mødte en vold, som var blevet ildetilredt: plyndret for byggemateriale siden midten af 1200-tallet, pløjet ned af bønder og voldsomt forandret af kanonskanser og andre stillinger forud for Anden Slesvigske Krig. Senere var den også delvist skredet på grund af en pansergrav under

Anden Verdenskrig. Hvad der yderligere var gået tabt på volden, medbragte de så at sige selv. De kom som regel med sagnet om Dronning Thyra og andre danske og nordiske sagn og myter i bagagen og oplevede historiens vingesus på toppen af Danevirke.

Siden disse myter er blevet aflivet én efter én i det 20. århundrede, i takt med at den arkæologiske videnskab gjorde fremskridt, har der været et behov for en formidling af arkæologisk og historisk viden om Danevirke.

Det første formidlingscenter

I 1990 åbnede Sydslesvigsk Forening (SSF) med støtte af især A. P. Møller Fonden et informationscenter i forsamlingshuset Danevirkegården, der med tiden blev udviklet til et regulært Danevirke Museum (DAMU). Efter årtusindskiftet formåede museumsleder Nis Hardt i samarbejde med amtet Slesvig-Flensborg og andre aktører at oprette Danevirke Arkæologiske Park, som rummer en række af anlæggets største highlights tæt på museet. Dertil hører også Skanse 14, en kolossal redoute fra 1864, der blev rekonstrueret af tyske og danske pionérsoldater i fællesskab.

Disse tiltag til en forbedret formidling og oplevelse af fortidsmindet har fået et fornyet skub, efter at Danevirke sammen med Hedeby - ikke mindst også på grund af bemeldte museumsleders indsats - er blevet UNESCO-verdensarv i juni 2018. Denne udnævnelse og udmærkelse har på mange måder præget udviklingen ved Danevirke.

Mens de danske gæster trofast har op-søgt stedet, og museets besøgstal allerede har været stigende forud for UNESCO-beslutningen, har mange tyskere - slesvig-holstenske såvel som turister udefra - først nu fået øjnene op for, at vikingetiden syd for grænsen er mere end Hedeby, og at Danevirkes mere end 300 år lange historie før vikingetiden og 900-årige historie

efter denne epoke ligeledes er ualmindeligt spændende.

Danevirke Museum har i første omgang imødekommet denne udvikling, ved tilføjelser på den bestående udstilling. Det er sket ved at sikre skoletjenesten og videreudvikle dens tilbud (med projektstøtte fra Folketingets Sydslesvigudvalg), ved at udvide sit tilbud på nettet samt ikke mindst ved at udgive et hæfte om Danevirke på baggrund af de sidste 15 års store fremskridt indenfor forskningen.

"Danevirke - Danmarks fødselsattest og verdens kulturarv" er den første fremstilling af anlæggets 1500-årige byggeri, historiske baggrund og mytologiske betydning i mere end 15 år og en af de bredeste nogensinde. Den tyske udgave er den første af slagsen nogensinde og har udviklet sig til en reel sællert. Dermed har et stort gab i formidlingen kunnet lukkes.

Behov for et nyt museum opstår

Den største landvinding er uden tvivl beslutningen om at forbedre formidlingen af Danevirke og grænselandets historie gennem et nyt museum. Voksende besøgstal, nye forventninger til et museum som formidler af en verdensarv og behovet for at modernisere udstillingerne i takt med ny videnskabelig forskning har næret SSFs ønske om et nyt Danevirke Museum.

Til årsskiftet 2020-21 kom så meddelelsen om, at Danevirke Museum får en ny, større bygning i de næste år. A. P. Møller Fonden og Augustinus Fonden støtter SSFs museumsprojekt med 64 hhv. og 13 mio. kr. Desuden finansierer Folketinget og delstatsregeringen i Kiel driften af et nyt museum med hver 1 mio. kroner om året. Det nye DAMU på ca. 1.600 kvadratmeter skal opstå på museets hidtidige grund samt en tilkøbt nabogrund tæt på Danevirkes vold og portåbning.

Aktuelt arbejder arkitekter med skitser til det nye museum. Til efteråret 2021 præsenteres det nye DAMUs udseende.

På denne grund ved Danevirkes Hovedvold vil det ny museum opstå (foto: ALSH)

Samtidig udvikles en ny udstilling om Danevirkes arkæologi og historie, den historiske baggrund og den mytologiske og nationale betydning. Målet er, at det nye museum udgør et ideelt supplement til et besøg i parken og formidler den del af Danevirkes storhed, som ikke kan opleves direkte ved ruinen. Det forventes aktuelt, at det nye museum vil kunne åbnes i anden halvdel af 2024. Fra april 2022 vil DAMU derfor også have til huse i et midlertidigt informationscenter tæt på det hidtidige museum.

En ny museums-trekant opstår

Når det nye museum står klart, vil det i endnu højere grad end i dag være knyttet sammen med de andre museer, som formidler områdets historie. Det gælder især delstaten Slesvig-Holstens vikingemuseum i Hedeby og Gottorp Slot. Denne museums-trekant i Slesvigområdet vil opleve en hidtil ukendt grad af samarbejde med henblik på en bedre, sammenhængende service for verdensarens gæster. Men vi vil også opleve en arbejdsdeling, hvor

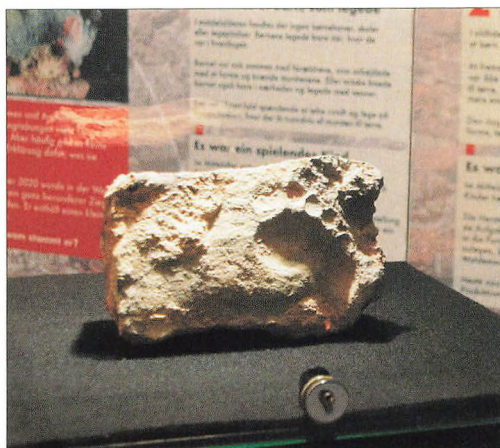
DAMU koncentrerer sig om formidlingen, mens partnerne Schleswig-Holsteinische Landesmuseum og Museum Sønderjylland står for de andre væsentlige museumsrelaterede opgaver i forbindelse med Danevirke, såsom sikring af videnskabelig ekspertise, forskning, indsamling og konservering. På denne måde vil det nye museum sætte nye standarder for det dansk-tyske museumssamarbejde, der på trods af alle nationale modsætningsforhold faktisk er pågået siden 1800-tallet.

Fornyelsen af Danevirke Museum er flagskibet i en almen udvikling omkring formidlingen af Hedeby-Danevirke, der omfatter en hel perlerække af tiltag og fylder en telefonbogstyk managementplan for UNESCO-verdensarven. Dertil hører også en udvikling af Danevirkes nærområde, som i de første 100 år bød på nærmest ingen infrastruktur for de besøgende.

I samarbejde med Kreis Schleswig-Flensburg, Dannevirke kommune og fredningsmyndigheden Archäologisches Landesamt samt C. F. Møller Arkitekter (Aarhus) har DAMU i første halvår af

2021 været med til at udvikle kommunale planer for nye rundveje, formidlingsstationer og infrastruktur i den Arkæologiske Park og langs de mange kilometer vold. De første tiltag vil formentlig blive udført inden udgangen af 2021. Sammen med det ny museum vil disse tiltag i de kommende år sikre gæsterne en god oplevelse ved et besøg i den Arkæologiske Park og langs voldene. Dermed sikres, at danske, tyske og internationale gæster også i det 21. århundrede fornemmer historiens vingesus, når de besøger Danmarks største fortidsminde ca. 30 km syd for vore dages grænse.

Lars Erik Bethge, Museumsleder, Danevirke Museum. Tidligere kommunikationschef for SSF og pressechef for SSV.

Danevirke Museums udstilling er blevet løbende tilpasset i løbet af de sidste 2-3 år. Her er det præsentationen af en teglsten med et menneskeligt fodaftryk, som blev opdaget i Valdemar den Store teglstensmur i efteråret 2019. Fra 2024 skal gæsterne opleve en helt ny udstilling, der skal udgøre det perfekte supplement til parken (foto: DAMU)

Sydvestjyllands Efterskole
www.sydvestjyllandsefterskole.dk
 6 linjefag bl.a. krea og mekanik

VGI E
 Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole
www.vgie.dk

AGERSKOV
 ungdomsskole

Af Gerda Gadegaard
Melchiorsen

Nordslesvigsk ASYL

**Nordslesvigsk Asyl, historien om en børnehjemsforening,
der blev til en velgørende kapitalforening.**

Orgelbygger Jørgen Jacobsen, Haderslev, (1810-1876) tog i 1873 initiativ til at oprette et "redningshjem" for forsømte børn. Jacobsen var som en alvorligt troende kristen foruroliget over de mange misrøgtede børn, som han så omkring sig, for fattigdommen og børnedødeligheden var stor i Haderslev og omegn i 1860'erne og 70'erne.

Ved oprettelse af et "Asyl for forsømte Børn" agtede han at give dem en kristelig opdragelse og at redde dem fra undergang. Han var ikke specielt drevet af nati-

Mindsten over Nordslesvigsk Asyls stifter
Jørgen Jacobsen (foto: Gerda Melchiorsen)

onale eller sociale incitamenter, men af kristen næstekærlighed og omsorg. Hans motto var Jesu ord fra Mathæus-evangeliet 18,5: "Den, der tager imod sådan et barn i mit navn, tager imod mig." Disse ord blev senere Asyllets motto.

Jacobsen nåede at samle en del tilslutning til sit forehavende og at påbegynde indsamlingen til en fond, inden han døde i juli 1876. Hans idé havde fæstet rod i flere kredse indenfor menigheder i Nordslesvig, og på et møde med deltagelse af både tyske og danske kirkefolk den 5. april 1877 i Rødekro blev "Nordslesvigsk Asylforening for forsømte Børn" officielt stiftet, og der blev nedsat en bestyrelse bestående af 10 mænd, der iblandt to sønner af orgelbygger Jacobsen. Foreningens første formand var lensgreve Hans Schack, Schackenborg, der besad posten til sin død i januar 1905.

Allerede i januar 1878 var bestyrelsen eller komiteen, som den blev kaldt, klar til at optage de første to drenge, der blev anbragt i familiepleje hos et lærerpar i Styding. Drengene havde begået slette streger, men efter årene hos parret blev

de konfirmeret og sat i lære og begge fik senere et godt ståsted i livet.

Efterfølgeren for lensgreven som formand blev sognepræsten ved Gl. Haderslev kirke Hans S. Prahl. Han fik sæde i komiteen ved stiftelsen i 1877 og var formand fra 1905-22, hvor han nedlagde sit hverv. Han havde da været med i arbejdet i 45 år og havde nået en alder af 77 år. (Som et lille kuriosum kan nævnes, at det er denne pastor Prahl, der sammen med organist Heinebuch ved Vor Frue kirke i Flensborg udgav koralbogen: "Prahl og Heinebuch" til brug for Den Evangelisk-Lutherske Salmebog for de dansktalende menigheder i Slesvig. Herfra stammer bl.a. den sønderjyske melodi til "Dybt hælder året i sin gang", den melodi, som en del sønderjyder stadig vil betegne som den rigtige til netop den salme!)

Familiepleje og børnehjem

I de første 33 år af foreningens virksomhed blev der optaget 190 børn, der kom i familiepleje i kristne hjem. Fra begyndelsen af 1900-tallet var der ansat såkaldte asylagenter, skolelærere, der kunne finde frem til forsømte børn. Derved steg antallet kraftigt, og der blev behov for et optagelseshjem, hvor børnene kunne være, indtil komiteen fandt familier til dem.

I juli 1910 blev der holdt et møde i Haderslev med to punkter på dagsordenen. For det første skulle foreningen indsende en ansøgning om at blive opført i foreningsregistret ved den kongelige Amtsret i Haderslev, og for det andet skulle der forhandles om at købe en ejendom i Erlev.

Begge dele blev enstemmigt vedtaget. Der blev udfærdiget forslag til love for foreningen, der endnu ikke havde haft en retslig anerkendelse, og der blev valgt en bestyrelse. Endvidere blev det besluttet at optage et lån på 15000 mark, svarende til købesummen på ejendommen.

Den 1. februar 1911 flyttede det første

*Spisesalen i Erlev Børnehjem ca. 1915
(foto: Andreas Andresen, Historisk Arkiv
for Haderslev Kommune)*

forstanderpar Elise og Cresten Madsen Jensen ind på den forfaldne og fugtige ejendom, og dermed var børnehjemmet i Erlev en realitet. Der var ingen penge til at forsørge de først ankomne børn, så forstanderen lagde dels ud af egen lomme, og dels fik han tilladelse til at lave en husstandsindsamling i Erlev.

Efter at have beskrevet situationen i "Sædekornet" (Indre Missions blad i området) indkom der en del gaver i form af sengetøj, madvarer og beklædningsgenstande. Bestyrelsen arbejdede ihærdigt med at udbrede kendskabet til foreningen, og efterhånden voksede de indsamlede gaver.

Asylvenner

I 1913 var Nordslevigsk Asylforening i stand til at udsende et flyveblad, "Asylvennen", der med jævne mellemrum skulle informere om arbejdet. Det første

Drenge fra Asylet bader i Dammen (foto: Andreas Andresen, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)

blad gav en samlet oversigt over året 1912, og her berettes, at der var optaget 49 børn på børnehjemmet i Erlev, 40 drenge og 9 piger. Af dem kom 16 i familiepleje i løbet af året, 5 kom tilbage til deres forældre, og et lille barn døde af sygdom.

Ved årets slutning havde asylet i alt 130 børn i pleje, heraf de 32 på børnehjemmet. Det kostede en del penge, selv om nogle plejefamilier ikke ønskede betaling, og enkelte endog havde adopteret det barn, de havde fået betroet. Det kunne dog også ske, at et barn kom tilbage til børnehjemmet, hvis det ikke gik godt i plejefamilien.

Asylvenner i omliggende sogne foranstaltede basarer, og særligt epokegørende blev en basar i november 1913 på Missionshotellet i Haderslev. Trængslen var stor og overskuddet ligeså. Asylsagen blev et "kæle barn" i Nordslesvig, og de testamentariske gaver tog også til.

Indtil den 1. august 1913 havde Asylforeningen taget sig af 273 børn. 130 fra Haderslev Amt, 51 fra Tønder Amt, 46 fra Aabenraa Amt og 46 fra Sønderborg Amt.

Asylet under 1. Verdenskrig

Så kom krigen, og det blev sværere og sværere at skaffe mad og tøj til de mange munde. Ofte bestod middagen af vandgrød, og ved slutningen af krigen bestod beklædningen af vævet papir. Asylvennerne gjorde dog, hvad de kunne for at hjælpe med naturalier, skønt det ikke var tilladt. Men den tyske Landraad lod det passere. Med frygt for at krigsskuepladsen ville brede sig til Nordslesvig, var der lagt planer for evakuering af børnene, men så vidt kom det heldigvis ikke.

Under krigen blev der optaget 104 "krigerbørn" i Asylet, d.v.s. børn, hvis fædre var indkaldt, og hvis mødre var syge, indlagte, døde eller i fængsel. Børnehjemmet i Erlev led af pladsmangel, og fra 1915-16 fik Asylet gratis stillet en tom direktørbolig til rådighed i Sønder Otting. Fra 1916-20 lejede Asylet et missionshjem i Gråsten, og en kvinde i Hvinderup husede 7 børn i sit hjem. I 1918 blev Erlev Kro opkøbt, men blev solgt igen i 1919, dog beholdt Asylet 4 hektar jord. Med opkøb af endnu en ejendom ved børnehjemmet

var Asyllet efter krigen ejer af 22 hektar, og der var basis for at drive landbrug og avle grønsager til børnehjemmets køkken. En tidssvarende stald og ladebygning, den såkaldte avlsgård, blev opført efter genforeningen. Til køb af ejendommene havde man foranstaltet en huskollekt i de nordslesvigske sogne og den indbragte mere end købesummen. Det siger en del om Asyllets ry og omdømme i befolkningen samt dennes gode vilje til at hjælpe de nødstedte børn.

Da den tidligere omtalte tyske landråd flyttede fra Nordslesvig takkede forstanderen C. M. Jensen ham for hans velvilje, og Landråden kvitterede ved at udtrykke sin glæde over, at han havde kunnet høre glade børnestemmer fra badestranden ved dammen, når han gik trist rundt i sin have. Det havde været en opmuntring for ham under krigen.

I Nordslesvigsk Asylforening var der frem til Genforeningen et samarbejde mellem tysk- og dansksindede, og foreningen var i 1910 blevet en Eingeschriebener Verein (selvejende institution) med en forhandlingsprotokol ført på tysk. I april 1920 var der besøg af en tilsynsførende fra den danske stat, og da blev protokollen for første gang skrevet på dansk med de oplysninger, den tilsynsførende gav om børneforsorgen i statsligt regi.

Tiden efter Genforeningen

Genforeningen gav anledning til nationale brydninger som så mange andre steder, og det samme gjorde overgangen til den danske møntfod. De frivillige gaver ophørte stort set, da befolkningen ikke havde kroner. Derfor måtte foreningen underskrive vekslere og havde i begyndelsen af 1921 en kronegæld på 50.000 kr., som blev dækket af et lån fra Den Sønderjyske Fond.

I 1922 besluttede den dansk/tyske bestyrelse at træde tilbage og lade vælge en ny, og der blev udarbejdet nye vedtægter,

der indledes med ordene: Foreningen "Nordslesvigsk Asyl" står på den evangelisk lutherske kirkes grund og søger at arbejde i åndelig tilslutning til "Kirkelig Forening for Den Indre Mission i Danmark" (KFMiD - §1- side 86 i Jubilæumsbogen). I paragraf 7 anføres, at generalforsamlingen vælger 7 medlemmer til bestyrelsen, mens de 2 vælges af KFMiD. Dette blev ændret i 1993, hvilket jeg vender tilbage til.

Behov for flere børnehjem

Efter krigen steg antallet af anmeldte børn, mens antallet af familieplejehjemmene gik tilbage. Derfor var der brug for flere børnehjem. Den 10. maj 1919 flyttede 17 drenge fra Erlev børnehjem til Arnum, hvor den forhenværende tyske husholdningsskole var blevet tilbudt asylsagen for 65000 Mark. Den 22. juni 1920 flyttede 28 børn fra det lejede missionshjem i Gråsten til den tidligere tyske landbrugsskole i Toftlund, der var købt for den gæld, der endnu var i huset.

Allerede i 1924 var antallet af børn på Toftlund børnehjem steget til 40. Da der ikke var megen plads uden døre, opholdt børnene sig hvert år om sommeren på et "strandasyll" i Stevelt, i en bygning, der havde tjent som tysk toldkontrolhus.

Børnehjemmene blev efter Genforeningen omgående anerkendt af det danske undervisningsministerium, blev indmeldt i "De Danske Plejehjemsforeninger" og modtog derefter tilskud/plejeløn fra staten. På trods heraf kneb det i de første år med at få økonomien til at hænge sammen, da der var store udgifter til renovering af bygningerne i Erlev, Arnum og Toftlund, og i årene 1920-23 måtte regnskabet afsluttes med underskud. Dertil skal medregnes, at foreningen købte både forhuset til børnehjemmet i Toftlund, strandasylet i Stevelt samt opførte avlsgården i Erlev.

Den 1. september 1924 indstilledes

Luftfoto af Erlev Børnehjem ca. 1960 (foto: Sylvest Jensen, Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)

driften af Arnum børnehjem på grund af økonomiske vanskeligheder og "andre forhold", som det udtrykkes i 50 års jubilæumsbogen.

I Jubilæumsbogen forefindes foreningens regnskab for 1926 og heraf fremgår det, at ud af de samlede indtægter på 144.773 kr. og 22 øre udgør plejelønnen 57.867,80 kr. Dertil kommer et statsligt tilskud på 25.024,41 kr., hvilket vil sige, at mere end halvdelen af indtægterne til driften kommer fra staten. Derudover er der frivillige gaver og kollekter, tilskud fra forskellige instanser samt indtægter fra avlsgården. Af dette regnskab får vi en viden om, hvor pengene er kommet fra, og i 1926 er de røde streger på bundlinjen forsvundet.

Børnehjemmenes videre skæbne

I 1937 opførte foreningen en trælejrbygning ved Vilstrup/Diernæs strand. Den fik navnet Søborgen og blev igennem næsten tres år brugt som sommerlejr. Men i 1990'erne konstateredes det, at hvis bygningen skulle leve op til brandmyndighedernes godkendelse, krævede det en

bekostelig ombygning. Søborgen samt grunden på 10.500 m² blev derfor solgt i 1999, og grunden blev udstykket til sommerhuse. Området har dog beholdt navnet.

Toftlund børnehjem eksisterede indtil 1974, og flere nulevende Toftlund borgere kan fortælle om børn, som de gik i klasse med fra børnehjemmet.

Inden lukningen var der en overgangsperiode, hvor børnehjemmet fungerede både som dag- og døgninstitution, da amternes familieplejeordning overflødiggjorde børnehjemspladserne. Herefter dannede bygningen ramme om Børnegården, som børnehaven kom til at hedde. Nordslesvigsk Asyl ejede stadigvæk bygningen og havde formandskabet i børnehavens bestyrelse. Dette ophørte først i 1997, da Børnegården blev solgt til Nørre Rangstrup kommune, og driftsoverenskomsten blev opsagt. Børnegården eksisterer stadigvæk som en kommunal børneinstitution.

Børnehjemmet i Erlev blev nedlagt i 1976, solgt til Haderslev kommune og omdannet til vandrerhjem. I dag kendes

det under navnet Danhostel Haderslev. Avlsgården med tilliggende jorder på 14.5 hektar blev i 1998 solgt til nedrivning og senere udstykket til parcelgrunde i Erlev Bjerge.

Efter lukningen af Erlev børnehjem blev der indgået en aftale med Nørre-Rangstrup kommune om opførelsen af endnu en børneinstitution i Toftlund, da byen voksede, og der var mangel på pasningspladser. Således blev Høllevang Børnecenter i 1981 opført som hørende under Nordslesvigsk Asyl.

Driftsoverenskomsten med kommunen blev indgået på den betingelse, at formanden for Nordslesvigsk Asyl skulle være formand for børnehavens bestyrelse, og foreningen skulle udpege lederen. Dette ophørte i 1997, hvor både Børnegården som tidligere nævnt og Høllevang Børnecenter blev solgt til kommunen og overenskomsten opsagt. Fra politisk side var der på det tidspunkt bl.a. krav om, at forældrene skulle have majoriteten i børnehavens bestyrelse, og derfor var det en naturlig udvikling, at Nordslesvigsk Asyl trak sig ud af samarbejdet.

Oprettelse af kapitalforeningen

Efter at al fast ejendom var blevet afhændet, blev Nordslesvigsk Asyl omdannet til en kapitalforening, hvorfra der hvert år udloddes legater til kirkelige børne- og ungdomsorganisationer hjemmehørende i Sønderjylland. "Det er en god håndsrækning til mange frivillige og pengene bliver brugt der, hvor der gerne skal lyde et kristent budskab - i den ånd, som det hele begyndte." Således bifaldt daværende formand, afdøde Ingeborg Boisen, foreningens formål i sin tale ved 125 års jubilæet i 2002.

Ingeborg Boisen fortæller ved samme lejlighed, at da hun i 1966 trådte ind i bestyrelsen, skulle hun godkendes af Indre Mission. Det blev der lavet om på i 1993, da der ved en vedtægtsændring blev

besluttet, at de fem kirkelige børne- og ungdomsorganisationer: FDF, De Grønne Pigespejdere, KFUM og KFUK, KFUM-spejderne samt Indre Mission hver skulle udpege et medlem til bestyrelsen, der stadig består af 9 medlemmer. De øvrige fire er valgt af generalforsamlingen.

Nu er omstændighederne desværre sådan, at udlodningerne ikke længere kan udbetales af de renter, der hvert år tilskrives kapitalen. Det betyder med andre ord, at foreningens beholdning efterhånden vil svinde ind, med mindre det lykkes at foretage investeringer, der giver afkast. Ved den seneste vedtægtsændring i 2018 blev der derfor indført, en "§5.2. Foreningens formue skal anbringes forsvarligt og bedst muligt og med skyldigt hensyn til formuens bevarelse.

Foreningens likvide formue bør anbringes i pengeinstitut, investeringsforening eller fondsmæglerselskab.

Såfremt der investeres i unoterede aktier, må denne anbringelse i alt højest udgøre 15% af foreningens kapital."

Den nuværende bestyrelse ser det som sin opgave at passe godt på de midler, som mange gennem tiderne har samlet ind til varetagelse af børnenes kristne opdragelse og samtidigt gøre et stykke

Det tidligere børnehjem i Toftlund, som nu er børnehave (foto: Gerda Melchiorsen)

Ved rundkørslen overfor Danhostel Haderslev (tidligere Erlev Børnehjem) står en sten, der er rejst i 1927 i anledning af foreningens 50 års jubilæum (foto: Gerda Melchiorsen)

arbejde for at få midlerne til at yngle uden at sætte formuen over styr.

Der er ansøgningsfrist hvert år den 1. oktober, og alle kirkelige børne- og ungdomsforeninger i Sønderjylland er velkomne til at indsende en ansøgning om midler til brug for aktiviteter i arbejdet med børnene.

Den hidtil mangeårige formand for Nordslesvigsk Asyl Hans Jørgen Clausen, Toftlund, der trådte ind i bestyrelsen i 1982, er ved dette års generalforsamling i maj måned afløst som formand af denne artikels forfatter. Han fortsætter i bestyrelsen som næstformand.

Øvrige medlemmer er: Calle Thams, Hoptrup (kasserer), Ellen-Ingrid Knud-

sen, Rødding (KFUM og KFUK), Jan B. Møller, Bedsted (KFUM-spejderne), Lis Matzen, Vester Snogbæk (De grønne Pige-spejdere), Kaj Christensen, Kassø (Indre Mission), Mette La Cour Hansen, Volle-rup (FDF- afløser fra 2021 for mangeårigt medlem Erik Koch, Rødding).

Som et tidsbillede - og ord til eftertanke! - vil jeg slutte med et citat fra "Asylvennen" årgang 1948, hvor foreningens daværende formand, Haderslev biskoppen C.W. Noack skriver følgende under overskriften:

Smaafolks smaa Gaver.:

Gennem Beretninger og Regnskaber fortæller der i "Asylvennen" om, hvordan det gaar med Arbejdet på Børnehjemmene i Erlev og Toftlund. Hvad Indtryk mon det gør på Læserne? Maaske nærmest dette: Naa, det ser jo ud til at gaa godt. Det er ellers en masse Penge, der bruges til det Arbejde; men der gives jo god Plejeløn fra Kommunerne, og Staten er heller ikke knap med sine Tilskud. Det lader ikke til, der er meget brug for Smaafolks smaa Gaver!

Dertil vil jeg gerne først sige: Lad os være taknemmelige for, at Stat og Kommuner ikke er karrige med midler til Børneforsorg, og at disse rundelige Midler må bruges i en klar kristen Børneopdragelses Tjeneste, saadan som den øves på vore Børnehjem. Men dernæst vil jeg minde om, at 'Penge gør det ikke; der skal Kærlighed til'. ... og så fortsætter han med at tale om forbønnens værdi og slutter således...'' der er stadig brug for Smaafolks smaa Gaver. Det er og bliver nu de bedste Penge. De er altid mere værd end den Sum, de udgør på Regnskabet.

Gerda Gadegaard Melchiorsen, formand for Foreningen Nordslesvigsk Asyl. Tidligere sognepræst gennem 26 år i Toftlund og nu bosiddende i Halk.

Kilder: Denne artikel er baseret på 50 års jubilæumsskriftet fra 1927, skrevet af forstander C. M. Jensen, Erlev samt optegnelser fra tidl. formand Hans Jørgens Clausens private arkiv samt Lokalhistorisk arkiv i Toftlund, hvor en del årgange af "Asylvennen" forefindes.

Beretning til Sprogforeningens generalforsamling

2020

Artikler
og digte

Af Frode Sørensen

Denne beretning fra Sprogforeningen illustrerer tydeligt de udfordringer, pandemien har været årsag til i foreningslivet, og den strækker sig over to brogede år i Sprogforeningens historie.

Sagt så det ikke kan misforstås. Danmarks ældste nationale forening fyldte i 2020 -140 år. Og trods de udfordringer som vort samfund havde i disse tider - så går det fremragende for Sprogforeningen.

Velkommen til en forsinket generalforsamling. Beretning bliver derfor lidt anderledes. Jeg starter, før jeg egentlig skulle, nemlig i november 2018 og slutter senere - nemlig i 2. halvdel af 2021.

Mange af jer husker den 17. november 2018 - 100-året for H. P. Hanssens store tale fra Folkehjems balkon. Arrangørerne har fået rigtig mange roser for den aften. Og ikke mindst den fremragende genopførelse af H. P. Hanssens tale ved Bjarne Christensen fra Det lille teater i Gråsten.

At vi samtidig sammen med Historisk Samfund for Sønderjylland kunne præsentere Bind 1 af vores fællesbiografi om H. P. Hanssen: *De danske Sønderjydere førstemand*, skrevet af Hans Schultz Hansen, gjorde blot dagen endnu mere perfekt. Hermed kan vi sige at startskuddet til nogle travle år var affyret.

2019 - Forberedelsernes år

2019 blev forberedelsernes år - Genforeningsjubilæumsåret skulle have alt, hvad

vi kunne magte. Samarbejdet med Det lille Teater i Gråsten blev udbygget. Vi havde i bestyrelsen drøftet mulighed for at komme ud i de sønderjyske forsamlingshuse. Ideen blev hurtigt omsat til handling. Teatret var straks med på projektet, og vi hyrede Kaj Nissen, Sønderhav, til at lave manuskriptet til det teaterstykke som kom til at hedde *Her går grænsen*.

Frem til sommeren 2019 arbejdede vi med det helt store puslespil. 22 forsamlingshuse ville gerne have teaterstykket. Vi endte efter forhandlinger med såvel teater som forsamlingshuse på 20.

Stor velvilje fra de 6 kommuner - Aabenraa, Tønder, Sønderborg, Haderslev, Vejen og Esbjerg samt Dansk Kultursamfund af 1910, Rislum-Fonden, Sønderjysk Skoleforening og Sydbank-Fonden, som understøttede økonomien.

De forbudte sange

Sprogforeningen udgav *Den blå Sangbog* fra 1891 til 1946. I den svære tid omkring århundredskiftet var der store komplikationer med de tyske myndigheder og begrebet De forbudte Sange opstod.

Vi betragter De forbudte Sange som en del af Sprogforeningens DNA. Derfor var

Fra forestillingen "Her går Grænsen"

vi også klar, da vi blev præsenteret for forslaget om, at skuespiller Bodil Jørgensen og Martin Schacks kvartet ville tolke, fortælle og synge med udgangspunkt i disse skønne sange. Og det lå i kortene, at Danmarkspremieren selvfølgelig skulle være i Kongesalen på Folkehjem. Vi kunne se frem til premieren den 13. juni 2020.

Vi gennemførte Danmarkspremieren uden problemer, men først den 5. september. Det blev en uforglemmelig oplevelse for mere end 400 deltagere.

Den sidste af vores egne genforenings-jubilæumsarrangementer skulle være en foredragsdag den 27. oktober 2020 på Folkehjem med deltagelse af 4 foredragsholdere, der alle havde udgivet en bog i 2019/2020: Pernille Juhl, Linda Lassen, Poul-Erik Thomsen og Lis Mikkelsen. Det skulle så også være festligholdelsen af vores 140-års fødselsdag.

Sprogforeningens deltagelse i andre 2020 arrangementer

Da vi var kommet i omdrejninger, kunne vi lige så godt fortsætte: 10. februar 2020 - 100 års festligholdelse for afstemningen i 1920 med underholdning fra Opera på Grænsen, foredrag af Hans Schultz Hansen og festtale af formanden for Region Syddanmark og danske regioner, Stephanie Lose.

Endvidere var der planlagt deltagelse i det store folkemøde i Ribe med foredrag, en stand i samarbejde med Sønderjysk Skoleforening ved Friluftsmødet i Skibehund Krat og endelig den helt store dag på Dybbøl i forbindelse med markeringen af 100 året for Kong Christian X's besøg.

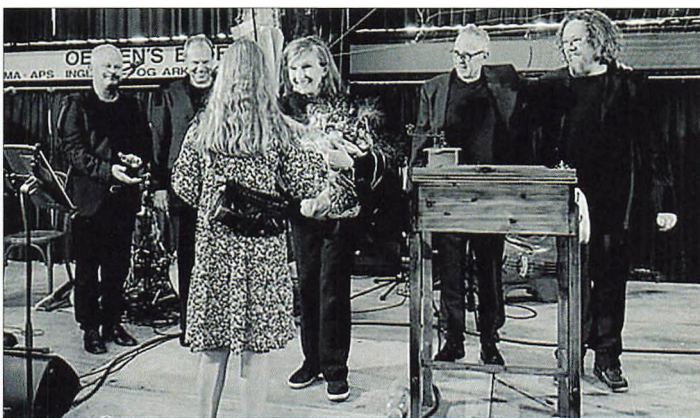
Foredrag og Sprog- og Kulturpris

Sideløbende med disse forberedelser havde vi i 2019 vores traditionelle, decentrale foredrag i samarbejde med bibliotekerne i Tønder, Sønderborg og Aabenraa samt Foreningen Nordens og Grænseforeningens lokalafdelinger. Vi er utrolig glade for denne aktivitet og samarbejdet og håber hurtigt at få Haderslev med igen.

22. oktober 2019 var der uddeling af Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris, som fortjent gik til forfatteren Pernille Juhl, både før og ikke mindst efter at hun fik prisen, har hun erobret Sønderjylland med sine fremragende bøger.

2020

Jeg vil nu bevæge mig ind i genforenings-jubilæumsåret. Som optakt holdt bestyrelsen et seminar den 7. januar, hvor vi kunne konstatere, at alt var klappet og klart. Den landsdækkende markering startede den 10. januar, hvor to repræsentanter for Sprogforeningen deltog i et seminar på Christiansborg. Formanden med hustru

Bodil Jørgensen for fuld udblæsning - og Bodil Jørgensen og Martin Schacks kvartet

havde om aftenen fornøjelsen af at deltage i Gallaforestillingen i Det Kongelige Teater og søndag den 12. januar i festgudstjeneste i Københavns Domkirke. Genforeningsjubilæet var nu skudt i gang på nationalt plan.

Den 27. januar markerede vi med et foredrag af tidligere generalkonsul Henrik Becker Christensen på Flensborg Hus 100 årsdagen for De internationale Kommissions (CIS) ankomst til Flensborg.

Afstemningsfesten i Kongesalen på Folkehjem 10. februar 2020

10. februar oprandt den første store festdag. Jubilæumsafstemningsfesten i Kongesalen. Med 400 deltagere var alt udsolgt, og enkelte fik desværre ikke plads. Der var ikke noget, der ikke klappede den aften, og de 6 arrangerende foreninger var både glade og stolte. Der var en fin dækning i TV2, som kom med journalist Ole Kolster og 1 kameramand. DR ankom med så meget udstyr og optog så meget plads, at det skabte en vis bekymring.

Den 10. februar blev yderligere krydret med udgivelsen af Hans Schultz Hansens Bind 2 om H. P. Hanssen *Genforeningens arkitekt*.

20 teaterforestillinger i 20 søndersjyske forsamlingshuse i 2020

Vi nåede kun lige at få pulsen i ro efter

afstemningsfesten inden premieren på *Her går Grænsen* i Kastrup Forsamlingshus den 13. marts. Det skulle gå meget anderledes. De 20 teaterforestillinger skulle have været gennemført fra marts, men måtte aflyses. Og hvordan gik det så? Vi gennemførte 14 forestillinger i 2. halvdel af 2020, og forsamlingshusene har været yderst tilfredse. Fire forsamlingshuse opgav at gennemføre, dog overtog Randerup Forsamlingshus den aflyste forestilling i Visby. I midten af december 2020 kom den sidste nedlukning, og vi måtte droppe de planlagte forestillinger i januar/februar 2021.

Værre så det ud for de store arrangementer, hvor vi havde planlagt at deltage med forskellige aktiviteter, som blev aflyst.

Genforeningsparken ved Folkehjem - uformel indvielse den 15. juni 2020

Folkehjems nye flotte Genforeningspark blev med deltagelse af statsminister Mette Frederiksen indviet den 15. juni på 100 års dagen for Grænseflytningen. En dejlig dag trods det - af naturlige årsager - beskedne deltagerantal. I Sprogforeningen er vi glade for, at vi står med vores markante datoer støbt ned i pladsen. Ud over indvielsen benyttede Sprogforeningen dagen til at lægge blomster på Helene og H. P. Hanssens gravsted på Aabenraa Kirkegård.

Fire foredrag i Kongesalen

4 foredrag med forfatterne, Pernille Juhl, Linda Lassen, Poul-Erik Thomsen og Lis Mikkelsen måtte aflyses og forventes nu gennemført den 21. oktober 2021. I skrivende stund er der tilmeldt mere end 100.

Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris

Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris blev i 2020 uddelt den 9. november. Sidste år gjorde vi noget nyt. Vi oplyste inden overrækkelsen, at det var Pernille Juhl, som skulle have prisen for 2019. Også i 2020 besluttede vi at offentliggøre, at vores pris 2020 gik til filminstruktør Frelle Petersen for hans sønderjyske vestkyst-film "Onkel". Da vi kun måtte være 50 til stede, var der kun adgang mod forudbestilling af billetter.

Afslutning

Vi har haft travlt, og det vil vi også have fremover, så stor tak til bestyrelsen og til vores mange medlemmer, der støtter op omkring vores aktiviteter.

Mange virksomheder, fonde og de sønderjyske kommuner har støttet os økonomisk, stor tak ikke mindst for velvilje, når arrangementer på grund af Covid-19 har måttet udsættes.

Tak for godt samarbejde med de andre nationale sønderjyske foreninger og ikke mindst til værtsparret Anette og Frank Carstensen her på Folkehjem.

Vores økonomi tager kasserer Gunnar Vind sig efterfølgende af. Min afslutning skal blot være, at det er dejligt, at vi nu igen er komfortabelt flere end 1.600 medlemmer.

Et af Sprogforeningens vigtige formål er bogudgivelser ...

25. NOVEMBER 2020: DET RØDE HJØRNE - I. P. NIELSEN 1873-1952
Af Frode Sørensen. En udgivelse sammen med Arbejder Arkivet i Sønderborg.

I. P., som hænger i Billedsalen ved siden af dronning Ingrid, var medlem af Sprogforeningens bestyrelse 1936-1952.

10. FEBRUAR 2021: GENFORENINGENS ARKITEKT

2. del af Hans Schultz Hansen biografi om H. P. Hanssen.
Fællesudgivelse sammen med Historisk Samfund for Sønderjylland.

8. MAJ 2021: KAMPEN OM SPROGET

Af Lis Mikkelsen - om sønderjydernes 56 årige kamp for at bevare det danske sprog:

MAJ 2021: HELENE HANSSEN - I STRID OG KÆRLIGHED

Den næste spændende bog af Lis Mikkelsen om Helene Hanssen liv.

Sønderjysk Skoleforening

Formandens beretning

2021

Artikler
og digte

Af Peder Moltesen Ravn

Hvor er det rart igen at kunne mødes til årsmøde her på Folkehjem og få aflagt beretning og regnskab. Vi trænger i den grad til at kunne mødes igen og forhåbentlig se ind i en mere normal hverdag uden restriktioner. Vi er sociale væsener, der trives bedst, når vi frit kan deltage i de arrangementer, der har vores interesse. Foreningslivet har haft trænge kår her under corona-pandemien. Det gælder også Skoleforeningens aktiviteter. Herom senere.

Som det fremgår af den skriftlige beretning for det aflyste årsmøde sidste år, var det første gang siden 1. Verdenskrig, at der ikke blev afholdt årsmøde i Skoleforeningen. Set i bakspejlet kunne vi måske godt have afholdt et årsmøde i efteråret 2020, men usikkerhed om nedlukning og

Årsmødet foregik i år i Kongesalen

forsamlingsforbud gjorde, at vi i bestyrelsen valgte helt at aflyse.

Det betyder, at der på årsmødet i dag skal aflægges beretning for 2 regnskabsår, og der skal foretages valg for 2 perioder. Inden der skal foretages valg, skal årsmødet behandle bestyrelsens forslag om vedtægtsændringer. Ændringsforslagene er for det meste af sproglig karakter - vi lægger nemlig op til at fjerne "d" i Sønderjysk. Dertil lægger bestyrelsen op til en reduktion af bestyrelsesmedlemmer, så antal nedsættes fra 17 til 15. Disse ændringer vil blive gennemgået under punktet indkomne forslag. Jeg håber, at forsamlingen vil bakke op om bestyrelsens forslag.

Beretning:

Året 2020-21 har på mange måder været et anderledes år for Sønderjysk Skoleforening. Økonomisk er der i foreningen opnået et regnskabsresultat før uddelinger på 265.000 kr. Det er en tilbagegang på 48.000 kr. fra sidste år og kan hovedsagelig forklares med, at især indtægter fra andre større bidrag og gaver er faldet. Dertil kommer et lidt mindre afkast af foreningens formue. Væsentligste post under andre større bidrag og gaver er bidrag fra Købmand L. Sørensen og hustrus legat, hvorfra Skoleforeningen sidste

år har modtaget 109.000 kr., hvilket er 50.000 kr. mindre end året før. Gennem årene har bidrag fra dette legat været et godt supplement til de midler, som Skoleforeningen har haft til uddeling til sine formål. Legatet er dog ligesom Skoleforeningen ramt af et faldende afkast af dets formue. Der skal dog i min beretning lyde en tak for årets bidrag.

Skoleforeningen har samlet uddelt i alt 317.000 kr. af foreningens midler. Det fordeles sig med 254.000 kr. til efterskoleelever. I alt 161 ansøgninger er blevet tilgodeset. Desuden er uddelt 52.000 kr. til højskoleelever. Der er uddelt 5.000 kr. i stipendier. Til kulturelle formål har vi sidste år uddelt 6.000 kr., som er givet i præmie til artikelkonkurrencen for efterskoleelever.

Efter uddeling kommer Skoleforeningen ud med et årsresultat på -52.000 kr., hvilket bestyrelsen i betragtning af et noget mindre afkast anser som tilfredsstillende.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har i det forgangne år uddelt 21.000 kr. til 21 ansøgere. Årets resultat blev et underskud på 12.000 kr. Fra Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen er der samlet uddelt 18.400 kr., til 17 studerende fra Sydslesvig. Årets resultat blev et underskud på 9.800 kr.

Vi er i bestyrelsen dog enige om, at vi gerne ser et resultat i balance, hvorfor vi på sidste bestyrelsesmøde besluttede, at vi fremover blive nødt til at anlægge en strammere uddelingspolitik, hvilket kan indebære, at ikke alle ansøgninger kan tilgodeses. Dette vil afhænge af de fremtidige afkast af vores formue.

Skoleforeningens samlede formue incl. de 2 små legater udgør ca. 15 mill. kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 128 nye livsvarige medlemmer.

Skoleforeningens kasserer, Anne Møllergaard, aflægger sit første regnskab

Årets gang i Sønderjysk Skoleforening:

Det forløbne år har været kendetegnet ved en række aflyste arrangementer. Alt vedrørende fejring af 100-året for Genforeningen måtte fra den 11. marts 2020 og fremefter desværre aflyses. Der var virkelig lagt op til en fejring af jubilæet med både små og store arrangementer i Sønderjylland og rundt om i Danmark. Rigtig ærgerligt, at de mange arrangementer måtte aflyses. Ingen tvivl om at historien om Sønderjylland og genforeningen er kommet på "landkortet". Det skyldes ikke mindst de arrangementer, der nåede at blive afholdt, men også mediernes interesse for sagen.

Forsamlingsforbuddet gjorde, at afstemningsfesten den 10. februar her på Folkehjem måtte aflyses i år. Man forventer at kunne genoptage traditionen igen til næste år.

Grundet nævnte forsamlingsforbud har vi i det forgangne år måttet afholde vores bestyrelsesmøder virtuelt og via mail korrespondance. Det er ikke en optimal måde at afvikle bestyrelsesmøder på, men i situationen har det fungeret. Vores almanakmøde i november blev dog afviklet som fysisk møde, idet vi jo skal have pakket almanakker til vore abonnenter og til boghandlerne. Vi var til dette møde opdelt i et formiddagshold og et eftermiddags-

Ellen Christensen og Frode Rindom udtræder efter mange år i Skoleforeningens bestyrelse

Inger Rahbek Andersen, Skoleforeningens mangeårige sekretær, får tak for sin indsats

hold og kunne på denne måde overholde gældende regler for antal forsamlede. Vi kunne så også få afholdt et lille bestyrelsesmøde.

Vores årlige studietur og udflugt i september måned måtte aflyses. Det er ellers en god tradition, at vi aflægger et besøg på en af landsdelens efterskoler eller højskoler.

Vi har afholdt et regnskabs- og bestyrelsesmøde på Agerskov Kro her den 20. maj, hvor regnskaberne bliver gennemgået af vores revisor Jan Wilhelmsen. Et fysisk møde blev muligt, da forsamlingsforbuddet blev hævet til 25 personer. Vi havde igen i år fået fremsendt et oplæg fra Sydbanks investeringsrådgiver Kjeld Petersen vedr. placering af Skoleforeningens formue. Med baggrund i dette oplæg, fastholder vi i bestyrelsen den nuværende konservative investeringsprofil.

Sønderjysk Almanak:

Almanakken har igen i år givet et pænt overskud på 30.000 kr. og bidrager dermed positivt til Skoleforeningens resultat. Vi er lidt stolte af vores almanak. Synes at den med indhold og layout er oplysende, spændende og meget seværdig. Vi anser Sønderjysk Almanak som en væsentlig del af skoleforeningens ansigt udadtil. Derfor er det dejligt, at så mange fortsat køber og abonnerer på almanakken, især i

en tid, hvor de elektroniske medier tager mere og mere over.

Jeg vil her ved årsmødet ikke undlade at rose almanakudvalget med ansvarshavende redaktør Britta Slot Johnsen i spidsen for jeres store frivillige indsats i arbejdet med at indsamle artikler og andet stof til almanakken. Uden denne indsats ingen almanak. Anders Schaltz Andersen har valgt at stoppe i almanakudvalget. Der skal herfra lyde en stor tak til dig Anders for dit mangeårige arbejde i udvalget, hvor du ikke mindst har bidraget til artikler og til almanakkens udbredelse i Sydslesvig. Bernd Engelbrecht, Flensborg indtræder i udvalget i stedet for Anders - velkommen til dig.

29. årgang er ved at være klar til at gå i trykken. Vores trofaste læsere kan glæde sig til at tage imod en ny udgave, hvor temaet er: *Musikliv*.

Efterskoler og højskoler:

Tilgang af elever til efterskoler og højskoler er fortsat positiv selv på trods af corona. På landets efterskoler er der i indeværende år godt 30.000 elever. Både på efterskoler og højskoler har eleverne igen i år været hjemsendt i en periode. Heldigvis kom situationen så meget under kontrol, at eleverne kunne komme tilbage på skolerne, og dermed forhåbentlig få en god afslutning på et skoleår, som

Aftenens foredragsholder, Mette Geil, på talerstolen

for mange unge er det bedste år i deres ungdomsliv.

Vi har haft enkelte elever, der har været bekymrede for, at deres støtte fra Skoleforeningen i den situation ville bortfalde, fordi de har været hjemsendt. Vi har dog vedstået vores tilsagn om støtte, såfremt man ikke afbrød sit efterskole- eller højskoleophold. Et efterskoleophold er dyrt. Gennemsnitprisen på ligger på 104.000 kr. på de efterskoler, hvorfra vi har elevansøgninger.

Stigningstakten er større end pris- og lønudviklingen. Skolerne begrundet stigningstakten med, at de skal skabe robusthed i deres økonomi, idet lånemulighederne er blevet begrænset. Kan man forestille sig, at man nærmer sig et balancepunkt, hvor nogle forældre af økonomiske grunde må vælge skoleformen fra? Jeg ved, at man i efterskoleforeningen har fokus på problemstillingen, idet et fravalg af økonomiske grunde vil være meget uheldigt.

Mange familier prioriterer et efterskoleophold for deres børn meget højt og indretter deres økonomi, så det bliver muligt. Ingen tvivl om, at nogle familier ikke kan skabe råderum for en sådan mulighed. Derfor har man arbejdet på at finde en anden fordelingsnøgle via statstilskuddet, men det er ikke så ligetil.

Jeg vil slutte med at citere efterskole-

Foredraget indeholdt fællessange akkompagneret af Bodil Dibbern

foreningens formand, der i sin beretning nævnte: *Et efterskoleophold er som at stige ind i et andet rum, et rum, hvor man møder legens univers. Når legen virker, glemmer vi os selv, vi glemmer vore tanker, vores forskelligheder, vi glemmer endda at opdatere meddelelser på mobilen. Men vi mærker livet, for livet mærkes, når vi er sammen med andre. Fællesskab fødes, når jeg bliver til os.*

Med disse ord vil jeg slutte min årsberetning. Tak til vores tillidsmænd for jeres indsats i det forløbne år. Tak til bestyrelsen for et godt samarbejde i det forgangne år. Sidst, men ikke mindst en særlig tak til vores kasserer og sekretæren for jeres indsats. Jeg kan forsikre forsamlingen for, at skoleforeningens økonomi og administration er i gode hænder.

Der var brøtort' til kaffen

Se mere på vores hjemmeside:
www.sønderjydskskoleforening.dk

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27.3.1953 nedarves tronen inden for Kong Chr. X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Porhildur Ingrid) **Danmarks Dronning**, født 16.4.1940 på Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift 10.6.1967 i Kbh. med **Prins Henrik af Danmark** (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig.
Død 13.2.2018 på Fredensborg Slot.

Børn:

(1) **Kronprins Frederik André Henrik Christian**, født 26.5.1968 i København, gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med **Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat**, født Donaldson, født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, født 15.10.2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, født 21.4.2007 i Kbh.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, født 8.1.2011 i Kbh.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, født 8.1.2011 i Kbh.

(2) **Prins Joachim Holger Waldemar Christian**, født 7.6.1969 i Kbh.
Gift 1. gang 18.11.1995 i Frederiksborg Slotskirke med **Alexandra Christina, grevinde af Frederiksborg**, født Manley, født 30.6.1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, født 28.8.1999 i Kbh.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian, født 22.7.2002 i Kbh.

Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008 i Møgeltønder Kirke med **Prinsesse Marie Agathe Odile, grevinde af Monpezat**, født Cavallier, født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain, født 4.5.2009 i Kbh.

Prinsesse Athena Marguerite Françoise Marie, født 24.1.2012 i Kbh.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29.4.1944 på Amalienborg, gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med **Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til SaynWittgenstein-Berleburg**, født 29.10.1934 på Berleburg.

Død 13.3.2017 på Berleburg.

Børn:

(1) **Prins Gustav Frederik Philip Richard**, født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.

(2) **Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte**, født 20.11.1970 i Kbh.
Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med **Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth**.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, født 14.9.1999 i Kbh.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16.8.2003 i Kbh.
Ægteskabet opløst 18.5.2017.

Gift 2. 18.5.2019 med greve af Egeskov, **Michael Ahlefeldt-Laurvig-Bille**, født 26.2.1965.

(3) **Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte**, født 2.5.1975 i Kbh., borgerligt viet 27.5.2010, kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg med **Alexander Johannsmann**.
Børn: **Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann**, f. 24.7.2010.
Louisa Margareta Benedikte Hanna Johannsmann, f. 28.1.2015

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30.8.1946 på Amalienborg, gift 18.9.1964 i Athen med **Konstantin II**, fhv. Konge af Grækenland.

Regeringen Mette Frederiksen

Udnævnt 27. juni 2019

Statsminister	·	Mette Frederiksen (A)
Finansminister	·	Nicolai Wammen (A)
Udenrigsminister	·	Jeppe Kofod (A)
Justitsminister	·	Nick Hækkerup (A)
Social- og ældreminister	·	Astrid Krag (A)
Skatteminister	·	Morten Bødskov (A)
Klima-, energi - og forsyningsminister	·	Dan Jørgensen (A)
Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri	·	Rasmus Prehn (A)
Sundhedsminister	·	Magnus Heunicke (A)
Transportminister	·	Benny Engelbrecht (A)
Minister for udviklingssamarbejde og minister for nordisk samarbejde	·	Flemming Møller Mortensen (A)
Børne- og undervisningsminister	·	Pernille Rosenkrantz-Theil (A)
Forsvarsminister	·	Trine Bramsen (A)
Uddannelses- og forskningsminister	·	Jesper Petersen (A)
Erhvervsminister	·	Simon Kollerup (A)
Udlændinge- og integrationsminister	·	Mattias Tesfaye (A)
Beskæftigelsesminister og minister for ligestilling	·	Peter Hummelgaard (A)
Indenrigs- og boligminister	·	Kaare Dybvad (A)
Miljøminister	·	Lea Wermelin (A)
Kulturminister og kirkeminister	·	Ane Halsboe-Jørgensen (A)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1998-2018

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG- FLENSBORG	NORD- FRISLAND	RENDSBORG- EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1998:	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003:	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008:	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013:	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725
2018:	4.756	8.915	5.157	4.543	2.497	25.868

Antal kommuneråds- medlemmer

1998: 137
2003: 136
2008: 195
2013: 195
2018: 176

Antal kredsdags- medlemmer

1998: 24
2003: 21
2008: 26
2013: 22
2018: 22

Danske stemmer ved landdagsvalgene 2000-2017

2000: 60.367
2005: 51.901
2009: 69.701
2012: 61.025
2017: 49.995

Forbundsdaysvalget 2021

55.578 stemmer - 1 forbundsdaysmandat

Sydslesvig-udvalget

Kulturministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig

Ø MF, Christian Juhl, formand

Bindslevs Plads 12, 8600 Silkeborg
tlf. 3337 5005 - christian.juhl@ft.dk

A MF, Birgitte Vind

Skovgade 8, 7300 Jelling
tlf. 61 62 51 45 - birgitte.vind@ft.dk

B Rune Christiansen

tlf. 2690 0023, E-mail ruch@viauc.dk

F MF, Karina Dehnhardt Lorentzen

Sindalvej 4, 6000 Kolding
tlf. 6162 3045 - karina.dehnhardt@ft.dk

V MF, Anni Matthiesen

Egebjerg Landevej 14, Krogager

7200 Grindsted

tlf. 3337 4574 - vanrm@ft.dk

O Fhv. MF, Martin Henriksen

martin.henriksen@ft.dk

C MF, Niels Flemming Hansen

Folketinget, Christiansborg,
1240 Kbh. K
tlf. 3337 4202 - niels.hansen@ft.dk

Sekretariatsleder chefkonsulent

Steffen Bang

Kulturministeriet,

Nybrogade 2, 1203 Kbh. K

tlf. 3392 5590 - sbp@kum.dk

Familieretshuset

Afdeling Aabenraa

Storetorv 10, 6200 Aabenraa, tlf. 7256 7000

www.familieretshuset.dk

Direktør: Anette Hummelshøj

Ekspeditionstid:

Mandag - onsdag..... kl. 08 - 12

Torsdag kl. 12 - 15

Fredag kl. 08 - 12

Telefontid:

Mandag og tirsdag kl. 08 - 14

Onsdag og fredag kl. 08 - 12

Torsdag kl. 08 - 16

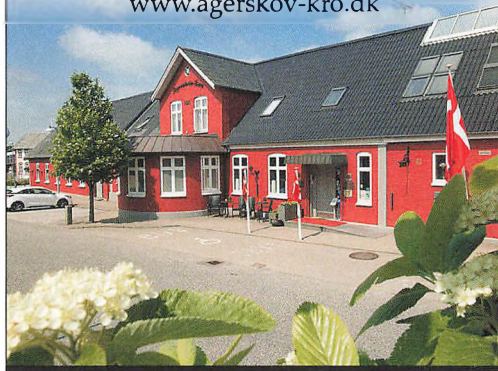
Man kan desuden få nærmere oplysninger, blanketter m.v. på statsforvaltningernes hjemmeside: www.familieretshuset.dk

Agerskov Kro og Hotel

Hovedgaden 3 · 6534 Agerskov

Telefon 7483 3228 otte@agerskov-kro.dk

www.agerskov-kro.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12

7100 Vejle

tlf. 7663 1000, fax 7663 2000

E-mail: kontakt@rsyd.dk

www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:

Stephanie Lose

Regionsdirektør:

Jane Kraglund

Sønderjyske regionsrådsmedlemmer

2018 - 2021 pr. 1. januar 2018

A Andrea Terp,
Bjergholt 3, 6200 Aabenraa

V Kurt Jensen,
Galgetoft 81, 6630 Rødding

O Thies Mathiasen,
Ribe Landevej 63A, 6100 Haderslev

V Mette Bossen Linnet
Gråbrødrevej 11.1., 6270 Tønder

V Mads Skau,
Skovgårdvej 15, 6500 Vojens

A Jørn Lehmann Petersen,
Farverløkke 41, 6310 Broager

V Tage Petersen,
Skærtøft 10, 6440 Augustenborg

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. april 2021

Bestyrelsen:

Regionsrådsmedlem

Preben Jensen (formand)

Overborgmester

Simone Lange (næstformand)

Amtspræsident Manfred Uekermann

Minister Claus Christian Claussen

Borgmester Erik Lauritzen

Allan Emiliussen

Borgmester Thomas Andresen

Borgmester Henrik Frandsen

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen

Landsformand Flemming Meyer

Walter Behrens

Kreis Nordfriesland:

Sabine Detert

Kreis Schleswig-Flensburg:

Thomas Rasmussen

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg,

tlf. 7467 0501, fax 7467 0521.

E-mail: region@region.dk

www.region.dk

www.region.de

www.pendlerinfo.org

Leder: Peter Hansen.

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa

tlf. 7376 7676, fax 7376 7677

E-mail: post@aabenraa.dk

www.aabenraa.dk

Borgmester: Thomas Andresen

Kommunaldirektør: Tom Ahmt

Haderslev Kommune

Christian X's Vej 39, 6100 Haderslev

tlf. 7434 3434

E-mail: post@haderslev.dk

www.haderslev.dk

Borgmester: Hans Peter Geil

Kommunaldirektør: Peter Karm

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding

tlf. 7979 7979

E-mail: kommunen@kolding.dk

www.kolding.dk

Borgmester: Jørn Pedersen

Kommunaldirektør: Thomas Boe

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10, 6400 Sønderborg

tlf. 8872 6400, fax 8872 6402

E-mail: post@sonderborg.dk

www.sonderborgkommune.dk

Borgmester: Erik Lauritzen

Kommunaldirektør: Tim Hansen

Tønder Kommune

Wegners Plads 2, 6270 Tønder

tlf. 7492 9292

E-mail: toender@toender.dk

www.toender.dk

Borgmester: Henrik Frandsen

Kommunaldirektør: Klaus Liestmann

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen

tlf. 7996 5000

E-mail: post@vejen.dk

www.vejen.dk

Borgmester: Egon Fræhr

Kommunaldirektør: Ole Slot

Foreninger, organisationer, institutioner m.v.

Sønderjysk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 40 80 97 35

Næstformand: Henrik Nissen,
Surreroj 4, Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Anne Mellergaard,
Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder

Sekretær: Else Hvide Beim,
Roostvej 19, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 49 40 72 16 E-mail:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

Jes Speggers Simonsen,
Rødevej 5, 6310 Broager

Gitte Schultz Clausen,
Toghale 11, 6270 Tønder

Kirstine Lauridsen,
Mojbølvej 14, Mojbøl, 6630 Rødding

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, Nr. Hostrup,
6230 Rødekro

Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev

Laura Skau Bjerregaard,
Rise Fællesgade 20, 6230 Rødekro

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:

Britta Slot Johnsen,
Kongevej 13, 6400 Sønderborg
tlf. 2970 6414
E-mail: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg

Anne Mellergaard,
Pr. Petersensvej 3, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup,
6630 Rødding

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Bernd Engelbrecht,
Tilsiter Str. 8, D- 24944 Flensborg

Peder Moltesen Ravn,
(formand)
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 2218 1938

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938
E-mail: frode@danportal.dk
www.s-frode.dk

Næstformand Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Bækken, 6300 Gråsten
tlf. 2041 1936

E-mail: kjaer1947@gmail.com

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895, E-mail: haase@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 2498 0932, E-mail: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733
E-mail: orlahakon@gmail.com

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 4017 9268, E-mail: gunnar@vind1.dk

Elke Putzer,
Achter de Möhl 37, D-24955 Harrislee,
tlf. +49 461 71437, E-Mail: elke@putzer.dk

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
1054 København K, tlf. 3311 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Peter Skov-Jakobsen
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Grænseforeningen Haderslev

Formand: Peter Popp Andersen,
Thorsvej 15, 6070 Christiansfeld
tlf. 2066 7622
E-mail: kapopp@outlook.dk

Rødding - Vejen Grænseforening

Formand: Hans Harald Sørensen,
Kirsebærvej 6, 6600 Vejen
tlf. 5154 2075
E-mail: hhs111@gmail.com

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 6177 8515
E-mail: kifanoeg@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Marie Stamp,
Ullerupvej 86, 6780 Skærbæk
tlf. 2074 6088
E-mail: stamp.marie02@gmail.com

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Jens Overgaard,
Bjergholt 20, 6200 Aabenraa
tlf. 4010 8142
E-mail: jensovergaard49@gmail.com

Danmark-Samfundet

Se hjemmesiden:
www.danmarks-samfundet.dk

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Henriette Holsteen Jessen
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Næstformand: Pia Festersen
Haderslevvej 82, 6200 Aabenraa
Kasserer: Kirsten Nissen
Vidågade 95, 6270 Tønder
Sekretær: Hanne Schmidt,
Lambjergvej 5, Lambjerg, 6470 Sydals

DGI Sønderjylland

Kystvej 18, 6200 Aabenraa
tlf. 7940 4500
Formand: Claus Klaris
Dybbølsten 24, 6400 Sønderborg
tlf. 2095 1007

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Sven Vognsen Hansen
Perbølvej 9, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 2462 9724
Næstformand: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
Sekretær: Gårdejer: Jacob Sander-Larsen
Nørremark 7, Kær, 6400 Sønderborg
tlf. 2142 2749
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156
www.landevaernet.dk

Sønderjyllands Investeringsfond

Formand: Privatdirektør Jan Poulsen
Danske Bank, Gravene 1,
6100 Haderslev

FOR
UNDRING
FRYDER

IT & Teknologi
Puls & Adventure
Musik & Scenekunst
Medie & Kommunikation
Kunst & Grafisk design

**SKANDERUP
EFTERSKOLE**

ET ÅR MED
FÆLLESSKAB OG
UDFORDRINGER I
DE BOGLIGE FAG

FRA 8. - 10. KLASSE

Bovrup Storegade 5
6200 Aabenraa
Tlf. 74 68 03 11
www.sundeved-efterskole.dk

**Sundeved
EFTERSKOLE**

www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156

*Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland*

Udviklingsråd Sønderjylland
Bjerggade 4 K, 6200 Aabenraa,
tlf. 7333 1370
E-mail: cs@soenderjylland.dk
Direktør Claus Schmidt

Foreningen »Venner af Rømø natur«
Formand: Jonna Rasmussen,
Havnebyvej 148, 6792 Rømø,
tlf. 7475 5536

Historisk Samfund for Sønderjylland
Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683
E-mail: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk
Åbningstider: tirsdag og torsdag kl. 9-13

Bestyrelse:

Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Arne Fredsted Jørgensen
Sekretær: Mogens Asmund

Øvrige medlemmer af forretningsudvalget:

Finn Bach
Lisette Juhl Hansen
Kristian Pallesen
Henrik Posselt
Mogens Rostgaard Nissen

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Mette Pilgaard
Lennart S. Madsen
Elsemarie Dam-Jensen
Axel Johnsen
Mikkel Leth Jespersen
Anne Marie Overgaard
Carsten Porskrog Rasmussen
René Rasmussen
Henrik Skov Kristensen

Sønderjyske Årbøger:
Mogens Rostgaard Nissen
Forskningsafdelingen ved Dansk
Centralbibliotek for Sydslesvig
Norderstrasse 59, D-24939 Flensborg
tlf. 0049 461 86 97 190
E-mail: mrn@dcbib.dk

Sønderjysk Månedsskrift:
Lisette Juhl Hansen
Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:
Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum, Lejrvej 83,
6330 Padborg, tlf. 7467 6557

Kredsformænd:
Karl Erik Olesen, Sønderballe Strand
(Haderslev kreds)
Jens Møller, Løgumkloster (Tønder kreds)
Helge Søgaard, Stubbæk
(Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav
(Sønderborg kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-mail: tychsen43@gmail.com

Sekretariat:

Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-mail: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup,
6630 Rødding, tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1,
6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-mail: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Helle Skaarup

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Syddansk Universitet Center for Grænseregionsforskning Institut for Statskundskab og Offentlig Forvaltning

Alsion 2,
6400 Sønderborg,
tlf. 6550 1186
E-mail: sbf@sam.sdu.dk
www.sdu.dk
Centerleder: Steen Bo Frandsen

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945

Formand Helge Moosmann
Hiort Lorenzens Vej 47, 1.th.,
6100 Haderslev,
tlf. 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen,
Åbenråvej 133, Øster Gasse, 6780
Skærbæk, tlf. 7475 2273
Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192
E-mail: info@djfn.dk - www.djfn.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103
Skolekonsulent: Anke Tästensen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl, 6430 Nordborg,
tlf. 7449 1409
E-mail: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjyske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Henning Vohs,
Bakken 50, Fynshav, 6440 Augustenborg
tlf. 2360 3593
Sekretær: Anna Sigurjonsdottir
Grøngårdvej 21, Sæd, 6270 Tønder
tlf. 2814 1188

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,

tlf. 7026 1828
E-mail: kontor@dsuk.dk
www.dsuk.dk
Reg. 4400 Kontonr. 4525210049

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-mail: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Jens Peter Reijkjær

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister og MF Frode Sørensen, Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse

Formand: Rosa Schmidt, Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind, Jens Kromannsvej 8, Snoghøj, 7000 Fredericia
tlf. 2233 4305
E-mail: mbwind@gmail.com

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Katrin Lass
Østerløkke 12, 6330 Padborg
E-mail: sprogsyd@gmail.com
www.sprogforeningen.dk

Kgl. Dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Kim Andersen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 144000
E-mail: flfgkl@um.dk
www.gkflensburg.um.dk

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Gitte Hougaard-Werner
E-mail: gitte@syfo.de
Dansk Generalsekretariat
Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461 / 144080
E-mail: info@syfo.de
www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Formand: Gitte Hougaard-Werner

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 4820-0
E-mail: apms@skoleforeningen.de

Rektor: Se hjemmesiden
www.apmoellerskolen.org

»Christianslyst«

Lejrskole og kursuscenter,
Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641 / 92229
christianslyst@skoleforeningen.org
www.christianslyst.de
Leder: Denis Löhndorf

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig e.V.

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg

Dansk postadresse:

Box 528, 6330 Padborg, tlf. +49 4618 6970

E-mail: ktp@dcbib.dk

www.dcbib.dk/dss

Bibliotekschef: Jens M. Henriksen

Studieafdelingen og arkivet:

Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg

(Frueskovens Idrætspark),

tlf. 0461 / 5700477

E-mail: vorstand@dgf-flensburg.de

Formand: Se hjemmesiden

www.dgf-flensburg.de

IDRÆT UNGE & KULTUR PÆDAGOGIK

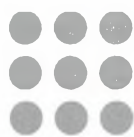
SdU's (Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger) formål er at fremme det danske ungdoms- og idrætsarbejde.

Som paraplyorganisation spænder vi over mange foreninger som du kan blive medlem i og finde lige netop det tilbud, der passer til dig og din familie.

SdU er en organisation i stadig fremdrift, der gennem sine tætte kontakter til Danmark, lokalsamfundet og det øvrige Europa, har fingeren på pulsen.

www.SdU.de

  @sdusydslesvig | #fritidmedindhold

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISERED E REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56
DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80
Mobil: +45 21 44 00 00

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk
E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekontor,
Südergraben 36a, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 52925

E-mail: kirken@kirken.de

www.dks-folkekirken.dk

Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Provst: Hasse Neldeberg Jørgensen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Udo Jessen - kontor:

Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg
eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,
tlf. 0461 / 50470

E-mail: post@skoleforeningen.org

www.skoleforeningen.org

Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg

Direktør: Lars Kofoed-Jensen

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Tydal 1, D-24852 Eggebek

E-mail: dss@spejder.de

Formand: Ricky Teiwes

tlf. 0045 - 29 88 33 31

E-mail: ricky@spejder.de

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20,

D-24937 Flensburg,

tlf. 0461 / 80 79 76 30

Formand: Alexander von Oettingen,

Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,

tlf. 04634 / 9219

E-mail: info@detlilleteater.de

www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Gitte Hougaard-Werner

E-mail: gitte@syfo.de

www.samraadet.info

Sekretariat:

Dansk Generalsekretariat,

Norderstr. 76, D-24939, Flensburg,

tlf. 0461 / 144008-150

Fax 14408-130

E-mail: jac@samraadet.info

Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461 / 144390

www.duborg-skolen.de

Rektor: Heino Aggedam

Flensburg Avis

Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensburg

tlf. 0461 / 50 45 0

E-mail: redaktion@fla.de

www.fla.de

Chefredaktør: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining (Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,

Dorfstr. 21, Weding, D-24976 Handewitt

tlf. 04630 / 9372171

E-mail: bahneb@hotmail.com

Sekretariat: Süderstr. 6,

D-25821 Bredstedt / Bräist

tlf. 04671 / 6024154

Forretningsfører: Ilwe Boysen

E-mail: info@friiske.de

www.friiske.de

Frivilligt Dreng- og Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Ina Grønvig

mobil 0151-11334651

E-mail: ina.groenvig@hotmail.dk

Lejrskoler og hytter:

»Trenehytten«, Harkielweg 2,

D-24963 Tarp, tlf. 04638 / 527

udlejning v / Elof Asmussen

E-mail: trenehytten@sdu.de

»Kongenshus«, Rehmstackerdeich 13

D-25882 Tetenbüll

Udlejning v / Kerstin Pauls

mobil 0172 - 9891342

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds

Formand: Kirsten la Cour,

Gammelau 2, D-24980 Schafflund

tlf. 04639 - 782402

E-mail: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/969140

E-mail: kontoret@jaruplund.de

www.jaruplund.de

Forstander: Karsten B. Dressø

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/714

ladelundungdomsskole@skoleforeningen.org

www.ladelundungdomsskole.de

Forstander: Tore Bock

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/5493

E-mail: ejdersted@syfo.de

Bestyrer: Se hjemmesiden

www.syfo.de

Nordfriisk Institut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-6012-0

E-mail: info@nordfriiskinstitut.de

www.nordfriiskinstitut.de

Institutleder og direktør:

Dr. Christoph Schmidt

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Anne-Margrethe Jessen,

E-mail: amjess@aol.com

www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,
D-24937 Flensborg

Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,
Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,

tlf. 0461/979393

www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kirstin Asmussen

Mobil 0170-1200469

E-mail: kirstin@sdu.de

Dansk Ungdomssekretariat:

Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/14408-0

E-mail: kontoret@sdu.de - www.sdu.de

Direktør: Anders Kring

Sydslesvigs Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,

Berliner Ring 62, D-24980 Schafflund

tlf. 04639/7839133

Landssekretariat: Norderstr. 76

D-24939 Flensborg, tlf. 0461/14408-310

E-mail: info@ssw.de - www.ssw.de

Landssekretær: Martin Lorenzen

SSW-Landdagsfraktionen i Flensborg:

Norderstr. 74, D-24939 Flensborg,

tlf. 0461/14408-300

E-mail: info@ssw-sh.de - www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:

Schleswig-Holsteinischer Landtag,

Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,

tlf. 0431/988-1380

Landdagsmedlemmer:

Lars Harms,

E-mail: lars.harms@ssw.de

Jette Waldinger Thiering,

E-mail: jette.waldinger@ssw.de

Christian Dirschauer

E-mail christian.dirschauer@ssw.de

Spejdgården Tydal

Tüdal 1, D-24852 Eggebek,

tlf. +49 (0)4609/91030

E-mail: tydal@sdu.de - www.tydal.dk

Centerleder: Neele Fahse

Union-Bank AG

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensborg,

tlf. +49 461 8414-0

E-Mail: info@unionbank.de

Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,

tlf. +49 461 70032-0

Direktion: Tomas Michael Jensen,

Frank Baasch

www.unionbank.de

Musik, teater og kunst

Sønderjydsk Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 2374 9347, E-mail: pg@toha.dk
Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2734

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Marianne Møller,
Grønkær Høj Vej 6, 6100 Haderslev
tlf. 2281 5767
E-mail: pchm@bbsyd.dk

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten
Formand: Ole Gaul Nilum,
Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3767
www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Over Jerstalvej 56, 6500 Vojens
tlf. 6085 5555
E-mail: kontakt@detlilleteateraabenraa.dk
www.detlilleteateraabenraa.dk

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Tage Jepsen,
Skærbækvej 28, Arrild, 6520 Toftlund

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,
Strandvej 4, 6280 Højer

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Teaterchef: Nikolaj Mineka
tlf. 7452 6679
mellem kl. 12-16, fredag kl. 12-15
E-mail: post@teatretmoellen.dk
www.teatretmoellen.dk

Sønderborg Musikforening

Formand: Sus Beckedorf
tlf. 7444 0423 / 2339 3469
E-mail: becke@mail.tele.dk
www.sonderborgmusikforening.dk

Tønder Festival Forening

Vestergade 80¹. 6270 Tønder,
Festivalkontoret tlf. 7472 4610
Billetsalg via: www.billetten.dk
Kundeservice tlf. 7020 2096

Skærbæks Kultur- & Forsamlingshus Emanuel er et besøg værd!

Emanuel er med sin særlige historie et interessant mål for en udflugt. Vi fremviser gerne huset og fortæller i ord og billeder om dets spændende historie: Bygget i 1909 som dansk frimenighedskirke - i dag et aktivt kultur- og forsamlingshus - **en smuk ramme til enhver fest!**

- der kan bestilles kaffe med brød eller andet traktement
- vi kan tilrettelægge sangtime eller underholdning
- der er teleslynge og god tilkørsel for kørestole
- husk, at Emanuel også lejes også ud til private - vi glæder os til at høre fra jer!

EMANUEL
Skærbæk Kultur-
og forsamlingshus

Tøndervej 38a - 6780 Skærbæk - Fmd. Tove Tersbøl - tlf. 2070 5728 - www.kulturhus-emanuel.dk

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Rigsarkivet Aabenraa

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 3392 3310

E-mail: mailbox@sa.dk

www.sa.dk

Forskningsleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,
Frøsvej 10, 6630 Rødding, tlf. 7484 6737

E-mail: arkitekt.ark@mail.dk

www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gunhild Møller,
"Bronzehave"

Strædet 38, 7990 Øster Assels

Sønderjyllandskredsens:

Paul Henrik Hansen,

Tøndervej 31, Alslev,

6230 Rødekro

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,
Turøvej 34, Kirkebyen,

6430 Nordborg, tlf. 7444 2383

E-mail: nic@egernsund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

c/o Kultur- og Aktivitetscenter

Egebæk-Hviding,

Egebækvej 30, 6760 Ribe

Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,

6760 Ribe, tlf. 6130 1941

E-mail: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe

Leder: Jesper Olesen,

Skolevænge 6a, 6760 Ribe,

tlf. 7486 7136,

E-mail: jespermajaolesen@gmail.com

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Hans Iver Iversen,
Aabøl Østermarkvej 6, 6541 Bevtoft

Arkiv: Bevtoft skole,

Krüggersvej 45, 6541 Bevtoft

Arkivleder: Edel Meilandt Andresen,

Krüggersvej 47, 6541 Bevtoft,

tlf. 2120 0058

E-mail: emhastentoft@privat.dk

Fjelstrup & Omegns Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Ove Christiansen,

Fjelstrup Nørrevej 92, Fjelstrup,

6100 Haderslev,

tlf. 40 34 01 59

E-mail: seniorraadet@gmail.com

Arkiv: "Rosenvang", Avnøvej 7, Fjelstrup,

6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Slotsvej 9, 6510 Gram

tlf. 23 81 59 50

Arkivleder: Mona Ravn

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

c/o Museum Sønderjylland - Arkæologi

Dalgade 7, 6100 Haderslev

Formand: Hans Aage From,

Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,

tlf. 2396 9153

E-mail: hamfpost@gmail.com

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Harry Riisbøl,
Skovbyvej 29, Vedsted, 6500 Vojens
E-mail: hsf@haderslevslaegt.dk
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3, tlf. 7434 7800
E-mail: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Lars Lorenzen, Bukholmvej 27,
6100 Haderslev, tlf. 6160 5209
E-mail: larslorenzen@bbsyd.dk
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej,
6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Jørgen Hasberg, Kalmargård-
parken 18, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf. 4141 7886

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Ove Juhl,
Højrupvej 22, 6510 Gram, tlf. 7482 6289
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Arkivleder: Birthe Sørensen,
Søndermarksvej 8, 6510 Gram,
tlf. 7482 6138

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Anne Kjestine Jensen,
Kærager 3, Jegerup, 6500 Vojens,
tlf. 7454 0034, mobil 5071 7888
E-mail: jegeruplokal@gmail.com

www.jegeruplokal.dk

Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens, tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjerning Lokalhistoriske Arkiv

Arkiv: Bramdrup Vestergade 9,
6100 Haderslev
E-mail: moltrup-bjerning@gmail.com
Arkivleder: Lisbeth Schultz,
Rovstrupvej 58, 6100 Haderslev
tlf. 61 26 13 53
E-mail: lisbeth@rovstrup.dk

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock, Vadstedvej 11,
Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-mail: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2C, 6560 Sommersted
Formand: Anders Mølbak Jensen
Kirkevej 11, 6560 Sommersted,
tlf. 4091 1235
E-mail: sommerstedslf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2C,
6560 Sommersted - Leder: Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Fmd.: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 21 21 63 80
E-mail: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Nissen,
Vilstrup Vestermark 15A, 6100 Haderslev,
tlf. 74 58 26 80

Arkiv: Vilstrup Bysving 22A,
6100 Haderslev
vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Hans Muurmann,
Abkær Skolevej 5, Abkær, 6500 Vojens,
tlf. 7454 7174 / 2183 6788
E-mail: muurmann@bbsyd.dk
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031
Arkivleder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21,
6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-mail: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Krøyer Eskildsen,
Aastrupvej 170, 6100 Haderslev,
tlf. 51 70 55 34, E-mail: he9110@gmail.com
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen
Hertug Hans Plads 163 th. 6100 Haderslev
tlf. 2124 2637
Arkiv: Søstrehuset, Nørregade 14,
6070 Christiansfeld,
arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk
Leder: Jytte Møller Ludvigsen, Nørre-
gade 14, 6070 Christiansfeld, tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,

Trappendalvej 29, 6094 Hejls,
tlf. 7557 4754 / 4116 1128
E-mail: hejlsarkiv@gmail.com
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk

Arkiv: Hejls Landevej 20A, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 7557 5097, mobil 3035 2403
Arkiv: "Lærkebo", Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem, Grønninghoved-
vej 28, 6093 Sjølund, tlf. 53 70 59 42

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808
Formand og arkivleder: Marianne Nehm,
Sørensmøllevej 43, Asserballeskov,
6440 Augustenborg

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Hans Valdemar Moldt,
Rødegade 13, 6320 Egersund
tlf. 7444 2370, mobil 2124 5342
Broagerlands Lokalarkiv:
Thomas Jensens Plads 3, 6310 Broager,
tlf. 74 44 93 51
Leder: Orla Kristensen, Nattergalevej 7,
6310 Broager, tlf. 2672 2228

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 2146 6343
Arkivafdeling: Dybbøl og Sønderborg
Kasernen, Gerlachsgade 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7443 2710
Leder: Per Thomsen,

Frederikspark 11^{1. dør 2}, 6400 Sønderborg,
tlf. 2362 7105

Arkivafdeling: Ulkebøl, Kasernen,
Gerlachsgade 2, 6400 Sønderborg,
Leder: Helene Petersen, Hesselvej 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Henrik Skrydstrup,
Runevænget 37, 6430 Nordborg,
tlf. 3028 8713
E-mail: henrik.skrydstrup@hotmail.com
Arkiv: Sommervej 17, tidl. "Spiloppen"
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301
Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Graasten By og Egn

Nygade 14, 6300 Gråsten
Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 2423 7079

Graasten Lokalhistoriske Arkiv

Nygade 14, 6300 Gråsten, tlf. 6360 0000
E-mail: post@graastenarkiv.dk
Arkivleder: Else Egholm, Nygade 14,
6300 Gråsten, tlf. 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Hans Erik Hansen, Lundvej 106,
Lambjerglund, 6470 Sydals, tlf. 4089 3730
Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals, tlf. 8893 5206
E-mail: kaellerarkiv@stofanet.dk
Arkivleder: Henning Popp, Skovhøj 88,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Jens Bladt, Nørre Landevej 51,
Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 3123 5857
Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Poul Raaby Pedersen
Lillehave 18, Lysabild, 6470 Sydals
tlf. 7440 4763 / 6168 4736
E-mail: info@lysabildarkiv.dk
Arkiv: Lysabild skole, Lysabildgade 2,
Lysabild, 6470 Sydals (østfløjen)

Selskabet for Nydamforskning

Arkiv: Bakkensbro 6, 6400 Sønderborg
Formand: Pernille Lindberg Kjær,
Sdr. Landevej 8, 6400 Sønderborg,
tlf. 2895 2724
Udstillinger:
Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg
Nydam Tveir og Navst
Sottrupskov 36 A, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg,
tlf. 2117 9131
Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 2963 7975
Leder: Kollektiv ledelse, tlf. 2963 7975

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Egon Villumsen,
Mømmarkvej 296, Tandslet, 6470 Sydals,
tlf. 4124 7345
E-mail: egon.v@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.
Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 3074 5213
E-mail: LF.Kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179
Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov
Leder: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Kent R. Johansen, Roostvej 6,
Roost, 6535 Branderup, tlf. 7383 4110
Arkiv: Arrild Ferieby 7, Arrild,
6520 Toftlund
Leder: Inger Rahbek Andersen,
tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokal- historiske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 2479 9236,
e-mail: loneper@stofanet.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Historisk Forening for Bredebro og Omegn

Formand: Erland Jensen,
Vænget 7, 6261 Bredebro

Lokalhistorisk Arkiv for Bredebro og Omegn

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
E-mail: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/Mie Schmidt,
Vangbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokal- historiske Forening

Formand: Lis Schulz,
Povlskrovej 13, Lovrup, 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4535
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

E-mail: hlarkiv@gmail.com
tlf. 7478 2404

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7474 4303 / 2148 2043

Arkiv: Mellemgade 4st, 6240 Løgumkloster
lokalhistoriskarkivlgkl@gmail.com
Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15,
6240 Løgumkloster, tlf. 7474 4204

Historisk Samfund Rejsby

Formand: Nete Kyhl Revsbech,
Sønderrad 6, Rejsby, 6780 Skærbæk,
tlf. 4233 1027, hosalma6@gmail.com

Rømø Lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Hansgaard Jensen,
Vråbyvej 41, Vråby, 6792 Rømø
tlf. 7475 5904

Rømø Lokalarkiv:

Arkivleder: Mary-Anna Wraae Larsen,
Lærkevej 44, 6270 Tønder,
tlf. 5151 0518,
e-mail: rlf-a@outlook.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Jørn Otto Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk, tlf. 6175 6913
Arkiv: Storegade 47, 6780 Skærbæk
post@historiskforeningskaerbaek.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund,
tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-mail: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase,
Slotsgade 28, Møgelstønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-mail: haase@mail.dk

Lokalhistorisk Arkiv for Gl.-Tønder Kommune
Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7472 3326

E-mail: mail@lha-toender.dk
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Holm, Gammelmark 16,
Sdr. Hygum, 6630 Rødding, tlf. 6165 5225
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen
Højskolelunden 1A, 6630 Rødding,
tlf. 2124 4571
E-mail: blomgreen7@gmail.com

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245 / 6166 7882
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 26 92 10 54
Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6,
6630 Rødding, tlf. 3095 3151

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup
Leder: Hanna Madsen,
Lintrupvej 26, 6660 Lintrup

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665
Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148 / 2645 1169
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769
Leder: Ellen Jensen, Persillegade 9,
Skodborg, 6630 Rødding, tlf. 2030 1338
E-mail: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm,
Anneksvej 3, 6630 Rødding
tlf. 7484 7131 / 4016 0806
E-mail: soniho3@gmail.com
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Villavej 13, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 6072 6184
Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding
E-mail: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com
Leder: Hedde Fuglsig, Hovgårdsvej 7,
Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 2091 6323
E-mail: fuglsig@bbsyd.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, Kælderen,
6330 Padborg, tlf. 7376 8095
E-mail: lokalarkivbov@gmail.com
Arkivleder: Ejgild Lund, tlf. 2211 8246

Historisk Forening for Bov og Holbøl Sogne

Formand: H. C. Jørgensen, Gammel
Toft 6, Holbøl, 6340 Kruså, tlf. 7460 8502
E-Mail: hcjurgensen@gmail.com

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnhøjvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506,
E-mail: ravnhoej4@gmail.com
Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen, Bovrup Kirkevej 47,
Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf. 7468 0083
E-mail: viggo@it.dk

Ensted Sogns Lokal- historiske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, Stubbæk,
6200 Aabenraa
Leder: Rita Æbeløe Clausen, Stubbæk
Bygade 36, 6200 Aabenraa, tlf. 7461 3455
E-mail: eslfa@mail.dk

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Kåret til Danmarks smukkeste Bondegård

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster. Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Annegrethe Lundholm,

Myrpolde 7, Felsted,

6200 Aabenraa,

tlf. 2129 1233

E-mail: gede@mail.tele.dk

Arkiv: "Patsches Hus",

Præstegårdsvej 4,

Felsted, 6200 Aabenraa

E-mail: gede@mail.tele.dk

www.patscheshus.dk

Leder: Kai Eskildsen Møller

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørn Enig,

Kirkegårdsvej 11, Kliplev, 6200 Aabenraa,

tlf. 2049 6682

Arkiv: "Straagaards Smedie",

Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa

Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle

Henv. Jacob Holdt, tlf. 74 61 77 90

Lokalhistorisk Fællesarkiv for Ravsted Sogn

Formand: Claus Clausen,

Ravsted Storegade 3, 6372 Bylderup-Bov

Arkiv: Ravsted Hovedgade 64,

6372 Bylderup-Bov

lokalhist.arkiv.ravsted@hotmail.com

Leder: Birgitte Borchert,

Tjørnevej 4, 6520 Toftlund

Rens og Omegns Lokalhistoriske Forening - Burkal Sogns Lokalarkiv

Pebersmarkvej 4, Rens, 6372 Bylderup-Bov

Kontaktperson: Ruth Christensen,

Pebersmarkvej 36, 6372 Bylderup-Bov

tlf. 2132 6104

E-mail: marurens@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,

6230 Rødekro, tlf. 7366 2919

E-mail: post@roedekro-lokalarkiv.dk

www.roedekro-lokalarkiv.dk

Arkivleder: Else Meldgaard, Nørager 54,

6230 Rødekro, tlf. 2246 3210

Tinglev Lokalarkiv

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297

Kontaktperson: Leif Christiansen,

Rugmarken 9, 6360 Tinglev, tlf. 4031 3064,

E-mail: christiansen@6360.dk

Leder: Leif Christiansen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski, Nørreager-

vej 2, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen, Nørreskov-

vænget 17, 6200 Aabenraa, tlf. 3089 6336

E-mail: mariesvend@gmail.com

Biblioteker

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne

www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Stadionvej 15, 6510 Gram, tlf. 7434 7740

E-mail: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev

tlf. 7434 7777

E-mail: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 7, 6500 Vojens, tlf. 7434 7700

E-mail: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld

tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Biblioteket Sønderborg

Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,

tlf. 8872 4200

E-mail: biblioteket@sonderborg.dk

www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Tønder Bibliotekerne

www.tbib.dk

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7492 9800

E-mail: bibliotek@loegumkloster.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,

tlf. 7492 9813

E-mail: skaerbaekbib@toender.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,

tlf. 7492 9809

E-mail: toftlundbib@toender.dk

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,

tlf. 7492 9840

E-mail: biblioteket@toender.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15, 6630 Rødding,

tlf. 7996 5666

E-mail: roedbib@vejen.dk

www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne

E-mail: aabenraabib@aabenraa.dk

www.aabenraa.dk - tlf. 7376 8080

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg,

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro,

Tinglev Bibliotek

Tinglev Midt, 6360 Tinglev

TYSKE BIBLIOTEKER

Deutsche Zentralbücherei Apenrade

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 1158, fax 7362 0736

E-mail: zentral@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Desuden 2 bogbusser.

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 1529
E-mail: hadersleben@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Sonderburg
Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 5765
E-mail: sonderburg@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tingleff
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 7464 3577
E-mail: tingleff@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tønder
Popsensgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7472 3359
E-mail: tonder@buecherei.dk
www.buecherei.dk og
www.buechereitonder.wordpress.com

Frie skoler

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K, tlf. 3312 8680
E-mail: info@efterskolerne.dk
Formand: Torben Vind Rasmussen,
Aaskovvej 12, 5856 Ryslinge, tlf. 2028 1006

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992 - Forstander: Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315
E-mail: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen, tlf. 7696 1800
E-mail: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Thomas Tarp Hansen

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming, tlf. 7517 3833

E-mail: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897 - Forstander: Nikolaj Primdal

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-mail: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955 - Forstander: Jan Laugesen

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4820
E-mail: nachschule@tingleff.dk
www.nachschule.dk
Oprettet 1951 - Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 7448 7080
Oprettet 1992
Forstander: Jakob Carl Christensen

Efterskolen Epos

Færgevej 5, Fynshav,
6440 Augustenborg
tlf. 5030 4181
E-mail: kontor@efterskolen-epos.dk
Oprettet 2015
Forstander: Inger Surrow Jakobsen

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4433
E-mail: ee@eeskole.dk - www.eeskole.dk
Oprettet 1977 - Forstander: Thomas Lyhne

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg, tlf. 7467 6644
E-mail: post@fle-skole.dk
www.fle-skole.dk
Oprettet 1996
Forstander: Annemette Hess

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 1014
E-mail: mail@hoptrupefterskole.dk
www.hoptrupefterskole.dk
Oprettet 2006.
Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225
E-mail: kontor@designhojer.dk
www.hoejerdessignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten B. Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer, tlf. 7478 2140
Oprettet 1951
Forstander: Mads Hegaard Hansen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333, e-mail: info@keskole.dk
www.keskole.dk
Oprettet 1979
Forstander: Niels Birkmand

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006
E-mail: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Klaus Wiinberg Andersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Nørgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 7445 1528
E-mail: info@nse.dk
Oprettet 1922
Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3622
www.rejsby.eu
Oprettet 1994
Forstander: Karsten Friis

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov, tlf. 75 59 41 26
E-mail: kontor@skanderupefterskole.dk
Oprettet 1914
Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 7536 0751
E-mail: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1874
Forstander: Rasmus Seistrup

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990
E-mail: sine@sine.dk
www.sine.dk
Oprettet 1997
Forstander: Peter Bruhn Jepsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
www.sundeved-eftherskole.dk
Oprettet 1957
Forstander: Peter Koldby Juhl

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming
tlf. 7517 4299, e-mail: se@s-e.dk

Oprettet 1975

Forstander: Tonny Dall Sørensen

Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129, fax 7320 2209

E-mail: vgie@vgie.dk - www.vgie.dk

Oprettet 1939

Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5063 - www.aabaek.dk

Oprettet 1970

Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Designhøjskolen Højer

Søndergade 21, 6280 Højer
tlf. 7070 7289, fax 7478 9225

E-mail: info@designhojer.dk
www.designhojskolenhojer.dk

Oprettet 2015

Forstander: Kirsten B. Hansen

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040

E-mail: info@logumklosterhojskole.dk
www.logumklosterhojskole.dk

Oprettet 1960

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding, tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk

Oprettet 1844 - Forstanderpar:

Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 7460 8318, fax 7460 8546

E-mail: info@ronshoved.dk

www.ronshoved.dk

Oprettet 1921

Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848

E-mail: admin@ihs.dk

www.ihs.dk

Oprettet 1952

Forstander: Michael Willemar Svanøe

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104

E-mail: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk

Oprettet 1984

Forstander: Sascha Haunstrup Qvortrup

HUSHOLDNINGS- OG HÅNDARBEJDSKOLER

Rødding Fri Fag- og Efterskole

Rødding Præstegårdsvej 11,
6630 Rødding,
tlf. 7484 2500

E-mail: mail@fagogefterskole.dk
www.rødding.dk

Oprettet 1981

Forstander: Henrik Gregersen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
lkms@km.dk

www.kirkemusikskole.dk

Rektor: Hans Christian Hein

Afdelinger: Odense, Horsens og Tarm

Tlf. 7474 4070

Telefontid:

Mandag.....kl. 8.30-12.00,

tirsdag - torsdagkl. 8.30 - 12.00

og 13.30-15.30

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-mail: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8 98,
E-mail: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-mail: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 & 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990
E-mail: vollerup@danhostel.dk
www.6401.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

"Kogsgården", Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-mail: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699
fax 7462 2939

Museer m.v.

Ballum Enges Forskønnelsesforening Bevandingsmøller

Formand: Erhardt Ehmsen,
Bunti 26, Ballum, 6261 Bredebro
tlf. 2147 9268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker,
6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16,
6500 Vojens
Formand: Poul Nørgaard Madsen
tlf. 2960 0776
E-mail: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke,
Farrisvej 12, 6560 Sommersted,
tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 3052 5495
E-mail: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk
Museet viser den tyske befolkningsdels historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331
E-mail: dsmn@mail.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-mail: info@1864.dk
www.1864.dk

Ehlers Samlingen

Slotsgade 20, 6100 Haderslev, tlf. 7434 7817

Elstrup Møllemuseum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989

E-mail: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg, tlf. 7467 6855
www.fnmuseet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvejen 83, 6330 Padborg,
tlf. 4120 6053

E-mail: postfroslevlejren@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj,
6070 Christiansfeld, tlf. 7557 3003

E-mail: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000

E-mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg,
tlf. 4174 6829 / 5072 0611

E-mail: museeth2@gmail.com
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavns gård

Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566

E-mail: hygumhj@gmail.com
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jacob Michelsens Gård

Aktivitetsforeningen
Toften 37, 6200 Aabenraa,
E-mail: jmg.aabenraa@outlook.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
www.jelsmolle.dk

Jørgen Riecks

Arkæologiske Samling

Egebjergvej 4, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 4098 9289

E-mail: nielsen@moisen.net
www.svenstrup-nordals.dk/
sevaerdigheder/riecks-stensamling/

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165 / 2373 1029

E-mail: info@museetholmen.dk
www.museetholmen.dk
*Skiftende kunst - og moderne
samtidskunst udstillinger*

Museum-Mellem Slesvigs Grænser

Pebersmarkvej 4, Rens
6372 Bylderup-Bov
www.museum-rens.dk

Museum Oldemorstof

Grænseegnsmuseet i Padborg
Bovvej 2A, 6330 Padborg,
tlf. 7376 6436
museumoldemorstof@aabenraa.dk
www.oldemorstof.dk

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 6537 0801
E-mail: haderslev@msj.dk
www.msj.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 6537 0803
E-mail: cathrinesminde@msj.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 6537 0809
E-mail: drohses@msj.dk - www.msj.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer, tlf. 6537 0804
E-mail: hoejer@msj.dk

Museum Sønderjyllands Mediarkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa

tlf. 6537 0712

E-mail: isl@msj.dk - www.msj.dk

Kulturhistorie Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk - www.msj.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 2645

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 7463 3649

brundlund@museum-sonderjylland.dk

www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk

www.msj.dk

Gram Lergrav - palæontologi

Lergravsvej 2, 6510 Gram, tlf. 6537 0806

E-mail: gram@msj.dk - www.msj.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,

tlf. 6537 0807

E-mail: sonderborg@msj.dk

www.msj.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5276

E-mail: kommandoergaarden@natmus.dk

www.museumkommandoergaarden.dk

Naturcenter Tønninggård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5257

E-mail: info@tonnisaard.dk

www.tonnisaard.dk

Slesvigske Vognsamling

Historie Haderslev, Simmerstedvej 1,

6100 Haderslev, tlf. 7434 7816

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,

Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted

tlf. 7482 9494 / 6199 1877

E-mail: skolemuseum@mail.dk

www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,

tlf. 7450 7450

E-mail: post@toerning-moelle.dk

www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,

Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Von Oberbergs Hus

Slotsgade 22, 6100 Haderslev

tlf. 7434 7817

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup, tlf. 7485 5286

www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1, 6270 Tønder,

tlf. 7472 7254

E-mail: zeppelin@zeppelin-museum.dk

www.zeppelin-museum.dk

Grib chancen!

Dybbøl Efterskole henvender sig til special-
undervisningselever, der er bogligt interesserede.

Ragebølskovvej 3 - 6400 Sønderborg
+45 74487080 - www.dybboeefterskole.dk

Muséer m.v. i Sydslesvig

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671 / 4555
E-mail: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621 / 37814
E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

EGERNFØRDE

Det gamle rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351 / 712547
E-mail: post@museum-eckernfoerde.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

„Museumsbjerget“

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956
E-mail: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 852504
E-mail: naturwissenschaftliches-
museum@flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.
flensburg.de

Phänomena

Norderstrasse 157-163,
D-24939 Flensburg,
tlf. 0461 / 144490
E-mail: info@phaenomena.com
www.phaenomena.com/flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970
E-mail: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt, tlf. 04881-1511
E-mail: museum@friedrichstadt.de
www.friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren Theodor Mommsen

Norderring 15, D-25836 Garding,
tlf. 04862 / 100310
E-mail: kg@kirche-eiderstedt.de
www.museen-nord.de / museum / de-
mus-051716

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11, D-25859 Hooge,
tlf. 04849 / 219
E-mail: koenigspesel@t-online.de
www.museen-sh.de / museum / de-
mus-152918

HALLIG LANGENÆS

Honkenswarft Friserhuset

Friesenhaus-Honkenswarf, Honkenswarf
D-25863 Hallig Langeness, tlf. 04684 / 235
E-mail: info@friesenhaus-honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn-Tadsen-Museet

Ketelswarft 1, D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684 / 217
E-mail: info@langeness.de
www.langeness.de / museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk Center for Kunst & Cricket

Horstedter Chaussee 1,
D-25856 Hattstedt,
tlf. 04846/6604, E-mail: husumccc@web.de
www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordsø Museum

Herzog Adolf-Str. 25,
D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13,
D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Zingel 15, D-25813 Husum,
tlf. 04841/5257
schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841-2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspäler Museum

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum,
tlf. 04841/6 32 42
E-mail: husum@pole-poppenspaeler.de
www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31-35, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630
E-mail: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

Idstedtkirche 1, D-24879 Idstedt
tlf. 04625-402
idstedt-stiftung@amt-suedangeln.de
www.museen-sh.de/museum/
de-mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jarde Lund,
tlf. +49 (0)4605-188759 eller
+49 (0)461 14408600
Pedel: Claus Asmussen
E-mail: faelleslandboforeningen@gmx.de
www.faelleslandboforeningen.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428, E-mail: erne@gmx.de
www.schleimuseum.de

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-4027, E-mail: stadt@kappeln.de
www.kappeln.de

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln, tlf. 04642-9251653
info@angelner-dampfeisenbahn.de
www.angelner-dampfeisenbahn.de

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101
E-mail: info@soelring-foriining.de
www.soelring-museum.de

Sylt Museum

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
E-mail: info@soelring-museen.de
www.soelring.de

KOBBERMØLLE

Kobbermølle Industrimuseum

Messinghof 3, D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-407 71 25
E-mail: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ-minde- og mødested Ladelund

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666-449
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBERG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631 / 442330, fax 04631 / 4423329
E-mail: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. +49 (0)4661 / 5691
E-mail: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-mail: kalliteske@aol.com
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661 / 1010
www.haizmann-museum.de

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandestr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.insel-museum.de/museen/inselmuseum/pellworm/

RENDSBORG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 / 331336
E-mail: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. +49 (0) 170 666 38 24
E-mail: elektromuseum@eon-hanse.com
www.elektromuseum-rendsborg.de

Jødisk Museum

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 44043-0, E-mail: info@jmr.d.de
[www.schloss-gottorf.de/
juedisches-museum](http://www.schloss-gottorf.de/juedisches-museum)

Kunststøberimuseet

Ahlmannallee 5, D-24782 Büdelsdorf,
tlf. 04621 - 81 32 20
E-mail: service@landesmuseen.sh
<https://das-eisen.de>

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863 / 1226
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Danewerk
Tlf: +49 (0)4621-378 14
E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

Gottorp Slot

Schlossinsel 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 813-222
E-mail: service@landesmuseen.sh
www.landesmuseen.sh

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820

E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friedrichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820

E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske Landsarkiv

Prinzenpalais, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800

E-mail: landesarchiv@la.landsh.de
www.landesarkiv.schleswig-holstein.d

Vikingemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 3, D-24866 Busdorf,
tlf. 04621/813-222

E-mail: service@landesmuseen.sh
www.landesmuseen.sh

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/9 68 77 33

E-mail: info@satruphuus.de
www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420 - www.museen-sh.de/
dr.hans-meyer-heimatmuseum

SVESING

Svesinglejren - KZ-Gedenkstätte Husum-Schwesing

Engelsburg 10, D-25813 Husum
tlf. 04841 - 8973-0
www.kz-gedenkstaette-husum-schwesing

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,

tlf. 04664/983930

E-mail: info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eiderstedt,
D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681

E-mail: post@hauspeters.info
www.hauspeters.info

TÖNNING

Historisk pakhus ved havnen

Am Eiderdeich 18, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/61420

www.pakhaus-tonning.de

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/96200

E-mail: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636/1021

E-mail: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK / FØR

Dr. -Carl-Häberlin-Friesen-Museum

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571

E-mail: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864/845

E-mail: gottorf@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

Stedet for eftertanke,
inspiration og den gode samtale.

loegumkloster-refugium.dk • Refugievej 1 • 6240 Løgumkloster • T: 7474 3301

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Gymnastik og
fællesskab
flytter
grænser

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

Jagt

Miljøministeriet

Miljøstyrelsen - jagttegn
Tolderlundsvej 5, 5000 Odense C
tlf. 7254 2424 (kl. 9-12)
E-mail: jagttegn@mst.dk
www.jagttegn.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 3311 0747, fax 3311 8081

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, Arnum,
6510 Gram,
tlf. 7254 3331

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14,
6300 Gråsten,
tlf. 72 54 35 00
E-mail: sdj@nst.dk

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljø- og Fødevarerministeriets bekendtgørelse nr. 934 af 27. juni 2018
om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v.

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3, og § 54, stk. 3, i lov om jagt og vildtforvaltning, jf. lovbekendtgørelse nr. 265 af 21. marts 2019, fastsættes:

BILAG I GENERELLE JAGTTIDER

Hovdyr:

Kronhjort større end spidshjort (se dog regionale jagttider)	16.10 - 31.12
Kronspidshjort (se dog regionale jagttider)	01.09 - 31.01
Kronhind (se dog regionale jagttider)	01.10 - 31.01
Kronkalv (se dog regionale jagttider)	01.09 - 28.02
Dåhjort (se dog regionale jagttider)	01.09 - 31.01
Då og -kalv (se dog regionale jagttider)	01.10 - 31.01
Sikahjort	01.09 - 31.01
Sikahind og -kalv	01.10 - 31.01
Råbuk (se dog regionale jagttider)	16.05 - 15.07 og 01.10 - 31.01
Rå og -lam (se dog regionale jagttider)	01.10 - 31.01
Muflonvædder	01.09 - 31.01
Muflonfår og -lam	01.10 - 31.01
Vildsvin, orne	01.09 - 31.01
Vildsvin, so og grise	01.10 - 31.01

Rovdyr:

Ræv	01.09 - 31.01
Husmår	01.10 - 31.01

Støttetandede:

Hare (se dog regionale jagttider)	01.11 - 31.01
---	---------------

Vildkanin 01.11 - 31.01

Andefugle:

Gråand, atlingand, krikand, spidsand, pipeand, skeand, knarand 01.09 - 31.12

Ovenstående andefugle på fiskeriterritoriet desuden..... 01.01 - 31.01

Grågås 01.09 - 31.01

Grågås på omdriftsarealer eller i umiddelbar tilknytning hertil desuden 01.08 - 31.08

Det vil sige på dyrkningsfladen, samt i læhegn, grøfter o. lign., som grænser op til omdriftsarealer. Dog ikke indenfor en afstand af 300 meter landværts daglig højeste vandstandslinje (hav og fjord) samt søer større end 3 ha. Afstanden i forhold til søer regnes fra vandkanten, dvs. der hvor der ved normal vandstand er vand i overfladen, men ikke nødvendigvis åbent vandspejl.

Blisgås 01.09 - 31.01

Kortnæbet gås 01.09 - 31.01

Canadagås 01.09 - 31.01

Sædgås (se dog regionale jagttider)..... ingen jagttid

Troldand 01.10 - 31.01

Bjergand 01.10 - 31.01

Hvinand 01.10 - 31.01

Edderfugl, han 01.10 - 31.01

Sortand 01.10 - 31.01

Hønefugle:

Agerhøne (se dog regionale jagttider)..... 16.09 - 31.10

Fasan (se dog regionale jagttider)..... 01.10 - 31.01

Vandhøns:

Blishøne 01.10 - 31.01

Vadefugle:

Dobbeltbekkasin 01.09 - 31.12

Skovsneppe (se dog regionale jagttider)..... 01.10 - 31.01

Måger:

Sølvmåge (se dog regionale jagttider)..... 01.09 - 31.01

Duer:

Ringdue 10.11 - 31.01

Tyrkerdue vest for Storebælt Ingen jagttid

Tyrkerdue øst for Storebælt 01.11 - 30.11

Kragefugle:

Husskade 01.09 - 31.01

Krage (gråkrage/sortkrage) 01.09 - 31.01

Invasive arter:

Nilgås, bisamrotte, sumpbæver, vaskebjørn, mårhund og mink 01.09 - 31.01

BILAG 2

LOKALE JAGTTIDER

(SE BILAG 3 OG 4 FOR KRONVILDT OG DÅVILDT)

Region Hovedstaden:

Kommunerne: Dragør, Tårnby, Københavns, Hvidovre, Vallensbæk, Brøndby og Ishøj

Sølvmåge 01.11 - 31.01

Bornholms Kommune:

Ræv ingen jagttid

Agerhøne 01.10 - 31.10

Sølvmåge 01.11 - 31.01

Region Sjælland:

Kommunerne: Greve, Solrød, Køge, Ringsted, Sorø, Slagelse, Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund og Lolland

Sølvmåge 01.11 - 31.01

Kommunerne: Vordingborg, Guldborgsund og Lolland

Sædgås 01.09 - 30.11

Øen Sejerø:

Råbuk 16.05 - 15.06 og 01.12 - 31.01

Rå og -lam 01.12 - 31.01

Hare 01.11 - 15.12

Agerhøne 01.10 - 15.10

Fasanhøne 16.11 - 30.11

Fasanhane 01.11 - 31.01

Øen Fejø:

Hare 16.11 - 15.01

Fasanhøne ingen jagttid

Fasanhane 16.10 - 30.11

Øen Femø:

Hare 01.11 - 15.12

Agerhøne ingen jagttid

Fasanhøne 01.11 - 02.11

Fasanhane 16.10 - 31.12

Region Syddanmark:

Tyrkerdue ingen jagttid

Region Syddanmark undtagen Mandø:

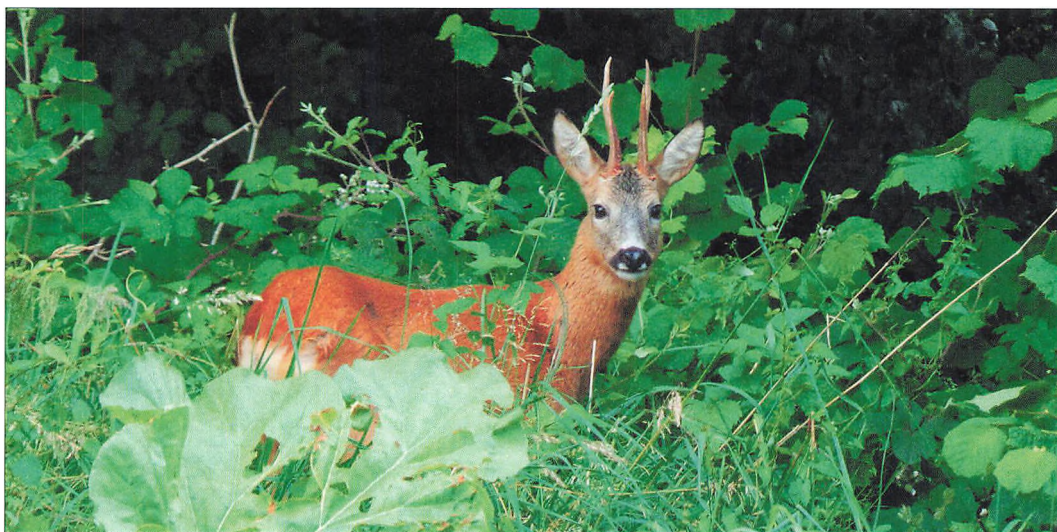
Agerhøne 16.09 - 15.10

Region Syddanmark vest for Lillebælt undtagen Als og Kegnæs:

Hare 01.11 - 15.01

Øen Lyø:

Råvildt 01.10 - 15.10

Øen Strynø:

Hare ingen jagttid
 Fasanhøne 1. & 2. lørdag i november
 Fasanhane..... 1. & 2. lørdag i oktober, 1. & 2. lørdag i november + alle lørdage i december

Øen Ærø:

Råbuk 16.06 - 15.07 og 01.11 - 30.11
 Rå og -lam 01.11 - 30.11

Øen Als:

Råbuk 16.05 - 15.07 og 01.11 - 31.12
 Rå og -lam, fasan og skovsneppe..... 01.11 - 31.12
 Hare..... 01.11 - 15.12

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als, dog råvildt..... 01.12 - 07.12

Øen Mandø:

Råvildt og agerhøne..... ingen jagttid

Region Midtjylland:

Tyrkerdue ingen jagttid

Region Midtjylland undtagen Endelave:

Hare..... 01.11 - 15.01
 Agerhøne 16.09 - 15.10

Øen Endelave:

Råvildt..... 01.10 - 08.10
 Hare og agerhøne ingen jagttid

Region Nordjylland:

Hare..... 01.11 - 15.01
 Agerhøne 16.09 - 15.10
 Tyrkerdue ingen jagttid

BILAG 3

LOKALE JAGTTIDER FOR KRONTVILDT

Region Hovedstaden bortset fra Bornholms Kommune, og den del af Region Sjælland, der ligger mellem Roskilde og Region Hovedstaden og nord for motorvej 21

Kronhjort, med mindst 6 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang..... 16.10 - 30.11
Øvrige kronhjorte undtagen spidshjort..... ingen jagttid
Kronkalv..... 01.09 - 31.01

Region Sjælland bortset fra Møn, Lolland, Falster og den del af regionen mellem Roskilde og Region Hovedstaden, som ligger nord for motorvej 21

Kronhjort større end spidshjort..... 01.10 - 15.11
Kronspidshjort og kronkalv..... 01.10 - 31.01

Området nord for motorvej E20 i Jylland, syd for rute 28 mellem Bredsten og Vejle, syd og vest for rute 176 mellem Bredsten og Give, syd og vest for motorvej 18 mellem Give og Herning, syd for rute 15 mellem Herning og Videbæk, syd og øst for rute 467 mellem Videbæk og Skjern, øst for rute 28 mellem Skjern og Skjern Å, syd for Skjern Å mellem Skjern og Ringkøbing Fjords udløb i Hvide Sande

Kronhjort større end spidshjort..... 01.09 - 15.09 og 16.10 - 15.12

Området syd for motorvej E20 i Jylland og Øen Als

Kronhjort større end spidshjort..... 01.09 - 15.09 og 16.10 - 31.12
Kronkalv..... 01.09 - 31.01

Øen Fanø

Kronvildt..... 2. lørdag og søndag i december og 2. lørdag og søndag i januar

Øen Rømø

Kronvildt..... ingen jagttid

Området i Jylland syd for rute 26 mellem Aarhus og motorvej E45, vest for motorvej E45 mellem rute 26 og rute 16, syd for rute 16 mellem Randers og Viborg, øst for rute 26 og rute 13 mellem rute 16 og rute 12, syd og øst for rute 12 mellem Viborg og rute 34, nord og øst for motorvej 18 mellem Herning og Give, nord og øst for rute 176 mellem Give og Bredsten, nord for rute 28 mellem Bredsten og Vejle Å, nord for Vejle Å mellem rute 28 og Vejle Fjord

Kronkalv - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang..... 01.09 - 31.01

Kronspidshjort..... 01.09 - 31.01

Kronhind - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang..... 16.10 - 31.01

Kronhjort, med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm

på den ene stang..... 16.09 - 30.09 og 16.10 - 31.12

Øvrige kronhjorte..... ingen jagttid

Syddjurs og Norddjurs Kommuner, samt de dele af Randers, Faurskov og Aarhus Kommuner, som ligger syd for Gudenåen mellem Randers Fjord og rute 180, syd for rute 180 mellem Gudenåen og motorvej E45, øst for motorvej E45 mellem rute 180 og rute 26 og nord for rute 26

Kronkalv og kronspidshjort - jagttid fra 1 time før solopgang til 1 time efter solnedgang i september samt fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar.....	01.09 - 31.01
Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar	01.10 - 31.01
Kronhjort større end spidshjort.....	01.10 - 30.11

Lemvig, Struer, Holstebro og Skive Kommuner

Den del af Viborg Kommune, der ligger vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, 16, 26 og 13 til rute 12, og nord og vest for rute 12. Den del af Herning Kommune, der ligger vest for rute 12, vest for motorvej 18 mellem rute 12 og rute 15 og nord for rute 15.

Den del af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15 mellem Herning Kommune og rute 467, vest og nord for rute 467 mellem rute 15 og rute 28, vest for rute 11/28 mellem rute 467 og Skjern Å, derfra nord for Skjern Å ud til Ringkøbing Fjord og nord for Ringkøbing Fjords udløb i Hvide Sande

Kronkalv - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. december til og med januar	01.09 - 31.01
Kronspidshjort.....	01.09 - 15.09 og 16.10 - 31.01
Kronhjort større end spidshjort.....	01.09 - 15.09 og 16.10 - 15.12
Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. december til og med januar	16.10 - 31.01

Nord for Limfjorden og øst for motorvej E39 mellem Aalborg og Hirtshals

Kronspidshjort og kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang.....	01.11 - 31.12
Øvrige kronhjorte.....	ingen jagttid
Kronhind og kronkalv	01.11 - 15.01

Nord for Limfjorden og vest for motorvej E39 inklusiv Mors

Kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang	16.10 - 31.12
Kronspidshjort.....	16.10 - 31.01
Øvrige kronhjorte.....	ingen jagttid
Kronhind	16.10 - 31.01
Kronkalv	01.09 - 31.01

De dele af Aalborg, Rebild og Vesthimmerland Kommuner der ligger syd og øst for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for hovedvej 535 mellem Haverslev og Aars, nord for Løgstørvej mellem Aars og Hornumbrovej, nord og vest for Hornumbrovej, nord og øst for Hyllebjergervej/ Bjørnsholmvej, øst for rute 533 mellem Bjørnsholmvej og Bjørnsholm Å og nord for Bjørnsholm Å mellem rute 533 og Limfjorden (ikke Livø)

Kronhjort større end spidshjort.....	01.12 - 15.12
Kronhind, kronkalv og spidshjort	01.11 - 15.12

Området vest for Randers Fjord, nord for Gudenåen mellem Randers Fjord og rute 180, herfra nord for rute 180 og rute 16 til rute 533, øst for rute 533 til Skals Å, nord for Skals Å mellem rute 533 og Limfjorden, og syd og øst for Limfjorden undtagen området beskrevet ovenfor

Kronhjort større end spidshjort.....	16.09 - 30.09 og 16.10 - 31.12
--------------------------------------	--------------------------------

BILAG 4

LOKALE JAGTTIDER FOR DÅVILDT

Bornholms Kommune

Då og dåhjort	ingen jagttid
Dåkalv	01.01 - 15.01

Fredericia, Varde og Billund Kommune og de dele af Esbjerg Kommune, Vejen Kommune og Kolding Kommune som ligger nord for motorvej E20 i Jylland til Ny Esbjergvej, nord for Ny Esbjergvej til Skovvängen nord for Skovvängen og nord for Kolding Fjord og syd for Vejle Fjord og Vejle Å ind til rute 170, syd for rute 28 til rute 176, vest for rute 176 til motorvej 18, vest for motorvej 18 til Ikast-Brande Kommune, sydøst for Ikast-Brande Kommune

Dåkalv	01.09 - 31.01
Då og spidshjort	01.12 - 31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12 - 15.12

Øen Fanø

Dåkalv	01.09 - 31.01
--------------	---------------

Tønder Kommune og den del af Esbjerg Kommune, der ligger syd for E20

Dåkalv	01.11 - 31.12
Då og dåhjort	ingen jagttid

Aabenraa, Sønderborg og Haderslev Kommuner samt de dele af Kolding og Vejen Kommuner, der ligger syd for E20

Då, spidshjort og dåkalv	01.11 - 31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12 - 31.12

Fyn med undtagelse af Langeland, Tåsinge og Ærø

Då, spidshjort og dåkalv	01.10 - 31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.10 - 31.10 og 16.12 - 31.12

Øen Langeland

Dåhjort	01.12 - 31.12
Då og dåkalv	01.11 - 31.01

Øen Tåsinge

Dåhjort	01.01 - 31.01
---------------	---------------

Øen Ærø

Dåspidshjort og dåkalv	01.01 - 31.01
Då, dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid

Ikast-Brande, Herning, Holstebro, Struer og Lemvig Kommuner

Dåkalv, då og dåspidshjort	01.12 - 31.12
Dåhjort større end spidshjort	01.01 - 15.01

Ringkøbing-Skjern Kommune

Dåvildt	01.12 - 31.12
---------------	---------------

Området øst for motorvej E39 ml. Hirtshals og rute 585 og nord for rute 585

Då, dåspidshjort og dåkalv	16.11 - 31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12 - 15.01

Området nord for Limfjorden, øst for Motorvej E45 (Aalborg-Frederikshavn)

Dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid
Då, dåkalv og dåspidshjort	01.12 - 31.12

Nord for Limfjorden og vest for Motorvej E39 inklusiv Mors

Då, dåkalv og dåspidshjort	16.11 - 31.01
Dåhjort større end spidshjort	16.12 - 31.12

De dele af Aalborg, Rebild og Vesthimmerland Kommuner der ligger syd og øst for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for rute 535 mellem Haverslev og Aars, nord for Løgstørvej mellem Aars og Hornumbrovej, nord og vest for Hornumbrovej, nord og øst for Hyllebjergrvej/Bjørnsholmvej, øst for rute 533 mellem Bjørnsholmvej og Bjørnsholm Å og nord for Bjørnsholm Å mellem rute 533 og Limfjorden (ikke Livø)

Då, dåspidshjort og dåkalv	01.12 - 15.12
Dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid

Området nord for Motorvej E45 (Aalborg-Frederikshavn), øst for Motorvej E39 (Aalborg-Hirtshals), syd for vej 585

Då, dåkalv og dåspidshjort	01.12 - 15.01
Dåhjort større end spidshjort	16.12 - 31.12

Ferieplan i Sydslesvig 2022

Danske helligdage i 2022, som er hverdage i Sydslesvig

14. april	Skærtorsdag
13. maj	St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2022, som er hverdage i Danmark

1. maj	Maj-festdag
3. oktober	Tysk enhedsdag

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2022, fastlandet

Forårsferie	4. april - 14. april
Sommerferie	4. juli - 12. august
Efterårsferie	10. oktober - 21. oktober
Juleferie	23. december -

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang. Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium.

Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2022

(fastsat af Justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

9. april: Danmarks besættelse 1940 (halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

15. april: Langfredag (halv stang til solnedgang)

16. april: Dronning Margrethe II

17. april: Påskedag

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

26. maj: Kronprins Frederik

26. maj: Kr. Himmelfartsdag

5. juni: Grundlovsdag

5. juni: Pinsedag

7. juni: Prins Joachim

15. juni: Valdemarsdag - Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjysk Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser. I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjysk Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Bliv medlem af Sønderjysk Skoleforening

Formand:
Peder Moltesen Ravn
Harevej 22
Egebæk-Hviding
6760 Ribe
Telefon 4080 9735

Sønderjysk Skoleforenings kontor,
v/ sekretær:
Else Hvide Beim
Roostvej 19, Roost
6535 Branderup J.
Telefon 4940 7216

Mailadresse:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

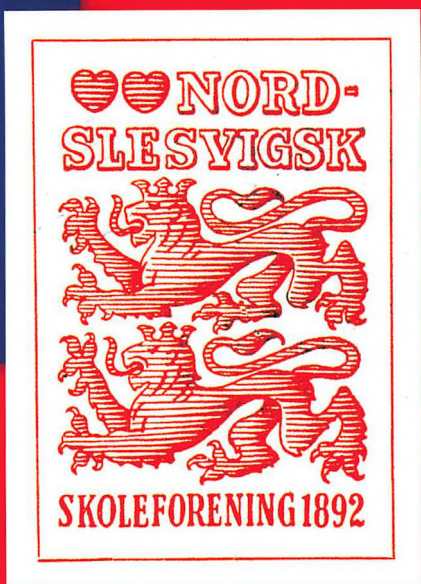
Sønderjysk Skoleforening udgiver »Sønderjysk Almanak«

Mailadresse:
soenderjyskalmank@outlook.dk

Se foreningens årsberetning inde i Almanakken.

Se mere på www.sønderjydskskoleforening.dk

Sønderjysk Almanak 2022
29. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening®

9 788797 228715 >